

ISHAK SUNGUROĞLU

HARPUT Yollarında

Portresi, Coğrafyası, Tarihi, Abideleri, İlim müesseseleri,
Âlimleri, Şairleri, Zengin folkloru, Aile tarihleri, Âdet ve
An'aneleriyle eski Harput

ÜÇÜNCÜ CİLT

Bu ciltte 110 resim ve 89 nota vardır

İSTANBUL

1961

Bu kitaptaki bil'umûm Şarkı, Türkü, Oyun, Hadise ve Masalların filim,
gösteri ve her türlü hakkı müellifine aittir. Alınamaz.

TAKDİM

Elazığ Kültür ve Tanıtma Vakfı olarak bugün, engin bir sevinç ve gururun içerisindeyiz. Zira, "Harput Yollarında"yı eksiksiz sizlere ulaştırmış bulunuyoruz.

Sahibolduğunuz bu eser için, birşeyler yazmak bizleri aşar. Çünkü 29 yılda gerçekten geceli gündüzlü, tarifsiz uğraşlar ve sıkıntılarla yazılmış, kalpten duyulmuş, yaşanmış ve bir karşılık beklenmeden kağıda dökülmüştür. "Harput Yollarında" hemen hemen sayılı bir iki ilimiz hariç, şehrimize nasibolan bir kültür hazinesidir. Türk Tarihi ve yöresel Türkiye araştırmaları için, tartışmasız bir büyük kaynaktır. Bu eserde tarihi ve coğrafyası ile, düğünü derneği ile, gelenekleriyle kendimizi ve geçmişimizi bulacaksınız. Yaşayan değerlerimiz için gururlanacak ve coşacak, kaybolan ve unutulunanlar için yanıp tutuşacaksınız.

Vakfımıza bağışlamaları ile, bu kültür hazinesinin güncelleşmesini sağlayan, ayrıca geliri ile, ihtiyaç içerisindeki Elazığlı Üniversite öğrencilerine büyük destekte bulunan kıymetli kızı, Ayten ÖZÇELİK hanımefendiye ve oğlu Prof. Dr. Sayın İmer SUNGUROĞLU'na Vakfımız ve bütün Elazıqlılar adına sonsuz sevgi ve saygılar sunuyorum.

Harputlu doğup, Harputlu yaşayan ve 1948 senesinde oluşturmaya başladığı bu eseri, tarifsiz zorluklar içerisinde 29 yıl aralıksız bir oya gibi işleyen, son zamanında bile beşinci cildini bitirebilmek için "Yüce Allahından bir yıl daha ömür niyaz eden" memleketimizin değerli evladı merhum İshak SUNGUROĞLU'nun aziz hatırası önünde saygıyla eğiliyorum.

Nur içinde yatsın.

Prof. Dr. Köksal BALOŞ
Vakıf Yönetim Kurulu Başkanı

İÇİNDEKİLER

Üçüncü Cilt

	Sahife
Önsöz	1 — 6
Giris	7 — 10
İçindekilerinin bir şaması	11 — 13
Musiki Folkloru	14 — 25
Harput'un sesi ve Güzel sesliler	26 — 44
Makam ve usullere bir bakış : Rast, Nihavend, Mahur, Hicaz, Saba, Uşak, Beyati, Hüseyini, Nevruz, Muhalif, Acem-i aşran, Muhayyer fasılları	45 — 59
Divan, Tecnis, Müstezat, İbrahimiye, Tatvan, Varsah, Elezber, Kürdi fasılları	59 — 71
Uzun havalar : Mayalar ve Hoyratlar	71 — 82
Harput ve Elâzığ Türküleri	83 — 86
Vak'alara istinat eden Türküler : Yemen, Fide, Hafo, Nesibe, Hafız Nuri ve İri Güllü, Akif, Hayriye, Kögenk, Mamoş, Kâtip	87 — 115
Vak'aya istinat etmeyen Şarkı ve Türküler : A. Grubu	116 — 134
B. Grubu	135 — 143
C. Grubu	149 — 164
Oyunlarımız : Kalkankılıç, Halaylar, Üçayak, Modern üçayak, Horum, Çaydaçıra (Mumlu dans), Tamzara, Arap oyunu, Gelin oyunu, Şevakırma	165 — 192
Müzikli Tamaşa : Elâzığ zeybeği, Urum kızı, Deve oyunu, Cirit oyunu	193 — 210
Eğlence Oyunları : Fincan (Yüzük) oyunu	211 — 215
Çocuk Oyunları : Atlama ve Sıçramalar, Sallama, Top oyunları, Dankı-lafışto, Hakkul hukkul, Çortun eşek, Hirik, Eşek, Mam, Kıkıç, Köşe kapmaca, Ebe beni kurda verme, Cingir mingir tut, Hucur mucur, Ates tura, Çelik çubuk, Güreş, Deveci lebli bacı, Beş taş, dokuz taş, Ceviz ve Aşık oyunları, Bebek oyunları	216 — 230
Edebiyat Folkloru : Münacat, N'at, Kaside, Gazel, Mersiye, İlâhi, Destan, Müstezat, Manzum ve Mensur şiirler, Müfretler ve Dörtlükler, Mizahi şiirler : Hiciv, Faşlama ve Tarih düşürme, Ninniler, Maniler, Şarkı ve Türküler	231 — 251
Atasözleri, Tabirler, Teşbihler, Dua ve beddualar, Küfürler, Fıkra ve Küçük hikâyeler, Efsaneler	252 — 264
Tanımacalar, (Bilmeceler), Matallar, (Masallar)	265 — 285
Dil Folkloru : Kelimeler, Harput şivesiyle mizahi bir hikâye	286 — 292
Prof. Ahmet Caferoğlundan Örnekler :	292 — 294
Kuş dili	295
Kıyafet ve giyim tarzı :	296 — 311
Umumi Folkloru bir bakış :	311 — 312
İstitrat : Folklor Geceleri ve Talebe Yurtları	313 — 323
Harput-Elâzığ hakkında yazılan eserler :	329 — 331
Harput Yolları hakkında yazılan yazılar :	331 — 333
Bir açıklama ve bazı düzeltmeler :	334 — 335
Harput müziğinden parçalar ve notaları :	336 — 384

*Pürnûr olup tutuşdum, yandım ocağ içinde,
Bir kıvrılan tel oldum. her şep çirağ içinde.
(Şirvan) la sine coştı, dağ taş yanıp tutuşdu,
Can tenden ayrı düştü, ten dâğ dâğ içinde.
(Hoyrat, Maya, Elezber), sızlattı kalbi yer yer,
Bir (Versah) ettim ezber, en içli çâğ içinde.
(Divan) da neşve buldum, (Nevruz) okundu doldum,
(Tecnis) le candan oldum, devr-i ferâğ içinde.
Saki peyale dolsun, son söz (Muhaliif) olsun,
(Hayri) yi an da mey sun, bir şen bucağ içinde.
Nağmeyle (Hafız Osman), her derde oldu derman,
Hâlâ o nağme tannnan, hâlâ dimağ içinde (1).*

(1) Mevzuumuzun destanı olarak Fikret Memişoğlunun aks-i sadasından parçalar.

Harput Folkloru

ÖNSÖZ:

Harput Folkloru deyip de geçmiyelim; bu Folklor, başda sesi ve sazı, oyunları, edebi hüviyeti, efsanevi masalları, bilmeceleeri, deyim ve geyim, düğünler, Hicaz'a gidip gelmeler, Ramazanlar, Bayramlar, yaz bahçeleri, kışgeceleri kürsübaşı sohbetleri gibi adet ve gelenekleri ile başlı başına bir hazinedir. Bunları şimdi ayrı ayrı bölümlerde tebarüz ettirmeğe çalışacağım. Her şeyden evvel ses ve sazını ele alacak olursak bunları bütün incelikleri ve bütün yüksek vasfiyle meydana getiren sebepleri araştırmak lâzımgeliyor. Bilmem mevkiin icabı mıdır? yoksa doğunun bin bir gece masalları ve efsanevi maceraları içlerinde saklı bulunduğu halde Orta Asya siteplerinden kalkıp çadırlarını, beğendikleri bu dağ başına ve bu yalçın kayalar üstüne kuran bir Türk oymağının hassasiyet ve heyecanlarının irsiyeti midir? ki, bu topraklarda bir sihir ve keramet, üzerlerinde yaşayanların ruhlarında bir incelik ve bir yücelik yaratmıştır. Biz, her ikisini de kabul ederek bunların birbirlerini tamamladığına kanıiz. Bir kere mevki, bu ruhu yaratmağa ve yaşatmağa çok elverişlidir. Sese ses veren yalçın kayalıklarından, ucu bucağı görülmeyen yemyeşil ovalara bakılınca, nazarlar ve bu nazarlarla beraber gönüller de şehrin dört bir tarafını çevreleyen ve kilometrelerce uzaklarda bulunan mavi, penbe ve erguvani renkler taşıyan yüksek sıra dağlara kadar gider, bu gidişle gönüller kabarır ve kabardıkça da hayale dalar, işte bu hayaldir ki, Harputluya aşkı talim etmiş, göksünü kabartmıştır. Ve nihayet kartallar yuvası şeklinde ve sanki, yer ile gök arasında kurulmuş incili bir köşk halinde asılı bulunan böyle bir mevkide aşk ve heyecanını saklıyamaz olmuştur, nasıl saklıyabilsin ki, uçsuz bucaksız Asya siteplerine sığamayan bu ruh, şimdi bir avuç Harput diyarına sığabilsin, sığsa bile içinden gelen bu ince ve hassas dalgaları, bir radyo cihazı gibi etrafına yaymak ister, coşmak ister, coşdukça da Sesi, Kavalı, Çığırması, Gırnatasiyle (Klernet) etrafı inletmiş, coşdukça da coşturmuştur.

İrsiyeti itibariyle de Harputlu Türk oğlu Türktür, sıhhatli ve gürbüzdür, çevik ve neşelidir, sanki içinde bir volkan gizlidir ve bu volkan

onu her ân hareket halinde bulundurur. İşte bu ruh ve bu sıcaklık, ona daima sevmek ve sevilme hissi aşılamış ve bunu ifade ve izhar için de elini kulağına atmış, sazının tellerine dokunmasını bilmiştir. İşte bu dokunma ve hareket, Harputlunun sezgi ve duyu kabiliyetini artırmış ve bu kabiliyet, ona saf ve ruh çekici bir yığın melodiler kazandırmıştır.

Ve yine bu ruhdur ki, yıllar ve yüzyıllar boyunca Harputun semasında haleler çizen ses ve saz hazineleri bırakmıştır; Fakat maalesef biz Harputlular, son zamanlara kadar bunların kıymetini takdir edemiyerek üzerinde durmadığımız ve mallerimize sahip olmadığımız için başka başka ellere ve illere geçmesinde de lâkayt kalmışız. Evet, çok defa şahit oluyoruz, şurada burada, bilhassa Ankara ve İstanbul radyolarında tekrarlanan halk türkülleri arasında Harputun öz malı olan bir çok türkü ve uzun havalar, şu vilâyete veya başka bir kazaya mal edilerek yayınlanmaktadır. Bu yüzden türkü ve uzun havalarımızın esas melodileri unutulmuş, bir yandan da ehil olmıyanların ağızlarında karakterlerini kaybederek bayağılaşmıştır. Bununla beraber ma'lesef bu güne kadar da bu zengin ve orijinal parçalardan bir kısmı olsun İstanbul ve Ankara radyolarında tek kelime ile açıklanmamış ve söylenmemiştir.

Yalnız bunlar doğru alınsa ve doğru söylenerek yayınlansaydı hiç de gam yemezdik, halbuki, Harputun nefis melodileri bu ağızlarda aslını neslini ve asaletini çok defa kaybetmiş olduğu halde yayınlanır. Doğrusunu söylemek lâzımgelirse bu gibi yanlış ve berbat melodileri dinlerken hayrette kalıyoruz. Ben bu seslerin ve bu havaların asalet günleri içerisinde yaşamış ve bunların arasında haşır neşir olmuş meraklı bir hemşeri sıfatıyla diyebilirim ki, şimdi söylenen türküler, uzun havalar asıllarını kaybetmiş, bayağılaşmış ve tatminkâr değillerdir. Gönül ister ki, bu havaların, derin ve ciddî bir tetkik ve uzun vadeli çalışmalar sonunda asılları bulunsun ve doğruları öğretilsin ve öğrenilsin.

Bakınız bu gün radyolarda arasına dinlediğimiz Hacı Hayri merhumun :

Sinemde bir tutuşmuş, yanmış ocâğ olaydı

Zülfün karanlığında hezme cırâğ olaydı.

şarkısının bestesi evvelce böylemiydi ya? Bestekârı, onu bu şekilde mi tellendirmişti? Hacı Hayri, bizzat kendi şarkısını böyle mi söylerdi? Hayır, Aziz okuyucularım hayır! hiç de böyle değildi. Bizler, bu yanlış ve fena makamdan nasıl muazzap oluyorsak eminim ki, şimdi Edirnekapı mezarlığında yatan Hacı Hayri'nin ruhu da öyle muztarip olmaktadır.

Bu canım şarkı şunun bunun elinde ve dilinde aslının inceliğini, gü-

zelliğini nasıl kaybederek radyo koleksiyonlarına geçmiş ise Harputun meşhur Hafo türküsü de Demirci Sıtkının ağızında asaletini kaybederek Demirci köyüne mal edilmiştir. (1)

Bunlar, bilerek bilmeyerek bu işi yapıyorlarsa kabahat onlarda mıdır, yoksa bizde midir bilemiyorum. Doğrusunu isterseniz bu işi, memleketin münevver gençliği ele almalı ve bu işle her şeyden evvel ve doğrudan doğruya (Kültür derneği) (2) meşgul olmalıdır. Düne kadar elimizde büyük bir fırsat vardı, bu fırsat, Harput musikisinin bütün makamlarına, inceliklerine ve ruhuna vakıf olana Aziz arkadaşım Hafız Osman Oğen'in (3) uzun zaman Elâzığ'da bulunmasıydı. Mael'ese bundan lâıy-kiyle istifade edilememiştir.

Bununla beraber Harputun uzun ve ağır havaları, ezgiler halinde ve mısralar ölçülü-ölçsüz bir şekilde ayaklar ve ara nağmeleriyle çalınır ve söylenir. Bu sebeple daima serbest bir yol takip ettiği için ölçüye sığmıyor ve notaya geçirilemiyor. Bunu, işin içine girdikten sonra anlıyabildik; Fakat ben her vasıtaya baş vurarak bunları da düzene almaya çalışacağım, ne dereceye kadar muvaffak olacağımı şimdiden kestiremem. Yalnız bunun ikinci bir çaresi var, bu havaların, en usta ağızlardan banda alınmaları ve sesleri güzel olan meraklı gençlere bu yol ile öğretilerlinirse elde ve dilde tutunabileceklerine kaniim.

Beri tarafda yerli ve milli oyunlarımız da ses ve sazlarımız kadar

(1) 20 Ocak 1932 sabı günü akşamı İstanbul radyo programının yurttan sesler bölümünde **Fedî Yavar Atasman**, Demirci köyünün izahı ve müzikli folklorunu yapıyordu. Ben folklor meraklısı olduğum için bu sesleri hiç de kaçırmazdım. Atasman, birinci köyün ormanlarında gezdirdi, değirmenine köttürdü ve sonunda da köyün içine alarak bir demirci dükkanına soktu ve o sıra dedi ki, iyi bir tesadüf eseri. bu dükkanın sahibi demirci Sıtkı da yanımda.. köyün çok beğenilmiş bir türküsünü söyleyecek.. buraya kadar çok iyi merakla dinliyorum ve zevk alıyordum. Sonra saz başladı, arkasından demirci Sıtkı, aşağıda türküler bölümünde mufassal izahını yaptığım bizim Harputun elli senelik (Hafo) türküsünü söylemeye başlamasın mı? Demirci Sıtkı da Elâzığlı değilmi?, sesinden ve söylediği türküden derhal tanıdım. Sıtkı, o sıra, Elâzığ Folklor gecesine bizim tarafımızdan getirilmiş ve bir gece evvel de Taksim Belediye gazinosunda aynı türkü-yü Harput-Elâzığ hesabına okumuştı. Bu bir cinayetti, bu hale bir türlü akıl erdiremedim, hayretler içinde kalmıştım. İşte bizim esas mallerimiz bu suretle yağma edilmiş ve edilmektedir.

(2) Kültür derneği, iyi bir teşekküldü, bir zamanlar çalışıyor ve müsbet işler peşindeydi, bir kaç senedenberi sesi sadası çıkmıyor, aceba ne oldu? hangi siyasî partinin kurbanı olarak sesini kesti.

(3) Hafız Osman, Harput havaları ve klâsiklerinde hakikaten büyük bir üstattır.

önemli ve orijinaldir; buna rağmen bunların da üzerinde durulmadığından çeşitten düşmüş ve asıllarını kaybetmişlerdir, (4)

Bu işleri hususî teşebbüsler ve cemiyetler yapamıyorsa bence bu oyunlara ve havalara âşina ve aynı zamanda müzik ve bilhassa yerli havaları bilen meraklı ve enerjik bir öğretmenin idaresinde ders olarak mahallî orta okullarda kız ve erkek öğrencilere öğretilmesidir.

Gerçi 1936 yılında Halk Evinin hummalı çalışmaları sırasında Harput türküleri ve oyunları üzerinde önemle durulmuş ve çok çalışılmıştır. Bilhassa o zaman Halkevi orkestra şefi bulunan sanatkâr M. Farruh Arsunar, kemanî Sadi Günel ve ses üstadımız Hafız Osman Öge, bu yolda büyük hizmetlerde bulunmuşlardır. Ciddî bir çalışma sonunda Harput-Elâzığ ve dolayları halk türküleri ve havalarından bir kısmını derleyerek ve notaya alarak Halkevi neşriyatı arasında on kitap yayımlanmıştı, bunlardan 1.3.6.10 sayılı dört kitap elimizdedir. Yalnız bunların tesbitinde notalara tam Harput ruhu verilememiştir.

Bu yüzlerce şarkı, türkü, uzun ve ağır havaların tesbiti ve notaya al-
dırılması işinde yine ben önayak oldum. Harput yollarının III. üncü cildini «HARPUT FOLKLORU» adıyla çıkarmağa karar verdikten sonra 1955 yılı Haziran ayı içinde Elâzığ'a giderek Harput şarkı, türkü, uzun ve ağır havaları arasından seçtiğimiz orijinal (22) parçayı Üstad Hafız Osman Öge'nin ağzından tele almakla işe başlamış bulunuyordum.

Bu çalışma ve derlemelerim, beni yetmiş seksen yıl evveline çekip götürmüş, şarkı ve türkülerimizin sayısı da günden güne o nisbette artmaktaydı. Bununla beraber bu gün yüksek ve teknik sanayiî zirvesine erişmiş olan Amerika, Alman ve Japonların yaratıcı kudret bakımından birer şaheser olarak meydana getirdikleri ses alma makineleri de memleketimizde çoğalmıştı. Bu merak uğruna bunlardan bir tane de ben edindim. Şarkı ve türkülerimizin tamamını tesbit ile banda almak ve sonra da notalarını yazdırmak emeliyle 1960 yılı eylülünde Teypimi de yanıma alarak tekrar Elâzığ'a gittim; Fakat mael'esef bu defa arkadaşım Hafız Osman'ı rahatsız buldum, beş sene içinde daha ihtiyarlamış,

(4) 27/Ocak/1959 salı günü akşamı Taksim Belediye Gazinosunda tertip ettiğimiz bir Folklor gecesinin provalarını tetkik ve takip ederken bazı gençlerin Tamzara cyununu başka hareket ve figürlerle oynadıklarını gördüm; Harput tamzarasının bu şekilde olmadığını kendilerine söyleyince, biz Elâzığ'da böyle öğrendik dediler ve ısrar ettiler. Öyle hatırlıyorum ki, bu yüzden oyun programdan çıkarıldı ve oynanmadı. Buna bizzat şahidim. Fikrimce her ne şekilde olursa olsun gerek oyunların, gerekse türkülerin asıllarının kaybedilmemesi Folklor bakımından çok önemlidir, bunlara dokunmak katıyken doğru değildir.

daha zayıflamış bir Akbaba olmuştu, bu hali beni ma'nen çok üzmüş ve çok sarsmıştı, buna rağmen bu yoldaki tekliflerimi yine eski samimiyet, sevgi ve nezaketiyle kabul etti ve üç dört gün benimle mütemadi çalıştı ve noksanlarımı ikmal ederek beni yola vurdu; Fakat ayrılmamız çok hazin ve gözyaşlı oldu.

Resim 2 : Harput havalarının bütününe notaya alan kıymetli sanatkar Vasfi Akyol

Resim 1 : Harput havalarının bu günkü yegâne ustası Hafız Osman Öge

Resim 3 : Harput havalarını benimseyen ve iyi çalan Şükrü Can

Bu defa Elâzığda başda Hafız Osman Öge, sonra eski dostum ve akrabam Vasfi Akyol, ve Kılernet Şükrü Can'la çalıştım. Bunlardan H. Osman, rahatsız ve halsiz olması dolayısıyla sesinin bozulduğunu söyleyerek benden özür dilemişti. Cevaben : Benim maksat ve gayelerimin esası şarkı ve türkülerimizle ağır ve uzun havalarımızın usul, üslup ve karakter bakımından bozulmaksızın tesbit edilmesinden ibarettir. yoksa başkaları gibi sese değil! deyince isteklerimi yerine getirdi. Vasfi Akyol ise gerek şarkı ve türkülerin tesbitinde, gerekse ses alırken günlerce, haftalarca udiyle, kemaniyle topluluğumuza iştirak etmekle beraber bunların notalarının yazılmasını da üzerine aldı. Sonra benimle birlikte Harput Folkloriyle çok yakinen meşgul olan ve çalışan bizim emektar kırnatacı (Kılernet) Şükrü Can da Elâzığda bulunuyordu, bunun da bana yardımı büyük ve önemli olmuştur.

Bu yolda yine günlerce, haftalarca ellerinden gelen her yardımı benden esirgemeyen Hurrem Çorbacioğlu, Kerim Sunguroğlu, Filiz Sunguroğlu, Turgay Sunguroğlu ile Cemil Küçük Özeni ve 955 yılında bizlere teli ile sesalma makinesini vermekte sêmahat gösteren kıymetli Dr. Se-

mih Emre ile, telden banda alınması işinde de yeğenim Ahmet Borcaklı'yı ve İstanbul'da ise Hafız Mustafa Çorbacıoğlu ve Eyip Şedele gibi dostlarımı da yardım bakımında bunların arasında sayarak isimlerini burada sevgi ve saygı ile anmayı ve kendilerine teşekkür etmeyi önemli bir borç bilirim.

Yıllardanberi bu suretle çalışmalarım sonunda Harputun hemen hemen yüz yıla yakın bir devreyi içine alan zamanlarına ait (20) ağır, (7) uzun hava (68) şarkı ve türkü (19) kadar da oyun havası ki ceman (114) parça bir halk müzik serisi tesbit edilmiş ve bunların tümü makam sırasıyla H. Osman Öge'nin ağzından banda da alınmıştır. (5) Ancak bunlardan uzun ve ağır havalarda ölçü olmadığından bunların notalarının yazılmasına maddeten imkân olmadığı mutahassıslar tarafından beyan edilmekle bunların üzerinde durulmamış, yalnız bir kaç örnek verilmiştir. Diğer şarkı ve türkülerin ise tamamı hem banda alınmış, hem de notaya geçirilmiş ve bu nota kısmı da kitabın sonuna yerleştirilmiş ve sıra numaralarıyla de esas bölümlerindeki şarkı, türkü ve oyun havalarına bağlanmış olduğunu sayın okuyucularıma bildiririm.

(5) Harput havalarının yıllarca hasretini çeken meraklılar, boş bantlarıyla bana müracaat ettikleri takdirde bu şarkı, türkülerle bu uzun ve ağır havaların kendilerine verilmesini ve bu suretle memleketin dört bir tarafına yayılmasını düşünüyorum, ancak zaman ve imkânların ve maddeten de kolaylıkların müsaadesi nisbetinde.

GİRİŞ

Harput yollarının 1. inci cildinde Harput portresini (6) çizerken halkının yalnız bir yol bildiğini ve bir yol tanıdığını ve bu yolun da evinin, bağının, işinin yolu olduğunu ve aşkının yolunun da bunlara bağlı bulunduğunu kaydetmiş, yukarıda da gerek mevkiinin hususiyeti, gerekse irsiyeti itibariyle Harputlunun aşk ve heyecan derecelerini tebarüz ettirmiştim; Fakat şimdi bu folklorun izahına geçmek üzere iken itiraf etmeliyim ki, aczimi anlamış, nereden ve nasıl işe başlayacağımı düşünürken, yazı masamın üzerinde duran bir kitap gözüme ilişmişti, bu kitap Mevlânâya ait bir mesnevî şerhiydi. (7) Bir sahife açınca Mevlânânın şu beytiyle karşı karşıya geldim.

بستر من از ناله من دور نیست
لکه چشم کوشش آن دور نیست

Yazı 4 : Mesneviden bir parça

«Benim sırrım, feryadımdan uzak değildir, lâkin her gözde onu görecektir nur, her kulakda onu işitecek kudret yoktur. İşte bu sırrın hakikati feryat olduğuna göre ney, bu feryadı yaymağa mahsus bir vasıtaadır.»

Ve sonra arkasından :

آتش این باغ نامی نیست باد
هر که این ندارد نیست باد

Yazı 5 : Mesneviden diğer parça

«Şu neyin sesi ateştir, yel ve hava değildir. Her kimde bu ateş yoksa o kimse yok olsun. Neyi söyleten müessirin sade bir nefesden ibaret olduğu zannedilmesin, onu inleyen neyzenin hazin ve ateşin hissiyatıdır.»

Ve yine Cenabı Mevlâna buyururlar ki, Ney yarından ayrılanın arkadaşısıdır. Esasen benim mevzuum da ses, saz, aşk ve heyecan değil midir? Bu sesler, bu sazlar şimdi bana arkadaş, Cenabı Mevlânânın yüksek

(6) Harput yollarında. c.1 - s. 13.

(7) Tahiriülmevlevî, mesnevi dersleri. c. 1 - s. 53

ruhları da bana rehber ve yardımcı olduktan sonra mevzuuma kolaylıkla geçebilirim.

Sonra garp mütefekkirlerinden Jan - Jak - Russo (8) de derki :

— İnsanlar konuşmadan tağanni ederlerdi. Ve yine bir çok ecnebi bilginlerin ağızından da:

— Güzel sanatlar içinde uluhiyete en yakın olanı musikidir. Bir millet, hayatta inkılâp yapmak isterse her şeyden evvel rûbabının tellerine bir tel daha ilâve etsin.

Ben, bu bölümün müsveddelerini hazırlamış daktilo ederken Yaşar Kemal'in Cumhuriyette «Türküler» diye bir yazısına gözüm ilişmişti. (9) Mevzuumuzla çok yakından ilgili olduğundan bu yazıdan da bazı parçalar alarak kitabımı süslemeyi düşündüm. Kıymetli Yaşar Kemal, yazısında: İsadan çok önce Anadolu'da yaşamış olan bir Yunan Filozofunun güzel bir sözü var. Diyor ki:

«Bir milletin türkülerini yapanlar, Kanunlarını yapanlardan daha güçlüdürler» ve sonra yine bu yazıda, bir Alman şairi de «En güzel şiir, olaylardan çıkan, olayların yarattığı şiirdir» der.

Evet, kanaunları seçgin kafalar, gelenekler, görenekler yapar; Ama türküler halk ve halkın arasından müstesna bir varlığa sahip olanlar yapar. Tutulmayan ve halkca sevilmeyen türküler, nihayet bir gün, iki gün yaşar, sonra gürleri gider.. Tutulmaya hak kazanan türküler ise, bizim Harput türküsü gibi ömür boyunca tınlar gider.

İşte ben, topyekûn bu vecizelerden ilham alarak Folklorumuza her şeyden evvel Harputun ses ve saziyle başlıyorum.

Bu çeşitli ses ve sazların inceliklerini, yüksek vasıflarını hakkiyle tebarüz ettirmek kolay bir iş değil.. Bu, ancak Harputun bütün dağlarının, taşlarının, havuz ve kayabaşlarının hep birden dile gelmeleriyle olur; Çünkü Harputda bir karış kayabaşı, tepebaşı ve bir avuç toprak tümseği yoktur ki, Harputun ses ve sazını içine çekmiş olmasın.

Bu sesleri ve bu sazları sıralamak ve bir tüm halinde manalandırmak ve bu güne kadar bilerek bilmeyerek Harputun ses ve sazını başka illere mal etmek isteyenlerin ellerinden ve dillerinden kurtarıp, onları Harput - Elâzığ folkloru içine almak çok güç bir iş!.. Buna karşı evvelâ Allâhı iştah ederim ki, bu şarkılar, bu türküler, bu mayalar, bu hoyrat-

(8) J. J. Russo: Fransızdır, bir saatinin oğlu olup 1712 de Cenova'da doğdu. Bir oymacının yanında çıraklık yaparken bu işi sıkıntılı bularak Savo'ya kaçtı ve bir müddet sonra da Parise yerleşti. Burada yazı işlerine ait vazifelere girdi, sonra makaleleriyle şöhret kazanmaya başladı, böylece edebi felsefi siyasi ve tıbbiyevi bir çok eserler verdi. 1778 de Paris civarında Ermenonville'de öldü.

(9) 22/Mayıs/1960 tarihli Cumhuriyet gazetesi.

lar bizimdir ve yine Harputun dağlarına, taşlarına, bağ ve bahçelerine, haykırır ve bunları topyekûn işhat ederim ki, bu divanlar, bu tecnisler, bu elezberler bizimdir, Harputun semalarını yıldızlayan ve etrafı ışık deryasına sokan yüz binlerce yıldızı işhat ederim ki bu oyun havaları bizimdir ve bizim olacaktır.

SES :

Sesin felsefesi çok derin ve manalıdır, tanrının insanlarla beraber bütün tabiat canlılarına ihsan ettiği ses, ne güzel bir varlıktır. Ses olmasaydı acaba dünyamız nasıl bir manzara arz ederdi. Bunu düşünmek bile insanın tüylerini ürpertmeğe kâfi geleceği aşîkârdır. Kabil olsa da bir ân için dünyayı sesden tecrit edebilsek, göreceğimiz manzara: Ölü bir dünya, dilsiz ve sağırlar dünyası!.. Bir mezar sessizliği içinde his ve heyecandan mahrum kuru bir kalabalık!.. Şu halde ses, hayattır. Ses heyecan kaynağıdır. Ses, aşkın ve hislerin ilân vasıtasıdır. İnsanları hayata hazırlayan, orduları zafere kavuşturan sestir. Bu seslerin içinde de insan sesi, gerek ton, gerekse çeşit ve armoni bakımından bütün canlıların ve tabiat seslerinin üstünde gelir. Dinî âyinlerde, bilhassa düğün, derneklerde, siyasi topluluklarda büyük insan kütlelerini coşturup vecde, galeyana getiren ses değil midir? Güzel ses dalgaları arasında hüngür hüngür ağılıyanlara çok defa tesadüf ettiğimiz gibi ses yüzünden intihar edenleri (10) ve intihar etmek isteyenleri de (11) tesbit etmiş bulunuyoruz.

Bu satırları yazarken rahmetli Üstad Mustafa Şekip Tuncun, mevzuumuzla ilgili ve fikirlerimi te'yit edici bir makalesini hatırladım.

Üstad, bu makalesinde: «Elle tutulmaz, gözle görülmez, seyyal hayalleriyle doğrudan doğruya ruha işliyen bir kuvvet vardır ki, tek malzemesi sesdir; Fakat hangi ses? Su sesini, yağmur şırıltılarını, şelâle çağlıltılarını, orman hisiltılarını duyacak bir kulak ve hele bir insan kulağı olmasaydı bütün bunlar birer hava dalgalanışından başka bir şey olamayacaklardı. Ses, ancak işiten bir kulak sayesinde vücut bulmuş ve onunla, ayarlanan hançere vasıtasıyla de tekrarlanabilecek bir hale gelmiş, hürriyetini bu sayede hazanmış, sağır tabiatı de dillendirmiştir. Bütün görünüşüne rağmen mutlak surette sağır ve dilsiz olan tabiatın için

(10) İsviçre, henüz Fransızların hakimiyeti altında ve İsviçre alaylarının Fransız kumandanları idaresinde bulunduğu devirlerde, bir tulum ile iki Enbûbe (Boru) den ibaret olan ve CORNEMUSE (Fransızca bir kelimedir, Gayda, Tulum-zurna manasınadır) denilen bir âletle ağızla çalınan ve ağızla söylenen meşhûr ÇOBAN HAVASI, İsviçrenin Helvetya eyaleti halkının, bilhassa dağların üzerine icra ettiği büyük tesirin neticesi olarak İsviçre askerleri içerisinde bir çoğunun, bu hava çalınırken intihar ve birkısımının da firar ettikleri görülmüştür.

(11) Bak, aşağıda ses sanatkârı Korukoğlu Şevkiye ait satırlar arasına, s. 36.

de yetişen canlı varlıklar arasında sesi en iyi yaratan insan, onu yalnız bir anlaşma vasıtası olarak kullanmakla kalmamış, aynı zamanda sırf ruhi bir oyun haline getirerek müzik derecesine yükseltmiştir. Ruh ve sinir yapıları sesle vecde gelen, müzisyen dediğimiz sanat adamları, tabii ve mükemmel bir müzik âleti olan hançerelerini kullanabilecek gibi değillerse içi boş kemikleri, kamışları öttürmüşler, kendi sesleri ile doğrudan doğruya yapamadıkları şeyleri bu âletlere gördürmüşlerdir. Müzik âletlerinin zamanla çeşitlenerek gittikçe daha mükemmel şekiller aldıklarını biliyoruz; Fakat ses âyarcısı olan müzik dehası olmadıkça bunların kendi kendilerine çıkarabilecekleri sesler, bütün mükemmelliklerine rağmen tel, tahta ve maden seslerinden başka ne olabilirdi.

Müziğin ruh ve iktidarının esas itibariyle âlete bağlanmıyacağını gördükten sonra ses sanatkarlarının en umulmadık vasıtalarla da büyük maharetler göstermeleri imkânının daima mevcut olacağını» (12) yazar.

Evet! Hakikaten insanlar, iptidai devirlerde saz yerine hançerelerini kullanmışlar ve halâ da kullanmaktadırlar; Gerçi bu hançerelerden çıkan seslerde sanat bakımından bir iptidailik vardır; Fakat bu iptidailik aynen menba sularının akışına benzer, onlar çıktıkları yerde berrak, temiz ve coşkundurlar. Bazan iniltiye ve çok defalar isyan ve feryada benzeyen bu sesler, dağları, vadileri, dereleri yara yara gelen o sular gibi Harputlunun bağrını dele dele, göğsünü kabarta kabarta gelir ve en sonra da hançeresinden inilti ve feryat halinde çıkar. Bu sesler, belki sadedir; Fakat ortada büyük bir hakikat vardır ki, her hangi bir türkû ve uzun havamızdaki ruhu duymak ve anlamak için o sesle ve ifade ettiği mananın derinliği ile gönül gönüle gelmek lâzımdır.

Hülâsa : ses, Tanrının insanlara ve bütün tabiat varlıklarına verdiği en büyük bir varlıktır.

Şimdi bu seslerin, bu sazların, bu oyunların ve umumî folklor bakımından diğer varlık ve geleneklerimizin nesilden nesile intikale değer mahiyet ve karakterde olduklarını aşağıdaki şemaya göre izaha çalışacağım.

1 — MUSİKİ FOLKLORU :

- A — Müzik âletleri
- B — Harputun sesi ve güzel sesliler
- C — Makam ve usullere bir bakış :
 - a) Ağır havalar
 - b) Uzun havalar
- D — Harput ve Elâzığ şarkı ve türküleri :
 - 1 — Vak'alara dayanan şarkı ve türküler
 - 2 — Vak'alara dayanmayan şarkı ve türküler
 - a) Gurubu Normal şarkı ve türküler
 - b) » Ağır türküler
 - c) » Oynak ve sıkırdım havalar

2 — OYUNLAR :

- A — Müzikli oyunlar :
 - a) Kalkan kılıç
 - b) Halaylar
 - c) Üç ayak
 - d) Horum
 - e) Çayda çıra
 - f) Tamzara
 - g) Arap oyunu
 - h) Gelin oyunu
 - i) Şeve kırma
- B — Müzikli temaşa :
 - a) Zeybek
 - b) Urum kızı
 - c) Al karakuşun yavrusunu
 - d) Deve oyunu
 - e) Cirit oyunları
- C — Eğlence oyunları :
 - a) Fincan (Yüzük) oyunu
- D — Çocuk oyunları :
 - a) Atlama ve sıçramalar
 - b) Sallama
 - c) Top oyunları

- d) Dankılaftıto
- e) Hakkul-Hukkul
- f) Çortun Eşek
- g) Hırık »
- h) Mam
- i) Kış kış
- j) Köşe kapmaca
- k) Ebe beni kurda verme
- l) Cıngır mıngır tut
- m) Hucur-mucur
- n) Ateş tura
- o) Çelik - çubuk
- p) Güreş
- r) Deveci - Lebli bacı
- s) Beş taş - Dokuz taş
- t) Ceviz ve aşık oyunları
- u) Bebek oyunları.

3 — EDEBİYAT FOLKLORU :

A — ŞİİRLER :

- a) Münacat
- b) Na't
- c) Kaside
- d) Gazel
- e) Mersiye
- f) İlâhi
- g) Destan
- h) Müstezat
- i) Manzum ve Mensur şiirler
- j) Kıt'a ve müfretler
- k) Mizahî şiirler (1) Hicivler (2) Tarih düşürme (3) Taşlama (4)
- l) Ninniler
- m) Maniler
- n) Şarkı ve Türküler

B — ATA SÖZLERİ

C — TABİRLER

D — TEŞBİHLER VE TEKERLEMELER

E — DUA, BEDDUA VE KÜFÜRLER

F — FIKRA VE HİKAYELER

G — EFSANELER

(1) Bak, bu kitabın II. nci c. s. 197 ve dv.

(2) Bak, bu kitabın II. nci c. s. 201, 202, 203. Hacı Hayrı. 227, 228, Müftü Faik Ef.

(3) Bak, bu kitabın II. nci c. s. 307.

(4) Bak, bu kitabın II. nci c. s. 497

4 — TANIMACALAR (Bilmeceler)**5 — MATALLAR (Masallar)**

- a) Saç ören padişahı
- b) Elmas Ağaç
- c) Kel oğlan
- d) Horuz ile Tilki

6 — DİL FOLKLORU :

- a) Harputa mahsus kelimeler
- b) Harput şivesiyle mizahi bir hikâye
- c) Prof. Ahmet Caferoğlundan örnekler
- d) Kuş dili

7 — KİYAFET ve GEYİM TARZI**8 — UMUMİ FOLKLOR'e BİR BAKIŞ****9 — FOLKLOR GECELERİ****10 — Mevzu ile ilgili olmayan yazılar :**

- a) Harput yolları hakkında okuyucular tarafından yazılan yazılar.
- b) Harput hakkında yayınlanan eserler.
- c) Bir açıklama ve bazı düzeltmeler.

1 — MUSİKİ FOLKLORU:

A : MÜZİK ALETLERİ

Harputda mutlak bir şey varsa o da, sesin sazdan daha üstün yer almasıdır. Bir kaç yaran, bir araya geldiler mi, bir havuz başı veya bir dere kenarı buldular mı saz olsa da olmasa da bunlar seslerinin kudretleriyle güzel bir âhenk yaratabilirlerdi. Çok defa melodilerin tempoları sazla değil, sesle tutulurdu, bu tembo bir lây... lây... lâm... Lây... lilay... Lay... Lam dan ibarettir ki, bununla istenilen türkü söylenir ve bu ayakla uzun havalara da geçilebilinirdi. Saz ele geçmezse ya böyle ağızlariyle veya ellerine geçirdikleri her hangi bir tepsi veya bir madenî eşya parçasıyla tempolar tutulur türkü ve şarkılar başlar, güler oynar, eğlenilirdi.

Bu eğlenceler, o kadar canlı ve neş'eli geçerdi ki, sanki takım takım saz varmış gibi... Bu suretle sesi öne alan Harputlu, sazı geride bırakmış, doğrusu ihmal etmiştir.

Bunun ikinci mühim bir sebebi de; mutaassıp bir muhitte her hangi bir müzik âletini ele almak, öğrenmek, çalmak da o zaman hoş görülmezdi. Bu gibi sazlara meraklı olan gençler tenkit edilir, çalanlara (bizim oğlan çalgıcı oldu) diye iyi nazarle bakılmazdı. İşte bu sebeptendir ki, müzik âletleri çoğalamamış ve maalesef müzik bilenler de bir kaç kişiye münhasır kalmıştı.

Ancak Harputda Ermeniler, bu cihetten üstünlük temin etmişler... Türkler sesi, onlar sazı öne almışlardı. Her Ermeni evinde bir keman, bir kanun, bir piyano veya bir ârmonik (1) bulunurdu; kız erkek, gençlerin bir çoğu müzik âletlerinden anlar ve bunları çalabilirlerdi. Biz gençler de müzik ihtiyacımızı çok defa Ermeni dostlarımızın arasında ve yahut akşamları Şehroz mahallesine doğru bir gezintiyle sokaktan tatmin edebilirdik; çünkü hemen hemen her evden bir keman veya bir piyano refakatinde güzel kız sesleri duyabilirdik.

Şimdi sizlere saz çeşitleri ve bunları çalanlar hakkında biraz bilgi vermeye çalışacağım.

(1) Org ile piyano arasında.

Resim 6 : Son zamanlarda en iyi bir davulcu. Rahmetli Rüştü

1 — Başda «DAVUL» gelir : Davulun tarihini büyük göçlere kadar götürebiliriz. (2) Harputun davulu büyüklüğü ve yapı tarzı bakımından hemen hemen eski mehterhane davullarına benzer. Ortalama davulun kasnak yüksekliği 75 cm. kutru da biraz daha fazla... düzgün ve sağlam bir kasnağın her iki tarafına iyi işlenilmiş ince ve şeffaf keçi veya oğlak derisi geçirilmiş ve bu deriler yine sağlam ve birbirine mütenazır ince deri bağlarla sımsıkı gerilmiştir, bu deriler davul yapanlar tarafından ikinci defa olarak tekrar hususi surette işlenirmiş. Davul sağlam bir kayışla omuza asılır ve çalınmağa başlar, tokmakları ve ince çubukları ise kiraz veya merhem ağacından yapıldı.

() Davulun, Türklerin en eski ve kıymetli bir müzik âleti olduğunu kim inkâr edebilir. Bunu isbat için yalnız şu tarihi olayı kaydetmek kâfi gelir zannındayım : Selçuk sultanlarından 2. nci Alâeddin-i Keykubat, Osman Gaziye Emirlik beratiyle beraber beyaz bir sancak ve bir de gayet musanna büyük bir davul hediye etmişlerdi.

Sonra davul hakkında, rahmetli Üstad Profesör Mustafa Şekip Tunç, bakınız ne der, hayatta iken bir Kastamonu folklor gecesine gitmiş... Davul hakkındaki intibalarını şu güzel satırlarla bizlere anlatmaktadır: «Eğlence sabaha kadar aynı şetaret ve heyecanla devam etti. Halk ruhundan kopmuş oyunlar oynandı, saz semaileri dinlendi. Hepsi hoşdu, güzeldi. Bunların tesiri altındayım ve bu yazıyı o tesirin heyecaniyle yazıyorum.

Köy düşünlerini şenlendiren, Askerî musikaları heybetlendiren caz bandolarında heyecanı hoplatan davulu hep biliyoruz; fakat onun bir zurna refakatında tek başına insanı vecde kadar sürükleyip götüren, Virtüozluk derecesine kadar yükselten bir kudreti, ehli elinde kendine has bir senfoni yaratmak iktidarı olduğunu ben kendi hesabıma ne düşünebilir, ne de tasavvur ederdim.

Tek başına sesden çok, bir gümbürtü âleti gibi görünen davul o gece Kastamonulu bir halk çocuğunun yağız, çevik, ince bir vücudun; duygulu bir ruhun elinde, aşkla kahramanlığı kaynaştırmış ve raks için de davulluktan tamamiyle çıkarak benim için tabir edemeyeceğim yepyeni bir şey, bambaşka bir ses büyüğü olmuş, müzik üzerinde düşünmek ihtiyacımı kamçılamıştır.

Daha çok kaba bir gürültü âleti olarak tanınan davulun, müziği bütün vücudiyle duyup yaşıyan bir sanat adamının elinde onunla beraber raks etmesini, aynı zamanda bir heyecan kıyameti koparak eşya ve tasavvurları silmesini, sonra da perde perde yükselerek bir vecd içinde pervaneleşmesini ve nihayet sür-ı israfil gibi son bir darbeyi mütaakip birdenbire sönmesini düşününüz. En mükemmel bir orkestra bile bütün ruhu, bundan daha fazla dolduramaz.

Ne yazık ki, bu davul sanatkârlarını ancak festivallerde ve böyle gecelerde dinlemek nasip oluyor. Büyük eğlence yerlerimiz, dünyanın dört bucağından gelen, kıymetleri ekseriyetle meşkûk yabancılara kukak açar, dinleyicileri de nezaket zoru ile alkışlamaya mecbur ederken böyle nadide orijinallikleri arasına olsun İstanbul halkına dinletip tanıtmayı neden ihmal ediyorlar?.. Davulun sesinden, kaba bir numara olmasından mı korkuyorlar?.. Halbuki o gece Maksim gazinosu hıncahın seçme bir halk ve gençlerimizle dolu olduğu halde en çok beğenilen, en çok heyecan veren ve alkış toplayan bir davul Virtüozu oldu, hülâsa olarak da: davul sesinin büyük eğlence yerlerimize kadar sokulmasını temenni ile bu yerlerde beylik haline gelmiş numaraları temcit pilâvı gibi halka arzetme hüner değil... nadir ve mütenevvi sanat adamlarını evvelâ yakınlardan aramak, sonra uzaklara gitmektir».

Muhterem Üstad, hayatta iken bir de Harput davulunu, Harputun yedi davul yedi zurnasının çıkardığı ve en hissiz insanları bile vecde ge-

tiren, zıplatan, oynatan, coşturan yek-âhenk seslerini işitseydi, görseydi, o zaman Kastamonu davulu için yazdığı bir makale yerine, Harput davulu için bir kitap yazardı.

DAVULCULARA gelince :

Bunlardan ayrı ayrı bahsetmek belki de okuyucularımı sıkar, şimdi yalnız birkaçını ele alıyorum.

Başda davulcu Güzel gelirdi. Gerçi Ağınsı, Huh, Mornik, Hırhık, İğiki ve Kesirik köylerinde Ermeniler arasında çok usta davulcular vardı; fakat hiç birisi «GÜZEL» kadar çevik, neş'eli ve hissederek çalamazlardı. O, davulunu boynuna taktığı, tokmağını eline aldığı ve çubuğunu parmaklarına sıkıştırdığı zaman başka bir âleme girmiş gibi değişir, heybetlenir, coşar, hem çalar, hem oynar, yorulmak bilmez, dinlenmek aklına gelmez, aşkla, heyecanla çalar, çalardı. Hele yanında rahmetli kırnatacı Mustafa çavuş da bulunrsa, birbirlerini tamamlamış olurlardı. Keyiflerine payan olmaz, ve bu neş'eli duygularıyla etraflarındakileri de heyecan ve vecde getirir, coştururlardı.

Davulcu Güzel, ismi ile müsemma hakikaten çok güzel ve yakışıklı bir erkekti.

Davulcu Güzelden sonra Davulcu Ayron ve sonra Mevlüt gelirdi. Ayron da çok usta davulcuydu. Mevlüt ise, cüssesiz, fakat çevik ve çok neş'eliydi.

Bu davulcular, düğün alaylarında o büyük ve ağır davullar boyunlarında asılı olduğu halde bir taraftan çalar, bir taraftan da halaylara girer oyuncularla oynarlardı. Aman yarabbi! ne neş'eli insanlardı onlar?.. Bu davulcular arasında çalarken marifet gösterenler de vardı. Meselâ: Koskoca bir davulu başına alır, bir taraftan tokmağı, bir taraftan çubuğıyla davula vurmak tempo ve müvazeneyi bozmamak suretiyle saatlerce çalardı, esasen bu aslında bir marifet değil, bir figürden ibarettir.

Bazıları da, davulu omuzunda iken bir taraftan hem çalar hem de üzerindeki elbiseyi bir elile tedrici surette çıkarır, önüne serilmiş bulunan bir bohçanın içine yerleştirir ve bohçayı kapatır... bakarsınız davulcu çı çıplak olmuş yine çalıyor ve aynı usul ve tempo ile çalarken yerde bohça içerisindeki elbiselerini tekrar birer birer alır, giyer temposunu bozmaz ve etraftan sürekli alkışlar toplardı.

ZURNA :

Malûm olan bu müzik âleti, davulun yanında gelir. Harputda gümüş

kakmalı zurnalar bulunduğu gibi, bazan uzun ve kalınca normalden büyük zurnalar da görürdük.

Zurnacılar, hep ermeniydiler; ben, Türk zurnacı hatırlamıyorum. Yukarıda yazdığım gibi malûm köylerde yetişir ve davulcularla birlikte düğünlere,, şenliklere katılırlardı.

Resim 7 : 17. nci asra ait bir
Davul - Zurna minyatürü

Gerçi «Zurnada peşrev olmaz» derler amma, bu zurnacıların arasında öyle güzel çalanlar vardı ki, bu gün sağ olsalardı, günün kaptanı kıymetli sanatkâr Emin bile onları takdir ederdi.

KIRNATA :

Harputda «Kılernet» e kîrnata derler, her halde bu kelime dile daha kolay gelmiş olacak... Kılernet malûm... Şimdi biz çalanlara gelelim. Bizim nesil, ancak şu simaları tanır...

Başta Kîrnatacı Mustafa Çavuş, (Askerî bandoda yetişmiş) Kara kaşlı, kara gözlü, siyah bıyıklı, güler yüzlü, yakışıklı, aslan gibi bir delikanlıydı. Mavi çuha şalvarının üstüne, siyah kısa bir ceket giyer, belinde bir Trablus şalı sarılı, gümüş ince bir kordonla boynundan asılı saati bu şalın arasında.. ayağında rugan yarım kundura.. gözlerindeki keskin ifade, hovardalığının derecesini isbata kâfi... Harputün bütün havalarına vakıf ve bunları kîrnatasında yaratıcı ve canlandırıcı kudrette... O kadar güzel çalardı ki, dinliyenleri hem coşturur, hem ağlatırdı. Zavallı Mustafa Çavuş, Harput zenginlerinden birisinin bedeli olarak (3) Yemene gitmiş ve orada şehit olmuştu.

(3) Eskiden hali vakti yerinde olan bir zengin çocuğu askere çağrıldığı zaman, yerine para mukabilinde bir başkası ile pazarlık ederek kendi namına onu askere gönderirler ve böylece vatani vazifesinden kurtulmuş olurdu ve buna bedel-i şahsi denilirdi.

YUNUS ÇAVUŞ : Bu da askerî bandoda yetişmiş ve çok güzel çalardı. Bunlardan sonra,

Tahmazın oğlu **AHMET** yetişti. Bunlar o kadar makam ve usule aşinaydılar ki, düğün ve derneklerde mütemadi çaldıkları halde hiç birinin, bir falso yaptığı görülmez ve yorulmak da bilmezlerdi.

Resim 8 : Eski devir kıyafetiyle bir karnatacı

Bunlardan sonra Göncü Mustafa çavuş da askerî bandodan yetişti, makamata âşina ve çok güzel çalardı, yalnız bu arkadaş, bunu meslek edinmemiş.. bazı yaran sohbetlerinde ve bilhassa akşamları bir iki tek attıktan sonra klarnetini eline alır, inlete inlete çalar, başkalarını değil kendikendini eğlendirirdi.

Bunlardan sonra Hamamcının Mustafa ve sonra da Salâhaddin namlarında iki kişi geldi. Mustafa, klarnetle işe başladı, kemanda karar kıl-

dı. Salâhaddin ise iyi bir klarnetçi olarak yetişti, boşluğu da doldurdu.

Şimdi elimizde Harput davulunun ve saz takımlarının yanı başında Şükrü Canla, oğlu Mevlüt var. Şükrü, aradan uzun yıllar geçtiği halde, eski ve yeni Harput havalarını tamamiyle kavramış, meraklı bir sanatkârimızdır. Folklor gecelerimizi canlandıran, hususi meclislerimizde bizlere eski günleri yaşatan Şükrü sağdır ve halen İstanbul'da Taşkasaptaki evinde oturmaktadır. Oğlu Mevlüt ise, babasının yerini tutmuş genç, neş'eli Elâzığ'da yegâne usta bir klarnetçimizdir.

ÇIĞIRTMA :

Çığirtma, ağaçtan yapıldığı gibi madenden de yapılırdı. 35×40 cm. uzunluğunda ve filüt kalındığında, üstünde altı ve arkada bir deliği vardır, dilli, dilsiz iki cinsti. Gerçi iptidai bir âlet; fakat iyi çalanların ağzında bir filüt kadar ses verirdi, ağaç çığirtmaları, Harput'da Han pınarından Saraçlara çıkılacağı zaman kuyumcu Soğman ağasının dükkânı karşısında köşede çukur bir dükkân vardı ki, işte bu dükkânın sahibi Borsik usta yapardı. Çubuğu o kadar süratle keser, içini boşaltır, temizler, deler ve cilâsını da vurduktan sonra yarım saat içinde müşteriye teslim ederdi. Dilsiz yapılanlar, usta bir çalanın elinde hemen hemen bir ney kadar ses verirdi. Çığirtma, teneke ve sarı madenî levhalardan da yapılırdı. Harput'da Çığirtma Üstadı da Poro Nuriydi. Poro Nurinin sesi de güzeldi, çığirtmasıyla hem dem çeker, hem de söylerdi.

KAVAL :

Harput ve delaylarında çalınan kavallar ağaçtan yapıldığı gibi, kamıştan ve madenden de yapılırdı; fakat makbulü ağaçtır. Çok eski zamanlarda Harput'da hem iyi kaval yapanlar, hem de iyi çalanlar çokmuş, sonra bu merak yavaş yavaş ortadan kaybolmuştur. Gençliğimizde iyi kaval çalanlar Tuncelinde (Dersim) yetiştirdi. Bura halkının büyüğü, küçüğü kaval meraklısı ve kaval çalarlardı, içlerinde öyle sanatkârlar vardı ki, kavallarını ellerine aldıkları zaman akan suları durdurur gibi çalarlar ve susamış koyun sürülerini dereden su içmeden geriye döndürürlerdi. Dağlar dağ üstüne... Yaylalar yemyeşil... Vahşi ormanlar yer yer göklere fıskırmış ve sonra bunların arasında yalnız bir ses!.. Kaval sesi, bu ses, tabiat güzellikleriyle ne kadar da bağdaşmıştır.

Kavalın üstünde yedi ve arkasında ise iki deliği vardır, her iki tarafı açık (ney gibi) bir âlettir.

Resim 9 : Bir çoban kaval çalarken

KEMENE (Keman) :

Harputda «Keman»a kemene derler, teller ve yay aynı olmak üzere kemanın biraz küçüğü.. buna kemençe de diyemeyiz. Çalınma tarzı da bambaşka.. bir kere bu günkü kemaniler gibi ayakta değil, ve keman göğüs hizasında değil.. Kemeneci, bir minder üzerinde bağdaş kurarak oturur.. kemeneyi sol eline alır, sol dizinin üstüne koyduktan sonra sol eliyle tellere dokunur, sağ eliyle de yayı kullanır. Hülâsa kemençe çalar gibi bir şey...

Biz gözümüzü açtık, Harputda yalnız bir kemeneci bulduk. Kemencici Küçük! «Karkaçuh» da (Alâca mescit mahallesi) oturur, İnce - Arapgillerdendir. Benzeri olmayan bir tip... Küçük, düğünlerde ve eğlenmelerde saz takımının başında gelirdi. Son zamanlarda hem ihtiyarlamış hem de fazla içki içtiğinden dinlenilmez bir hale gelmişti, etrafındaki-

ler onunla, yine hızarlama diye alay ederlerdi. İçkili olmadığı zamanlar güzel çalardı. Bununla beraber küçük, bu iş için oğlu Aliyi yetiştirmişti. Ali daha kabiliyetli, daha meraklı, daha terbiyeliydi, sanatında babasından kat kat üstün çıktı, usta bir kemancı oldu; fakat o da babası gibi sarhoştur. Bu iki simadan başka Elâzığ'da HÂMAMCININ MUSTAFA, iyi bir kemanî olarak yetişmişti, bilâhare bir Tulûat kumpanyasıyla Elâzığ'a

Resim 10 : Eski devirlere ait bir Kemaneci

gelen ve orada yerleşen KÖROĞLU namında bir Kemanî az zamanda şöhret kazanmıştı ve sonra Ermenilerden de KÖRKARABET ve saire gibi bir çok pratik keman çalanlar da ortada gözükiyordu. Bu gün ise Elâzığ'da bilhassa düğünler için Davul - Zurna, Kırnata ve diğer sazları çalan bir zümre varsa da bunların hepsi maalesef modern müzik tekniğinden mahrum kimselerdir, nota bilmezler, hep pratik olarak yetişmişlerdir.

Şu ciheti tebarüz ettirmek isterim ki, ben burada modern müzik sanatı ve sanatkarı hakkında mütalâa yürütmek istiyorum. Şimdi iftiharla söyleyebilirim ki, münevver gençlerimiz arasında nota ile bir çok Keman, Ud, Kanun, Cümbüş çalanlarımız ve hatta ney üfliyenlerimiz de çoğalmıştır, bunlar, memleketin her tarafına dağılmışlar, gittikleri yerlerde de sazlarını ellerinden ve Harput havalarını dillerinden bırakmıyor ve bırakmıyorlar. Bunların arasında VASFİ AKYOLu bu yolun en faal ve ciddi bir yolcusu olarak görmekle iftihar duymaktayız, Vasfi merak ve heyecanına babadan mevrus kabiliyetini de ekliyerek kendi kendini yetiştirmiş, bu gün modern müzik yolunda bir üstad olmuştur. Harput

Resim 11 : Bu günkü modern keman çalışı. Temsili bir kıyafetle Vasfi Akyol

havaalarına hakkiyle nüfuz eden ve bu kitabın sonundaki seksenden fazla notayı, çok kısa bir zamanda kitabıma yetiştirmek suretiyle bana yardımda bulunmuştur, bu faaliyeti ve Harput müziğine olan hizmeti cidden tebrik ve takdire lâıktır. (4)

(4) Vasfi Akyol, İğikide Sakallı oğullarından P.T.T. müdürü rahmetli Hafız Mehmet şükrü beyin oğludur, 1911 (1327. R) de doğmuştur, tahsilini Elâzığ mekteplerinde ikmal ile 1932 de öğretmen olmuş ve sonra 1941 de orduya intisap ederek yirmi seneye yakın bir müddet bu meslekte çalışarak rütbesi yarbaylığa yükselmiştir, sonra 1960 yılında emekliye ayrılarak Elâzığ'a dönmüş ve Aksaray mahallesindeki babadan kalma geniş ve yemyeşil bahçelerinin içinde bir ev yapıtarak buraya yerleşmiştir. Vasfi Akyol, aynızamanda müzik merak ve kabiliyeti sayesinde Türk ve Halk musikisi üzerinde yıllarca önemli çalışmalarda bulunmuş ve şimdi ise kıymetli bir musiki üstadıdır. Bu mesleğe merakı, nasıl ve hangi tarihte başladığı kendisinden soruldukdta, henüz 15-16 yaşlarında iken bu hususdaki merak ve hevesini gören babasının teşviki üzerine dört elle sarıldığı ve bütün feyzini, Türk musikisi makamâtına âşına olan rahmetli babası H. M. şükrü beyden aldığını ve ondan çok istifade ettiğini söyler. Bu gün Elâzığ'da Lise, Ortaokul ve Sanat okullarında müzik öğretmenliği yapmakta, bir taraftan da Harput Folklorunun derinliklerine varmak ister. Halen evli ve dört çocuk babasıdır.

KANUN :

Harputda saz takımlarını tamamlayan iki de kanuncu vardı, bunlardan birisi Emin (bu da karkacuh mahallesinde oturur ve yine ince araplara mensuptu) diğeri de Hüseyinli Boğos namında bir Ermeniydi. Boğos sanatını benimsemiş, üzerinde yıllarca çalışmış ve hakikaten emsali nadir bir kanuni olmuştu. Düğünlerde, hususi eğlencelerde Boğos'un saz takımları arasında gözükmesi misafirler arasında başka bir neş'e havası yaratırdı. Boğos, aynı zamanda ses aşığı bir sanatkârdı, kendisinin istediği okuyucular olmayınca davetlere gitmezdi. Birinci cihan harbinden evvel, yukarı mezriada bir arkadaş toplantısına Boğosu da getirmiştik. Hafız Osmanla Derviş Hafız da aramızdaydılar, ahenge akşam gün batarken başladık, onlar söyledikçe Boğos coşuyordu, sabaha kadar kanunu dizinden indirmede. Bu güzel saz ve sesler arasında gecenin nasıl geçtiğinin farkında bile değildik. Güneşin doğuşu bizi âlemimizden uyandırmıştı.

Emin ise, Boğos ayarında değilse de o da fena çalmazdı, son zamanlar sanatını daha ilerletmişti, sonunda ıslâh-ı hal ederek içkiye tövbe etmiş. Hicaza gitmiş, hacı olmuş ve beş vakit abdest ve namazında olduğunu işittik. Her ikisi de ölmüştür.

Asıl garibi, bu müzik elemanlarının hepsi de pratik olarak yetişmişler, nota falan bilmezlerdi, doğrusunu söylemek lâzım gelirse bu kadar çeşitli makamları dimağlarına hâkketmiş gibi bir biri ardınca pürüzsüz ve hatasız çalmak bir hüner bir kabiliyet ve bir azmin ifadesi demekti.

SAZ :

Harput ve dolaylarında sazların boyları uzun ve altı tellidir. Daha eski zamanlarda saz çalanlar çokmuş, sonra her nedense bu merak sönmüş... Saza ancak dağ köylerinde tesadüf edilirdi, şehirlerde hemen hemen yok gibiydi.

Harputda saz çalanların üstadı ise, meşhur Nesibe türküsünün kahramanı Kara Aligilin Mustafa beymiş... Bunun şöhreti zamanımıza kadar gelmiştir.

TEF (Def) :

Harputda iki cins tef vardı, birisi zilli, diğeri zilsiz. zilsiz tefleri Gurbetler (Çingeneler) yapar ve çok ucuza satarlardı, bazı hususi eğlencelerde bu tefler kullanılırdı, zilli tefler, çok kıymetliydi ve kolay kolay ele geçmezdi, bazı meraklılar, İstanbuldan getirtirlerdi.

Saz takımlarında okuyucular aynı zamanda tef de çalarlardı. Bunlardan hatırımda kalanlar şunlardı. Kalalı Mustafa, Lobut Ahmet, Korı'nın oğlu Mamu...

Tefçi olarak son zamanlarda Marki namında birisi piyasaya çıkmıştı ki, çok güzel tef çalardı ve hakikaten bu işin de ustasıydı, aynı zamanda neş'eli bir adamdı.

Kadın tefçilere gelince : Başta, Incearaplara mensup tefçi güllü ve sonra yine Güllünün yetiştirdiği gelini Şefika gelirdi. Güllü, erkek gibi bir kadındı, hem çalar, hem söylerdi, ya ne kadar neş'eli bir kadındı, bilhassa düğünlerde tefini eline aldımı bırakmak bilmez, ve etrafını coşturur ve oynatırdı. Şefika da son zamanlarda çok güzel çalardı ve aynı zamanda terbiyeli ve hatırlı bir usta tefçiydi.

Harputa Ud ve Dabrika son zamanlarda gelmiştir.

KÖÇEK :

Harputa köçek ekseriyetle Urfadan gelirdi. Harputun yalnız Mısdı namında bir köçeği vardı ki, tefçi Güllünün oğluydu, kadın kıyafetine girip takma zülüflerini, poriklerini (kâkül) bir tarafa döküp de parmaklarına zilleri taktı mı oynar oynardı, düğünlerin en neş'eli ve kalabalıklı saatlerinde gözüne kestirdiği kalantorların karşısına geçer göbek atar ve nihayet önlerine yatar ve alnına paralar yapıştırırlardı. Gümüş meci diye, on ve beş kuruşlarla alnı dolar, dolduktan sonra kalkar, yine oynıya oynıya saz takımının bulunduğu yere kadar gider ve paraları sazi idare edenlere verir ve böylece düğün devam ettiği müddetçe toplanan bu paralar, sonunda çalgıcılar arasında taksim edilirdi.

Bu çalgıcıların hususiyetlerinden birisi de, Harputun en mutaassıp devirlerinde, bütün düğün, dernek ve eğlenterde mütemadi içki kullanmalarıydı. Aşikâre içmeğe cesaret edemediklerinden ceplerinde taşıdıkları rakı şişelerini fırsat buldukça çıkarır, susuz ve mezesiz kafalarına çekerlerdi. Rakıları dut, mezeleri ise yumruktu. Dut rakısı daha sert, daha müstekreh kokuluydu ve bunlarda öyle bir zihniyet vardı ki, eğer rakı içmezlerse çalamaz ve çağıramazlardı, halk da aynı zihniyeteydi ya!..

B: HARPUTUN SESİ VE GÜZEL SESLİLER

Harputlunun sesi, yukarıda tebarüz ettirdiğim hususiyet ve şartlar dahilinde umumiyet itibariyle gürdür, güzeldir ve yanıktır. Buna sebep olarak mevkiin hususiyeti ile şu olayı da gösterebiliriz. Harput halkının dinî akidelerinin sağlam olması yüzünden çocuklarını hıfza çalıştırmaları sebebiyle talim görmeleridir, hiç şüphe yoktur ki, ses işledikçe güzelleşir ve talim gördükçe de müessir olur. İşte bu yönden Harputlu sesini her bakımdan düzene almasını bilmiştir.

Harput'da hiç bir dağ başı veya bir kaya üstü yoktur ki, sese ses vermesin. Hele bağ yollarında ve bilhassa mehtaplı gecelerde bahçelerinin sebze ve bostanlarını sularken tepeler ardından ve dere boylarından gelen karşılıklı sesler... Bunlardan Maya, Hoyrat, Elezber gibi uzun havalardan birisi susar, öteki başlar.. bu biter, beriki başlar ve bu sesler bazan yalçın kayalara ve bazan yüksek tepelere çarparak semada akisler yaratır ve etrafta dinleyenleri kendine çeker... Bu sesleri, dinleyenler sonuna kadar takip eder ve hükümlerini de kendi kendilerine verirlerdi. İç Anadolu halk şairlerinin kahvelerde karşılaşp da birbirlerini mağlûbedinceye kadar sazlarını ellerinden, bestelerini dillerinden bırakmayışları gibi, bizim ses aşıkları da, birbirlerinin yüzlerini görmeden ve bilmeden bu imtihana katılırlar ve susmak da bilmezler... Acaba bu imtihanda kim kimi susturacak ve yenecektir? Sayın okuyucularım! bu hükmü biliyor musunuz, kimler verecektir? Ay ışığıyla gümüşlenen ve sık ağaç dallarıyla maskelenen belirsiz bağ evlerinin damlarında istirahat çekilen gün görmüş ihtiyarlar... Havuz başlarında bu seslerle göğüsleri kabarmış olan gençler.. ve bağ ayvanlarının iç kısmında yataklarından fırlamış, dört bir tarafı ipek zürafeli ince yazmaları başlarında ve gönülleri bu seslerde olan Harput güzelleri!..

İşte bu sesler, Harput ve dolaylarını yıllarca cınlatmış durmuştur. Ben, bu seslerin arasında hemen hemen ömrümün yarısını ve bütün gençliğimi geçirmiş bir hemşehri sıfatıyla ve diğer bir çok illerin sesini mahallerinde ve Folklor gecelerinde dinlediğim halde diyebilirim ki, Harputun sesini ve bu sesin melodilerinin inceliğini ve çekici kuvvetini hiç bir yerde görmedim ve duymadım.

Bu sesler hakkında, ben değil ve yahut her hangi bir Harputlu da değil; Ancak yıllarca Elâzığ'da kalmış ve sonra İstanbula gelerek Modadaki evlerine yerleşmiş yüksek bir memur ailesi nezdine, az zaman sonra Elâzığlı samimi dostlarından bir zatın ziyaret maksadiyle gitmesi üzerine kocası da, hanımı da bu dostu, candan ve çok samimi bir şekilde karşılaşmış ve kabul etmişlerdi. Sohbet esnasında Modalı hanım, Elâzığa

ve Elâzığlılara karşı yakınlığını anlatırken Harputun sesi hakkında bakınız ne diyor :

«Harput - Elâzığ, ruhumda bir nağmeden, bir kayabaşı nağmesinden ibaret kaldı. Şarkıları, türküleri, oyunları, her şeyi güzel amma, bunlardan bir Hoyratın, ruhumu uçuran ve yaş bir ağaca çizilen bıçak yaraları gibi gittikçe derinleşip içime işleyen tiz nağmesidir ki, bende kalan unutulmaz hatıra bu nağmedir, işte!..»

Bu seslerden iki ses var ki, ömrüm boyunca her ân kulaklarımda gibi hiç de unutamıyorum. Bunlardan birisi, babamın sesi; (1) ikincisi ise, Buzluk kayalıklarında tesadüf ettiğim bir kaval ve bir Elezber sesiydi. (2)

(1) Babamın scesi güzeldi, hem de çok güzeldi, bir çok kış geceleri misafir bulunmadığı zamanlar, kürsübaşına uzanır, istirahat ederdi ve bu arada elini kulağına atar, hazin hazin gazel okurdu. İşte o gecelerden birisinde Fuzulinin şu gazelini, İbrahimîy makamiyle ne güzel okumuştı.

Ah eylediğim serv-i hıramanın içündür
Kan ağladığım gonca-i handanın içündür

Serkeşteligim kâkül-i müşkinin ucundan
Aşüfteligim zülfi perişanın içündür.

(2) 1916 (1332. R) yılı içindeyiz. Elâzizde sabit 18. inci Firka kumandanlığında irtibat subayı bulunan Osman Fahri (Meşhur şair ve edip Cenab-ı Şehabeddin'in küçük kardeşi) ile aynı dairede çalışıyordum. Az zaman içinde bu kıymetli gençle ruhan o kadar sıkı anlaşmışdık ki, hemen hemen gece gündüz beraberdik. Yüksek bilgiye sahip, tabiate, yeniliğe aşık olan bu samimi arkadaşı, Harputun görülmeğe değer bütün semtlerini, bağlarını, bahçelerini gezdirmek isterdim, o da bundan çok memnun ve haz duyardı, hiç bir tatil günümüz yoktu ki, bir tarafa gitmiyelim.

İşte bu günlerden birinde (Göllü bağlar) a gitmiştik, akrabamızdan Etem oğullarının bahçesindeki havuz başında öğle yemeklerimizi yedikten sonra Buzluğa gidiyoruz. Sık bahçeler arasından, patika yollardan geçiyor, yamaçları tırmanıyorduk, nihayet Buzluk kayalıklarının önüne çıktık, bu çıkışdan sonra rahmetli Osman Fahri, manzarayı fevkalâde bulunca hemen bir kayanın üstüne oturdu, çantasındaki resim defterini ve kastel boya kalemlerini çıkardı, (Osman Fahri, hem edip, hem şair, hem de çok kabiliyetli bir ressamdı) muazzam Buzluk kayalıklarını ve sonra bir güzellik ve renk paftası halinde önümüze serilen köme köme bahçeler.. Şüşnaz.. ve buradan itibaren tedrici surette alçalan ve uzanan yemyeşil bir vadi.. Murad kıyıları, daha ötede kesif yeşilliklere gömülmüş Pertek kasabası.. Daha uzaklarda simsiyah vahşi meşe ormanlarıyla Dersim dağları.. zirveleri sanki göklere bağlı ve karlı..

Bu güzel tabiat parçalarını rengi rengine defterine çizmeğe ve tesbite çalışırken uzaklardan bir kaval sesi duyduk. Kaval, Elezberi tutmaya çalışıyordu; Fakat bu bir usta üfürücüydü, kaval tamamen Elezberi tuttu, ben Elezbere bayılırdım, hemen yerimden fırladım, ses gelen tarafa koştum, kaval sesi kayalıkları çınlatıyordu, bu ayakla güzel bir ses de Elezberi okumaya başladı. Ses, kavalı gölgede bırakacak derecede gür ve yankıdı:

Sayın Okuyucularım! Şimdi sizlere Harputun güzel seslilerini iki gruba ayırmak suretiyle tanıtacağım. Bunlardan birincileri Hafızlar, İmam ve Müezzinlerdir, ikincileri ise bunların haricinde kalan güzel seslilerdir. 1. inci grupta :

- 1) Kurra hocazade Hafız Yusuf Ef. (3)
- 2) Büyük oğlu Hacı Hafız Ömer Ef. (4)
- 3) Küçük oğlu Hafız Mustafa Ef. (5)
- 4) Sarahatun camii imamı Mazlumzade Hacı Hafız Mehmet Ef. (6)
- 5) Oğlu Hafız Hilmi Ef. (7)
- 6) Sarahatun camii müezzinlerinden büyük Çandır Hoca.

Bu zatın, şafak vakti minarede okuduğu salât-ü selâmın, Perçeng köyünde işitildiği rivayet edilirdi. Çandırdan sonra bu camiye müezzin olan,

7) Perili Hacı Hafız Süleyman Ef. nin (9) sesi de Çandırdan geri kalmazdı.

8) Kurşunlu camiinin müezzini Hacı Arif (Selver) ve sonra diğer hafızların arasında,

9) Küçük Kâmil namıyla maruf Hacı Hafız Mustafa Zühtü Ef. ile,

10) Oğlu Hafız Ahmet Ferit Ef. nin de sesleri çok güzelmiş.. bulundukları her mecliste ısrar üzerine ellerini kulaklarına atar, usul daire-sinde okur, takdir kazanırlarmış...

Ah balâm Yar içerden ey Yar içerden
 Ah yavrum Kes bağrım oğul yar içerden
 Balâm Gözlerim yavrum kapında kaldı gel
 Çıkmadı yavrum yar içerden balâm gel

Ey, ey, ey, ey, ey anadan yosma güzelimsin sen benim.

Elezber başlarken Osman Fahri, kalemlerini, defterini bulunduğu yerde bırakarak yanıma geldi, sese doğru sessiz sadasız yürüyoruz, bir aralık ses, bizi bulduğumuz noktada çiviledi, elezber susuyor, kaval başlıyor.. kaval dem çekmeğe başlayınca elezber devam ediyordu. Osman Fahri, kendinden geçmiş bir şiir-ü hayal âleminde yaşıyormuş gibi samimiyetle yüzüme, kendine has tebesümleriyle bakıyor; Fakat tek kelime söyleyemiyordu. Bu sesler de karşıki yamaçta beş on koyunu güden genç iki çobanın sesleriydi.

- (3) Bak, bu kitabın II. nci cildi, s. 278
- (4) Bak, bu kitabın II nci cildi,s.280.
- (5) Bak, bu kitabın II. nci cildi, s. 282
- (6), (7) Bak, bu kitabın II. nci cildi, s. 401-402
- (8) Perçeng, Harputa 10 km. mesafededir.
- (9) Bak, bu kitabın II. nci cildi, s. 385
- (10) Bak, bu kitabın II. nci cildi, s. 260-261

11) Kâmillerin Hafız Tevfik Ef. (11).

Hafız Tevfik Ef. Bütün ramazanlarda Sarahatun camiinde ikindi, namazlarından sonra sol taraf birinci büyük direğin dibine konulan kürsüde, tamam bir cüz mukabele okur ve etrafına yüzlerce dinleyiciyi toplar, halkın takdir ve hayranlığını üzerine toplardı. Aynı zamanda mevlüthandı, büyük mevlütlerin çoğunu Hafız Tevfik Ef. Hacı Mamo ile birlikte okurdu. Oğlu Hafız Osmanı yetiştirmişti.

Resim 12 : Hafız Osman Ögenin gençlik çağı

HAFIZ OSMANIN SESİ

12) Hafız Osman, daha çocuk denilebilecek bir yaşta hıfzı bitirmiş hem baba, hem de ana tarafından tevarüs ettiği ses güzelliğiyle Harputda nam ve şöhrat kazanmış ve az zamanda babasının yerini tutmuş ve kürsüsünü boş bırakmamıştı. Babasının ölümünden sonra çok genç olduğu halde ramazanlarda Sarahatun camiindeki ikindi sonu mukabelesini üzerine almış ve yıllarca bu kürsüde kur'an-ı kerim okumuştur. Usul ve makamata hakkile âşina olduğundan sahifeler arasında makamdan makama geçer, kesif bir cemaati cezbeyle getirir gibi zevk ve haz ile dinletirdi.

Gün geçtikçe Hafız Osman, Harput muhitinde ses ve sanat bakımından birinciliği almış, bununla beraber bütün Harput türkü ve şarkılarını uzun ve ağır havalarını ondan başka bilen ve kusursuz söyleyen ikinci bir kimse daha yetişmemiştir. Bu hususta bütün manasiyle tam bir üstadıdır. Bu gün sesinden ve neş'esinden belki kaybetmiştir; Fakat ne kadar kaybetse yine Elâzığ camilerinde ramazanlarda mukabele, ve bazı

(11) Bak, bu kitabın II. nci cildi, s. 258.

samimi yaran sohbetlerinde elini kulağına atarak gazeller okumakta ve dinleyicilerini neş'e ve heyecan içerisinde bırakmaktadır.

Benim de gençlik arkadaşımıdır, hem de ailece çok yakın dostluğumuz münasebetiyle Hafız Osman'la bütün günlerimiz, gecelerimiz, eğlencilerimiz hep beraber geçerdi. Benim ses tonum, Hafız Osmanın sesine o kadar yakındı ki, uzun havalardan başka bütün şarkı ve türkülerini beraber söyledik :

Resim 13 : Benim gençlik çağım

Hele Harput türkülerinden:

Dağlar dağımdır benim
Gam ortağımdır benim

türküsunü çok güzel okurduk. O zaman gençlik var, serde aşk, gönüllerde ateş vardı.. durmaz dinlenmez, çağırır dururduk. Bu şarkıya Hacı Ef. de (Deli Hacı) meftundu. Bir yerde toplandık mı âhenge daima bu türkü ile başladık.

Harput türkü ve havalarından başka bir çok da İstanbul şarkılarını yine beraber okurduk ki, bunların başında da İstik ağanın kürdili hicaz-kâr şarkısı gelirdi.

Çeşm-i mestin hasretiyle cism-ü canı dağlarım
Kara gözlüm, karalar geydim seninçün ağlarım Aman aman
Kara gözlüm, karalar geydim senin çün ağlarım of of of ağlarım.

Aşık-ı çeşmanın oldum lütfüne el bağlarım.
Tabehengâm-ı seher-cûlar misali çağlarım.

ara nağmesi

Halimi arz etmiş idim vaktile cananuma
 Gûş edüp feryad-ü zarım girme cana kanıma
 Aşık-ı nâlende-nim ateş bırakma canıma (2)

ara nağmesi

Bu şarkıdan sonra Hafız Osman elini kulağına atarak bir kesik Hoy-
 rat okurdu. Sonra rasat makamına geçer, Hacı Faik beyin şu şarkısını :

Nihansın dideden ey mest-i nazım
 Bana sensiz cihanda can ne lâzım
 Benim sensin felekte sayesazım
 Bana sensiz cihanda can ne lâzım.
 Sezadır matemini tutsa melekler
 Sana insan değil ağlar melekler
 Hebaya gitti hep bunca emekler (13)

Nakarat...

Ve sonra Cemil beyin yine rast makamı üzerine :

Şebabet gitti de elden başımdan gitmiyor sevda
 Tükendi takat-ü tabım muhabbet bitmiyor halâ
 Terakki etmede sinnim, tedenni etmiyor aslâ
 Hayatım mahvolup gitti muhabbet bitmiyor halâ.

Cefay-ı yarı çekmek hariç amma iktidarımından
 Muhabbet hissi çıkmaz bir dakika kalb-i zarımdan
 Ölürsen de bu feryadı işitsünler mezarımdan (14)

Nakarat...

Ve yine Hacı Arif beyin segâh makamından şu şarkısını :

- (12) Maarif nezareti, Giday-ı rûh, s. 168
 (13) Maarif nezareti, Giday-ı rûh, s. 34
 (14) Maarif nezareti, Gday-ı rûh, s. 36

Olmaz ilâç sine-i sad-pareme
 Çare bulunmaz bilirim yareme
 Baksa tabiban-ı cihan yareme
 Çare bulunmaz bilirim yareme.

Kasdediyor tir-i müjen canıma
 Gözlerin aher girecek kanıma
 Şerhedemem derdimi cananıma (15)
 Nakarat...

Ve bu arada Hacı Ef. yi coşturmak için, Rifat beyin Bestenigâr makamından :

Nâle-i cangâhı canan duymuyor
 Neyleyim tedbire takdir uymuyor
 Derd-ü mihnet tende rahat koymuyor
 Neyleyim tedbire takdir uymuyor.

Çok tabibe ettim arz-i ihtiyaç
 Bulamadım derd-i aşka hiç bir ilâç
 Etmedi bahtım felekle imtizaç (16)
 Nakarat...

Bunlardan başka Derviş Hafızın İstanbuldan getirdiği İbrahim Hak-
 kî Hazretlerinin şu nefesini :

Bir leylinin mecnuniyem	Alem anın divanesi
Bir Yusufun meftuniyem	Her hüsnün olmuş anesi (17)

Ve en sonra da Dede Ef. nin nakş-i semai üzerine bestelediği Şeyh Galibin şu nefis gazelinin de beraberce okurduk.

(15) Maarif nezareti, Giday-ı rûh, s. 440

(16) Maarif nezaretinin 30/Aralık/1311 tarihli izniyle çıkan Giday-i ruh, s. 450

(17) Bak, aşağıda şarkı ve türküler bölümü,

Yine zevrak-i derunum Dayanır mı şişedir bu	Kırılıp kenara düştü Reh-i seng-i sare düştü
O zaman ki bezm-i cemde Bize hisse-i muhabbet	Bölüşüldü kâle-i kâm Dil pare pare düştü
Geh zir-i serde desti Düşe kalka hasta-i gam	Gâh ayağı koltuğunda Der-i lütf-i yare düştü
Erişüp bahara bülbül Yine nevbet-i tahammül	Tazelendi sohbet-i gül Dil-i bikarara düştü
Meh-i bürç arızında Bana kendi taliimden	Gönül oldu hale mail Bu siyah sitare düştü
Süzülüp o çeşm-i âhû Bu değildi neyleyem bu	Dedi ehl-i aşka yahû Yolum inkisare düştü
Reh-i mevlevide Galip Kimi terk-i nam-ü şane	Bu sıfatla oldu hayran Kimi itibare düştü.

13) Derviş Hafız da buraya kaydetmeden geçemiyeceğim. Bu Hafızın da sesi güzel.. uzun zaman İstanbulda kaldığı ve tekke âyinlerinde bulunduğu için makamata âşina ve doğrusu sese ve sohbe aşık bir adamdı. Bazı toplantılarımıza Derviş Hafız da alırdık, öyle zamanlar olurdu ki, biz okumağa başlayınca Derviş Hafız kendinden geçerek oturduğu yerden fırlar, uzun ve siyah saçlarını omuzlarına döker, zikre başlardı, çok güzel de zikrederdi, kendisi Kadirî tarikatine mensuptu.

1912 yılı baharıydı, bir Cuma günü sabahı evimizin penceresinden etrafı seyrederken caddeden Derviş Hafızla Serkislinin İsmailin Tilkiler Kayalığına (18) doğru gezmeğe gittiklerini gördüm, hemen elbisemi giydim ve arkalarından ben de koştum, kayalıklara yaklaşıncı, bu iki kafadengi aşkın, zümrüt gibi Harput ovalarını önlerine alarak ucu bucağı olmayan bir âlem içerisinde baş başa vermiş, tellenerek tempo tutmak üzere olduklarını gördüm, yaklaşıncı beni gördüler, yerlerinden fırladılar ve bu sürprizimden memnun kalarak beni aralarına aldılar, bir az hoşbeşten sonra fasıl başladı, her ikisi de çoşmuştu, İsmail susunca

(18) Harputun güneyinde ve şehrin hemen önünde büyük bir kayalıktır. Bütün Elâzığ ovası, Uluovanın bir kısmı, Hüseyinik ve Mornik yazıları yemyeşil bir halı gibi bu kayaların önüne serilmiş gibi müstesna bir manzaraya sahipti.

Derviş Hafız başlıyor, o susuyor, İsmail başlıyordu. Bu sesler de müstesna seslerdi, çok aşağıdaki şosedan gelip geçen yolcuları yerlerinde mihliyordu.

14) İsmailin sesi de çok güzeldi ve çok yanıkdi, diyebilirim ki, İsmailin sesinde başka bir âhenk, başka bir kuvvet ve başka bir tes'sir vardı, hele Tilkiler taşında saba makamıyla bir gazel okuyuşu vardı ki, hem beni, hem de Derviş Hafız'ı ağlatmıştı. Esasen saba makamı, sanki onun ağzı için icat edilmişti.

15) Çataloğlu Hafız Mahmut. Bu rahmetlinin de bariton bir sesi vardı, güzel gazeller ve ilâhiler okurdu, hele Hicazdan dönen Harput hacılarının karşılanma şenliklerinde Yelboğazından çıkan hacı kabilelerinin önünde, ellerini kulaklarına atıp da : «Sen Ahmed-i Mahmud-i Muhammedsin efendim» kasidesini okuyuşu bütün halkı heyecana getirmeye kâfi gelirdi.

Resim 14 : Rahmetli Hafız Fethullâh

16) Amcazadem Hafız Kembal Ef.

17) oğlu Hafız Fethullâh, bu iki baba oğulun da sesleri çok güzeldi. Ramazanlarda Hafız Kemal Ef. nin Meydan ve ölümünden sonra da oğlu Hafız Fethullâh Ef. nin Sarahatun camilerinde okudukları mukabelede cemaatin çokluğunu etraflarına topladıkları görülürdü.

18) Bizim Çorbacıoğlu Mustafa,

19) Tatarzade Dr. Ahmet beyler de hafızdılar, bunların da güzel sesliler arasında yer alacak kudrette olduklarına şahidiz. Bunlardan Doktoru bilemiyorum, amma Çorbacıoğlu bu gün bile aramızda Harput türkülerini ve uzun havalarını usule vakıf olarak okur, çağırır ve bizleri coşturmayı bilir, samimi bir arkadaşır.

20) Topçuoğullarından Hafız Şükrünün sesi de çok güzel ve gürdü. Buzluk bahçelerindeki havuz başlarında okuduğu türkü ve uzun havalar, dinliyenleri mest-ü hayran bırakırdı.

21) Hafız Alâaddin ise, Harputun son hafızı sayılır, müstesna bir sese sahip ve müstesna bir kıraat tarzı vardı, sesi hazin ve müessirdi.

**Resim 15 : Hafız Mustafa Çorbacıoğlu'nun
gençlik çağı**

Hafızlar arasına, diğerleri gibi rahmete vesile olur ümidiyle çok yakınlarımdan şu fanilerin isimlerini de kayt ediyorum.

**Resim 16 : Vasfi Akyolun babası
rahmetli Hafız M. Şükrü bey**

22) Vasfı Akyol'un babası Posta Telgraf müdürlerinden akrabam ılgılı Hafız Mehmet Şükrü beyin (19) Sesi çok güzel olmakla beraber

(19) H. Mehmet Şükrü Akyol, 1879 (1295, R) yılında Harput'da doğmuş ve ço-

makamata âşına ve bilhassa Harput havalarının derinliklerine nüfuz etmiş hakiki bir üstaddı. Bize misafir olarak gelip kaldığı geceler babamla beraber okudukları gazeller, türkü ve şarkılarla bizim evi adeta bir düğün evine döndürürlerdi.

23 — 24) Hafız Mehmet Şükrü beyin kardeşleri yüzbaşı Kadri (20) ve Hafız Halidin de (21) sesleri çok gür ve güzeldi. Hele Hafız Halidin sesi, gençliğinde İğiki bahçelerini kaldırıp indirdiği gibi (Bu tabir mahallidir) 1. inci cihan harbinde Erzurumda hem sesi, hem arslanlar gibi düşmana saldırışı ile şöhret kazanmış, hatta cephede taarruz ve müdafaa saatlerinin gayrinde birliğinin erlerini etrafına toplar, çoğu Harputlu olan bu erlere Harput maya ve hoyratlarından okuyarak bunları eğlendirir ve bu sayede zalim harp havasını onlara unutturarak onların şevk ve cesaretlerini artırdığını harpten dönen yüksek rütbeli subaylardan duymuştum.

Diğer ses sanatkârları :

25) Sesinin güzelliği ve tonu itibariyle başta Korukoğlu Şevki gelir. Şevkinin sesi hakkında bir fikir edinilmesi için şu olay kâfi gelecektir. (22)

cuk denilen bir yaşta iken hıfzı tamamlamış, 1893 (1309. R) de Elâziz askeri rüşdiyesine girmiş ve 1896 (1312. R) da mezun olmuştur. Annesinin vefatı üzerine tahsiline devam edememiş ve bilâhare Posta-Telgraf idaresine intisapla az zaman sonra Telgraf memuru olmuştur. Sıra ile Harput, Çemişkezek, Elâzığ, Diyarbakır, Erzurum ve Sarıkamış P.T.T. müdürlüklerinde bulunduktan sonra 1932 de emekliliğini isteyerek memuriyetten ayrılmıştır. Ve 1945 yılında Ankarada ölmüş ve Ankarada asri mezarlığa gömülmüştür.

Kendisi kuvvetli hafız, sadası hoş ve musiki makamâtına âşına olan H. Mehmet Şükrü bey, on evlât shibiydi. Tevazu, hoş-sohbet, hatırsınaslığıyla kendisini tanıyanlar tarafından çok sevilmiş ve sayılmış olmakla beraber bu fazileti ile P.T.T. idarecileri arasında da temayüz etmiş bir insan-ı kâmilidi.

(20) Yüzbaşı Kadri bey, Elâziz Askeri rüşdiyesinden 1896 (1312. R) da ve Harbiyeden ise 1903 (6319. R) de pek iyi derecede mezun olmuş ve yüzbaşı olduktan sonra da akli müvazenesini kaybederek Çamlıcada ölmüştür.

(21) Bak, aşağıda Harput'un yetiştirdiği subaylar bölümü.

(22) Bak enteresan hadiseyi bizzat oğlu Tefik beyden dinlemiştim, Tefik der ki, Babam, vilâyet merkezinde Düyun-ı Umumiyyede memurdu, Tanrı, babama hem ses, hem de yüz güzelliği vermişti, hele sesi.. hele sesi.. O sıra vilâyete yeni gelen bir Düyun-ı Umumiye Nazırı vardı ki, zevkine, keyfine tabi bir zattı. Babam, Buzluktaki bahçemizde Nazırın şerefine , bir ziyafet tertip etmişti bu ziyafette bazı memurlar ve Harputun ileri gelenlerinden bazı sımalar da vardı. Havuz başında oturdular, konuştular, güldüler, söylediler. Akşama doğru ise iştret sofraları kuruldu, çalgı da (Saz takımı) vardı, âhenk başladı, neşeler artıkça artıyordu, babam sazın refakatiyle türkü, maya ve bir çok gazeller okuyor-

Şevkinin bir de Palu hikâyesi vardır ki, (23) Murat kıyılarında sık bahçeler içinde ürkek ve insandan daima kaçınan bülbülleri, sesi ile kendine çeken Şevkinin sesi ve aşkı hakkında sizlere en güzel misalleri vermiş bulunuyorum. Şevki, işte böyle bir Şevkiydi.

Resim 17 : Meşhûr ses sanatkârı rahmetli
Korukoğlu Şevki Ef.

26) Hacı Mamo, güzel ve Davudî bir sese sahipti, mevlütlerde, hele ramazanlarda kadir ve arefe günleri Sarahatun camiinde Lihye-i Saadet açılıp da ziyaret edildiği zaman :

du, çok neşeliydi, coşdukca coşmuştu, havuz başında çıt yoktu.

Bir aralık, mısraları bu günkü gibi hatırimda kalan Fuzilinin şu gazelini okumağa başladı:

«Ey firak-ı leb-i canan ciğerim hûn ettin,
Çehre-i zerdimi hunab ile gülgün ettin.»

Bu gazeli usulüne muvafık ve çok müessir bir sesle tamamlamağa çalışırken, havuzbaşına takribi 300 m. uzakta olan bağ evinden gelen bir cıglık ortalığı alt üst etmişti, hemen koştuk, meğer Nazırın hanımı (O gün, Nazır hanımını da beraberinde bahçeye getirmişti, hanım genç ve güzeldi, bağ evinde kadınlar arasında misafir bulunuyordu) bu sese tahammül edemiyerek heyecana kapılmış ve intihar kasdiyle kendini damdan aşağı fırlatmıştı, hanımı bayılmış bulduk, yukarıya kaldırıp bir yatağa uzattık, gerçi bacaklarından yaralanmış, kanlar içindeydi; fakat hanıma bir şey olmadı, yalnız havuzbaşının neş'e ve âhenginden eser kalmamıştı.

(23) Bak, aşağıda Hafu türküsü,

**«Sakın terk-i edebden koy-i mahbub-i hüdadır bu
Nazargâh-ı ilâhidir makam-ı Mustafadır bu»**

diye başlayan na't-i şerifi okuduğu zaman, Allâh Allâh sâdaları camiin büyük kubbesini çınlatır, bütün bir cemaati heyecana getirmeğe kâfi gelirdi. Ve sonra bir çok sazlı ve sesli yaran toplantılarında, havuz başlarında, onun okuduğu gazel ve hoyratları da bir türlü unutamıyoruz.

**Leyli dağı, leyli dağı,
Göründü leyli dağı,
Cümle yaram sağalsa,
Sağlamaz leyli dağı.**

27) Dabağ Muhiddinin sesi de Harputda dillere destan olmuştu, aynı zamanda aşık ve hovardameşrep olduğunun bakarsınız Çahpurun sırtlarında.. bakarsınız Meterisde, Toptopda tek başına oturmuş, eli kulağında okuyor.. her nerede olursa olsun Muhiddinin sesini duyanlar mutlaka surette bulundukları noktaya mihlanır kalırlardı, tek onu dinlemek için ..

28) Güzel ve gür sesli okuyuculardan bir de Kalalı Mustafa vardı, bu da düğünlerde, hususi eğlencelerde saz takımları arasında yer alır, çok güzel maya ve hoyrat okurdu.

29) Ölümünden sonra Kalalının küçük kızı Fatmanın sesinin de babası kadar ve ondan daha güzel olduğunu işitirdik, bu kızın sesini dinlemek merakındaydım, nihayet 1917 (1333. R) yılı yaz aylarında Hafız Osmanla birlikte gittiğimiz bir bahçede ona rasladık ve onu dinledik.. Yüzünün güzelliğini dest-i kudret sanki yolum yolum yolmuş olmasına rağmen Tanrı ona öyle müstesna bir ses vermişti ki, o ses, bizim bir gecemizi de çalmış ve sabahlatmıştı.. (Heno) türküsü o sıra yeni çıkmıştı, bu türküyü ne güzel, ne âhenkli okumuş, bununla beraber uzun havaları ve diğer bütün Harput şarkı ve türkülerini de müstesna bir ses ve usul ile okuyarak etrafındakileri hayrette bırakmıştı.

30) Çemişgezekli zade Mesut Ef. Bu zatın da sesi çok güzelmış... Bilhassa Harputun ilim adamları mehafilinde Fuzulî, Baki, Nedim gibi yüksek şairlerin gazellerini usul ve makamlara âşina olarak okuması dolayısıyla şöhret almış ve aynı zamanda hoşsohbet olduğundan her meclisde aranır ve kendisine büyük bir kıymet verilirmiş.

31) Kökcüoğlu Hürşit : Bunun da sesi çok güzel, gür ve yanık.. Bilhassa Harputun uzun havalarını okurken dağı taşı inletir ve etrafındakileri mest-ü hayran bırakırdı. Kendisi şimdi zannedersem emekli Öğretmen olarak Elâzığda oturmaktadır.

32) Saraç Bilâlin küçük kardeşi Salim : Tanrı buna da eşine az te-

sadûf edilen bir ses vermişti, Harputun kayabaşlarını inletip dururken Amerikaya gitmiş, orada ölmüştür.

33) Parmaksızın oğlu Ifo (Efraim) : Bunun da sesi çok güzel ve ses sanatkârları arasında parmakla gösterilen bir simaydı. Bu da Nevruz makamının ustasıydı.

34) Selman Ağagilin Nuri Bey : Harputun zenginlerinden ağa torunu ve aynı zamanda bağmancı çocuğu olan Nurinin sesi de çok güzel ve gürdü. Havuzbaşı âlemlerinde yüksek perdeden maya söylemesiyle meşhûrdu. Benim de eniştemdi. 1959 yılı baharında ölmüş ve vasiyeti üzerine bizim mezarlıkta ablamın yanına defnedilmiştir.

35) Feyzinin sesi de çok güzel ve gürdü. Harputda hiç bir dağ veya kayabaşı yoktur ki, Feyzinin sesini içine çekmiş olmasın... Bununla beraber Feyzi, çok tipik, neş'eli, hovardameşrep hoş bir yiğittir, herkesle dost, herkesle samimi olduğundan önüne gelen her hemşehrinin işine koşar, onlara yardım eder, çeşit çeşit meclislerde bulunur, hulâsa iyi kalpli bir hemşehrimizdir. Havuzbaşlarında, düğünlerde kendine teklif edilmeden elini kulağına atar, okur, okur, susmak ve yorulmak bilmezdi, hele bilhassa cılgalı mayasıyla şöhret almıştı.

36) Koronun oğlu Mamo (Mehmet) ya gelince : Harputda hiç bir düğün, bir eğlenti yoktur ki, Mamo saz takımının başında bulunmasın, Mamonun sesi, müstesna bir ses.. mesleğinin icabı diğer çalgıcılarla düşe kalka kendini işrete kaptırmış.. o zamanlar, bu meslekte çalışanlar arasında öyle sakat bir zihniyet vardı ki, güya işret etmeseler, çalamaz, okuyamaz ve etraflarındakileri de memnun edemezler... Halbuki, iş aksineydi, içtikleri, serhoş oldukları zaman ne çaldıklarını bilirler, ne de söylediklerini...

Ben gözümü açtım açalı Mamo, aynı hayat içinde yaşadı, buna rağmen son zamanlara kadar sesinin tonu ve güzelliği bozulmadı. Mamo, serhoş olmadığı veya az içtiği zamanlar çok güzel okurdu, kendini bu kadar fazla işrete vermeseydi sıhhati de, sesi de bozulmıyacaktı. Harputun türkû ve şarkılarının ve bütün uzun ve ağır havalarının inceliğine hakkile vakıf olan Mamo, Maya, Hoyrat ve Elezber gibi makamları pürüzsüz ve müessir olarak okurdu.

Genç arkadaşımız Fikret Memişoğlu, bundan bir kaç sene evvel, Turanda Mamo hakkında bir yazı neşretmişti, bu yazıda : Mamoya, anaç bûlbûl ismini vermiş.. hakikaten tam yerinde bir isimlendirme! Fikret, Mamo ile görüşmüş, o günkü sefaletini gözlerimizin önüne sermişti. Bu yazıda Mamo, Fikretin bir sorusunu şöyle cevaplandırıyordu :

Ah beyim! Saçlarım ağarıncaya kadar bu memleketin halkını ve bu memlekete gelip giden devlet büyüklerini, (Atatürk de dahil) misafirlerini eğlendiren ben oldum... Yıllarca düğünlerde, derneklerde, hususi

eğlentilerde bülbül gibi şakıyan yine bendim... Beni dinlediler, benim sesimle eğlenip inlediler; Fakat bu gün elimden tutacak tek kimsem yok! Ne acı değil mi. Şimdi sefil ve perişan olan Mamonun dilinde: o güzel mayaların, Hoyratların, Elezberlerin yerine şu hıçkırıklar tekrarlınsa gerek!..

«Daldalanam, daldalanam
Dalım yok, daldalanam
Ben feleğe neyledim
Komaz ki daldalanam.»

Yıllarca Harputda yaşıyanlar hakikaten Mamonun sesiyle daima karşı karşıya ve baş başaydılar, onun sesiyle gönül kaygılarını dindirir onun sesiyle neş'elenerek coşar eğlenirlerdi. İşte Mamo, böyle kıymetli bir ses sanatkârıydı. 959 yılında öldü ve sessiz sedasız toprağa verildi.

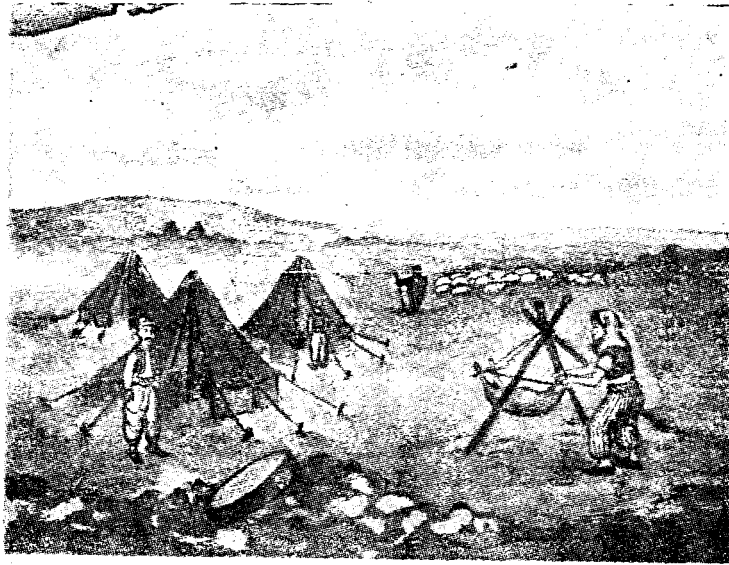
37) Etemoğullarından İbrahim Ef.

Harputda Göllübağlar ne kadar meşhursa, bu bağlar arasında Etemoğullarıyla Hüseyniklioğullarının bahçeleri de o kadar meşhurdur. Etemoğulları, Harputun ileri gelen celeplerinden... Hem de ayrıca kasap dükkanları var. Bu aileden Şükrü ağanın iki oğlu, bir de kızı var. İşte biz burada seslerine dair bilgi vermek istediğimiz Şükrü ağanın büyük oğlu İbrahim Ef. ile, kızı Ukuş bibi hakkındadır. İbrahim, genç ve yakışıklı olmakla beraber sesi de çok üstün ve güzel...

Aynı Nahiye'de Hüseyniklioğullarının bahçeleri ise on dakika ötede ve yolun sol tarafında... Bunlar da Harputun zengin ve gün görmüş aileleri sırasında... Bu ailenin de güzel bir kızları var... Gençlik bu ya!.. İbrahim, bir gün bu kızı bahçelerinin sık ağaçlıkları arasında gezerken görmüş, sevmiş ve o günden itibaren de takibe başlamıştı. Akşamları kasabadan döndükten sonra çok defa bahçelerinin karşısındaki kayalığa çıkar, orada Hüseyniklioğullarının bahçelerine karşı bir kayanın üstüne oturur, elini kulağına atar, feryada başlar ve bu suretle aşkını ses dalgalarıyla bağ evlerinin ayvanında sallım ballım (Bu tabir de mahallidir) dolaşan sevgilisine duyurmağa çalışırdı ve duyururdu da... İşte bu yankı ve güzel sesdir ki, kızı da aşkın ağına takmış ve sürüklemiştir. İkisi de bu aşk buhranının tesiri altında aylarca deliye dönmüşler... Kız bahçelerindeki sık ağaçlıklar arasından, İbrahim'in gölgesi geçer diye ayrılmıyor; İbrahim ise, ayvanda kızın dolaştığını bir kere daha görürüm merakıyla kayalıklardan inip de evine dönemiyor. Bu olay, gün geçtikçe Göllübağ sakinleri arasında duyuluyor... Her iki aile için de fena sonuçlar doğurabilir. Bunu ilk defa haber alan Şükrü ağa, Hüseyniklioğluna müracaatle kızını oğluna istiyor. Hüseyniklioğulları, zenginliklerine mağrur bir aile olduklarından: — Biz kasaplara kız veremeyiz. diye red ce-

vabı verince, Şükrü ağa, bir«lâhavle» çektikten sonra : — Ağam! İş iş-ten geçmiş, yangın bacayı sarmıştır, sonra pişman olmayasın, diyerek ayrılmış ise de bu haber, her aileler arasında, hem de konukomşu nezdinde iyi tesir bırakmamış, aksine olarak aşıkları da cesaretlendirmişti.

Aradan günler, haftalar geçiyor... İş tavsamış gibi gözükürken İbrahim, bir gece zifiri karanlıklar içinde hiç kimsenin kolaylıkla göremeyeceği sık çeperler (24) arasında kızı bulur, görüşür ve kaçmağa karar verince, İbrahim hemen kızı kollarının arasına alarak kendi bahçelerine getirir ve oradan da kendilerine koyun getiren çobanların katırlarına bindirerek kızı kaçıır. O geceyi katırlar üzerinde yollarda geçiren sevdalılar, ertesi günü, kendilerini Masdar dağında çobanların siyah çadırlarının önünde bulunca, hemen kızın üzerindeki elbise ve ayaklarındaki ayakkabılar çıkarılmış ve çoban elbiseleri giydirilmiştir. İbrahim ise, o da kıyafetini değiştirerek elinde martini, çadırların etrafında uzaktan gözcü olmuştur.

Resim 13 : Etemoğlu İbrahim, sevgilisini kaçırıp bu çadırlarda saklamıştı

Ertesi gün bu haber, Göllübağlara ve oradan da Harputa yayılınca bütün Harput çalkalanmış, kıyametler kopmuş ve hükümete müracaatlar olmuş... Yakalanmaları için her tarafa zaptiye birlikleri gönderil-

(24) Bağ sınırlarını ayırmak için sık dikilen bodur ve dikenli ağaçlar.

mişti. Bunlardan bir birlik de Masdara çıkmış ve kızın bulunduğu çadır-
ları da aramış ise de o sıra kız, çadırın önünde tulumla ayran yayıyor,
İbrahim de bu kıyafetiyle dağlarda sürülerle koyun güdüyordu.

Resim 19 : Etemoğlu İbrahim, bu hadisede çoban kıyafetinde

Netice itibariyle kız, bir daha babası evine dönmemiş ve İbrahimle Sivereğe giderek orada evlenmişlerdi. Sonra İbrahim, askere çağırılmış... Askerde son derece liyakat gösterince az zamanda Bölükemini, Başçavuş, Zabit ve en sonra da Yüzbaşı olmuştu. İşte İbrahimin sesi böyle genç bir aile kızını kendine çektiği gibi, çok defa da havuzbaşlarında şarkı, türkü ve gazel söylediği zamanlarda bülbüllerin biri sağ, diğerleri sol omuzuna konar kalkarlarmış.

38) Etemoğullarından Ukuş Bibi.

Bu hanım ise bir evvelki sütunda biyografisini çizdiğim İbrahim Ef. nin kız kardeşidir, bunun sesi de kardeşinin sesi gibi güzel, aynı zamanda bir erkek sesi kadar da gür... Bazan bahçelerinde söylediği türkülerle bir çok dinleyicilerini aldatır ve İbrahim yine dertli dertli söylüyor diye durur dinlerlermiş... Sesi ile beraber bir çok meziyetleri olan rahmetli Ukuş Bibi hakkında yazdığım bir ağıtı IV. üncü cildin yazbahçeleri bölümünde göreceksiniz.

39) Mustafa Çavuş.

Ukuş Bibinin büyük oğlu ve İbrahim Ef. nin de yeğeni olan Mustafa Çavuşun sesi de çok güzeldi. Kendisi uzun boylu, yağız çehreli, hovarda-meşrep, arslanlar gibi bir delikanlıydı. Bir aralık askerden habersizce

yarda dönüşünde Buzluk taşına kadar gelmiş, orada uzakdan bahçelerini görünce içten gelen teessür ve sevincin tesiriyle elini kulağına atıp da:

Âşık Sultan ne gezersin bu dağda,
Zülûflerin tel tel olmuş bu çağda,
Ben giderken gül çoğidi bu bağda,
Gittim, geldim, viran olmuş bu bağlar.

diye söylemeğe başladığı bu mayayı 5 km. uzaktaki bahçelerinin damında oturan annesine duyurmuş, annesi: — Mustafanın sesi, diye o anda deliye dönmüş ve dağlara düşmüştü.

40) Kırac ağası Ferit bey.

Bu zat da güzel sesliler arasında mühim bir yer alabilir. Sesi güzel ve aynı zamanda yanıktır. Bilhassa Elezberleriyle şöhrat kazanmıştır.

41) Mollaköylü Hafız namında bir okuyucumuz vardır ki, sesi güzel, aynı zamanda makamata da âşınaymış... Maalesef ben bu kıymetli hemşehrime görüşemedim ve kendisini dinliyemedim.

42) Bir de bizim Çinkogilin Kemal arkadaşımızın sesi de güzel ve yanıktır. Bu ses de etrafına bir çok dost simalar toplayabilecek kudrettedir.

43. 44. 45. 46. 47) Bu gün için sesleri güzel olanlardan Ahmet ve Lokman Tasalı kardeşleri de hiç unutamayız. Her ikisinin de sesleri gür ve güzelse de Lokmanın sesinde başka bir cazibe vardır.

Sonra da Faik, İzzet, Demirci Sıtkı gelirler ki, bunlar toptan Elâzığ Folklor gecelerine nevbetleşerek katılırlar, Harputun sesine hasret çeken hemşehrilerin ruhlarını Harputa kadar çeker götürür ve topluluğa neş'e ve heyecan verir kudrette okuyucularımızdır.

48. 49) Süryani Mıkır ve oğlu.

Mıkırın müstesna bir sese malik, aynı zamanda müzik usullerine vakıf, tempoları, belli ölçülerde yaymaya muktedir meraklı bir ses sanat-kârı olduğunu duymuştuk. Bu aile bir çok yıl evvel Amerikaya gitmişti. Oğlu Şemun Arslan 1960 yazında sırf doğduğu memleketi ziyaret için Türkiyeye gelmiş, Harputa gitmiş, İstanbula dönüşünde bir tesadüf eseri olarak bize de uğramıştı. Ben de bir kaç arkadaşla bazı türkülleri tesbite ve banda almağa çalışıyordum. Sıra Emine türküsüne gelmişti, aradan hemen hemen otuz seneden fazla bir zaman geçtiğine rağmen Şemun Arslan kendiliğinden bir köylü ağziyle Emine türküsünü söylemeğe başladı, gerçi usulden biraz kaybetmişti; Fakat ses ve âhenk yerindeydi, sesi banda alınmıştır.

50) Elâzığda bu yılın ses kahramanı olarak yetişen bir gencimiz daha vardır ki, sesi cidden çok gür ve gür olduğu kadar da tesirlidir. İs-

mi Enver olan bu genç, Palulu rahmetli Rüştü beyin oğlu muhterem dostumuz Ali beyin de yeğenidir. Sesinin güzel olmasıyla beraber kabiliyetli ve aynı zamanda müziğe çok meraklıdır. Ümit ve temenni ederim ki, Hafız Osman üstadımızın usullerine nüfuz eder ve lisanını da düzeltirse Harput ve dolaylarının yegâne ses sanatkârı olabilir.

Saydığım bu elli kadar güzel seslilerden başka hatırıma gelmeyenler de olabilir, her şeyden evvel bunlardan özür dilerim, yaşıma hürmeten beni affetsinler. Bununla beraber gerek isimlerini verdiğim, gerekse veremediğim ses sanatkârları arasında ölenler için Tanrıdan rahmet ve mağfiret, yaşıyanlara sıhhat ve selâmet niyazımla bu bölüme de son veririm.

C — MAKAM VE USULLARA BİR BAKIŞ

Harput, bu bakımdan büyük bir hususiyet taşır. Doğuda hiç bir il tanımıyorum ki, sesini Harput kadar düzene almış olsun. Demek oluyor ki, âtalarımız bu ince işin üzerinde de hassasiyetle durmuşlar ve çok çalışmışlardır; çalışılmış olmasaydı bu gün elimizde, dilimizde sayısı oldukça kabarık bir müzik çeşnisi ve çeşidi bulunabilir miydi? Esasen Türk musikisinin növesini teşkil eden makamlardan, Harputda ancak aşağıda sıraladığım (12) makam dillerde ve gönülerde yer almıştır: Makamlar şunlardır:

1 — Rast	2 — Nihavend	3 — Mahur	4 — Hicaz
5 — Saba	6 — Uşak	7 — Beyati	8 — Hüseyinî
9 — Karçıgar	10 — Huzzam	11 — Acem-i aşran	12 — Muhayyer

Bunlardan Rast, Nihavend birbirine ne kadar yakınsa Uşak, Beyati, Hüseyinî, Muhayyer ve İbrahimi makamları da o kadar birbirine yakındır ve bunlar bir tüm halindedirler. Rast makamından Mahura kolaylıkla geçildiği gibi Sabadan, Aşrana geçmek de o kadar kolaydır ve her hangi bir gazel, aynı makamda okunacak her hangi bir türkü ayağıyla okunabilir. Bu bakımdan Harputun bütün havaları ve bilhassa türküleri düzene alınmış bulunmaktadır.

Şimdi ben, bütün Harput havalarını bir kompozisyon (Composition) halinde sayın okuyucularıma sunarken, bu havalara kolaylıkla nüfuz etmeleri için bunları üç kısma ayırıyor; Ağır, uzun, oynak havalar diye de, isimlendiriyorum. Bunlardan oynak havaları, yani şarkı ve türküleri de iki kısma ayırmış bulunuyorum. Biri vak'aya istinat edenler, diğerleri ise etmiyenlerdir. Şimdi aşağıdaki şama dahilinde sıraladığım esas makamların izahını yaptıktan sonra diğer bütün makamlar hakkında bilgi ve örnekler vermeğe çalışacağım.

A — AĞIR HAVALAR:

- a) Rast
- b) Nihavend
- c) Mahur
- d) Hicaz
- e) Saba
- f) Uşak

- g) Beyati
- h) Hüseyinî
- i) Nevruz (Karcıgar)
- j) Muhalif (Huzzam)
- k) Acem-i aşran
- l) Muhayyer

Bu makamlar üzerinde dururken her şeyden evvel şu ciheti tebarüz ettirmek isterim ki, bu makamların melodilerinde bir başkalık, bir hususiyet ilk nazarda göze çarpar. Meselâ: İstanbul ağzı bir Saba ile, Harput ağzı bir Saba arasında bariz farklar görüldüğü gibi diğer makamlarda da bu böyledir. Hele Karcıgarla, Huzzamın melodileri gibi isimleri de değişiktir. Bunlardan Karcıgara (Nevruz) denildiği gibi Huzzama da (Muhalif) denilir.

Bu esas makamlara, sırf Harput'un malı olan aşağıdaki şu yedi makamı da eklersek ağır havalarımızı yirmiye çıkarmış ve tamamlamış oluyoruz.

- a) Divan
- b) Tecnis
- c) Müstezat
- d) İbrahimiye
- e) Tatvan
- f) Varsah
- g) Elezber
- h) Kürdi

B — UZUN HAVALAR :

1 — MAYALAR

2 — HOYRATLAR :

- a) Şirvan Hoyratı
- b) Bağrı yanık
- c) Kürdili Hoyarat
- d) Kesik Hoyrat
- e) Beşiri Horatı
- f) Muhalif Hoyarat

Şimdi Fasıllara geçiyoruz.

RAST FASLI

a) — Rast makamı : Yukarıda da tebarüz ettirdiğim gibi hiç bir zaman Harput havaları, İstanbul beste ve nağmelerini tutmaz, melodileri değişiktir, arada bariz farklar göze çarpar, bununla beraber Harputun Rast faslı olgun ve çekicidir. Şimdi bu fasla aynı makamdan Harputun şu türküsüyle girebiliriz.

«Mendilimde kare var» (1)

Bu türkünün bir kuplesi söylendikten sonra Fuzulinin şu gazeline geçilir; bu gazelin mana ve medlulu, Harputlunun ruhiyle o kadar yakından bağdaşmıştır ki, adeta onun içinde yüksek bir ruh yaratmıştır.

Ah Eyledim serv-i hıramanın içündür

Aman

Ah Kan ağladığım gonca-i handanın içündür

Medet aman, aman,
aman ah aman

Ah Serkeşteligim kâkül-i müşkinin ucundan

Medet aman, aman

Ah Aşüfteliğim, zülf-i perişanın içündür

Medet ey gönül, ah,
aman aman aman

Can ver gönül, ol gamzeye kim bunca zamandır

Aman aman ah aman
aman

Ah Can içre seni sakladığım anın içündür

Aman yar ey ey me-
det aman aman

Ah Vaız, bize dün duzehi vafetti Fuzuli

Aman aman

Ol vaf-ı senin külbe-i ahzanın içündür

Medet ah ah yar ey
hey hey. (2)

Bu gazeli takiben Hacı Faik beyin :

«Nihansın dideden ay mest-i nazım»

veya Tanburi Cemil beyin :

«Şebabet gitti elden» şarkıları ve bu şarkılardan sonra da şu «Ne mestem, ne mestem» mısraile başlayan bir Beşiri (3) Hoyratı oku-

(1) Aşağıda şarkı ve türküler bölümüne bak,

(2) Fuzulinin bu gazeli (7) beytlidir; fakat H. Osman Öge (4) beyt ile iktifa etmiştir. Bak, Fuzuli Divanı, s. 156

(3) Bak, aşağıda Maya ve Hoyratlar bölümüne,

nabilir. Esasen Beşirî, Rast makamının bir Hoyratıdır. Beşiriden sonra Müstezada geçildiği gibi Mahura da geçilir. Çünkü bu faslın Mahur makamile de yakından münasebeti vardır, ve bunların arkasından şu ağır türkû «İndim yarin bahçesine» (4) ile «Karadutun dalını» (5) türkûleri söylendiği gibi bu türkûlerin ayağıle Rast faslına girilebilir de.. ve en nihayet dinleyicileri, en cazip, en neş'eli demlerde yaşatabilecek olan Dede Ef. nin Rast makamındaki : «Yine bir gülñihal aldı şu gönlümü» şarkısına nazire olarak yazılan ve bestesi de yine aynı makam üzerine ve fakat Harput üslubuna uygun bir şekilde tellendirilen : «Görmedim âlemde bir benzerin ey güzel» şarkısı (6) ile fasla son verilir.

NIHAVEND FASLI

b) — Nihavend, rast faslına çok yakın olduğu için birinden diğerine geçmek çok kolaydır. Bu fasla, Harput türkülerinden biri ile değil de İstanbul şarkılarından olup bu tem üzerine varyasyonlar (Variation) yapılarak son zamanlarda Amerikaya gitmiş ve Amerikalılar tarafından caz müziğine geçirilerek şöhret almış ve tekrar memleketimize dönmüş olan Kâtip şarkısı ile başlayabiliriz.

«Üsküdüre gider iken aldı da bir yağmur
Kâtibimin setresi uzun, eteği çamur
Kâtip uykudan uyanmış gözleri mahmur
Kâtip benim, ben kâtibin el ne karışır
Kâtibime kolalı da gömlek ne güzel yaraşır»

ve bu şarkının arkasından da her hangi bir gazel okunabilir. Bilhassa Nevres'in şu gazeli çok yerinde olur ve bu makama da çok uygun gelir.

«Bilmezdi özüm gamzene meftun imişem ben
Âfet-zede dil, hasta ciğer hûn imişem ben
Sevdazedesin sen dediler zülfüne söyle
Çeksin beni zencire ki, mecnûn imişem ben
Bilmezdi iki çeşmim iki cûy-i revanmış
Çağlar, akar, ağlar iki Ceyhûn imişem ben
Zanneyleydim kendimi âzade meğer kim
Mecnûn-i belâ dideden efzun imişem ben

-
- (4) Bak, aşağıda ağır şarkı ve türküler bölümü,
(5) Bak, aşağıda oynak ve şıkırdım türküler bölümü,
(6) Bak, aşağıda oynak ve şıkırdım türküler bölümü,

Nermetmedi ol seng-i dili nâle-i germim
Nevres meğer efsane-i efsûn imişem ben» (1)

Arkasından Harputun sesi, bölümünde sözü geçen :

«Nale-i cangâhı canan duymayor
Neyleyim tedbire takdir uymayor»

şarkısı söylenebilir.

MAHUR FASLI

c) — Bu makam esasen Rast makamının bir bölümü gibidir. Rast makamında her hangi bir gazel okunurken gazelin bir beytinde yarım sada ile, Beşirî Hoyratı nağmesine yakın bir yükselişle Mahur yapılır, işte bu Harput üslûbuna göre bir Mahur sayılır. Gazelin bu Mahur kısmı Müstezad çok yakındır. Demek oluyor ki, bizce Mahur makamı, Rast ve Müstezad arasında bir makamdır. Müstakil olarak tam bir Mahur faslı bizce yapılamayıp kısaca ve bu şekilde Mahura girdikten sonra netice yine Rast ve Müstezat ve yahut bir Beşirî ile fasıl sona erer.

Hülâsa Mahur makamı, Harputca Rast makamının kısa bir dal budayı mesabesindedir ve şu «Mendilimde kare var» (2) türküsile de Mahur kapıları açılabilir.

HICAZ FASLI

d) — Bu makam, Harput müzik âleminde mühim yer tutmuş esaslı ana bir makamdır, şarkı ve türküler zengindir. Fasla girildiği zaman ağır ve normal bir peşrevle veya en münasip ve ilgi çekici, Hicaz ve Varsah ayaklarını tutan «Yel eser kum savrulur» (3) türküsüyle girilirse dinleyicilerin ruhlarında mühim neş'e ve heyecan yaratabilir. Sonra her hangi bir gazel okunur, biz burada yine Harput şairlerinden Yunus Remzi Ef. den bir örnek vereceğiz.

Of, of, of, âh, âh, âman

Ah Şimdilik serde humar-ı neşe-i muzmar da var, **Aman âman**
Ah Bende hicr-i kâkülünden başka derd-i serde var, **Aman of, of,**
of âh âman, âman, âman

(1) Bestesi, Nihavend üzerine yörük semai şeklinde Ali Efendinindir.

(2) Bak, aşağıda şarkı ve türküler bölümü.

(3) Bak, aşağıda şarkı ve türküler bölümü.

Aman Necm-i halin seyrine divane oluptur müşteri, **âman âman**
Ah Ey kamer-ruh bu saadet hangi sa'd-ahterde var, **medet ey, ey**
âman, âman, âman, âman

Ah Düştü mirat-ı süveyday-ı dile, sevdây-ı yar, **Ah âman, âman**
Ah Remziya zannım budur, meylin senin esmerde var. **Aman**
Ah Remziya zannım budur, meylin senin esmerde var. **Medet ey âh,**
âh, âman, âman, âman (1)

Gazelden sonra Harputun kıvrak ve oynak türkülerinden biri olan «Ağam mendilin hanı» (2) «Ben ağlarım zari zari» (3) ve bunlardan sonra da çok şakrak olan «Necibemin çifte de kürkü» (4) türkülerini okunur ve yahut arada bir Şirvan Hoyratının okunması da elbette ki, hoş olur. Sonra Varsah makamına geçildiği gibi bu Varsah, esas türkülerin aralıklarına oturtulursa dinleyiciler üzerinde daha müessir olur.

SABA FASLI

e) — Harputda halk, bu makama (Sabahî) derler. Saba faslına bir Mevlevî peşrevi veya şu: «Gök meydanının tozu olaydım» (5) şarkısıyla girilir. Sonra bu makama en güzel uyan Harput'lu şair Kösefer Hacı Reşit Ef. nin şu nefis gazelidir.

Ah Diraht-i gül çemen, âb-ü hava mahzun, ben mahzun,
 Harif-i hemdem-i ehl-i safa mahzun, ben mahzun, **Medet âman**

Âb Beyan-ı kıssa-i aşka benim hemdem sana ey ney, **Aman âman**
Âh Derunumda olan âh-ü sada mahzun, ben mahzun, **Can, canım**

Ten-i bimarda tiğ-i kazadan yareler var kim, **Aman**
 Devasından tabib-i canfeza mahzun, ben mahzun. **Medet âman,**
âman, âman

Devasından tabib-i canfeza mahzun, ben mahzun. **Can, canım**
âman

Âh Tegafül etme dil-sûz-i seher feryad-ı zarımdan,
 Tegafül etme, dil-sûz-i seher feryad-ı zarımdan

(1) Bak, bu kitabın II. nci cildi, Şairler bölümü, s. 342-343.

(2) Bak, aşağıda oynak şarkı ve türküler bölümü.

(3) Bak, aşağıda ağır şarkı ve türküler bölümü.

(4) Bak, aşağıda oynak şarkı ve türküler bölümü.

(5) Bak, aşağıda ağır şarkı ve türküler bölümü.

Medet Raşit gibi dest-i dua mahzun, ben mahzun. **Medet âh, âh**
âman, âman (1)

Gazelden sonra «Havalandı deli gönül» (2) şarkısı ve bunu takiben de «Değirmen sala benzer» (3) türküleri söylenebilir.

Faşlın sona ermesi aşağıda Türkü ve Şarkılar bölümünün (38) sıra numarasında kayıtlı şu Nefesle: «Bir leylinin meftunuyum» yapılırsa dinleyiciler üzerinde en derin tesirleri bırakır. (4)

UŞAK FASLI

f) — Bu fasla, her şeyden önce (Paşa göçtü) denilen bir Uşak peşreviyle girilir, peşrevden sonra aynı makamda her hangi bir türkü söylendikten sonra bu makamın melodisine uygun olan Fuzulî'nin şu gazeli okunabilir.

Âman, âman, âh, âman

Âh Ey firak-i leb-i canan ciğerim hûnettın, **Âh, âman, âman, âman**
Âh Çehre-i zerdimi (5) hûnap ile gülgünnettın, **Âh, âman, âman,**
âman, âman

Âh Söyledin kim tutarım şad gönüllerde makam,
Söyledin kim tutarım şad gönüllerde makam, **Âman, âman,**
âman

Şad iken bu söz ile gönlümü mahzunettın. **Medet, âman, âman,**
âman, yar ey

Cür'a cür'a mey içüp zib-i (6) cemal artırdın,
Cür'a cür'a mey içüp zib-i cemal artırdın, **Ağam**

Âh Zerre zerre gözümün nurunu efzun ettin. **Âman, âman, âman,**
âman, âman, yar ey can, canım

(1) Bu gazel, esasen yedi beyitlidir, üstad okuyucular, dinleyenleri sıkmamak için bunlardan ancak üç veya dördünü okurlar. Bak, Harput yollarında, II. c. s. 329.

(2) Bak, aşağıda ağır şarkı ve türküler bölümü.

(3) Bak, aşağıda oynak şarkı ve türküler bölümü.

(4) Bak, aşağıda ağır şarkı ve türküler bölümü.

(5) Rengi uçmuş yüz.

(6) Zinet - süs.

Ah Ey Fuzuli, akıdup seyl-i sirîşk ağlayanı,
Ah Aşk ehline figan etmeği kanunettin. **Medet âh, yar, ey, gönül**
hey (1)

Bu gazelden sonra: «Dereboyu düz gider» (2) türküsü ve bunun ayağıyla de: «Oh olsun (ağam) oh olsun» (3) diye başlayan bir bağrıyanık hoyratı okunur ve arkasından da: «Al almayı daldan al» (4) türküsü söylenebilir. Bu fasılda normal türkülerden bir çoğu okunabildiği için geniş bir fasıl sayılır. Meselâ «Bu dere başdan başa elmalı bağ» (5), sonra «Dağlarda meşelerde» (6), ve sonra yine bu makamla aynı zamanda Beyatî ve Tecnis makamlarında da okunur «Akif» (7) türkülerini okunarak fasla devam edilir ve bu fasıldan Hüseyinî ve Beyatî fasıllarına kolaylıkla geçilir. Sonra bu makamla İbrahimiye makamı da birbirine çok yakın olduğu için, birinde okunan her hangi bir gazel, şarkı ve türkü diğerinde de okunabilir.

Bu fasılda bir hususiyet daha vardır ki, orijinal oyunlarımızdan Halay, Uçayak ve Horum gibi oyun havalarının melodileri dolayısıyla bu fasılda yer almalarıdır.

BEYATÎ FASLI

Bu fasla en güzel giriş, aynı makamda olan Hacı Hayrinin «Sinemde bir tutuşmuş yanmış ocağ olaydı» şarkısıyla girilir ve arkasından Fuzulinin şu eşsiz gazeli okunur ki, hem yerinde olur, hem de güfte ve beste birbirine sarmaş dolaş olarak devam eder.

Ah balam Öyle sermestim ki, idrak etmezem dünya nedir? **Âman**
Âh Ben kimem, saki olan kim, bade-i sahba nedir? **Medet**
âman, âman, âman yandım âman, âman, âman, âman
âman

(1) Fuzulinin yedi beytli gazelinden ancak dördü alınmıştır. Bak, Fuzuli divanı, s. 177

(2) Bak, aşağıda oynak türküler bölümü.

(3) Bak, aşağıda Hoyratlar bölümü.

(4) Bak, aşağıda şarkı ve türküler bölümü.

(5) Bak, aşağıda şarkı ve türküler bölümü.

(6) Bak, aşağıda şarkı ve türküler bölümü.

(7) Bak, aşağıda Hadiseli şarkı ve türküler bölümü.

(8) Bak, aşağıda ağır türkü ve şarkılar bölümü.

Ah Gerçi canandan dili şeyda için kâm isterim **Medet, âman, âman, âman**

Ah Sorsa canan, bilmezem kâm-i dil-i şeyda nedir? **Medet, âman, âman, âman, yandım, âman, âman, âman**

Hikmet-i dünya ve mafiha bilen arif değil **Âman, âman, âman, Ah** Arif oldur, bilmeye dünya ve mafiha nedir? **Âman, âman, âman âman, yandım âman, âman, âman**

Ah-ü feryadın Fuzuli incidüptür aleml

Kerbelây-ı aşkile huşnut isen kavğa nedir? (1) **Medet âman, âman, âman, âh, âh, yar ey.**

Gazelden sonra aynı makamdaki türkülerden «Fide» (2) «Hafo» (3) «Nasibe» (4) «Hafız Nuri» (5) ve «Akif» (6) türkülerini veya bunların arasından bir kaçını söylenir ve bu türkülerden bazılarının ayağıyla bir Bağrıyanık Hoyratı okunursa tam yerinde bir müzik güzelliği yaratılmış olur. Hoyrattan sonra aşağıda sıraladığım aynı makamdaki şarkı ve türkülerden bir kısmı okunarak fasla devam edilir. «Ahçığı Yolladım» (7) «Dağlar dağımdır benim» (8) «Bağ altına» (9) «Bahçeye indim ki» (10) «Evleri görünüyor» (11) ve en sonra da «Kürdün kızı yün eğirir» (12) oyun havasıyla fasla son verilir.

HÜSEYNİ FASLI

h) — Hüseyinî, Harput havalarının arasında en fazla yer tutan ve en çok rağbet kazanan bir makamdır. Esasen Harputun bir çok şarkı, türkü, uzun ve ağır havalarının % de elliden fazlasını Hüseyinî makamı teşkil eder. Bu sebeple türkü ve şarkılarımızdan bir çoğu Hüseyinî makamı üzerine bestelenmiş ve söylenilmiştir. Bu fasla, çok defa bir Mevlevî peşrevi ile de girilebilir, peşrevden sonra tam makama geçmek için de en güzel ayak şu ağır Harput türküsidür :

«Bir âh çeksem karşıki dağlar yıkılır» (13)

Bu ayakla şu Hüseyinî gazele kolaylıkla geçilir.

«**Of, of, of, âh, âh, âman, âman, âh, âman, âman**» diye bir meyan ile
«**Âh** Sana dilverdim ise yık da harap et mi dedim? **Âman, âh, âman, âh âman**»

(1) Bak, manzume-i Fuzuli, s. 110

(2, 3, 4, 5, 6) Bak, aşağıda hadiseli türküler bölümü.

(7, 8) Bak, aşağıda türkü ve şarkılar bölümü.

(9, 10, 11, 12) Bak, aşağıda oynak şarkılar ve türküler bölümü.

(13) Bak, aşağıda ağır şarkı ve türküler bölümü.

Ah Nar-ı hicre ciğerim yak da kebab et mi dedim? Medet, ey, gönül
 ey, âh, âh âman, âman
 Gel de zevkeyle afifane dedimse sana ben, Aman, âman, âh, âh,
 âh, âman, âman
 Ah Rükaba (1) bezmime gir, nuş-i şerap et mi dedim? Ah
 Ah Rükaba bezmine gir, nuş-i şarap et mi dedim? Medet, ey gönül,
 ey, âh, âh, âman, âman, âman, of, of, of.

Gazelden sonra şu şarkı söylenirse yerinde olur.

•Karadır kaşların ferman yazdırır,
 Bu aşk beni, diyar diyar gezdirir,
 Lokman Hekim gelse yaram azdırır,
 Yaramı sarmaya, yar kendi gelsin.
 Ormanlardan aşağı aşar gezerim,
 Nazlı yarı kaybettim ağlar gezerim.

Karadır kaşların, benzer kömüre,
 Yardan ayrılması, zarardır ömre,
 Kollarımı bağlasalar zencire,
 Kırarım zenciri, varırım yara.
 Ormanlardan aşağı aşar gezerim,
 Nazlı yarı kaybettim ağlar gezerim. (2)

veyahut gençliğimden beri beni meftun eden ve âsar-i Nadire mecmua-
 mın sahifelerini süsleyen Mustafa Nuri beyin yazdığı ve Galip beyin bes-
 telediği şu nefis manzumeden parçalar da okunabilir.

•Bak şu güzel köylüye, işte şu kızdır peri,
 Toprak ile oynamış belli güzel elleri,
 Böyle midir hep acep köylülerin dilberi?
 Düştü gönül aşkına terkedemem bu yeri!

Köyde imiş anladım, maye-i aşk-ü hava
 Dağlara bak, sanki aşk olmada surat-nüma
 Cuyların nağmesi, ruha verir bin safa
 Meskenim olsun benim terk edemem bu yeri.

(1) Rakibin cemi

(2) Bu şarkı bizim değildir; fakat şarkıyı Üstad H. Osman, kızı Semiha ha-
 nım ile birlikte söylemişler ve bu fasla çok güzel bir âhenk çeşnisi eklemişlerdir.
 Bantlarımızda aynı ses mevcuttur.

Elde kaval, bak çoban, eylemede hasbihal
 Dinlemede hep sürü; çünkü hazindir kaval
 Burda göründü bana, naz ile ol gül-cemal
 Sevdî gönül neyliyem terk edemem bu yeri.

Bak ne güzel söylüyor, dalda şu aşık hezar
 Burda bulur badesiz, neş'eyi her gamkisar
 Sen de gönül neş'elen, işte budur köy-i yar
 Ben de anıñün gönül terk edemem bu yeri.

Yerde çiçekler bütün handenin asarıdır
 Gökde güneş vechinin mâkes-i envarıdır.
 Karşiki orman ise, aşkının esrarıdır
 Hepsi seni söylüyor, terk edemem bu yeri.

Gül yüzünü parlatan ismetinin nurudur
 Gönلümü sermest eden dide-i mahmurudur
 Zannıma ol didenin, kendi de meshurudur
 Tuttu beni âh o göz, terk edemem bu yeri.

Goncalara kim bakar, gül-feminin çağıdır
 Böyle yakan kalbimi, gamzesinin dağdır
 Saçlarının telleri, sanki gönül bağıdır
 Gönلümü bendeyledi, terk edemem bu yeri.

Bûy-i lâtfi veren gonca teni her yere
 İşvesidir bahşeden derdini aşkın sere
 Sendemi sevdazede? söyle â mahzun dere
 Ben de sana benzedim, terk edemem bu yeri. (1)

Daha sonra hadiseli türkû ve şarkılar serisinde aynı makamdaki «Ye-men» (2) «Hayriye» (3) «Köğenk» (4) «Mamoş» (5) «Kâtip» (6) türkûle-riyle «Ağam eğlendi gelemedi» (7) «Bu dere başdan başa» (9) «Al alma-yı» (9) «İğikinin dört etrafı» (10) «Hüseyniğin altı depo» (11) «Yoğurt koydum dolaba» (12) «Saray yolu» (13) «Bülbülüm bağ gezerim» (14) «Geline bak geline» (15) «Dersim dört dağ içinde» (16) gibi türkû-ler ve ağır türkülerden ise «Eminem» (17) ve oynak türkû ve şarkılar-

(1) Giday-ı ruh, 1897 tarihli maarif nezareti yayınlarından, s. 347.

(2, 3, 4, 5, 6) Bak, aşağıda hadiseli türkû ve şarkılar bölümü.

(7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16) Bak, aşağıda şarkı ve türküler bölümü.

(17) Bak, aşağıda ağır türkû ve şarkılar bölümü.

dan ise «Havuz başıingülleri» (1) «Evleri uçda yarım» (2) «Dama kurdum çatmayı» (3) türkülerini arasından münasip ve istenilen parçalar seçilerek okunur ve bu türküler arasında «Eminem» türkiüsünün ayağıyla kürdili bir Hoyrat:

Meselâ «Nedir şu bahtımın karası
Günden güne artar sinem yarası
Halk olunmuş her bir derdin devası
Benim derdim, dermanını bilen yok» gibi

ve yahut bir Maya veya bir Elezbere geçilir ve faslın sonlarına doğru da oynak havalar söylenirse daha cazip ve daha neş'eli olur. Esasen fasla yukarıda saydığım şarkı ve türkülerin ayaklarıyla de geçilir. Hüseyini makamından Uşak ve Elezber makamlarına da kolaylıkla girilir.

NEVRUZ FASLI (KARCIGAR)

i) — Nevruz: Harputda Karcigar makamına Nevruz diyoruz. Bu faslın Hüseyini, Uşak ve Beyatî fasıllarıyla de çok yakından ilgisi olduğu gibi birbirlerine geçiş de o nisbette kolaydır. Nevruz faslına ilk önce «Sabahın şehir vaktinde» (4) diye başlayan bir şarkı ile doğrudan doğruya ve yahut bu şarkının delâletiyle bir Divan ve arkasından bir Tecnis okunarak geçilir ve bu makama münasip gazellerden biri okunabilir. Fuzulinin şu gazeli, makamla hem-âhenk olduğu gibi sanki birbirlerine arka vermiş gibidirler. Bilmem, Fuzuli bu gazelini Harputun Nevruzu için mi yazdı acaba? Böyle bir ihtimal verilemez; Fakat bizlere bu hissi veren gazelin nefis ve eşi bulunmaz güftesiyle, Nevruzun bestesinin inceliğidir.

Ah «Penbe-i dağ-ı cünun içre nihandır bedenim
Ah Diri oldukça libasım, budur ölsem kefenim Medet âman âh âman
Ah Canı, canan dilemiş vermemek olmaz ey dil
Ah Canı, canan dilemiş vermemek olmaz ey dil
Ah Ne niza eyleyelim ol ne senindir ne benim Medet âman, âman yandım âman âman âman, can, canım
Ah balam Tavk-ı (5) zencir-i cünun daire-i devlettir Âman, âman, âman, âman, âman, medet ey, ey, ey
Ağam Ne reva kim beni andan ayıra za'f-i tenim
Ne reva kim beni andan ayıra za'f-i tenim Medet âman, âman, yandım âman, âman, âman hüdam âman

(1, 2, 3) Bak, aşağıda oynak türkü ve şarkılar bölümü.

(4) Bak, aşağıda ağır türkü ve şarkılar bölümü.

(5) Gerdanlık.

Ah Edemem terk-i Fuzuli ser-i köyun yarın

Ah Vatanımdır vatanımdır vatanımdır vatanım» **Medet âman, âman,**
âman, âh, âh, yâr ey hey (1)

Gazelden sonra kolaylıkla Tatvana geçildiği gibi şu kaydettiğim türküler de aynı makam dahilinde söylenebilir. Bilhassa «Yarın kolunda şeve» (2) «Kemer ağır kalkmıyor» (3) türküleri okunduktan sonra faslın sonunda dinleyicileri coşturan oynak havalardan «Kekliğim seker ağlar» (4) türküsü ile fasla son veilir.

MUHALİF FASLI (HÜZZAM)

j) — Muhalif, başlı başına bir makamdır ve Türk musikisi arasında mühim yer alan Hüzam faslının karşılığıdır. Muhalif, Saba makamına çok yakın olduğundan Muhalifden Sabaya, Sabadan Muhalife geçiş de o kadar kolaydır. Aynı zamanda Muhalif, Acem-i aşranın da çok yakınıdır. Gazellerinin âhengi, ağır şarkı vetürküleri ve uzun havaları itibariyle de zengin bir fasıldır. Her gazel, Muhalif makamıyla okunabilir ve fasla şu ağır şarkı ile de başlanabilir. «On kere sana demedim mi sevmeye dokuz yar» (5) ve sonra yine Fuzulinin şu gazeli okunabilir.

Aman «Bıraktı hake hüsnün âfitab-i âlem ârayı **Canım**

Ah Götürdü yer yüzünden mu'ciz-i la'lin mesihayı **Medet âman,**
âman, âman, âman, âman, adan kurban

Ah balâm İki gözden revan olmuş sirışkim kametin şevki **Canım**

Ah Asay-ı mucizi görkim iki bölmüş bu deryayı **Âman, âman,**
âman, âman, âman, âman, âh canım

Şerab-ı nabe lütfet muhtesip çok kahr ile bakma **Aman âman**

Ah Mükedder kılma aks-i tireden cam-ı musaffayı **Âman, âman,**
âman, dahilek, âman, âman, âman, âman, beni kurban

Ah balâm Yedi gündür ol ayı görmezem âhım şerariyle **Kurban**

Ah Nola kılsam benatünn'aş ile yeksan Süreyyayı **Medet, âman,**
âman, âman, âman, kurban

Ah Ey Fuzuli eşk-i seliyle perişan olma sabreyler
Ana hem var ola aher tutup durur mu dünyayı» (6) **Medet,**
ah, ah, yar, ey, ey

Gazeli takiben «Burma burma duman çıkar dağlar dibinden» veya «Ge-

(4) Bak, Fuzuli divanı, s. 188.

(2, 3) Bak, aşağıda türkü ve şarkılar bölümü.

(4) Bak, aşağıda oynak havalar bölümü.

(5) Bak, aşağıda ağır şarkı ve türküler bölümü.

(6) Bak, Fuzuli divanı, s. 207.

lin ağlar yaşın yaşın» (1) türkülerini şu Muhalif Hoyrat takip eder. «Sürme beni, süme beni» (2)

Hoyrattan sonra Muhalif Tatvana (3) da geçilirse fasıl daha fazla canlanır, hele sonu şu oynak türkü ile bağlanırsa daha cazip ve daha neş'eli olur.

«O yanı penbe canım, bu yanı pembe» (4)

ACEMAŞRAN FASLI

k) — Acem-i aşran müstakil bir makamdır, Rast ve Mahur makamlarının imtizacından doğar. Ancak bu makamdan şarkı ve türkülerimiz mahduttur, bu makamla bir Gazel okunduktan sonra hemen Müstezada (5) geçilir ve yahut doğrudan doğruya Müstezağ okunurken arasında her hangi bir kaç beytini, Gazel şeklinde Acem-i aşran olarak okuyabiliriz, bu makam muayyen bir tamamlamadan sonra tekrar Müstezada geçilir. Bu makama, şu türkünün ayağıyla kolaylıkla girilir. «İndim yarin bahçesine» (6) şarkısı ve sonra bir Beşiri hoyratı (7) ve bu Hoyratın ayağında gelen bir çok türküler ve bilhassa «Nihansın dideden ey mest-i nazım» (8) şarkısı okunduktan sonra fasla son verilir.

MUHAYYER FASLI

1) — Muhayyer: Esasen bu makam, Uşak ve Hüseyinî makamları arasında yer almaktadır. Fasla : Harputlu Hacı Hayrinin «Bağlarda çemen soldu» (9) şarkısıyla girildiği gibi aynı makamda «Aş yedim dilim yandı» (10) şarkısı ile de girilir, sonra her hangi bir gazel okunabilirse de Fuzulinin şu gazeli yerinde olur.

«Küfr-i zülfün salalı rahneler imanımıza
Kâfir ağlar, bizim ahval-ı perişanımıza

-
- (1) Bak, aşağıda oynak şarkı ve türküler bölümü.
 - (2) Bak, aşağıda divan ve hoyratlar bölümü.
 - (3) Bak, aşağıda Tatvan bölümü.
 - (4) Bak, aşağıda oynak şarkı ve türküler bölümü.
 - (5) Bak, aşağıda Müstezat bölümüne.
 - (6) Bak, aşağıda ağır şarkı ve türküler bölümü.
 - (7) Bak, aşağıda Hoyratlar bölümü.
 - (8) Hacı Faik bey, Rast faslı, eski Maarif nezareti yayınlarından Giday-ı ruh, s. 34.
 - (9) Bak, aşağıda ağır şarkı ve türküler bölümü.
 - (10) Bak, aşağıda ağır şarkı ve türküler bölümü.

Seni görmek müta'assir görünür böyle ki eşk
 Sana bakdıkda dolar dide-i giryanımıza
 Cevri çok eyleme kim olmya taki, tükene
 Az edüp cevri ü cefalar kıluben cananımıza
 Eksik olmaz gamımız bunca ki, bizden gam alup
 Her gelen gamlu gider, şad gelüp yanımıza
 Gam-ı eyyam-ı Fuzuli bize bidat etti
 Gelmişüz aczile dad etmeğe sultanımıza» (1)

Gazelden sonra şu ağır türkü veya şarkılardan birisi veya bir kaçı söy-
 lenebilir. «Bir şûh-i sitemkâr beni saldı yeni derde» (2) «Tevekde üzüm
 kara» (3) «Yüksek minarede kandiller yanar» (4) sonra İstik ağının şu
 nefis şarkısı da söylenirse çok iyi olur. «Çeşm-i mestin hasretiyle cism-ü
 canım dağlarım» (5) bu şarkıdan sonra da şu kesik Hoyratlardan birisi
 okunur.

«Al benden, al benden» (6) veya
 «Bülbül güle mi geldin» (7)

Hoyratı takiben «İki de keklik bir derede» (8) ve «Meşelidir bizim bağ-
 lar meşeli» (9) türkülerinden her hangi biri söylendikten sonra fasla
 son verilir. Meşhur «Zeynep» türküsü de bu fasılda yer alabilir.

Bu esas fasılların haricinde Harputa ait bazı müstakil ve orijinal ma-
 kamlarımız daha vardır ki, bunların başında Divan gelir.

DIVAN

a) — Divan : Türk musikisi kılâsikleri arasında Divan diye bir ma-
 kamın bulunduğunu görüyor ve bazan da Radyolarda dinliyoruz. Bun-
 lardan birisi, bizim Beyatî faslında örnek olarak gösterdiğimiz Fuzulinin
 şu gazeli :

-
- (1) Bak, Manzume-i Fuzuli, s. 70
 (2) Bak, aşağıda ağır şarkı ve türküler bölümü.
 (3) Bak, aşağıda ağır şarkı ve türküler bölümü.
 (4) Bak, aşağıda ağır şarkı ve türküler bölümü.
 (5) Bak, yukarıda Harputun sesi ve güzel sesliler bölümü.
 (6, 7) Bak, aşağıda Maya ve Hoyratlar bölümü.
 (8) Bak, aşağıda şarkı ve türküler bölümü.
 (9) Bak, aşağıda şarkı ve türküler bölümü.

«Öyle sermestem ki, idrak etmezem dünya nedir?» (1)

Bu gazel, Divan melodisiyle söylendiği gibi şu parçalar da :

«Aşka düştüm can-ü dil meftun-i can oldu hep
Sabr-ü taket masraf-ı çak-i giriban oldu hep

Açmış olum sinesin bir kerre aram-ı sükûn
Sinede bilmem ne halettir girizan oldu hep

Hali kâfir, zülfü kâfir, çeşmi kâfir elâman
Serteser iklim-i hüsnün kâfiristan oldu hep

Gerdeninden, sinesinden bûseler etmişti v'ad
Cümlesinden neyleyim kâfir, pişiman oldu hep» (2)

aynı şekilde Divan diye okunmaktadır. Fakat melodi itibariyle bizim Divana katıyyen benzemezler ve sonra Urfada Divan diye bazı saz eserleri verilmektedir, ben bunlardan bir tanesini kıymetli sanatkar Ahmet Yamacıdan dinlemiştim ki, çok nefisdi, bu parçada ses yok, yalnız saz vardı.

Harputun Divanı, başka bir eda, başka bir tempo ile okunur ve fasıllara çok defa Divan ile başlanır. Doğrusunu söylemek lâzımgelirse Harputun Divanı gibi gönül çekici ve insanı coşturucu vasıfda ben, hiç bir yerde Divan işitmedim ve duymadım. Divan, beş beytlik bir gazelden noksan olan gazellerden okunamadığı gibi fazla olanlar da dinliyenleri sıkır. Dört beytli bir gazel ise Divanı katıyyen tamamlayamaz.

Divana, güftesi de bestesi de Harputun meşhur şairi Hacı Hayrinin «Sinemde bir tutuşmuş yanmış ocağ olaydı» (3) şarkısıyla girildiği gibi «Sabahın seher vaktinde» (4) ki şarkı ve sonra «Geline bak geline» (5) türküsü de birer Divan ayağı olabilirler. Divan solo halinde söylenir, ilk giriş pesden başlar, ikinci beyt sazın vereceki nağmeye göre az yükselir, üçüncüsünde ise tiz bir çıkış yapılır. Bazan bu üçüncü beyt, bir Elezber bestesi halinde okunursa Divana ayrı bir ruh ve güzellik verilmiş olur. dördüncü beyt ise bir diyezle, yani sağır perde ile okunduktan sonra beşinci beyt yine pesden ve Gazelin birinci ve ikinci beytlerdeki tatlı bir âhenk ile bağlanır.

Diyebilirim ki, makamlarımızın şahı olan Divan, bu usul ile tamam

(1) Bak, yukarıda Beyati faslı bölümüne, s. 52

(2) Bak, Divan, Gıday-ı ruh, s. 529

(3) Bak, aşağıda ağır şarkı ve türküler bölümü,

(4) Bak, aşağıda ağır şarkı ve türküler bölümü

(5) Bak, aşağıda şarkı ve türküler bölümü,

olarak okunan Divanlardır. Divanda sazın da büyük rolü vardır, her hangi bir saz heyetinin veya bir kılernetin, Divan ara nağmelerini yerinde ve usulü dairesinde çalmaları şarttır, yoksa Divanın asaleti bozulur.

Eski şairlerin seçkin Gazelleri, Divan diye okunursa da Divana en uygun Gazeller aşağıya sıralanmıştır.

- 1 — «Ben şehid-i badeyem dostlar beni yad eyleyin
Ah Türbemi meyhane enkaziyle bünyad eyleyin **Vah**
 Gaslolunmaz ma ile gerçi şehidan-ı vega
 Yıykayın meyle beni bir mezhep icad eyleyin **Ağam**
 Yıykayın meyle beni bir mezhep icad eyleyin **Vah**
Ah balâm Kabrime kandil için bir köhne sağer vakfeyleyin **Aman, âman, âman**
Ah ağam Şö'le-i nar-ı arakle ruhumu şad eyleyin **Ağam ey, ey, ey, balâm ey**
Ah Şö'le-i nar-ı arakle ruhumu şad eyleyin **Vah**

Şimdi bu üçüncü beytte Elezbere geçilir.

- Neyle meyle, bir alay mahbup ile herdem gelin **Vay diley vay**
Ah ağam Bezm-i cem âyinini kabrimde mutad eyleyin **Vah**
 Bezm-i cem âyinini kabrimde mutad eyleyin **Vah**

Şimdi Divana dönüyoruz.

- Ah balâm** Yedigâr olsun bu nazmım evliyyay-ı sagere **Aman, âman, âman, âman**
Ah Peraçup gitti Rıfat, ardınca feryad eyleyin **Ey, ey, ey balâm ey,**
 Peraçup gitti Rıfat, ardınca feryad eyleyin **Vah**

İşte Harput Divanı, yukarıda işaret ettiğim gibi aranağmeleriyle, âh-ü vahlariyle, bazı mısra'larda tekrarlamalar yapılarak bu üslup dahilinde okunur ve sona erer.

Esasen dinleyicileri sıkmamak ve bestenin ağırlığı nisbetindeki monotonluğu da bertaraf etmek için gerek aranağmelerini gerekse Divanın her beytine ait olan nağmeleri bu suretle değiştirmek lâzımdır. Sonra Divanın bağlanması da mühim ve oldukça zordur, her önüne gelen okuyucu bunu yapamaz, ancak bütün bu usullere riayet edilmek suretiyle okunabilir. Divandan sonra gerçi türkü söylenmeksizin her hangi bir uzun havaya geçilebilirse de usulden olan Tecnise geçmektir.

2 — «Bes ki, yadımdan şerab-ı nakl-i sohbet gitmedi
Haliya saki! dimağımdan o lezzet gitmedi

Geçti ömrüm şöyle pir oldum ağardı mûy-i ser
Leyk-i tıflân-ı derunumdan muhabbet gitmedi

Her zaman bir dilberin meftunudur bi ihtiyar
Neyleyem divane gönlümden bu adet gitmedi

Gâh gurbettir vatan, gâh hayal-i semt-i yar
Hatırımdan nevbenev hicran-ü hasret gitmedi

Çün gelüp gitmektedir şadi-ü gam suph-ü mesa
Gerçi dilden Rifata ümmid-i vuslat gitmedi»

3 — «Sözme çeşmin gelmesin müjgân-i müjgân üstüne
Atma zahmin sineme peykân-i peykân üstüne

Dilde gam var şimdilik lütfeyle gelme ey surur!
Olamaz bir hanede mihman-i mihman üstüne

Rize-i elmas döker her açtığı zahme o yar
Lütfü var olsun eder ihsan-ı ihsan üstüne

Yardan mehcûr düştük diyar-ı gurbete,
Dehr-i gösterdi bana hicran-ı hicran üstüne

Hem mey içmez, hem güzel sevmez demişler hakkıma
Eylemişler Rasiha buhtan-ı buhtan üstüne»

No. 1

4 — «Gitti gam, çünkü visal-i yarı geldi hatıra
Neyleyem gamden bedel ağyarı geldi hatıra

Azm-ı gülzar ettim amma dil hayal-i yarıda
Gülleri gördüm gül-i rühsarı geldi hatıra

Seyr-i sahray-ı çemen gayet füzun etti gamin
Serve baktım kamet-i dildarı geldi hatıra

Zahida bilmem ne dersin mest iken şu halime
Gâh-ı tevbe, gâh-ı istiğfarı geldi hatıra

Muhlisa, selb-i şu'ur eylerken efkâr-ı günah
İsm-i pak-i Hazret-i Gaffar geldi hatıra»

Nedimin şu :

- 5 — «Mest-i nazım kim büyüttü böyle bi-perva seni
Kim yetiştirdi bu güna serviden bâlâ seni
Buydan hoş, renkden pakizedir nazik tenin
Beslemiş koynunda güya kim gül-i rana seni
Bir elinde gül, bir elinde camı geldin sakiya
Kanğısın alsam gülü, yahut ki, camı, ya seni
Saf iken âyine-i endamdan sinem diriğ
Almadım bir kerrecik âğuşe ser tapa seni
Ben dedikçe böyle kim kıldı Nedimi natüvan
Gösterir engüşt ile meclisdeki mina seni»

TECNİS

b) — TECNİS : Cidden nefis ve hazin bir makamdır. Divandan sonra Tecnise geçilir, Tecnis esasen Divanın bir peyki demektir. Tecnisin başta Divan, sonra da Nevruz, Hüseyinî, Uşak ve Müstezad makamlariyle de yakın münasebeti vardır. Bilhassa Tecnis biter bitmez hemen Nevruzdan bir Gazel okunabilir ki, bu en yakın makam sayılır. Tecnis de dörtlük güftelerle solo halinde söylenir.

Ah balâm «Hicranı açmıştır **Ağam** Gönlümde yara
Ah balâm Zavallı gönlümün **Ağam** neş'esi kara **Ey**
Ah balâm Taliin zulmeti **Vay** yol vermez yara
Bahtim kara, sünbül kara, gül kara» (1) **Ey, ey, ağamsın ey,**
balâm ey

Tecnisin okunuş şekli ve aranağmeleri yukarıdaki dörtlükte gösterildi, bundan başka en güzel örnekleri de aşağıya sıralıyorum.

«Ben aşıkım el göğüsde, yüz yerde
İster isen del sinemi yüz yerde
Yaralarım göz göz olmuş yüz yerde
Zalim demez, ne yaradır o yara»

(1) Bu dörtlük, sayın dostum Bedri Çarsancaklı'nındır, Maya diye bana göndermişti, gerçi Maya ayağıyla de okunur; fakat Üstad H. Osman Öge, Tecnise okumuştur, bence de çok muvafık ve tam yerini almıştır.

«Acep ne demlerde sevdiğim dilber
Varup kime sual edim yar seni
Kesildi yolların gelmez haberin
Esen yellerden mi soram yar seni?»

«Tıfl-ı nazeninim unutmam seni.
Aylar günler değil geçse de yıllar
Telhikâm (1) eyledi firakın beni
Çıkar mı hatırdan o tatlı diller?»

«Ferhat derim bu dağları delene
Mecnun derim aşıklere gülene
Kefen yoktur, yar uğruna ölene
Meğer yarin çevresine dolana»

«Ben seni severim bir niçe yıldır
Sen beni avuttun, bu nasıl dildir
Yanağın etrafı kırmızı güldür
Dibine dökülen harı ben olam»

«Felek hançerin eylemiş çengel
Ben seni severim koymuyor engel
Ölürsem üstüme sevgilim sen gel
Ağla, göz yaşınla yusunlar beni»

«Felek hançeriyle vurulmuşum ben
Sinem bir beş değil, yüz yaralıdır
Yarım gelmiş melûl mahzun bakıyor
O da, benden beter yüz yaralıdır»

«Kırmızı gülleri bağladım deste
Başım taş yastıkta, kulağım sesde
Sen beni bıraktın yar, son nefesde
Ezeldenberidir sevdiğim sensin»

«Her seher, her sabah gelir geçersin
Kanımı kadehe koyar içersin
Ya beni alırsın, ya vaz geçersin
Bunca kan ettiğin yetmez mi bana»

(2) Acı ve zehir manasına, zehirledi demektir.

Pertev! dil-i biçareye bir çare arandım,

Bin derdi kazandım» Aranağmesi

diye Müstezat tamamlanır. Bu gazelin yukarıda kaydedildiği gibi her iki beyti arasındaki aranağmeleri usulen sonuna kadar tekrar edilir.

İBRAHİMİYE

d) — İBRAHİMİYE: denilen bir makamımız daha vardır ki, Harputun müstakil bir havasıdır. Yalnız ben, 35 sene evvel Urfada bu makam üzerine bir Gazel dinlemiştim ki, o da çok güzeldi; Fakat melodi itibarıyla bizimkinden çok farklıydı. İbrahimiye'nin, Hüseyinî ve Uşak makamlarıyla yakından ilgisi vardır. Meselâ:

«Aş yedim dilim yandı» (1) türküsüyle İbrahimiye'ye girebiliriz. Bu şarkıdan sonra Fuzulinin şu nefis Gazeli ile İbrahimiye ne kadar da güzel okunur:

Ağam «Merhem koyup o germe sinemde kanlu dağı **Can canım**
Ah Söndürme öz elinle yandırdığın çirağı **Medet, aman, aman,**
aman, aman, hüdam aman
Ağam Uymuş cünuna gönlüm ebruna der meh-i nev **Kurban**
Ağam Ne itibar ana kim seçmez karadan ağı **Aman, aman, aman,**
yandım aman, aman, aman, aman, aman, aman
Ağam Zülf-i siyah sanemler olmuş senin esirin **Ağam**
Ağam Aşkında her birinin öz zülfü boynu bağı **Aman, aman, aman,**
aman, aman, aman, aman, aman, kurban
Ah Devran havadisinden yok pakimiz Fuzuli
Ah Darülemanımızdır meyhaneler bucağı (2)» **Medet, aman,**
aman, aman, yandım, aman aman aman

ve sonra Nevresin şu gazeli de İbrahimiye için sanki biçilmiş bir kaftandır.

«Bilmezdi özüm gamzeme meftun imişem ben
 Afet-zede dil, hasata ciğer hun imişem ben
 Sevdazedesin sen dediler zülfüne söyle
 Çeksin beni zencire ki, mecnun imişem ben
 Bilmezdim iki çeşmim iki ruy-i revanmış
 Çağlar, akar, ağlar iki Ceyhun imişem ben

(1) Bak, aşağıda ağır türkü ve şarkılar bölümü, s.

(2) Bak, Fuzuli Divanı, yedi beyitli olan bu Gazelden ancak dördü alınmıştır. s. 212

Zanneyleyleridim kendimi âzade meğer kim
 Mecnun-i belâ dideden efzun imişem ben
 Nermetmedi ol sengi, dil-i nale-i germim
 Nevres! Meğer efsane-i efsûn imişem ben»

Bu gazelden sonra «Hüseyniğin altı debo» (1) «Odasına vardım olur mu böyle» (2) türkülerinden birisi söylenebilir ve bu türkülerden sonra kolaylıkla Elezbere, Müstezada ve Mayaya geçilir ve yahut bunların her hangi birisinden alınan bir iki beytle İbrahimiye'nin kupleleri arasına girilebilir.

Bu arada şu Maya söylenirse çok hoş olur : (3)

«Kerem eyle yüzün döndür bana yar»

TATVAN

e) — TATVAN: (4). Bu isimde bir ağır havamız daha vardır ki, çok defa Nevruz ve Muhalif makamları üzerine okunan Gazelleri takiben ve bunların ayaklariyle Tatvana geçilir. Nevruz Gazellerinden sonra okunan Tatvana «Nevruz Tatvanı» ve Muhalif makamiyle okunan bir Gazelden sonra gelene de «Muhalif Tatvan» diyoruz. Aynı zamanda Tatvan, Nevruz ve Muhalifin birer Hoyratı gibidir. Yukarıda Divan faslında örnek olarak gösterilen Nedim'in Gazelinden (5) şu parçalar, Nevruzu takiben Tatvan olarak okunur.

«Mest-i nazım kim böyüttü böyle bi-perva seni?

Kim yetiştirdi bu gûna serviden bâlâ seni

Ya seni

Adı leyli, leyli, leyli, leyli, leyli,
 hele yar zalim yar, imansız yar,
 dinsiz yar, al hançeri vur sineme
 iki yar, bak ki, benim derunumda
 neler var, neler var.

(1) Bak, aşağıda şarkı ve türküler bölümü

(2) Bak, aşağıda şarkı ve türküler bölümü

(3) Bak, aşağıda Maya ve Hoyratlar bölümü

(4) Tatvan: Doğu illerimizden Bitlis vilâyetinin bir kazasıdır. 3875 nüfuslu büyük bir kasabadır. Bu makama, bu ismin verilmesinin sebebini biz, bu melodinin buradan geldiğine kaniiz. Bak, 1955 nüfus sayımı, İstatistik U. Müdürlüğü yayınları.

(5) Bak, Yukarıda Divan bölümü, s. 59

Buyıden hoş, regiden pakizedir nazik tenin
 Beslemiş koynunda gûya kim gül-i rânâ seni **Ya seni**
Aranağmesi.

Yalnız Gazelin bütün beytleri, bu şekilde aranağmeleriyle birlikte okunacak olursa fasıl, çok uzayacağından buna meydan vermemek için bu Gazelden iki veya üç beyt okunması usuldendir.

Muhelif Tatvan için de Fuzulinin şu Gazelini örnek olarak verebiliriz :

Her kitabe kim leb-i l'alın hadisin yazalar
 Rîşte-i can-birle aşk ehli anı şirazeler **Hadi leyli, leyli, leyli, leyli**
 Bu ne sırdır sırr-ı aşkı demedim ben kimseye
 Bu ne sırdır sırr-ı aşkı demedim hiç kimseye
 Şehre düşmüş ben seni sevdim diyen âvâzeler

Hadi leyli, leyli, leyli, leyli, âman
Hele yar, zalim yar, dinsiz yar,
İmansız yar, gayretsiz yar, dinsiz
yar, al hançeri vur sineme iki
yar, al hançeri vur sineme iki yar
Bak ki benim derunumda neler
var, neler var.

Şeyhler, meyhaneden yüz döndürürler mescide
 Bi-tarikatler, gerek kim doğru yolda azalar **Azalar**

Hele yar, yar, yar, yar, yar,
İmansız yar, dinsiz yar
Al hançeri vur sineme iki yar
Bak ki benim derunumda neler
var, neler var.

Ey Fuzuli yar eğer cevretse andan incinme
 Ey Fuzuli yar eğer cevretse andan incinme
 Yar cevri aşka her dem muhabbet tazeler (1)

Araneğmesi

Rahmetli Hacı Mamo, çok defa Tatvanı, Muhelif makamiyle okurdu. Yalnız bunda saz takımının aranağmeyi doğru vermesi şarttır.

(1) Bak, Fuzuli Divanı, s. 161. Beş beyitten ibaret olan bu Gazelden ancak dördü alınmıştır.

VARSAH

f) — VARSAN: (1) Harput havaları içinde mühim yer almış olan bir melodidir ki, çok defa Hicaz makamını takip eder, Bu bakımdan Varsah'a, Hicaz makamının bir Hoyratı diyenler de vardır. Varsah'a, «Derya kenarında bir ev yapmışam» (2) «Yel eser kum savrulur» (3) türküleriy-le kolayca girilir.

Ah balâm	«Al yanakdan, al yanakdan	Ağam gel
Ah	Gül kokar (Anam) Al yanakdan	Benim ağam
Ah ağam	Dalda yaprak kalmadı	Zalim
	Dalda yaprak kalmadı	Vah
Ah	Yarama bağlamaktan»	(Nidem) bağlamaktan

Bu dörtlüğün son iki mısraı aşağıda gösterildiği üzere daima değiştirilebilir.

«Dilde takat kalmadı
Zalime yalvarmaktan»
«Gidin o yara deyin
Düştüm elden ayaktan»
«Eğil bir busen' alım
Kızarmış al yanaktan.»

Bilhassa Harputun ağır şarkıları arasında bulunan «Ben ağlarım zari zari» (4) türküünün kupleleri arasında bir Varsah ve sonra bir Bağrıyanık okuyup da türkünün son kuplesine geçmek o kadar hoş ve cazip olur.

ELEZBER

g) — ELEZBER: Bu da ağır havalarımızın içinde çok hazin ve içten yaralıları coşturacak, inletecek ve hatta ağlatacak te'sir ve kudrette bir makam olup çok defa Uşak makamının ardından gelir. Elezberden ko-

(1) Varsah, veya (Varsağ) esasen bu isim, bir Türk topluluğunun ismidir ki, bu topluluk, büyük göçlerde orta Asyadan kalkıp evvelâ Harput bölgesine ve sonra da İç Anadoluya geçerek Karaman taraflarına yerleşmişlerdir, bu havayı, o oba halkı dillerinden düşürmedikleri için uğradıkları her yere bırakmışlar ve bu suretle Oba halkının ismine izafetle bu isim verilmiştir.

(2) Bak, aşağıda şarkı ve türküler bölümü,

(3) Bak, aşağıda şarkı ve türküler bölümü,

(4) Bak, aşağıda ağır şarkı ve türküler bölümü,

lylıkla Mayaya geçildiği gibi bazı yüksek tonda söylenecek olan ağır türkülerde kolaylıkla geçilir ve sonra Beyati makamında söylenen «Fidi» (1) veya «Zeynep bu güzellik var mı soyunda» türkülerinden Elezber tutmak çok kolay olduğu gibi «Bir Şûh-i sitemkâr beni saldı yeni derde» (2) şarkısı ile «Aş yedim dilim yandı» (3) «Tevekde üzüm kara» (4) türkülerinde Elezber ayağını tutarlar. Ve sonra divanlarda bazan ikinci beyten sonra Divanın üçüncü veya dördüncü beytleri Elezber makamında okunabilir ve sonunda Elezberi yine Divana yıkmak suretiyle Divana devam edilir ki, bu üslup, güzel bir âhenk yaratır.

Makamlar arasında bu gibi beste ve melodileri birbirine mezç ederek bundan yeni yeni usullerle bir makamda muhtelif âhenkler yaratmak, Üstad H. Osmanın kendine has bir buluşu ve eseridir, kendisini bu yönden tebrik ve takdir ederim.

Bir çok dörtlüklerle Elezber okunabilmir; Fakat daima dilde olanlardan bir kaçını, söyleniş şekilleriyle örnek diye kaydediyorum.

Ah balâm «Oku yara, Ey
Ah yavrum Gît derdim oku yara Balâm gel
Balâm (Tiz) Sinemde (Yavrum) yer kalmadı Gel
Meğer ok oku yara» Balâm gel
Ey, ey, ey, ey, ey
Anadan yosma gölüksin sen
benim

Ah balâm «Uyan yar,
Ah yavrum Seher olmuş uyan yar Vay lemen, lemen, lemen
Ah yavrum Seslendim (Oğul) uyanmadın Vay ağam vay
benim ağam

Ah yavrum Sözüme inan yar,» İnan yar, hey vah ey, ey, ey
Ah digel belâlım sen oldun ey, ey, balâm ey

«Acı yaydı, acı yaydı
Yar beni acıyaydı
Sinemi deldi geçti
Bu nasıl acı yaydı»

(1) Bak, aşağıda hadiseli şarkı ve türküler bölümü,

(2) - (3) - (4) Bak, aşağıda ağır şarkı ve türküler bölümü,

No. 4

«Sana dağlar, sana dağlar
Kar yağmış sana dağlar
Tutaydım yar elinden
Çıkaydım sana dağlar»

Elezberin bir hususiyeti de Mayaya yol vermesidir, yani çok defa Elezberi takiben Mayaya geçilir.

KÜRDİ

h) — KÜRDİ: makamı da Harputda rağbette olan bir melodidir. Esasen Hüseyini makamı ayağındadır ve sonra ayrı bir hususiyeti olmayıp ancak dinleyicileri fazlasiyle coşturan ve inleyen Hoyratlariyle meşhurdur. Bu Hoyratlar, usta okuyucular tarafından fasıllar arasında ayak tutan ve münasip görülen yerlerde de okunabilir. Bilhassa Mayadan sonra kolaylıkla Kürdiye geçildiği gibi, bu ayağı tutacak olan her hangi bir türkü ve şarkıdan sonra da Kürdi söylenebilir. Meselâ: «Kâtip» (1) «Dağlar dağımdır benim» (2) türküleriyle Kürdiyi bulmak çok kolay olur. (3)

B — UZUN HAVALAR :

Uzun havalar, iki bölümdür: Birisi, Mayalar.. İkincisi ise Hoyratlardır. Ses ve makam bakımından bilhassa Maya, ve Hoyratları ile Harput doğu Anadolunun mümtaz illerinden biridir. Bu Besteler, en hissiz insanları coşturacak ve en uyuşmuş ruhlarda da neş'e, heyecan yaratacak kudrettedir.

Seslerini, sevgililere duyurmak için Maya ve Hoyratlar en önde gelen bir haberleşme cihazı vazifesini de ifa etmektedirler. Seher vakti, bahçelerinden kalkıp işlerine giden ve akşamın alâca karanlıklarında yuvalarına dönen âşıkların civardan geçerken feryatlarını sevgililere yetiştiren bu Mayalarla, bu Hoyratlardır. Bunlar sesin tonu ve güzelliği nisbetinde yolda yürüyenleri, bulundukları yere mıhlamaya, istirahataya uzanan sevgilileri yataklarından fırlatmaya ve bazı gönül hastalarını ağlatmaya kâfidir. Hülâsa Mayalar ve Hoyratlara birer aşk remzi demek daha yerinde olacaktır.

(1) Bak, aşağıda hadiseli şarkı ve türküler bölümü,

(2) Bak, aşağıda şarkı ve türküler bölümü,

(3) Bak, aşağıda Maya ve Hoyratlar bölümü,

Her ikisi de Hüseyini ve Beyati fasılları arasında yer aldıkları gibi Harputun en sevilen ve en te'sirli havaları sayılırlar. Mayaya, muhtelif türkülerin ayağıyla girildiği gibi Elezberlerden sonra da Mayaya geçilir, esasen Maya, Elezber birbirleriyle ikiz gibidirler, sanki beraber doğmuş, beraber yaşamış ve birbirinden ayrılamamışlardır. Mayaya bilhassa başda «Tevekde üzüm kara» (1) ve sonra «Dağlar dağımdır benim» (2) «Hafomun evi kaya başında» (3) «Kalede kavun yerler» (4) «Evleri görünüyor» (5) türkülerini birer Maya ayağıdırılar. Bunlardan başka Uşak, Beyati, Hüseyini, Nevruz (Karcıgar), Muhayyer makamları ve fasılları arasında söylenen muhtelif şarkı ve türkülerden sonra da kolayca Elezbere ve Mayaya geçilir, bunların aranağmeleri de çok sevilen ve söylenen melodilerdir. Ancak Nihavend, Mahur, Hicaz, Saba, Nevruz, Aşran gibi makamlardan Mayaya geçmek zordur, hem de usulsüzdür.

Maya ve Hoyratlar daima dörtlüklerle solo halinde söylenir. Şimdi sizlere bir Mayanın nasıl okunduğunu gösterecek ve ondan sonra da bir çok Maya örnekleri vereceğim.

Ah yavrum «Çık ayvana bak yıldızın merdine
Ah yavrum Yeni düştüm bir güzelin (Ey) derdine vay
Ah yavrum Düşmanların (Aman) Baykuş konsun (Ey) yurduna Vah
Ah Gidem gelem (Aman) ben gülümü (Vay) derem yar
 Gidem gelem (Ah gülüm) Aman, aman, aman, aman
 Ben gülümü (Ey) derem yar»

* * *

Balâm «Sen ağam ol, ben karşında duram yar
Ah balâm Gamzelerin (Aman) bu sineme vuram yar
Ah balâm Ne mümkündür (Ağam) bakmak ile doyam yar
Ah Sen bir yandan, ben bir yandan yanah (6) yar
 Sen bir yandan, (Gülüm aman, aman, aman, aman)
 ben bir yandan (Ağam) yanah yar»

* * *

«Kerem eyle yüzün döndür bana yar
 Gözüm seni görmeyeli kaç gündür
 Kimi görsem benzetirim sana yar
 O kadar ki, bu gözlerim şaşkındır»

-
- (1) Bak, aşağıda ağır şarkı ve türküler bölümü,
 (2) Bak, aşağıda şarkı ve türküler bölümü,
 (3) Bak, aşağıda hadiseli şarkı ve türküler bölümü,
 (4) Bak, aşağıda oynak şarkı ve türküler bölümü,
 (5) Bak, aşağıda oynak şarkı ve türküler bölümü,
 (6) Yanmak masdarından yanalım' ın karşılığı.

- 4 «Humar gözlüm bakışından doyamam
Al gerdanda benleri çok sayamam
Çok güzelsin güzelliğın kıyamam
Kıyabilsem gör ki, neler eylerim»
* * *
- 5 «Duman almış, şaşırmışam yolumu
Felek kırdı kanadımı kolumu
Ümit kesme bekle benim yolumu
Bir gün olur, elbet döner gelirim»
* * *
- 6 «Ben giderim kervan beni beklemez
Bu derdimi kime yansam dinlemez
Felek beni zencir ile eğlemez
Zülfün ile bağıyasın sen beni»
* * *
- 7 «Sine gerdim siteminin sengine
Söz olur mu kâkülünün rengine?
Güzellerin biri gelmez dengine
Benim yavrum uzun boylu şebaptır»
* * *
- 8 «Taze cıvan her gördüğün vurulma
Mağrurlanıp güzelliğın kurulma
Mukaddersiz bir iş olmaz yorulma
Bu dünyadır çarhın kırar tez felek»
* * *
- 9 «Yüz güldürmez benim bahtım karası
Günden güne artar sinem yarası
Halkolmuştır, her bir derdin devası
Benim derdim, dermanımı bilen, yok»
* * *
- 10 «Kurban olam gözlerinin mestine
Kalk gidelim çayır çimen üstüne
Tut elimden, al destimi destine
Ölmüş iken cesedime can gele»
* * *
- 11 «Hava kuşu yücelerden seslenir
Bir çift kumru, yar koynunda beslenir
Sen ağlama kömür gözler ıslanır
Ben ağlayım, zati bahtım karadır»

12 «Bir kara kaş, bir kara göz sende var
Bir ayrılmaz deli gönül bende var
Çok zamandır hasretinle yanarım
Demezsün ki, derden derman bende var»

* * *

13 «İki bülbül figan eyler bir güle
Reva mıdır? ben ağlayam, el güle
Düşman eli dekmiyecek o güle
Gidem gelem, ben gülümü derem yar»

* * *

14 «Bir gül için bülbül geymiş karalar
Bu dert beni iflâh etmez yaralar
Göz göz olmuş sinemdeki yaralar
Neşter olup delenim yok, delen yok»

* * *

15 «Aşık sultan ne gezersin bu dağda
Kâkülleri tel tel olmuş bu çağda
Ben giderken gül çoğidi bu bağda
Gittim geldim, viran olmuş bu bağlar»

* * *

16 «Nazlı dilber, sen yarama bakasın
Öz elinle sağlıyasın sen beni
Dedimse ki, aşk oduna yakasın
Demedim ki, dağlıyasın sen beni»

* * *

17 «Sinem içre vardır benim bir gülüm
Ah etmeye asla varmaz bu dilim
Ahdım budur önün, sıra ben ölüm
Yana yana ağlıyasın sen beni»

Bu mayalardan başka bir de cılgalı bir Mayamız vardır ki, usul ve aranağmeleri itibariyle bir evvelkilerin aynıdır, ancak melodi bakımından bir değişikliği vardır. Bunun ustası ise Feyzi Ef. dostumuzdu. (1)

(1) 1960 yılı Eylül - Ekim aylarında Elâzığdaydım. Bazı sarkı ve türkileri, Hafız Osmanın ağzından banda alıp tesbit etmek için toplantılarımız oluyordu. Bir gün çarşıda Feyzi Ef. ye rasladım, hal hatır sorduktan sonra, hemen Cılgalı Mayasını hatırladım. Nasıl dedim, Cılgalı Mayadan ne haber? Okurum dedi ve bir toplantımıza geldi, gerçi yeğitliğine sığdıramayarak bir şeyler okudu; Fakat içim sızlıyarak diyebilirim ki, okuduğu bu Maya, hiç bir şeye benzemedi, zavallı sesini yüzde yüz gaypetmişti, daha damı etmesin, Feyzi, Seksenine tırmanıyordu. Sonra H. Osmana döndük, rica ettik, aşağıda gösterilen Mayayı, bu usul ile okudu ve banda alındı.

Ah yavrum «Susam açmış, sünbül açmaz, gül ağlar
Ah anam Gül dalına bülbül konmuş **(Ey)** zar ağlar **Anam**
Ah yavrum Benim gönlüm **(Aman)** melül mahzun **(Ey)** kan ağlar **Ağam**
Ah Canı nidem **(Ağam)** cananımdan ayrıldım
(Tiz) Canı nidem **(Gülüm aman, aman, aman, aman)**
cananımdan **(Ey)** ayrıldım»

2 — HOYRATLAR :

Hoyratlara gelince : Bunlar, yukarıda sıraladığımız ve izah ettiğimiz ana makamların bazılarında âhenk ve növe olarak tertiplendirilmiştir ve çeşitlidirler. Beyati, Uşak ve Hüseyinî makamlarından gelene (Şirvan Hoyratı), Hüseyinî ve Beyati makamları üzerine okunanlara (Bağrı yanık), Hüseyinî ayağıyla okunana (Kürdîlî Hoyrat), Muhayyer makamından gelene (Kesik Hoyrat), Rast ayağıyla okunanlara da (Beşiri Hoyrat) denildiği gibi Muhalif makamının da ayrıca kendine mahsus hoyratı vardır. Şimdi bunları sırasıyla izah edecek ve örnekler vereceğim.

a) ŞİRVAN HOYRATI :

Beyati, Uşak ve Hüseyinî makamları üzerine okunan Hoyratlara Şirvan Hoyratı denilir, bu makamlar üzerine okunan herhangi bir Gazelden sonra Şirvan Hoyratı söylenebilir; Çünkü bu üç makam bir tüm halinde birbirlerine çok yakındırlar. Bu Hoyrata en kolay yol, Hacı Hayri beyin «Sinemde bir tutuşmuş, yanmış ocağ olaydı» (1) şarkısının ardından hemen girilir ve sonra yeni bir üslup yaratmak için bu şarkının aralıklarında her hangi bir beyitten sonra bu Hoyrattan iki, tekrar şarkının bir beyti ve arkasından yine Hoyratın son mısraları okunursa çok güzel olur, dinleyiciler üzerinde zevk ve meclubiyeti artırır ve sonra :

«Fincanı tazdan oyarlar
İçine bade koyarlar
Ben size gelsem duyarlar
Sen yine doldur fincanı
Sen kimin canısın canı»

türküünden sonra da Şirvana geçiş çok yerinde ve kolay, hem de neş'eli bir hava yaratılmış olur. «Al almayı daldan al» (2) türküünden sonra

(1) Bak, aşağıda ağır şarkı ve türküler bölümü,

(2) Bak, aşağıda şarkı ve türküler bölümü,

da bu Hoyratın yolu kolaylıkla açılır. Bir Divandan veya bir Müstezattan sonra da bu Hoyrat okunabilir.

Halk arasında «Kayabaşı» ve »Düğün Havası» diye isimlendirilen Hoyratlar, Şirvan Hoyratından başkası değildir. Esasen Bütün Hoyratlar, mensup oldukları makam ve fasılların birer tamamlayıcı dalları ve budaklarıdır. Bu Hoyrata Şirvan Hoyratı denilmesinin sebebi, her halde vaktiyle Doğu illerindeki Şirvan (1) dan gelmiş olması ihtimali çok kuvvetlidir.

Örnekler :

Ah balâm	«Gamze deler, gamze deler	Aman
Ah yavrum	Gam vurur, Gamze deler	Ey, ey, digel, ey, ey
		ağam gel
Ah yavrum	Sinem Hakkâk delemes	
	Delerse Gamze deler»	Gamze deler

* * *

İkinci bir örnek :

«Güne düştüm, güne düştüm
Gölgeden güne düştüm
Felek evin yıkılsın
Dediğin güne düştüm»

b) BAĞRI YANIK HOYRATI :

Hüseyini ve Beyati makamları üzerine okunan Hoyratlara da Bağrı yanık Hoyratı denilir. Bağrı yanık, bu makamlarda okunan her hangi bir bestenin arasına girebildiği gibi Hicaz, Uşak ve İbrahimiye makamları arasına da girebilir, girerse cazip olur.

Örnekler :

Ah balâm	«Denizler (Ağam) cuşa geldi	Vay
	Denizler (Ağam) cuşa geldi	Vay
Yavrum	Gözyaşım (Oğul) çağlamaktan	Ey, ey, ey, balâm
		Ey
Ah yavrum	Gidin o yara deyin	Ağam
	Gidin o yara deyin	
	Düştüm elden ayakdan	Ah
	Düştüm elden ayakdan	Yavrum ey

(1) Doğu illerinden Siirt'in bir kazasıdır, 1812 nüfuslu küçük bir kasabadır. 1955 Nüfus sayımı. İstatistik U. M. Yayınları.

Ah Eğil bir busen alım
 Gül yüzlü (Yavrum) al yanakdan **Ey, ey, ey,**
balâm ey

Bu beste, Hicaz makamında olan «Ben ağlarım zari zari» (1) türküsünün aralıklarına girebilir ve sonu ise esas türkünün :

«Benim ki gönlüm var sende
 Senin ki meylin var bende
 Ya bu hilekârlık nedir?
 Ya bu oyunbozanlık nedir?»

mısralarıyla sona erer. Sonra Muhayyer makamında olan :

«Aş yedim dilim yandı» (2) türküsünden sonra da

Bağrıyanık okunabilir :

Ah ağam «Yarım kara dağlıdır
Ağam Gönlüm yara bağlıdır

Ağam neresi güzel,
Yavrum kaşları güzel,
Yaralı koymuş gezer.

Ah balâm Değme tabip yarama
Ağam Yar elinden bağlıdır»

Ağam neremi gidim,
Yavrum Şamamı gidim,
Dönüp yaramı gidim vay.

Ah ağam «Yar yad oldum (Oğul) yad oldum
Ağam Yüzün gördüm şad oldum

Aman,
Yörü boyun görüm yar,
Yürü saçın örüm yar,
Önün sıra ölüm yar.

Ah balâm Geçtim kapın önünden **Ağam**
Ağam Yıkıldım (Oğul) berbat oldum» **Hey**

Oğul neresi güzel,
Yavrum kaşları güzel,
Yaralı koymuş gezer.

(1) Bak, Aşağıda ağır şarkı ve türküler bölümü,
 (2) Bak, aşağıda ağır şarkı ve türküler bölümü,

Ah ağam	«Oh olsun (Ağam) Oh olsun	Ağam vay, anam, anam
Ah balâm	Kaş yay, kirpik ok olsun	Belâlım aman
Ah balâm	Dostlar der yazık oldu	Yavrum aman
	Düşmanlar der oh olsun	Ey vah, ey balâm, ey, hey, balâm, ey, vah
	Dostlar der yazık oldu	Vay
	Düşmanlar der oh olsun	Aman, ey, ey, balâm ey
	* * *	
	«Çağırdım yana yana	
	Yar uykudan uyana	
	Nice bir çağırayım.	
	Kendinden omayana»	
	* * *	
	«Harputluyum ezelden	
	Gönlüm doymaz güzelden	
	Gönlümün gözü çıksın	
	Sevmeseydim ezelden»	

Yukarıda işaret edildiği gibi bu Hoyratın bazı kuplelerinde gösterilen aranağmeleri her iki beytte bir usulen tekrar edilir.

c) KÜRDİLİ HOYRAT:

Kürdili Hoyrat, Hoyratların arasında en cazip ve gönül çekici bir Hoyrattır. Bu Hoyrata, «Dağlar dağımdır benim» (1) «Geline bak geline» (2) «Bir âh çeksem karşiki dağlar yıkılır» (3) «Sabahın seher vaktinde» (4) şarkı ve türkülerinden her hangi birinin ayağıyla girilebilir.

Örnekler :

Âh yavru	«Yara benden (Oğul) yara benden,	Yara benden
Ağam	Yalvarın (Oğul) yara benden	Aman, aman
Âh yavru	Sinemde (Yavrum) Dağ-ı hicran	Vay ağam vay
Âh yavru	Sağalmaz Yara benden».	Aman, âh dağalr duman, aman, aman, aman, aman, halim yaman, zalim dağlar..

-
- (1) Bak, aşağıda şarkı ve türküler bölümü
 (2) Bak, aşağıda şarkı ve türküler bölümü
 (3) Bak, aşağıda ağır şarkı ve türküler bölümü
 (4) Bak, aşağıda ağır şarkı ve türküler bölümü

Ah ağam
Ah yavrum

«Dağ ayrı duman ayrı Vay ağam vay
Kaş ayrı (Yavrum) keman ayrı Digel ağam gel, digel
anam gel, yavrum, aman, aman,
dağlar duman, aman, aman.

Ah balâm
Hele zalim

El bizi çok kınadı Vay
El bizi çok kınadı
Dil ayrı, dudak ayrı» Digel, diyar, oğul yar, diyar,
zalim yar, aman, aman, dağlar
duman

* * *

Ah balâm
Ah balâm

«Kara gözler (Oğul) kara gözler Vay ağam vay
Karadır (Oğul) kara gözler Aman, aman, aman,
aman, aman, aman, aman, âh,
yaman, aman, halim yamar,
dağlar duman, aman, aman

Ah balâm
Oğul
Ah hele yavrum

Gemim deryada kaldı
Gemim deryada kaldı Gel, gel
Yelkenim (Oğul) kara gözler»
Diyar, yar, diyar, garibem yar,
aman, aman, aman, aman, dağ-
lar duman, aman, aman, aman.
aman, aman, aman, halim ya-
man, aman, diyar, garibem yar.

* * *

«Acı yaydı, acı yaydı
Yar beni acıyaydı
Sinemi deldi geçti
Bu nasıl acı yaydı»

* * *

«Divan gider, divan gider
Bezenmiş divan gider
Bülbül dalan güvenme
Yel eser, yuvan gider»

* * *

«Gül üşüdü, gül üşüdü
Çiy düştü, gül üşüdü
Bülbül kanadın topla
Gölgende gül üşüdü»

«Bahçemi yar, bahçemi yar
Tuttuğun serçemi yar
Ağzından gül kokuyor
İçerin bahçemi yar?»

d) KESİK HOYRAT:

Muhayyer makamında okunan Hoyrata da «Kesik Hoyrat» diyoruz. Kesik Hoyrat Kürdiye ve Urfa Hoyratına çok yakındır. Bu makama, başta «Aş yedim dilim yandı» (1) «İğikinin dört etrafı bahçeler» (2) «İki de keklik bir derede imanım da ötüyor» (3) türkülerinin ayaklariyle ve kolaylıkla geçebiliriz.

Örnekler :

Ağam	«Yar içerden	
Ah balâm	Kes bağrım (Oğul) yar içerden	Balâm ey
Ah yavrum	Gözlerim (Oğul) kapında kaldı	vay
Ah	Çıkmadı (Zalim) yar içerden»	Aman hey yar, ey, ey, ey, ey, gel ağam
Ah ağam	Gözlerim (Oğul) kapında kaldı	Vay ağam gel
Ağam	Çıkmadı (Zalim) yar içerden	Aman ey, ey, ey, gözleren kurban

Burada son beyt usulen tekrarlanmıştır. Esas okunuş tarzını gösteren yukarıdaki örnekten başka bir kaç örnek daha :

«Beni böyle, beni böyle
Sen ettin beni böyle
Dinsizler imana geldi
Görünce beni böyle»

* * *

«Bu handan, bu handan
Kervan kalkar bu handan
Kes zülfün mezat eyle
Kurtar beni bu kandan»

(1) Bak, aşağıda ağır şarkı ve türküler bölümü
(2) Bak, aşağıda şarkı ve türküler bölümü.

«Bülbül okudan oldum
Anber kokudan oldum
Senin aşkan düğeli
Gece uykudan oldum»

* * *

«Gel beni bir hal eyle
Kes dilimi lâl eyle
Ayrılık gerçekleşdi
Hakkını helâl eyle»

* * *

«Al benden, al benden
Yeşil senden, al benden
Ya benim muradım ver
Ya bu sevdan al benden»

e) BEŞİRİ HOYRAT :

Rast makamında okunan Hoyrata da Beşiri Hoyratı diyoruz, daha doğrusu bu Hoyrat, Rast faslını tamamlayıcı bir melodidir. Beşiriden sonra kolaylıkla Müstezada da geçilir. Bu Hoyrata en güzel geçiş ayağı : «İndim yarin bahçesine gül açılmış gül güle» (1) şarkısıyla geçilir.

Ah ağam «Ne mestim, ne mestim Aman
Ah Ne sarhoşum (Yavrum) ne mestim Aman digel aman
Ah balâm Her gören bir hoş olur Aman, aman, aman
Ah Seni görende mestim» Aman, digel, aman, aman, aman,
Baygınım, aman, aman, aman,
yandım, aman, aman, beşirim,
aman

Son iki beyt burada usulen tekrar edilir.

Ah Her gören bir hoş olur Aman
Seni görende mestim Aman, hey, hey, yar, aman.

Yukarıda işaret edildiği üzere ezgiler ve bağlamalarla birlikte söylenir. Son iki mısra da ses tonu hafifliyerek yine aynı şekilde bu beyt usulen tekrar edildikten sonra bazan şu bağlamalarla da sona erer.

Digel Beşirim
Digel baygınım nidem
Tutgunum nidem, Beşirim aman»

(1) Bak, aşağıda ağır şarkı ve türküler bölümü.

f) MUHALİF HOYRAT :

Muhalif makamının kendine mahsus bir Hoyratı vardır ki, aşağıda işaret edildiği gibi üslup dahilinde ve aynı makam üzerine okunur. Bu da diğer Hoyratlar gibi nefis bir melodidir.

Örnek :

Ah baba «Sürme beni (Vay) Sürme beni Vay ağam ağam
Ağam Çek gözen sürme beni Vay digel yangınım nedim, digel,
 baygınım nedim, totkunum ne-
 dim, gel benim belâlım aman.

Âh yavrum Eşikte kulun olam
 Eşikte (Yavrum) kulun olam Vay ağam vay
Ağam Kapından (Ağam) Sürme beni» Digel, digel, yangınım ne-
 dim, baygınım nedim, tutku-
 num nedim ben, âh belâlım
 aman, aman

* * *

«Yandı canım, yandı canım
 Tutuşdu yandı canım
 Desem el beni kınar
 Demesem yandı canım»

D — HARPUT VE ELAZIĞ TÜRKÜLERİ

Harput ve dolaylarında yaşıyan insanların sese ve saza verdikleri kıymet ve önemi yukarıda belirtmiştim. İşte bu merak ve sevgi ile içten gelen heyecanlarını etrafa haykırmak ve duyurmak için küçüğünden büyüğüne, cahilinden âlimine, rençberinden zenginine kadar herkes bu hava içerisinde yaşardı. Çoğunluk, bu hilkat ve bu tinette yaratılmış ve terbiye edilmiş olduğundan doğrusunu isterseniz bu kütlenin arasındaki şairler de, bestekârlar da belli değildir.

Başka illerin saz ve ses şairleri gibi bunları kahvelerde, şurada burada göremezdik. Onlar, kendi kendilerine birer âlemdiler. Harp, isyan, kahramanlık gibi önemli hadiseler, çekici bir güzellik, bir aşk macerası, bilhassa gençlerin ölümleri ve bazı feci cinayetler derhal bunları harekete geçirerek, ister istemez kendilerini o heyecanın, o güzelliğin cazibesine, o teessürün inilti ve feryatlarına kaptırırlar; işte bu kaptırmalardır ki, o konulardan aldıkları ilham üzerine hissiyatlarını gizli gizli düzene alır ve bir taraftan da tellendirirlerdi.

Bir gecede veya bir kaç saat içerisinde düzlenlenen ve tellendirilen bu şarkı ve türküler böyle sessiz, sadasız yaratıldığı halde ertesi gün bakarsınız, bütün halkın ağzında ve dilinde!.. Kayabaşlarında, bağ ve bahçelerde havuz başlarında söylenip duruyor. Bunu kim yarattı? Hangi kalem yazdı? Hangi bestekâr besteledi, kime ve kimlere talim etti de böyle etrafa yayıldı?.. İşte burası meçhul!..

Bu sebeple ben, bunlara Harputun meçhul şair ve bestekârları diyorum ki, bu bir hakikattir. Evet, ortada gerçi bir Hacı Hayri, bir çeri başı ve bunlara benzer bir kısım şairlerimiz var; fakat bunların hepsinin meydana getirdikleri eserleri toplarsak nihayet beşi onu geçmez, şu halde bu gün tesbit edebildiğimiz yüzlerce eseri kimler yarattı, işte bu belli değildir.

Bizden evvelki devirlere ait olan eserleri bilmiyoruz, babalarımız, dedelerimiz bizlere tesbit edilmiş hiç bir şey bırakmadan göçüp gitmişler... Bunlar da tesbit edilmiş olsaydı şimdi müzik varlığımız belki de bir kaç misli artacaktı; fakat ne kadar çoğalırsa çoğalsın.. bunların da şairleri ve bestekârları yine meçhul kalacaktı.

Harput şarkı ve türkülerinin her birerleri gurbet ve gurbette sılayı özleyiş... Savaşlar... Bazan ölüm ve çok defalar da hisse ve aşka dayanan konulardır ki, bunlar Türk sosyal hayatında geçen vakaları ifade ve

tasvir bakımından çok kıymetli ve ruh okşayıcı eserlerdir. İşte Harputun meçhul şairi, bunları ele alıyor, düzenliyor, canlandırıyor, ya tellendir-mesi... Yoksa o da başka bir ele mi veriliyor? Hayır, sevgili okuyucula-rım, hayır!.. İkisi de bir elden, bir kafadan çıkıyor. Halk arasındaki bu meçhul şair ve bestekârların bir çoğu yazıp okuma da bilmezler; fakat ruhen zengindirler. Bunlar, ya bir kaya başında, ya bir ıssız kavaklıkta, ya bir söğüt gölgeli dere kenarında, veya kış ise bir kürsü başında otu-rurken ve yahut bağına, bahçesine gidip gelirken yollarda içten gelen heyecaniyle mısralar, rübailer kurar, bunları yarattıkça da mısraları tek-rar ede ede tellendirir ve bir türkü meydana getirmiş olur.

Şu halde sanata bakınız.. bir güfte, bir beste ki, yıllar geçiyor.. hâlâ dillerde, hâlâ halkın ruhunda canlı olarak yaşıyor ve dinleyenleri de ruhen kendine çekiyor. Bu meçhul bestekârlar arasında kadınlar da var-dır, hattâ bir erkek ve bir kadının baş başa vererek türkü yarattıkları-na da şahit olacağız.

«Esas itibariyle Türküler, Halk edebiyatının mühim bir kolunu teş-kil ederler. Önceleri şahsi yaratmalarla meydana çıkan Türküler, zaman-la halka mal olur, daha doğrusu halkın, bunları benimsemesiyle şahsî izler, ortadan silinip gider. Halkın asıl iç âlemini yaşatan «Beşikten Me-zara kadar» bütün yaşayışını içine alan en dikkate değer edebî mahsul-ler Türkülerdir. Bunlarda halkın acıları, sevinçleri, aşkları büyük bir sadelik içinde yüz yıllar boyunca bütün canlılığıyla sürüp zamanımıza kadar gelmiştir. Bir Türkü, ilk defa nerede ve ne zaman doğmuştur, bu-nu bilmek çok kere mümkün değildir. Türküler, genel olarak bir olay üzerinde doğarlar; Hasret, Aşk, Ölüm gibi hâdiseler Türkülerin başlıca konularıdır.» (1) İşte biz de bu yolun yolcusu olmak sıfatiyle elimizde mevcut şarkı ve türkülerin bazılarını izahlı olarak ele almış, bunları bir vakaya istinat edenler, diğerlerini de etmeyenler şeklinde iki bölümde sıralıyoruz.

1 — Vakaya istinat eden şarkı ve türküler : (2)

1 — Yemen Türküsü	(Hüseynî)
2 — Fidi	(Beyatî)
3 — Hafo	(Beyatî)
4 — Nesibe (Duman almış mezarımın başını)	(Beyatî)

(1) Notlarım arasında elime geçen bu satırları, bilmem evvelce ben mi yaz-mışım, yoksa başka bir yerden mi almışım? Bunu bir türlü hatırlamıyorum; çün-kü isim, tarih gibi aydınlatıcı tek kelimeye tesadüf edemedim.

(2) Bu Türküler, umumiyet itibariyle savaş ve ölüm vaka'larının hazin birer hikâyesi olduğundan melodileri dolayısıyla ağır türküler serisine koydum.

5 — Hafız Nuri - İri Güllü	(Beyati)
6 — Akif	(Beyati - Uşak - Tecnis)
7 — Hayriye	(Hüseyini)
8 — Kögenk	(Hüseyini)
9 — Mamoş	(Hüseyini)
10 — Kâtip (Mezireden çıktım)	(Hüseyini - Kürdi)
Fidoş	

2 — Vakaya istinat etmeyen Şarkı ve Türküleri de üç kısma ayırıyorum :

- Türkü ve Şarkılar.
- Ağır Şarkı ve Türküler.
- Oynak ve şıkırdım havalar.

a) Gurubu :

11 — Mendilimde kare var	(Rast)
12 — Yel eser, kum savrulur	(Hicaz - Varsah)
13 — Aheği yolladım	(Beyati)
14 — Dağlar dağandır benim	(Beyati)
15 — Ağam eğlendi gelmedi	(Hüseyini)
16 — Bu dere başdan başa	(Hüseyini)
17 — Al almayı (Nene)	(Hüseyini - Uşak - Elezber)
18 — İğikini dört etrafı	(Hüseyini)
Hüseyiniğin alı depo	(Hüseyini)
19 — Yoğurt keydum dolaba	(Hüseyini)
20 — Saray yolu	(Hüseyini)
21 — Bülbülüm bağ gezerim	(Hüseyini)
22 — Geline bak Geline	(Hüseyini)
23 — Dersim	(Hüseyini)
24 — Yarın kolunda şeve	(Nevruz)
25 — Kemer ağır kalkmıyor (Berabe)	(Nevruz)
26 — İki de keklik (Samancılar)	(Muhayyer)
27 — Meşelidir (Feridem)	(Muhayyer)
28 — Odesuna vardım	(İbrahimiye - Hüseyini)
29 — Derya kenarında	(Varsah - Hicaz)
Karşıda Kürt evleri.	

b) Gurubu :

30 — İndim yarın bahçesine	(Rast)
31 — Ben ağlarım zari zari	(Hicaz)
32 — Gök meydanının	(Saba)
33 — Havalandı deli gönül	(Saba)
34 — Bir Leylinin meftunuyum (Nefes)	(Saba)
35 — Sinemde bir ıtuşmuş	(Beyati)
36 — Bir âh çeksem (Karmı yağmış)	(Hüseyini)
37 — Eminem	(Hüseyini)

38 — Sabahın seher vaktında	(Nevruz)
39 — On kere sana demedim mi?	(Muhallif)
40 — Bir şuh-i sitemkâr	(Muhayyer)
41 — Bağlarda çemen soldu	(Muhayyer)
Aş yedim dilim yandı	(Muhayyer)
42 — Tevekte üzüm kara	(Muhayyer)
43 — Yüksek minarede	(Muhayyer)
44 — Birlikte alup bezme getir	(Muhayyer - Kürdi)

c) Gurubu :

45 — Karadutun dahnı	(Rast)
46 — Görmedim âlemde	(Rast)
47 — Ağam mendilin hamı (Kaşların keman senin)	(Hicaz)
48 — Necibem	(Hicaz)
49 — Değirmen üstü çiçek	(Saba)
50 — Dere boyu düz gider	(Uşak)
51 — Bağ altına	(Beyati)
52 — Bahçeye indim ki,	(Beyati)
53 — Kalada kavun yerler	(Beyati)
54 — Evleri görünüyor	(Beyati)
55 — Kürdün kızı	(Beyati)
56 — Havuz başının gülleri	(Hüseynî)
57 — Evleri uçda yarım (Hop hop nanay)	(Hüseynî)
58 — Dama kurdum çatmayı	(Hüseynî)
59 — Kekliğim seker ağlar	(Nevruz)
60 — Gelin ağlar yaşın yaşın	(Muhallif)
61 — O yanı penbe	(Muhallif)
62 — İsfahanda han işlerim	(Muhallif)
63 — Hakdan dilerim	(Muhallif)
- Kala meydanın düzü.

I — VAK'ALARA İSTİNAT EDEN TÜRKÜLER :

Harputda hiç bir olay yoktur ki, arkasından bir türkü çıkarılmış olmasın. Bu olaylara dayanılarak ortaya çıkarılan Harput şarkı ve türkülerinin hikâyelerini genişleterek yazmak imkânını bulabilseydim her biri ayrı ayrı birer roman mahiyetini alırdı; Fakat buna ne vaktim müsa- it.. ne ömrüm ve ne de bu kitabın yaprakları..

Bizde olaylara istinat eden türküler çoktur, ben bunlardan ancak beş on tanesini ele alıyorum, en başta geleni de YEMEN türküsüdür, şimdi bunların nakil ve izahına geçiyorum :

1 — YEMEN TÜRKÜSÜ

Ben, bu türkünün mısralarında geçen ve tasvir edilen canlı sahneyi, Elâzığdaki kışlanın önünde bizzat görmüş ve yaşamış bir hemşehri sıfatıyla iddia edebilirim ki, bu türkü Harput ağziyle ve yine Harputun meçhul şairleri tarafından yaratılmıştır.

Hiç unutmam, Elâzığ I. inci Redif taburunun Yemen'e hareket gününü.. sene 1905 (1321. R.).. mevsim yazdı.. ben o zaman 15-16 yaşlarımda kadardım, babam bu taburun ağırlık kumandanıydı, hazırlık için bir gün evvel Harputtan beraberce Mezria'ya inmiştik. O gün, hakikaten kışlanın önü bir ana baba günüydü, kışlanın önündeki geniş saha, kadın, erkek, çoluk çocukla hıncahınç doluydu. Bu topluluk, başlarına gelecek akıbeti ve ebedi ayrılığı şimdiden hissederek birbirlerine girmiş, hıçkırık, gözyaşı deryası içinde ve bir arıkoğanı halinde yarı aç, yarı tok akşamdan sabaha kadar gözlerine uyku girmeden inledi durdu, bu inilti bir kişinin değil, muazzam bir asker topluluğunun ve aynı zamanda yüzlerce ana baba, kardeş ve nişanlıların topyekûn içten gelen ıztıraplarının aksiydi. Ben de bunların arasındaydım; Şafak atınca bir kaynaşmadır başladı, nihayet boru sesleri kütleyi ikiye ayırdı, hareket dakikalarında bir çığlık, bir vaveyladır koptu. Bu feryat, bir daha kavuşmamanın zehirlerini içlerine akıtır gibi yanan tutuşan zavallı bir kütlenin feryadıydı. Önde gidenler, Yemen yolcularıydı ve bunların arkasından ve yanlarından koşanlar ise analar, babalar, kardeşler, çocukları kucaklarında kadınlar ve taze yavuklulardı. Taburu adım adım şehirden uzaklara kadar takip ettiler. Bu gidiş nereye ve ne içindi? İçlerinde bu meçhul muammayı bilen yoktu, ancak bilinen bir şey varsa o da ebedi ayrılıktı. İşte Yemen türküsü bu canlı ve acıklı sahnenin ar-

kasından bu zavallı kütlenin ıztırap ve heyecanının tercümanı olarak çıkmış, bu güne kadar yaşamış ve yıllarca da yaşıyacaktı (1).

Bu gün aradan elli altı yıl geçtiği halde gerek radyoda, gerekse hususi eğlencelerimizde söylenen Yemen türküsü, babamdan son defa olarak ayrıldığı dakikaları ve o geceyi bana hatırlatarak gayri ihtiyarî beni için için ağlatır.

No. 7

1 — YEMEN TÜRKÜSÜ

Kışlanın önünde redif sesi var,
Sorun, görün, çantasında nesi var,
Bir çift kondurası, bir de fesi var.

Ano Yemendir, gülü çemendir,
Giden gelmiyor, acep nedendir?
Ah burası Muşdur, (2) yolu yokuşdur,
Giden gelmiyor, acep ne ıştır.

Kışlanın önünde sıra söğütler,
Yüzbaşı, Binbaşı asker öğütler,
Yemene gidenler, babayeğitler.

Nakarat.

Kışlanın önünde bir sürü kazlar,
Yüreğim yanıyor, ciğerim sızlar,
Yemene gidene ağlıyor kızlar.

Nakarat.

Bu türkünün makamı Hüseynidir, üçlü kuplelerin ve nakaratın her beyti birer defa okunur. Ancak burası Muşdur, beytinin başında evvelâ bir ah kelimesi söylenir, sonra da burası Muşdur, diye devam edilir. Beste, olayı bütün inceliği, hava ve manzarasıyla ortaya koymak bakımından o nisbette de hazindir.

No. 8

2 — FİDE

Harputun kuzey doğusunda, tam şehrin uçra bir kenarını teşkil eden Hacılar mahallesinde ve tarihî Dere hamamının üst tarafındaki muazzam

(1) Bak, bu kitabın I. inci cildi, İkinci Abdülhamit devri, s. 161.

(2) Muş, Yemende bir bölgenin ismi imiş. Bu bölgede ise Türk askerlerinin büyük bir kısmı araplar tarafından öldürülmüştü, bu rivayeti Yemenden dönen bazı yakınımız subaylardan dinlemiştim.

ve düzlük bir kayalığın üzerine serpilmiş yüzden fazla bir veya iki katlı, bir ve iki ve en az üç odalı kerpiçten yapılmış sıra evlerin bulunduğu semte (ÇATAL-KAYA) denilirdi. Harput halkının aşırı taassübüne rağmen mahallî hükûmetin tensibi ve Hocaların da muvafakatiyle burası Umumhane haline sokulmuş ve bu şekilde yıllar boyunca devam edip gitmiştir, aynı zamanda gerek Harputda, gerekse Harputun yakın uzak çevrelerinde mühim bir mevkiymiş gibi nam ve şöhret almıştır. Burada çok güzel ve belâlı yosmalar yetişmiş.. uğurlarında nice kanlar dökülmüş.. matemler tutulmuş ve üzerlerine bir çok da türküler çıkarılmıştır. İşte Fide de bunlardan birisidir.

Tam 1900 (1316. R) yılı içerisindeyiz. Yarım asırdan fazla bir tarih... Ben o zaman çocuk olmama rağmen iyi hatırlıyorum. Çatalkayanın eski yosmalarından, nam ve şöhret almış bir kadın vardı ki, adına otuzbirin Aşen (Ayşe) derlerdi. Genç iken güzel ve oynak bir kadıymış, yıllarca meşhur ses sanatkârı Hacı Mamo ile düşmüş kalkmış.. şimdi altmışında var, bu yaşa kadar Çatalkayadan ayrılmamış.. kim bilir ne canlar yakmış.. ne evler yıkmış?.. gerçi şimdi ihtiyarlamış; Fakat bu tip kadınlar öyle kolay kolay ihtiyarlamazlar da... Çatalkaya, ne kadar şöhretli ise Aşen de o kadar şöhretliydi ve bütün Çatalkayaya o hakimdi. Aynı zamanda şen, şatır bir kadın, hoşsohbet, misafirperverdir. Hovardalar ilk önce Aşen hanımı ziyaret eder, onun emir ve işaretiyle hareket ederlerdi. İdare, onun, söz onundu. Daha doğrusu Çatalkayanın diktatörü o idi... sermayedarı da o idi. Çatalkayanın bütün kızları onun emr-ü idaresi altında... Aşen hanım, esmiş, yontmuş tecrübeli yosmalardan olduğu için Çatalkayaya düşen bütün kızlar, evvelâ Aşen hanıma baş vururlar. Aşen hanım, bunlarla saatlerce konuşur.. bunları güzellik, lisan, ses, neş'e ve zekâ bakımından ölçer, biçer ve aklına yatanları kendi evine alır, diğerlerini şunun bunun evine dağıtırdı. İşte Fide de gerek yüz güzelliği, gerek vücut tenasübüyle, işvesiyle, cilvesiyle ve sesinin de güzelliğiyle beraber Aşen hanımın evinde yetişmiş ve sonra şöhret bulunca da müstakil bir eve taşınmıştı.

Harputda bir âdet vardı, dost tutunmak âdeti.. her hangi bir delikanlı bu Çatalkaya yosmalarından gözüne kestirdiği her hangi bir kızı dost tutabiliyordu, dost tutulunca artık o kız başka bir erkekle de görüşemezdi. Çünkü geçim masrafı, dostu tarafından fazlasıyla temin edilirdi. Harputun belâlı çollileri karşısında bu kızların hadlerine mi düşmüştü ki, dostarını bıraksınlar da başka bir yabancı erkekle görüşsünler... hançer başlarının ucunda ve karşılarındaydı. Fide, güzelliğinin dillere destan oluşunun farkındaydı, bu sebeple şırmamış ve bu yolda dolap çevirmesini ve önüne çıkan her hovardaya : seninim demesini de öğrenmişti. Bu dostların arasında belâlısı var, belâsızsı var, zengini var, şöhretlisi var..

bunların arasında şehrin tanınmış ailelerinden Hoca Ahmet Asım Ef. nin küçük oğlu Ünes Ef. de var, Ünes daha gençtir, babasının mesleğini takip için medresede tahsilde... Babasından ve Müftü Kemal Ef. den ders görmektedir. Beri tarafta ailenin mali durumu da yerinde... Ünes, iyi giyer.. iyi yaşar.. üzerinde ipek Şam çitaresinden iki etekli entari.. içinde Harput ipekli kumaşlarından yelek.. üstünde Avrupa kumaşından koyu renk bir çaket.. belinde ipek kuşak.. ayaklarında rugan konduralar.. fesinin üzerinde ince beyaz bir sarık sarılı.. İşte bu kılık kıyafetiyle medreseden fırsat bulunca doğru Çatalkayaya Fidenin evine koşuyor... Bu mütemadi ziyaretlerde Ünes, iyiden iyiye işrete de alışmıştır.

Fideye gelince, zahiren o da Ünese aşık.. Hovardalarının arasında en çok sevdiği Ünes olduğunu söylüyorsa da o daima sanatının ve hilkatinin icaplarını yapmakta berdevam ve o kadar ciddi değildir. İşte tam bu alevli ve bir taraflı sevginin buhranlı günlerinden bir gün: mevsim sonbahar.. güzel ve ılık bir sonbahar... Ünes, bir kaç arkadaşıyla öğleden sonra «Kuray»e doğru gezmeğe gider, aralarında güzel sesliler de var, biraz da nevale düzmüşler.. içecekler.. Kuray-Başını kalabalık bulduklarından «Top-top»a çıkıyorlar.. Top-top tamam Çatalkayanın karşısında.. orada söylenen her hangi bir maya ve türkü Çatalkayayı kaldırıp indirmeye kâfi.. Fakat bu âhenk ve sese karşıdan ilgi gösterilmiyor. Ünese gözünü Fidenin damında.. Fide ise damda değil kendi âleminde.. kendi dalgasında...

Bizimkiler, epeyce sohbet ettikten ve kafaları iyice tutsüledikten sonra kalkmış, şehrin yolunu tutmuşlardır. Şehre girince Ünes, Çatalkayaya sapmak istemiş, arkadaşları buna mani olmak için çalışmışlarsa da Ünes, fikrinden dönmeyerek arkadaşlarının ısrarına rağmen doğru Çatalkayaya.. Ünese bu gayri şuuri hareketini, alkol körüklemekte ve adım adım felâkete sürüklemektedir. Ünes, biraz sonra Fidenin kapısındadır. Halbuki, içeride başka misafirler var, Fide, başına gelecek felâketi görür gibi kapıyı açmamak için olanca çareye baş vuruyorsa da Ünese muannidane ısrarı ona çarnaçar kapıyı açtırıyor. Ünes, içeri girince hiç beklemediği ve ummadığı bir manzara ile karşılaşmıştır. Fide, bir iki âşina- siyle meclis kurmuş, iyş-ü nüş etmede ve eğlenmektedirler. Doğrusunu söylemek lâzımgelirse bunlar Ünese mertçe karşılamışlar, sofralarına, buyurun diye teklifte bulunmuşlar ve hürmet göstermişlerdir. Sohbet, devam ederken Fide, Ünese yanından kalkarak bir başkasının yanına gidip oturması üzerine Ünes buna içerliyor.. bu, kâfi gelmiyormuş gibi bir de Ünes ile alaya başlıyor.. şimdi Ünes büsbütün kızmış, bir taraftan kıskançlık, bir taraftan alkolün tesiriyle adeta bir deliye dönmüştür. Öteki misafirler, bunun farkındadırlar, bir arbede çıkacağını anlıyarak kalkıyor ve allaha ısmarladık diye hemen evi terk ediyorlar. Ünes ile Fide yalnız kalınca aralarında nasıl bir görüşme ve konuşma oluyor ki, Ünes,

belindeki hançeri çıkarmasıyla Fidenin kalbine saplaması bir oluyor. Feryad, feryad üstüne, başta Aşen hanım ve sonra komşular Fidenin evine koştukları zaman Fideyi kanlar içerisinde buluyorlar... Bu hazine dakikalar arasında Fide, bir tek kelime söylemeden gözlerini hayata kapıyor, başı ucunda bulunanlar göz yaşı dökerken, Ünes kanlı hançeri elinde ve soğuk kanlılıkla merdivenlerden iniyor, sokakta kendini karşılayan zabıta kuvvetlerine teslim oluyor. Ünes, hapishaneye... Fide Top-top mezarlığına... Ünes, muhakeme sonunda 15 seneye mahkûm oluyor, 8 sene yattıktan sonra Meşrutiyetin ilânında umumî affa uğrayarak hapishaneden çıkıyor.

Bu hâdisе üzerine Harputun meçhul şair ve bestekârı (3) derhal faaliyete geçerek hâdiseyi adım adım takip ile bu feci olayı dillendirmiş ve tellendirmiştir.

İlk defa etrafı, Fideye kurtulma yolunda âdeta nasihat eder gibi :

Kapıyı kösliyeydin (4)
Aşene sesliyeydin
Aşene sesliyeydin
Ünes size gelende
Ünes size gelende
Güler yüz göstereydin.
Güler yüz göstereydin.

Aman Ünes neyledin
Canım Ünes neyledin
Vurdun kana beledin
Beni de bu hale koydun

Sonra Fide, bir aralık yarasının derin olduğunu hissediyor ve tekrar hayata kavuşması için hekimden medet umuyor.

Kapıyı vuran kimdir
Aç gele görem kimdir
Yaram derine düştü
Belki gelen hekimdir.

(3) Bu türküyü. Şeşli Ahmet Ef. nin büyük kardeşi Hacı Vehbinin yazdığı ve bestelediği her nekadâr söylenmiş ise de, bunu te'yit edecek elimizde hiç bir vesika yoktur.

(4) Evlerin inşaatı sırasında dış kapıların iç tarafında ve bir metre yükseklikte her iki taraf duvarın sağ ve sol kısımlarına gizli birer yuva yapılır, bu yuvaların birisi kapının eninden daha derin ve uzun, diğeri ise nihâyet 20-30 santimdir. Bu yuvaya dört bir tarafı 10 santim kalınlığında ve baş tarafında demir bir halka çakılı düzgün, dört köşe bir ağaç gizlidir. Geceleri, bu ağaç, kapının arkasına çekilir ve kapının dışarıdan zorlanarak açılmasına mani olur. İşte buna (Köslemek) derler.

Aman Ünes can cana
Rakı da doldur fincana
Kör olasın yar seni
Nasıl kıydın bu cana.

Aşenle arasının açık olduğunu da şu satırlarla öğreniyoruz.

Ayşenle yoktur aram
Bu dertle kime varam
Gidin o yara deyin
Mememde vardır yaram.

Nakarat.

Bundan sonra Fidenin isyanına ve beddualarına şahit oluyoruz.

Kapıyı araladın
Bahtımı karaladın
Ünes elin kırılсын
Göksümden yaraladın.

Nakarat

Fidemin saçı uzun
Fidem vuruldu güzün
Ünes gözün kör olsun
Kimlerden aldın izin.

Nakarat

Sonra Fidenin güzelliğine işaretle :

Çatalkaya alınmaz
Dibi de taşdır delinmez
Fidemin nazik teni
Öpme ile doyulmaz.

Nakarat

Çatalkaya yarıldı
Düşdü şevem kırıldı
Gidin Ünese deyin
Aktı kanım duruldu.

Nakarat

Şair, bunları sıraladıktan sonra başını Top-Topa çeviriyor. Öyleya!.. Fidenin bu feci akıbeti Top-Topda hazırlanmadı mı? ve Fide, Top-Topa gömülmedi mi?

Top-Topda gezer atlı
Çarşafı katlı, katlı
Fideye türkü çıkmış
Söyleyin dertli dertli.

Nakarat.

diye türküsünü süsliyerek, telleyerek yaymış ve Harputlulara da kıymetli bir yadigâr olarak bırakmıştır. Bu gün aradan yarım asırdan fazla bir zaman geçtiği halde bu türkü, bir plâğa alınmış gibi halâ dillerde ve halâ gönüllerde yaşamaktadır.

Fide türküsü, dörtlük mısralarla birlikte, yine dörtlük nakarattan tertip edilmiş bir türküdür. Her dörtlüğün mısraları başından sonuna kadar ikiye, nakarat ise dörtlükler bittikten sonra bir defa olmak üzere söylenir. Tam söyleniş için bir kuple örnek verilmiştir, diğerleri de aynı usul ile söylenmelidir. Makamı, Uşaktır. Türküden sonra güzel bağrıyanık tutar ve çok defa da şu dörtlük okunur.

Nazlım kara dağlıdır
Gönlüm yara bağlıdır
Değme tabip yarama
Yar eliyle bağlıdır.

No. 9

3 — HAFO (Hafize) TÜRKÜSÜ

1898 yılı içindeyiz. Koruk oğullarından Şevki'yi ses sanatkârları arasında sizlere tanıtmıştım. Yakışıklı, sesi çok güzel, hoş-sohbet, bu yüzden Harputun en kibar eğlence âlemlerinde yeri ve rolü bulunan bir hovarda... Harput gibi güzelleri bol bir muhitte tekin durulur mu?.. elbette ki, hayır;.. Evet, Şevkinin evi var, ailesi var, çocukları var, var ama, o iş başka.. beri taraftaki işde bambaşka... Bu ruhta yaratılan ve bütün gençliği aşk ve heyecanla geçen bir kimseyi aile hayatı tatmin edemiyor, öyle bir aile hayatı ki, bilgi ve hassasiyetten uzak, basit bir aile birliği.. bu sebeple Şevki bu basit aile hayatının yanı başında bir de aşk ve heyecan âlemi yaratmak istiyor ve buna da muvaffak oluyor.

Şimdi bundan sonra Hafo hâdisesini ve Hafo türküsünün nasıl yaratıldığını sizlere doğrudan doğruya Şevkinin büyük oğlu Tevfik beyin ağzından dinleteceğim. Tevfik diyor ki :

«Ben, on bir on iki yaşlarında ancak vardım, babam, öte kaya başındaki evimizin arka tarafında, babaannemden ve annemden gizli bir ev kiraladığını ve Hafize namında gayet güzel, kibar, neşeli bir kadınla beraber yaşadığını iyi hatırlıyorum. Bu meseleyi evde yalnız ben ve bir de hizmetçimiz Ali namındaki çocuk biliyordu, her ikimiz de bu eve gizli olarak gider gelirdik. Hafize, beni çok severdi, bilhassa tahsilime o yardım etmiş ve beni o mektebe göndermişti. Ben de onu bir anne gibi sever ve sayardım. Bu hal, bir sene kadar ancak devam edebildi. Malûm ya!.. yerin kulağı vardır derler, her tarafta duyulduğu gibi bizim ev halkı da bu işi tamamiyle duymuşlardı. Fakat evde babamın mevkii, hatırı çok üstün tutulduğundan buna çarınca sabır ve sükût ediliyordu; Fakat hava daima eletirikliydi. Hafize'nin babamla birleştiği tarihten takriben bir buçuk sene geçmişti, bir ramazan günüydü. Babam, teravih namazına gittiği gibi bütün mahalle halkı da teravih için camideydiler. Ben de geç vakit hizmetçi Ali ile her zaman olduğu gibi o akşam da Hafize'nin evine gittik. Kapiyi bize açması için aramızda parola vardı, parolaya cevap alamadık. Kapı açılmayınca tokmağı vurmağa mecbur kaldık, yine de açılmadı. İçeriden yanık kokusuna benzer kokular geliyordu. Bir tereddüt devresi geçirdik. Ali benden büyük, hem de güçlü üvvetli bir delikanlıydı, kapiya dayanır dayanmaz kapı rezesinden çıktı ve açıldı. İçeriye girince kesif bir dumanla karşılaştık, merdivenden yukarı Hafizenin odasına çıktık, ne görelim?.. Hafize kürsü başında ölü olarak cansız yatıyordu. Etrafı tetkik edince Hafizenin uzun bir mücadeleden sonra boğularak öldürüldüğünü ve kürsüdeki ateşlerin etrafa serpilmiş olduğunu ve fakat henüz alev almadığını gördük, korku ve heyecan içinde feryada başladık, konu komşu toplandı, babama da haber gitti, o da geldi, vaziyet çok feciydi. Bu hale ben artık tahammül edemedim, odadan çıktım, ayvanda hamam havlularının asılı olduğunu görünce Hafizenin bu gün hamama gitmiş olduğunu da öğrendim.

Hâdise, şehirde hemen her tarafa yayıldı ve dedikodular başladı. Ertesi günü cenazeyi kaldırdılar, adli takibat başlamıştı, altı ay kadar devam etti, hizmetçi Ali ile beni de sorguya çektiler, hatta bir gece de nezaret altında kaldık; fakat ertesi gün bıraktılar, failleri bulunamadı (5) iş de böylece kapandı gitti.

Babam Hafoyu çok severdi, Hafo da babamı... Hafo'nun böyle feci bir şekilde ölümü babamı, adeta bir deliye döndürmüştü, on gün selâmlık odasına kapandı; aç susuz ağladı durdu. İşte tam bu günlerde Hafo türküsünü bizzat kendisi düzene aldı ve sonra yine kendisi besteledi.

(5) Hafo'nun, Şevki'nin anası ve karısı tarafından boğulduğu rivayetleri uzun zaman Harput'da söylenip durdu ise de, meçhul, bir türlü halledilemedi.

Hâdiseden yirmi gün geçmemişti ki, arkadaşları onu, gelip yasdan çıkarmak (6) için evden aldılar, ben de beraber gittim, babamı teselli ve eğlendirmek için ellerinden gelen her şeyi yapmak istiyorlardı. Tam bu sırada babam elini kulağına atarak ilk defa Hafo türküsünü burada söyledi; fakat hüngür hüngür ağlıyarak ve etrafındakileri de ağlatarak... O günü bu türkü çok alâka toplamıştı, ikinci günü ise bütün halkın ağzındaydı.

Hamamdan çıkmış gider yoluna	Alâleylâm
Hamamdan çıkmış gider yoluna	Alâleylâm
Şeveler (7) takmış pamuk koluna	Vay beni
Şeveler takmış pomuk koluna	Baygınım
Mevlâm sabır ver Şevki kuluna.	Alâleylâm
Mevlâm sabır ver Şevki kuluna.	Alâleylâm
Dağlar daldadır, gözüm yoldadır, vay beni	
Senin o gözün adam aldatır baygınım.	

Hamadan çıkmış elleri kına	Alâleylâm
Binmiş paytona gider seyrana	Alâleylâm
Şevki bu derde niçe bir yana.	Alâleylâm
Nakarat...	

Hafomun evi kayabaşında	Alâleylâm
Oyalı yazma yandı başında	Alâleylâm
Şevkinin aklı yoktur başında.	Alâleylâm
Nakarat...	

Hafomun evi kalaya (Kale) bakar	Alâleylâm
Senin o gözün çok canlar yakar	Alâleylâm
Akşamdan sonra al kanlar akar.	Alâleylâm
Nakarat...	

Hamamdan çıkmış binmiş paytona	Alâleylâm
Binmiş paytona çıkmış seyrana	Alâleylâm
Gözleri benzer âhû ceylâna.	Alâleylâm
Nakarat...	

(6) Ölüm halinde veya bir kaza ve felâket sebebiyle ye's-ü mateme uğrayanları, yakınları ve bilhassa samimi dostları hâdiseden en az 20-30 gün sonra gelir, bunları ya bir bahçeye veya bir eve götürerek orada eğlendirirler. Bu toplulukta lâübalî konuşulur, tatlı ve güldürücü hikâyeler anlatılır, bazan da hüzn-ü keder yerine neş'e yaratmak için saz bulundurulur ve türküler söylenir, hazırlanan yemekler ise yine güle söyleye yenilir ve sonra davetliler evlerine dağılırlar. İşte buna Harputda (Yasdan çıkarma) denilirdi.

(7) Cam bilezik.

Hamamdan çıkmış eller yumuşak	Alâleylâm
Odaya sermiş kuştüyü döşek	Alâleylâm
Akşam teşrif et biraz konuşak.	Alâleylâm
Nakarat...	

Kerem, nasıl Aslı için yanmış ise babam da Hafo için öyle yanıyordu. Harput, onu çok sıkmağa başladı ve bu yüzden vazifesini Paluya naklettirerek Harputdan uzaklaştı. Aradan yıllar geçiyor, Hafoya olan aşkı sönmüyordu.

Evimizi henüz Paluya nakletmemiştik, babamı çok göreceğim gelmişti, mektepten bir haftalık izinle Paluya gittim. Kasabaya indiğim zaman doğruca babamın dairesine gittim, babam Düyun-ı umumiye memuruydu, dairede bulamadım, odacı babamın Palunun zenginlerinden Reşad bey namında bir zatın bahçesine gittiğini söyledi beni de beraberine alarak bahçeye gittik. Babamı uzaktan görünce, odacıyı savdım, yavaş yavaş sık ağaçlar arasından ilerliyordum. Mevsim bahardı, hafif bir de yağmur çiseliyor, etraf yemyeşil cennete dönmüştü. Babam, nehir kenarında sık ağaçlar arasında oturmuş, kendinden geçmiş gibi hazin hazin gazel okuyor ve arada şarkı söylüyordu.

Manzara o kadar güzel o kadar gönül çekiciydi ki, tarifi mümkün değil... lâhûti denilebilecek bu dekor içerisinde yalnız babamın sesi ve bülbüllerin feryadı işitiliyordu. Biraz daha kendisine yaklaştım, huzurunu bozmamak için büyük bir ağacın arkasında gizlenerek babamı dinliyordum. Babam, önünde akan Murad nehri gibi arada çoşuyor.. feryad feryad üstüne!.. Bazan hıçkırıkları sesini kesiyordu. Bir aralık şu güzel gazeli okuduğunu iyi hatırlıyorum.

Gülşende yine meclis-i rindane donansün
Gül edvridir, elde meygülgüne boyansun
Bir zevk edelim cam-ı cemin ağzı sulansun
Ol gonca-i sermestî, sabah oldu uyansun
Âyine-i mül gül yüzünü görsün utansun (8)

Bir aralık bülbüllerin durmadan şakradıklarını ve sonra da babam okudukça adeta ağzına girer gibi dizlerine ve omuzlarına konup kalktıklarını gördüm. Yağmurdan sonraki gurubun âzametini ve bülbüllerin feryadı Murad kıyılarını sanki bir cennete çevirmişti, tam bu sırada babam, yine Hafo türküsüne başladı. Bu türküyü söylerken ağladığını da hissedince dayanamadım yanına yaklaştım, hayli zaman benim mevcudiye-

(8) Bu gazel, Pertevindir.

timden haberi olmadı. — Baba! deyince irkildi, elini öpmek istediğim zaman, derin bir rüyadan uyanır gibi... Ah Tefvik evlâdım sen nereden çıktın, nereden geldin, beni ne için bu âlemimden uyandırdın?.. Çok yazık oldu, Hafoyu da kaçırdık diye ağlamağa başladı. İşte bu hâdiselerin bu gün bizzat şahidi bulunuyorum dedi. Bu hikâyeleri anlatırken Tefvikin de gözleri yaşarmıştı. Bana dönerek dedi ki, sana çok teşekkürler ederim, bu hatıralar bizimle ölüp gidecekti, bunları öldürmemek ve tesbit etmek için yıllar var ki, çalışıyorsun... Sağ ol, var ol! Allah aşkına bunları aynen kitabına yaz... Babamın ruhunu da şad etmiş olursun...»

İşte Hafo türküsü böyle hakiki ve hazin bir aşk hikâyesinin mahsulüdür. Üç beyitten ibaret olan bu türkünün, yukarıda kaydettiğim gibi her mısraı ve aranağmeleri beraberce başından sonuna kadar iki, nakaratı ise bir defa söylenir. Makamı Beyatidir, türkü aynı zamanda bir Maya ayağı olduğu için kolaylıkla mayaya geçilir.

4 — NESİBE TÜRKÜSÜ

Yılı belli değil, her halde çok eski.. Harputun belli başlı mahallelerinden (9) birisindeyiz. Burada mütevazı bir aile oturuyor; bir ana, bir oğul, bir de gelin.. Tanrı, bu aileye iki de kız çocuğu vermiş.. birinin adı, Nesibe, diğerinin Pamuk.. doğrusu ikisi de güzel mi güzel... Fakat Nesibe, çok şirin ve çok cazibeli bir kız...

Bir kış günü baba, satlıcana (Zatülcenp) tutularak bir hafta içerisinde ölüyor. Gel zaman, git zaman anaya da bir kısmet çıkarak Yılan geçiren köyüne gelin gidiyor. İhtiyar büyük ana Güllü bacı ise, oğlunun yuvasını bozmadan bu inci gibi torunlarına kanat açarak Harputda kalıyor ve bu kızları büyütüp yetiştirmeye çalışıyor. Kızlar gerçi yetişiyorlar; fakat evde baba ana baskısı olmadığından serbest, hoppa, ve afacan olarak... Nesibe büyüyüp geliştikçe güzelliği de o nisbette artmakta.. boyu bosu yerinde.. yüzünün hat güzellikleri nisbetinde kara kaşları, kara gözleriyle müstesna bir Harput güzeli.. Onu kim görse hayran olmuş ve bu güzelliği az zaman içinde bütün şehre yayılmış, dillere destan olmuş... Bu halile beraber, Harput gibi mutaassıp bir muhitte, serbestçe evinin damına çıkıp damdan ve pencerelerden gelip geçenleri seyretmeğe ve kendisini satmağa başlayınca, bütün Harput'un dedi kodusu Nesibenin üzerinde toplanıyor.

Sonra Harputun çolleleri (10) hiç dururlar mı? Nesibeyi bir kerrecik

(9) Hoca Ahmet Asım ef. nin konağının bitişiğinde. Bak, bu kitabın I. inci cildi, Şehir plânı 3 sayılı mahallede.

(10) Çölle: İstanbulda Külhanbeyi, Diyarbakırda Perhas, Erzurumda Dadaş ne ise Harputda Çölle de aynı mânada kullanılır.

olsun görmek için takip ve tecessüsler günden güne çoğalıyor ve tazyikler* başlıyor.. her gece sabahlara kadar pencerelerine, damlarına taş yağdırılmakla taciz ediliyorlar. İşte bu huwardaların arasında, en başta Karaligilin (Kara Aligil) Mustafa var (11) Mustafa yakışıklı bir genç.. aynı zamanda iyi bir ailenin çocuğu.. fesini üstüne ince oyalı yazma sarar, mert, cesur, hovarda mı hovarda... Aynı zamanda saz da çalarmış.. Nesibenin gönlü de Mustafada.. Fakat bunun karşısında Hüseyinikli Hamdi Çavuş namında bir belâlı var, (12) vazifeye gidip gelirken, Nesibeyi görmüş, beğenmiş ve gönlünü de kaptırmıştır. Hamdi çavuş, bir taraftan kızı sıkıştırdığı gibi bir taraftan da büyük anası Güllü bacıya müracaatle Nesibeye talip oluyor. Hamdi çavuş, hem Nesibeden, hem de büyük anadan yüz bulamayınca tehdit ve müdahalelerini sıklaştırıyor. Güllü baci, daha ihtiyarlamıştır, bu hallerden bizar olarak Nesibeyi evinden uzaklaştırmak ve Mustafa beye vermek için Yılan geçirende anasının yanına göndermek istiyor. Nesibe ise, Mustafadan ayrılamıyor, nihayet göz yaşları arasında Nesibe Yılan geçirene gidiyor; fakat Hamdi çavuş, Nesibenin izini adım adım takip ile gittiği yere de musallat oluyor. Orada da gerek kızıdan, gerek anasından yüz bulamayınca deliye dönmüş gibi elindeki Martini tüfeğinin tetiğini çekerek Nesibeyi bir kurşunda öldürüyor, kendisi de atına atlayarak firar ediyor.

Bu acı ve feci haber, Harput dolaylarına yayılınca : Harputun meçhul şair ve bestekârı hemen dile gelmiş.. Almış sazı eline.. bakalım ne demiş...

No. 10

Bir taş geldi pencereden tak dedi
Güllü baci (Vah vah) Nesom burda yok dedi
Güllü baci (Vah vah) Nesom burda yok dedi
İnanmazsan çıh yuharı bah (13) dedi.

Konma bülbül, konma mezar taşıma
Genç yaşında (vah vah) neler geldi başıma.

Bir sazım var altı telden bağlama
Ben gidersem vah vah kömür gözlüm ağlama
Ölür isem ellere bel bağlama

Konma bülbül, konma mezar taşıma
Genç yaşında (vah vah) neler geldi başıma.

-
- (11) Elâzığ mebusu Naci beyin küçük kardeşi, genç yaşında ölmüştür.
(12) Hamdi Çavuş, atlı zaptiye (stivari jandarma) ve yağız bir delikanlı.
(13) Bu üç kelime aynen Harput şivesiyle alınmıştır.

Bir yazmam var düre düre eklerim
 Öleneder **Vah vah** yarıyolunu beklerim
 Hiçe gitti şu benim emeklerim
Konma bülbül, konma mezar taşıma
Genç yaşında (vah vah) neler geldi başıma.

Çifte çıkar martinimin dumanı
 İstanbuldan gelir **Vah vah** katil fermanı
 Yoktur katillerin dini imanı
Konma bülbül, konma mezar taşıma
Genç yaşında (vah vah) neler geldi başıma.

Duman almış mezarımın üstünü
 Kömür gözlüm **Vah vah** acep benden küstü mü?
 Ahbaplarım benden ümid kesti mi?
Konma bülbül, konma mezar taşıma
Genç yaşında (vah vah) neler geldi başıma.

Ufacık taşlarla kala yapılmaz
 On atlıyla **Vah vah** Hamdi çavuş tutulmaz
 Nesibe ömekle Harput yıkılmaz
Konma bülbül, konma mezar taşıma
Genç yaşında (vah vah) neler geldi başıma.

Uzun olar uzun yolun selvisi (Servi)
 Ben bilmezdim **Vah vah** benim yarım hangisi
 Kara kaslı, kara gözlü kendisi.
Konma bülbül, konma mezar taşıma
Genç yaşında (vah vah) neler geldi başıma.

Bu türkü, Beyatı makamındadır, aynı zamanda Divan ve Maya ayağıdır. Üçlü bu türkünün 1. inci ve 3. üncü beytleri birer defa, yalnız yukarıda gösterildiği üzere 2. nci beytin arasına (**Vah vah**) gibi bir aranağmesi eklenerek bu beyt usulen iki defa, nakarat beytleri ise birer defa okunarak kuplelerin arasında daima tekrar edilir.

5 — HAFIZ NURİ ve İRİ GÜLLÜ

Meterisden ineydim
 Güllümgile gideydim
 Eğer Güllüm ağlarsa
 Göz yaşını sileydim.

Evet! hakikaten Meterisden şehre giren umumî caddeyi bırakıp da soldaki patikadan dereye doğru yürünecek olursa Abdehil mahallesine girebilirsiniz, Güllünün evi ise mahallenin ilk kenarında, sol kol üzerinde yassı bir sırt üzerinde iki oda bir mutfaktan ibaret küçük ve toprak damlı bir evciğez.. Kapısının önü düzeltilmiş.. her iki tarafına katkı (Kadife çiçeği) ve gece safalar dikilmiş ve çiçeklendirilmiş küçük ağaç kapısının üstündeki ariş (Asma) kapının önünü gölgeliyor.. duvarlar bembeyaz badanalı.. evin içi de dışı gibi temiz mi temiz... Odaların percesinden bakılınca bütün mahalle önünde!.. İşte Güllünün evi burasıdır. Güllü gerçi evvelce çatalkayada bulunmuş ise de orası kendisini fazla yıpranmış ve buranın havası onun mizacına da uymamış olacak ki, Çatalkayayı terk ile Abdehil mahallesinin en ücra köşesindeki bu evi kiralamış ve buraya taşınmıştır. Esasen bu gibi kadınlar mahalle içlerinde oturamaz ve barınamazlardı. Burası ise kenar bir semt olduğundan kendisine burada dokunan da olmamış..

Güllü, uzun boylu.. iri vücutlu.. sıhhatli.. oldukça da güzel.. neş'eli mi neş'eli.. samimî mi samimî .. Çatalkayada olduğu gibi kapısı herkeşe açık değil.. istediğini ve gözüne kestirdiğini içeriye alır.. onunla dost olur, samimî olur.. işte Güllü, bu karakterde bir yosma... Beri tarafta Harputun tipik simalarından ve eski hovardalarından Hafız Nuri namında bir zat var ki, bunu Harputda sevmiyen, bununla dost olmiyan tek kimse yok... Şen, şatır, hangi meclisde, hangi eğlence âleminde bulunursa o toplulukta neş'e yaratmasını bilir.. eğlenir.. eğlendirirdi...

Birinci cihan harbi henüz başlamamış.. Harput bolluk ve ucuzluk.. halkı da zevk ve neş'e içinde... İşte tam bu sıralarda bir tesadüf, Hafız Nuri ile Güllüyü karşı karşıya getirmiş.. ikisi de çalkazan, (Aşırı lâtifeci) ikisi de hovarda ve aynı yolun yolcuları.. hemen anlaşıyor ve sevişiyorlar.. bu dostluk uzun zaman devam etmiş.. ve birinci cihan harbi patlak verince Hafız Nuri askere çağırılmış.. Bu acı haber, iki sevdalıyı can evinden vurunca ikisi de dertli.. ikisi de göz yaşlı.. günlerce, haftalarca bu acılarını yenmeğe çalışırken ayrılık günleri de gelip çatmıştı. Tam bu sıralarda karşı karşıya gelerek bu türküyü yaratmışlardır. Az zaman içinde bu türkü Harputa ve Harputun bütün çevrelerine yayılmıştır. Hafız Nuri, bu türküyü beraberinde bir dost yadigarı diye şark cephe-

sine götürmüş, bütün cepheye yaymış.. İri Güllü ise onu bir emanet gibi Harputda göğsünde saklamış ve dilinden düşürmemiştir.

Birinci cihan harbi devam ettiği müddetçe, Mehmetçikler cepheye giderken, cepheden dönerken, siperde iken Harputun bu türküsünü söyleyerek sıladaki sevgililerini anmışlar ve kendi kendilerini teselli etmişlerdi.

Hafız Nuri, Harputa hava tebdiline gelmiş, dükkânında eski kılık kıyafetiyle alış verişine başlamıştı, bu sıra cepheden hava tebdili veya izinli olarak külliyetli miktarda asker geliyor ve yol uğrağı Elâzığdan geçip köylerine ve civar illere gidiyorlardı, bu geçişlerinde Vilâyet merkezinden Harputa kadar olan bir saatlik yolu çıkmak ve sonra tekrar inmek zahmetine katlanarak Harputa geliyorlardı. Ne için biliyor musunuz?.. Aziz okuyucularım! Hafız Nuriyi gurmek için... Bunlar, kafileler halinde Harputa çıktılar mı her şeyden evvel Hafız Nurinin dükkânını arar bulurlardı. Dükkânın önüne gelince: Hâfız Nuri sizmisiniz?.. diye sorarlar, Hafız Nuri ise: He babam, he kakkum benim, buyurun.. deyince dükkâna girer otururlar, Hafız Nuriden bu türkünün kahramanını olarak izahat isterlerdi. O da Güllü ile olan macerasını bu yabancı misafirlere tatlı tatlı anlatır ve bunlara ayrı ayrı izzet-ü ikramda bulunurdu.

No. 11

«Meterisden ineydim
Güllümgile gideydim
Güllümgile gideydim
Eğer Gülüm ağlarsa
Gözyaşını sileydim
Gözyaşını sileydim»

Uy milli, sara milli
Yaşasın Hanım Güllü
Yaşasın Hanım Güllü
Bu türküyü çıkaran
Harputlu Hafız Nuri
Harputlu Hafız Nuri

«Cıgaramın dumanı
Yoktur yarin imanı
Yoktur yarin imanı
Altundan köşk yaptırdım
Gümüşden merdivanı
Gümüşden merdivanı»

Uy milli saramadım
Ben mirad alamadım
Ben mirad alamadım
Cemi kuş yuva yaptı
Kuş kadar olamadım
Kuş kadar olamadım

«Kaşların ince ince
Ölürüm görmeyince
Ben sana yar mı derim
Sineme sarmayınca»

«Başında puşan kuşban
Dodağan dişen kurban
Yalnız sana değil
Eşen, yoldaşan kurban»

Nakarat

Nakarat

«Köşgün köşgüme karşı
Atma köşgüme taşı
İnşallâh kavuşuruz
Dosta düşmana karşı»

Nakarat

Bu türkü Beyati makamındadır, saz Hüseyiniden yol gösterir Türkü. nün arasında bir Şirvan Hoyratı okunabilir. Bu dörtlü türkü yukarıda gösterildiği şekilde okunur, I. inci ve 3. üncü beytler birer defa, iki ve dördüncü beytler ise usulen ikişer defa okunur. Dörtlük nakaratı da aynı usûlde tekrar edilir, yalnız bu nakarat, yukarıda kaydedildiği gibi değiştirilerek okunursa daha hoş olur.

6 — AKIF TÜRKÜSÜ

Bu türkü de çok eski ve fakat güfte ve bestesi itibariyle Harput ve dolaylarında önem kazanmış ve aradan yarım asrı aşan bir zaman geçtiği halde unutulmamış.. manalı ve aynı zamanda çok hazin bir Harput türküsüdür.

1880 tarihinde Elâzığ vilâyet merkezi P.T.T. sinde muhabere memuru, 1887 de Harputda yine muhabere memuru ve 1892 de ise Harput posta telgraf müdürü olan, yakışıklı, merd, ve herkes tarafından sevilen ve sayılan Akif namında bir zat varmış, kendisi Hüseynikte oturmuş... Sabahları saray yoluyla Harputa çıkar, akşamları da Kalanın alt tarafındaki Delik taş yolundan Hüseyniğe inermiş...

Harputun en şen zamanları.. Akif, bir rivayete göre de uçarı hovarda.. bir yığın dostları arasında gece gündüz eğlence âlemlerinde yaşar, tozar cinsinden hovarda.. bir sürü de sevdalı var. Bizim rahmetli telgrafcı Lütfü de bu müdürün zamanında P.T.T. ye yeni intisap etmişti. İşte Akif, böyle ferih fahur yaşarken hiç de beklenmedik bir zamanda, Hüseynikden şehre çıkarken yolda bir kalp kriziyle ölüp gidiyor. Ölüm hadisesi memleketin her köşesinde duyulunca bütün bir şehir halkı ve hele sevgilileri arkasından göz yaşları dökmüşler, haftalar ve aylarca matem tutmuşlardır. İşte tam bu sıralarda Harputun meçhul şair ve bestekârları arasında çok defa hüviyeti bilinen Saçlızade Hacı Vehbi, aşağıda örneği yazılı türküyü güfte ve bestesiyle meydana getirmiştir. Güftesi ne kadar manalı ise, bestesi de o nisbette hazin olan bu türkü, aradan yemiş yıl geçtiği halde Harputlunun dilinde ve gönlündedir.

No. 12

Hüseyinikten çıktım şehir yoluna
Hüseyinikten çıktım şehir yoluna
Can ağrısı te'sir etti koluna
Yaradanım, merhamet et kuluna

**Yazık oldu yazık şu genç ömrüme
Bilmem şu feleğin bana cevri ne.**

Telgrafın direkleri sayılmaz
Ati hanım (14) baygın düşmüş ayılmaz
Böyle canlar, teneşire koyulmaz

Nakarat

Lütfü (15) gelsin telgrafın başına
Bir tel çeksin Musulda kardeşime
Bu gençlikte neler geldi başıma.

Nakarat

Coşkun sular, coşa coşa çağlıyor
Sefil anam, Akif diye ağlıyor
Ati hanım, karaları bağlıyor.

Nakarat

Üç beytli olan bu türkünün ancak birinci beytleri iki defa tekrar edilir, diğer beytler ile nakaratı ise birer defa söylenir. Makamı Tecnis makamını tutmaktadır, türkünden sonra kolaylıkla Tecnise geçilir.

7 — HAYRIYE TÜRKÜSÜ

Köğenek türküsü, yıllardan beri Harput ve dolaylarında nam ve şöhrat alan meşhur Hayriyenin üzerine çıkmıştır, bu türkü esasen Hayriyenin ikinci türküsüdür, birincisi ise işte bu Hayriye türküsüdür, şimdi sizlere bunları ayrı ayrı anlatacağım. Her şeyden evvel Hayriyeyi sizlere yakından tanıtayım da sonra türkülerin izahına geçelim.

(14) Ati, aslı Atiyedir, Akifin kız kardeşidir.

(15) Lütfü, Harput'da telgrafcı Lütfü olarak nam almış, çok samimi, bununlaberaber çok da sinirli bir şahsiyetti.

Harputda Saraçlar caddesini takip ederken solda tam bu caddeye dikey olarak Meterise çıkan bazı sokaklar vardır, bu sokaklardan Kâmil paşa medresesi önünden ayrılan sokakta küçük bir ev vardır. Bu evde tek başına bir kadın oturmaktadır, soyu, sopu belli değil, ancak saka Hasanın karısı olduğunu biliyoruz, zamanında esmiş, yontmuş bir kadın.. ismi Gülhan olmasına rağmen ona Külhan derlermiş... Gülhanın bir de kızı var ki, cidden güzel bir kız... İşte bu kız, meşhur Hayriyenin tam kendisidir ve hayatı maceralarla doludur. Ana kız, bu küçük evde oturmakta olsunlar, biz varalım Karkacık semtindeki İnce Arapların oymağına... Gülhanın bunlarla bir münasebeti olsa gerek; çünkü daima kızıyla bu oymağa gider gelirdi. İnce araplar, geniş bir aile... Bu ailenin delikanlılarından bir genç var ki, mektep, medrese görmüş efendiden bir genç. Adliyyede memur, ismi de Zeki imiş... Hayriye, anasıyla bu oymağa gidip geldikçe Zeki ile Hayriye arasında bir aşinalık, bir sevişme faslı başlıyor ve nihayet kızı anasından istiyorlar... Gülhanın muvafakati üzerine düğün dernek tutuluyor... Zeki ile Hayriye evleniyorlar; fakat Hayriye, on üç, on dört yaşında ve henüz çocuk denilebilecek çağda.. evlendikten sonra «Atda, yurtda, Avratda yümün vardır derler ya!.. bu gelinin ayağı da uğurlu gelmiş olacak ki» Zeki, terfian Bakır madeni Adliyesine ve az zaman sonra da Dersime tayin edilerek Hozata geçiyorlar; fakat Hayriye, daha serpilmiş, daha güzelleşmiştir.

Şimdi Hozata gelelim : doğrusunu isterseniz Hozat, belâlı yerdir veselâm!.. Hozat, Dersimin merkezi olduğundan oldukça kalabalık bir kasaba.. çarşısı var, pazarı var.. Mutasarrıflık kadrosile bir çok memurları var.. âsayişi te'min için de bir iki bazan da sekiz on tabur asker daima mevcut... Bu askerî birliklerin çavuşları var, zabıtları var.. kumandanları var, bunların çoğu da bekârdır. O zaman hiç bir memurun, ailesini Dersime götürmeğe cesareti yok; Çünkü Dersim, isyanlariyle meşhur asi bir bölge!..

Dersimlilerin erkekleri de, kadınları da, kızları da çok güzeldirler. Hele iç aşiretlerde öyle müstesna güzel kızlar ve kadınlar vardır ki, bunları tarif mümkün değildir. İşte bu güzeller diyarının zengini var, ağası var, fakiri ve cüveleği var; Fakat sonuncular çoğunluğu teşkil eder. Dünyayı, meşe ormanları arasındaki kulübesinden başka bilmeyen ve görmeyen bu yoksul kütlenin gerek erkek, gerek kadın ve kız çocukları, iş bulmak maksadiyle fırsat buldukça yakın kasaba ve şehirlere akarlar, buralara gelince de ya bir aile yanında ve çok defa da bekâr memur ve subayların evlerinde hizmetçilik ederler. Esasen bunlar dağlarda ve ormanlarda aşiret halinde yaşamış olduklarından kaçma göçme de bilmezler. Kendilerine tevcih edilen ufak bir göz iltifatı veya manalı iki kelime, onları baştan çıkarmaya kâfi gelir, baştan çıkınca da bir nevi refaha ka-

vuşmuş gibi hayatı öyle anlar ve o hayatla baş başa kalırlar. Hakikat olan bir şey varsa o da, bu gibilerin az zaman içinde bahar çiçeği gibi açılıp saçılmalarıdır, açıldıktan sonra da Hozata sığamaz olur ve etrafa dağılırlar. Harputda Çatalkaya yosmalarının çoğunu da bu Dersimli kızlar ve kadınlar teşkil ederdi. İşte Hozat, o sıralarda bu gibi yosmalar ve bir yığın hovardalarla dolu iken Hayriye de kocası ile Hozata gitmişti.

Bu hava içerisinde Hayriyenin güzelliği ve biraz da açıklığı dillerde dolasmaya başlayınca gözler, Hayriyenin üzerine çevrilmiş, takipler başlamış ve bu hal Hayriyeyi baştan çıkarmaya kâfi gelmiştir. Hayriyenin, şimdi eli işte ise gözü oynastadır.. açıldıkça açılmış ve nihayet bu yüzden kocasından da boşanmıştır. Hayriye, şimdi Hozat piyasasında güzelliğiyle, işvesiyle, neş'esiyle ün salmış serbest bir hayata da kavuşmuştur; Fakat bu haliyle Hozatda fazla tutunamıyarak Harputa gelmiş, anasını ölmüş bulunca yine İnce Arapların oymağına yakın şehrin harici denilebilecek bir yerde etrafı açık, taş kapılı, oldukça mazbut bir evi (16) kiraliyerek yerleşiyor, esasen Hayriye, uslu duracak tinette bir kadın olmadığından bu evde tedricen misafir kabul etmeğe ve misafirlerini de daima köy ağalarından, saray beylerinden ve o zamanın yeni kılıç kuşanmış subaylarından seçmeğe başlamıştı. Bundan sonra Hayriyenin evi, dillere destan olunca hovardaların biri çıkıyorsa, beşi nöbet bekliyor... Gece sabahlara kadar devam eden eğlence âlemlerinde saz ve şarkı sesleri ayıyuka çıkıyor... Bazan hovardaların çatışmaları da oluyor... Hançerler, bıçaklar, kılıçlar birbirine girip çıkıyor... Silâh sesleri, yakınları değil, uzak mahalleleri bile rahatsız ediyor. Buna rağmen Hayriye, ne kadar güzelse okadar zeki, kurnaz ve idarecidir, suya sabuna dokunmadan aynı tempo dahilinde yaşıyor, zevk ve ticaretine bakıyor. Bu hovardaların arasında göze çarpanların en başında Mollaköylü Mamo bey gelirdi, sonra saray beylerinden ve diğer köy ağalarından hovardalıkta isim yapmış bir çok kişilerden başka bazı genç subayların da bunlar arasında mühim mevkileri vardı.

İşte Harputun kenar bir mahallesinde gece gündüz devam edegelmekte olan bu olayları adım adım takip ve tesbit eden Harputun meçhul sairî sazını eline alarak şu türküyü çıkarmış ve yayınlamıştır.

No. 13

Karkacığın taş deliği
Karkacığın taş deliği

Hayriyem keklik ferîği (17)
Hayriyem keklik ferîği

(16) Bak, bu kitabın I inci c. s. 140-141 arası, şehir plânı güneye doğru kayalıklar üzerinde ve ucda tek bir ev.

(17) Piliç mânasına.

Daramış sırma porîği (18)

Aman aman azdır gelin
Lira verem bozdur gelin
Ak gerdana düzdür gelin

Hayriyemin alçak damı Âleme vermiştir şanı
Şu Hayromun nazlı canı

Nakarat

Hayriyemin boyu çelenk Nerden dersin ordan gelek
Rüvelerle kapın delek

Nakarat

Şahnişine yaptım kapı Kırıldı keserin sapı
Mevlâm vermiş hoş bir yapı

Nakarat

Hayriyemin kaşları kara Hayrom gezer boş avara
Mamo beyden gelir para

Nakarat

İşte bu türkü, Meşhur Hayriyenin üzerine çıkarılan ilk türküdür. Söyleniş şekli de şöyledir: Üç beytli olan bu türkünün yukarıda gösterdiğim gibi iki mısraı yanyana olmak üzere iki, üçüncü beyti ise üçlü nakaratla birlikte usulen bir defa okunur. Makamı Hüseynidir. Aynı zamanda bir Maya ayağıdır ki, türküden sonra kolaylıkla Maya okunabilir ve sonra güzel bir oyun havasıdır da...

8 — KÖGENK TÜRKÜSÜ

Kögenk türküsü ise, Hayriyenin ikinci türküsüdür. Kögenk, (19) Mollaköye 15-20 dakika mesafede ve bu köyün doğusundadır, bu iki köy, nüfus kesafeti, topraklarının münbit ve mahsuldar olması ve bilhas-sa Mollaköyünün kavununun meşhur bulunması bakımından Uluovanın belli başlı köylerinden sayılırlar. Mollaköyünün ağaları da, halkı da oldukça zengin, bilgili ve anlayışlı insanlardı. İsmi bu türküye geçen Ah-

(18) Kâkül mânasına.

(19) Bak, bu kitabın I. inci cildi sonundaki haritaya.

met ise, Kögenklidir ve Mollaköylü meşhur Hacı İshak Ef. nin oğlu Mamo beyin de adamıdır. (20)

Şimdi Köğengi burada bırakarak tekrar Harputa çıkalım ve Hayriyeyi takip edelim: Hayriye, bu sıralarda Incearaplardan Kemeneci küçüğün oğlu Ali ile evlenmiş ise de bununla da uyuşamamış, ayrılmıştır. Bu evlenme ve ayrılmanın sonunda Hayriyeyi şimdi de bir artist olarak görmekteyiz. Elâzığa, bir tulûat kumpanyasının başında olarak gelen Nuri isminde birinin idaresindeki bu kompanya Elâzızda uzun zaman Topuzun kahvesinde her akşam numaralar gösterir, rakıslar yapılır, kantolar söylenirdi. Nuri, Elâzizi sevmiş ve orada yerleşmişti. Bu arada Harput ve dolaylarında güzelliğile, oynuyla, cinsî cazibesıyla nam almış olan Hayriyeye müracaatle: — Benimle çalışırsan seni nikâh ederim, diye bir teklifi hemen kabul ederek Nuri ile evlenmiştir. Evlendikten sonra Hayriye, tiyatrodaki mühim roller alarak kompanyanın yüzünü güldürmüş ve bir hayli de kâr sağlamıştır. Aradan yıllar geçiyor; Fakat Hayriye bu çerçeve içinde de sıkılıyor, daha doğrusu bu monoton hayattan bıkıyor, Nuriden de, kompanyadan da ayrılarak Elâzızda ayrı bir ev tutarak tekbaşına oturmağa başlıyor.

Şimdi tekrar Köğenge dönelim, Mamo bey genç yaşında ölmüş, Kögenkte Ahmet onun yerine geçmiş ve çok da zenginleşmiştir. Ahmet, aynı zamanda yakışıklı ve hovarda bir delikanlı... Hayriye ile eski âşına

(20) Mollaköylü Hacı İshak Ef. nin haremli selâmlıklı büyük konakları, âdeti bir kışla halindeydi, konağa girenlerin, çıkanların haddi hesabı yoktu, akşam sabah misafir eksik değildi. Manda, inek sürüleri konağın geniş avlularını doldururlar, geçilecek yer bırakmazlardı. Tavlalarında cins ve kıymetli kısraklar, taylar, aygırlar bağlıydı, tavlanan bşında halisüddem kır renkte bir arap atı vardı ki, bu at, oğlu Mamo beyin şahsına aitti, ondan başkası bu ata binemezdi.

İşte bu sıralar Mamo bey, gönlünü Karkacıklı Hayriyeye kaptırmış olduğundan, haftanın bir çok günlerinde, bu ata binerek Harputa gelir Hayriyeye misafir olur, bazan da Hayriyeyi Köğenge aldırırdı.

Mamo beyin, Kögenkte de arazisi vardı, aynı zamanda çok iyi kalpli bir insan olduğundan o köyde hatırı sayılır ve sevilirdi. O zaman Köğnek, Diyarbakır — Elâziz, arasında, daha doğrusu İstanbul — Bağdat şosesi üzerinde ilk konak yeriydi. Elâzizden çıkan her yolcu arabası aksama mutlak surette Köğnekte kalırdı, sabaha yakın, şafak sökmeden de hareketle Mastar dağı ve Deveboynunu aşmak zorundaydılar. İşte Köğnek, böyle mühim bir konaklama yeri olduğundan, Mamo bey, orada yolcuların istirahatı ve barınmaları için büyük bir han yaptırmış ve idaresini de Kögenkli bu Ahmede vermişti. Mamo bey, Hayriyeyi Köğenge aldırıldığı zaman, bu handa hususi odalarında günlerce, haftalarca misafir ederler, geceleri gizli âlemler yaparlardı. Ahmet, uzun zaman Mamo beye bir dost gibi hizmet etmiş, sevgilisi Hayriye ile olan âşinalığı da bu handa ve bu tarihlerde başlamıştı.

lık da var, aralarında münasebet başlıyor ve Hayriyeyi Köğenge götürüyor, şimdi yeniden derin bir aşk faslı başlamış.. Hayriye zevk ve neşe içinde seviliyor ve seviyor.. dünya umurunda değil... Fakat bu hal böyle devam etmiyor; Çünkü Hayriye, bu güne kadar en çetin dostlarının zamanında bile hür ve serbest yaşamıştı, halbuki, şimdi öyle değil.. Ahmet çok kıskançtır, Hayriyeyi gözünün önünden bir ân ayırmak istemiyor, Hayriye ise bu sıkı bağdan hiç de memnun değil.. işte bu buhranlı günlerde, köyde dedikodular da başlamıştır. Ahmet evlidir, çoluk çocuk sahibidir, bu yüzden vakit vakit Hayriye ile Ahmedin arası açılıyor ve nihayet Hayriye, Köğenkte tekrar Elâzize dönüyor.

Aradan aylar, yıllar geçmede.. Ahmet şimdi yetişmiş oğlu Abdurrahmanı evlendirecek.. Köğenkte düğün, dernek hazırlıkları başlamış.. Muh-teşem bir düğün yapılacaktır.. Bu düğüne Ahmet, eski dostu Hayriyeyi de davet ediyor, Hayriye, tekrar bir tuzağa düşmek ihtimalini gözönüne alarak bu davete icabet etmiyor. Esasen Ahmede, içinden dargın ve kızgındır da.. Ahmedin ısrarlarına rağmen gitmek istemiyor ve en nihayet başından savmak için on adet beşi bir arada (21) gönderirse geleceğini id-marlıyor, böyle ağır şartlar ileri sürmesinden maksadı tekrar Ahmedin pençesine düşmesin diye... Bunun üzerine Ahmet ısrarından vazgeçiyor.

Köğenkteki düğüne gelelim :

Düğün günü, adettir, köylerde ve şehirlerde bütün kadınlar, çoluk çocuk evlerin damlarına çıkarlar.. düğünü seyretmek için... Bu münasebetle bütün köyün damları, civar köylerden seyre gelenlerle beraber hıncahınc dolmuş.. Uluova, yerinden kalkacak gibi davullar gümbürdüyor, zurnalar etrafı çınlatıyor, atlar kışnıyor, bütün köy halkı atlı pusatlı. Düğüncülerden çoğu bellerindeki tabancaları havaya doğru sıkın sikan kana...

Bir rivayete göre Hayriye, dayanamamış, gizli olarak Köğenge gelmiş, bu damlardan birine çıkarak düğünü seyre başlamış.. Kimbilir, belki de içinde hâlâ Ahmede karşı bir sevgisi var. Düğün alayı, bu suretle köyün sokaklarını yarıp geçerken, tam bu sırada atılan silâhlardan çıkan serseri bir kurşun damlardaki seyircilerden genç bir kıza isabetle ölümüne sebep olmuş, düğün dernek de neşe ve heyecanını kaybederek sönmüş.. alây dağılmış.. bu zavallı ve güzel kıza bütün köy, bütün Uluova ağlamıştır.

(21) On adet beşi bir arada ne demek.. Bu günkü para karşılığı sekiz bin liraya yakın bir şey.. doğrusu verilecek para değil.

Ortada hadiseyi adım adım takip eden ve Ahmetle Hayriyenin maceralarını yakından bilen birisi vardır ki, o da Harputun meçhul şairi, bestekârı ve kıymetli sanatkârıdır. Bu türküyü hemen düzene almış ve tellendirmiştir. Ertesi günü zavallı kızcağzın tabutu, bütün köy halkının omuzlarında ve göz yaşları arasında mezarlığa götürülürken Köğengin etrafını saran sık bahçeler ve kavaklıklar arasında bu türkü, köy delikanlılarının ağzında adeta göklerden inmiş gibi hazin hazin söyleniyor ve etrafa yayılıyordu. Doğrusunu söylemek lâzım geilirse Köğenk türküsü, hem güfte, hem beste itibariyle büyük bir kıymet ifade eder, çok lirik, neş'eli ve bütün Uluova köylerinin sihirli efsununu üzerinde toplamış olduğundan Köğenk türküsü, bu güne kadar yaşamış ve bundan sonra da yıllar ve asırlar boyunca yaşıyacaktır. Hadise 1918 yılı içindir.

Turan Gazetesinde, şurada burada Harputun hadiseler üzerine çıkan türkülerini, Elâzığ müziği diye izah edici bazı yazılara, uzun makalelere raslıyoruz. Bunlar, asıl vak'anın mahiyetini doğru olarak öğrenmeden türkülerin güftelerinden ve ifade ettiği manalardan ilham alarak kendi kendilerine bir şeyler yazmak hevesindedirler, bu hal hakiki folklorumuzun çehresini değiştirmekte ve bozmakta olduğundan doğru değildir. Bu gençlere tavsiyem her şeyden evvel Harputu tanınsınlar, öğrensinler ve sonra da Harput müziğini öğrensinler, bunları öğrenirlerse elbette ki, böyle yalan yanlış şeyler yazmazlar.

No. 14

Köğengin illerinde	
Köğengin illerinde	
Çimeydim (22) göllerinde	
Çimeydim göllerinde	He anam he..
İlik döğme olaydım	
İlik döğme olaydım	
Yavrumun kollarında	
Yavrumun kollarında	He anam he..
	Yar yad oldu, yad oldu
	Yar yad oldu, yad oldu
	Yar yolun Bağdat oldu
	Yar yolun Bağdat oldu He anam he..

Ben sevdim eller aldı
 Ben sevdim eller aldı
 O da bana dert oldu
 O da bana dert oldu He anam he..

Köğengin pınarbaşı
 Köğengin pınarbaşı
 Yavrumun kalem kaşı
 Yavrumun kalem kaşı He anam he..
 Düğün harmana geldi
 Düğün harmana geldi
 Durmaz gözümün yaşı
 Durmaz gözümün yaşı He anam he..
 Uy yandan, yandan, yandan
 Uy yandan, yandan, yandan
 Severim seni candan
 Severim seni candan He anam he..
 Üç gün oldu seveli
 Üç gün oldu seveli
 Ne tez usandın benden
 Ne tez usandın benden He anam he..

Köğenk yolu bu mudur Köğengin yazıları
 Desti dolu su mudur Otluyor kuzuları
 Gittin ki, tez gelesin Ben buraya gelmezdim
 Tez geldiğin bu mudur. Annımın yazıları.
 Nakaart.. Nakaart..

Ahmet ata binsene Köğenkte bir düğün var
 Siyah palton geysene Göbeğinde düğüm var
 Hayriyem senden küsmüş Çok paralar sarfettim
 Git gönlünü alsene. Bilmedim böyle gün var
 Nakaart.. Nakaart..

Bu dörtlüklerden her biri Ahmedin, Hayriyeden ayrıldığını ve ızdır-
 rap içinde kıvrandığını ve en son kuprede ise ailesinin sual şeklindeki
 düşünce ve hislerini ortaya koymakta ve en sonra da kızın mukaddera-
 ta boyun eğmesi gibi kutsî bir inanışın ifadesi sezilmektedir.

Yukarıda işaret ettiğim gibi türkünün okunuşu şöyledir: Dörtlük-
 lerden ibaret olan bu türkünün hem esas beytleri, hem de yine dörtlü
 nakarat beytleri usulen ikişer defa okunur. Bundan başka ikinci ve dör-

düncü beytlerin ikinci okunuşunun sonları «He anam he» şeklinde bir aranağmesiyle de bağlanır. Makamı Hüseynidir, aynı zamanda türkü bir bağrıyanık ayağıdır da.. kolaylıkla bağrıyanığa geçilir.

9 — MAMOŞ

Bu türkü, 1926-1927 yıllarında Elâzığın Koca Mustafa Paşa mahallesinde oturan ve esasen Harputlu olan Bekir Hocanın, karısı ile aşık Mamoşu (Mehmet) bir arada cürm-ü meşhut halinde yakalıyarak her ikisini de öldürmesi üzerine çıkmıştır.

Esasen vak'a şöyle olmuştur : Bekir hocanın genç ve güzel karısının aynı mahallede komşularından Mamoş namında yakışıklı bir delikanlı ile uzun zaman münasebette bulunması ve fırsat buldukça da birbirlerinin evlerine damdan gidip gelmeleri atrafta hissedilmeğe başlamasına rağmen aşıklar bu işi daha ileri götürerek temaslarını pervasızca artırmışlardı, bunun farkına varan Bekir hoca, karısının bu uygunsuz ve hayasız hareketini yakından adım adım takibe başlamış ve sonunda kendisine tam kanaat gelince de fikrini değiştirmiştir. Bir gün karısına, ben bugün Harputa gideceğim ve gece de orada kalacağım diye evinden ayrılmıştı. Bunu fırsat bilen kadın Mamoşla haberleşiyor ve geceyi beraber geçirmek üzere Mamoşu akşamdan içeriye alıyor... Aşıklar, kör ve sağır olur derler.. hakikaten bunlar da öyle.. dünya kendilerinin imiş gibi hiç bir tedbir düşünmeden yiyor,içiyor, sevişiyor, memnun ve mustarîh cümbüş yapmakta olsunlar... Beri tarafta Bekir hoca, tam karanlıklar bastıktan sonra mahalleye geliyor ve evinin etrafını tarassut ederek gizli ve sessiz kapısını ikinci bir anahtarla açarak içeriye giriyor, yine aynı hassasiyetle içeridekilerini gafil avlamak için elinden geldiği kadar soğuk kanlılığını muhafaza ederek sessiz sadasız adım adım ilerliyerek yattıkları odanın kapısına kadar geliyor.

İçeride nikâhlı karısının yabancı bir gençle konuşup gülüşmelerini işitince deliye dönen Bekir hoca, tabancası elinde oda kapısını açıp içeriye girmesiyle, bir yatakta sarmaş dolaş yatan çiftlere karşı ateş etmesi bir oluyor, Mamoşu kalbinden, karısını da ağzından birer kurşunla vurarak öldürdükten sonra yine aynı soğuk kanlılıkla evinden çıkmış, doğruca hükümete giderek tabancasını zabıtaya teslim ve suçunu itiraf etmesiyle beraber adil bir heyetin evine kadar gidip manzarayı bizzat görmelerini de rica etmiştir. Hakikatin bu şekilde anlaşılmasına rağmen Bekir hoca yine hapse sokulmuş ise de muhakeme neticesinde beraat ederek serbest bırakılmıştır.

Esasen bu facia Bekir hocanın maneviyatını kırmış, bedbin ve dünyadan elini çekmiş gibi bu güne kadar münzevi bir hayat yaşamaktadır.

Bekir hoca, Harputda namusiyle ve iyiliğiyle tanınmış temiz ruhlu, munis ve herkese karşı hürmetkâr bir insan olarak tanınırdı. Karısının bu iyi insana karşı ihaneti haksızdı. Mamoşa gelince, ister Elâzığın en yakışıklı, ister en iyi kalpli, soylu boylu bir genci olsun... Kocalı bir kadınla münasebet tesisi doğru olamazdı, o da suçluydu.

Kadın, haksızlığının, öteki de düşüncesizliğinin kurbanı olarak her ikisi de cezalarını bulmuşlardı.

Hadise, o gece ve ertesi gün etrafa yayılınca : Harputun meçhul şair ve bestekârı, bu fırsatı hiç kaçırır mı dersiniz?.. Elbet te kaçırmaz!.. Hemmen dile gelmiş, güfte ve bestesiyle az zaman sonra bütün Harput - Elâzığ dolaylarında ağızdan ağıza terennüm edilen ve aradan bu kadar yıl geçtiği halde hâlâ önemini kaybetmeyen bu türküyü yaratmıştır.

No. 15

Pencereden bir taş geldi

Pencereden bir taş geldi

Ben zannettim Mamoş geldi

Ben zannettim Mamoş geldi

Ey vah Mamoş ey vah, ey vah

Ey vah Mamoş ey vah, ey vah

Doktor getir yarama bah

Doktor getir yarama bah

Uyan Mamoş uyan, uyan

Uyan Mamoş uyan, uyan

Başımıza ne iş geldi

Başımıza ne iş geldi

Evlerinin önü kavak

Mamoş giyer siyah kalpak

Gel sarılalım yatalım

Sonumuz da kara toprak

Nakarat..

Nakarat..

Bahçelerde yeşil yaprah (Yaprak)

Mamoş gezer çardah çardah (Çardak)

Nerden geldin Bekir hoca

Komağın ki, murad alah

Nakarat..

Evlerinin önü çiçek

Orak getirin ki, biçek

Merhametsiz Bekir hoca

Elim tutmaz kefen biçek.

Nakarat..

Bu dörtlü türkünün başından sonuna kadar bütün mısralar ve sonra nakaratı teşkil eden beytleri usulen ikişer defa söylenir. Nakarat ise, dörtlüklerin sonunda değil de iki beyt okunduktan sonra araya girerse daha güzel olur. Makamı Hüseynidir.

10 — KATİP TÜRKÜSÜ

Bu türkü birinci cihan harbi sıralarında ve 1918 yılında Elâzığın Holpenk köyü halkından olup Elâzığ tahrirat kaleminde küçük bir memur olan Mehmet namındaki gencin Abdehil (Ebutahir) mahallesinde oturan Fikri namında bir genç tarafından hançerle öldürülmesi üzerine çıkmıştır. Ve öyle zannediyorum ki, bu türkü Harputun da son türküsü olmuştur. Zalim ve uğursuz olan bu hançer, zavallı Mehmedin kanını akıtıp bahtını karaladığı gibi Harputun sesini de susturmuş ve ona son vermiştir.

Hadise: evvelce de tebarüz ettirdiğim gibi dost tutma yüzünden olmuştur. Çatalkayaya yakın zibillik başında Sara namında bir sermaye kadının genel evinde bulunan kızlardan Zinnete ve Nazire namlarındaki kızlar çok güzel, aynı zamanda işveleri, neş'eleri yerinde.. erkekleri, hususiyle toy gençleri avlamakta ikisi de usta mı usta... Bunlardan Zinnetenin güzelliğiyle beraber kıvrak ve cazibeli oyun oynaması da seyredenleri çileden çıkarmaya kâfi... Bununla beraber Zinnete, netameli (uğursuz) bir kız... Bu hadiseden evvel bir kız oynatma âleminde İhsan çavuş nomında bir gencin, öz kardeşi Aliyi vurup öldürmesine de sebep olmuştu. Kâtip Mehmet de aynı akıbete uğradı. Mehmet gençdi, yakışıklıydı, Zinnete ile gizliden gizliye sevişiyorlardı, bir gün yine Harputa çıkmış, Saranın evine gitmiş ve dostu Zinnetenin ısrarı üzerine o geceyi beraber geçirmeğe karar vermişlerdi.

Beri tarafta Zinnetenin Fikri namında diğer bir dostu daha vardır. Fikri, o gece Zinnetenin Mehmetle beraber kaldığını haber alınca kafa-darları İbonun oğlu Mehmet ve Murad namında gençleri de beraberine alarak Saranın evine gidiyorlarsa da Saranın kapısı bunlara açılmıyor.. çünkü yukarda Kâtip var.. gelenler kapının açılmadığını görünce hiddetlenerek kapıyı kırıp içeri girmeleriyle, Fikrinin hançerini çekerek Mehmede yüklenmesi bir oluyor.. Mehmet ise aldığı yaraların tesiriyle hemen ölüyor. Fikri ve yardımcıları yakalanarak hapse sokuluyorlar, ve muayyen cezalarını çektikten sonra da hapishaneden çıkıyorlar, çıktığının ertesi günü ilâhî adalet yetişiyor... Fikri, karanlık bir gecede yüksek bir köprüden düşerek boynu altında kalmak ve beli kırılmak suretiyle ölüp gidiyor.

İşte bu acıklı olay üzerine Harputun en son meçhul şairi, yine dile gelmiş ve bu türküyü yaratmıştır.

No. 16

«Mezireden (23) çıktım, ağrıyor başım
 Mezireden çıktım ağrıyor başım
 Zibillik başında serildi leşim
 Zibillik başında serildi leşim
 İntikamım alsın arap kardeşim
 İntikamım alsın arap kardeşim»

Dideğme de değme, yaram derindir
 Ben bu dertle ölürsem Allâh kerimdir

«Atımı bağladım nar ağacına
 Perçemim dolandı gül ağacına
 Benden selâm eyleyin nazlı bacıma»

Nakarat..

«Atımı bağladım ben bir dikene
 Tükettin ömrümü, ömrün tükene
 Benden selâm söyle kefen dikene»

Nakarat..

«Mezireden çıktım, sağlık selâmet
 Harputun başında koptu kıyamet
 Etmedi cürmüne kimse nedamet»

Nakarat..

«Karanlık gecede hançer ışırlar
 Kâtibi vurmuşlar kanlar fışıklar
 İmdada gelmedi hain kardaşlar»

Nakarat..

«Zeynonun (Zinnete) odası top-topa bakar
 Kâtibi vurmuşlar al kanlar akar
 Sara, cerrah olmuş yarama bakar»

Nakarat..

Bu türkünün makamı Hüseyinîdir, Kürdiden de yol verilir. Kürdili Hoyrata ayak da olabilir. Türkünün söyleniş tarzı şöyledir: Üç beytli olan bu türkünün bütün beytleri usulen ikişer ve nakarat beytleri ise birer defa okunur.

11 — FİDOŞ (Firdes) TÜRKÜSÜ

Çok eski türkülerden «Fidoş» türküsü de bir aşk faciasının iniltile-rini ifade eder. Bunun da senesi belli değil.

(23) Mezire: Vilâyet merkezi olan kasabadır.

Haydar bey namında genç ve yakışıklı bir delikanlı, İstanbul'dan hangi sebeple bilmem, Harputa sürgün edilmiş ve burada yerleşmiştir. O sıralarda Harputun meşhur Çatalkasının yosmalarından Fidoş namındaki kız da güzelliği, şûh ve şakrak tavır ve edasıyla dillere destan olmuştu.

Haydar bey, genç ve bekârdır, Fidoşu görmeği merak etmiş ve görüşmek üzere fırsat aramış ve buna muvaffak olunca aralarında bir dostluk bağı kurulmuş ve Haydar bey Fidoşun evine devama başlamıştır. Halbuki, Fidoşun sevgilileri bir beş değil.. bunların içerisinde Fidoşu çok sevenler ve kıskananlar da var.. Fidoşun, Haydar beyle olan münasebetinin sıklaştığını gören aşıklardan birisi (ismini maalesef tesbit edemedim) bir taraftan Haydar beyin karşısına çıkarak onu tehdit etmesi, diğer taraftan Fidoşun dizlerinin dibinde ona yalvarması fayda vermeyince, adamcağız günden güne bu çetin derdin ve bu kıskançlığın tesiri altında eriyerek sinir kesiliyor ve tekrar tekrar sevgilisinin karşısına geçerek Haydar beyle görüşmemesini, görüşürse işin fenaya varacağını söylüyorsa da Fidoş yine de aldırıyor. Bunun üzerine son derece asabı bozulan aşık hançerini çekince bir anda Fidoşun tam kalbine isabet ettirir ve kanlar içerisinde yerlere serer. Bu tüyler ürpertici hava içerisinde itidal ve suurunu kaybeden aşık, elindeki kanlı hançeri pencereden sokacağı fırlatarak Fidoşun üstüne kapanır ve zabıta kuvvetleri gelinceye kadar sevgilisinin göğsü üzerinde hüngür hüngür ağlar.

Bu hadisenin ertesi günü Fidoşun üzerine çıkan bu türkü her tarafta söylenmeğe başlamıştır; Fakat maalesef türkünün ancak bir dörtlüğü elimize geçebilmiştir.

Bu gün cuma günüdür

Anam

Yüküm buğday yüküdür

Odaları sil süpür

Balâm

Haydar beyin günüdür.

Ağlama yar ağlama balâm kara yazma bağlama

Ağlama yar ağlama balâm kara yazma bağlama

Kara yazma bağlarsan balâm yüreğimi dağlama

Kara yazma bağlarsan balâm yüreğimi dağlama

Bu türkünün bir dörtlüğü ile beraber nakaratlarını ve âhengini de oldukça hatırlıyorsam da Üstad H. Osman tamamiyle bundan habersiz olduğunu söyledi, bu sebeple banda da alınamadı. Ancak söyleniş şekli hakkında bilgilerimi şu birkaç satıra sığdırmakla iktifa edeceğim. Türkünün her mısraı bir defa ve nakaratın 1. inci, 2. nci ve 3. üncü, 4. üncü beytleri birleştirilerek ikişer defa okunduğu zannındayım.

2 — VAKAYE İSTINAT ETMEYEN ŞARKI ve TÜRKÜLER

a) Grubu :

No. 17

MENDİLİMDE KARA VAR

Mendilimde kara var
Yüreğimde yara var
Yüreğimde yara var
Ne ben öldüm kurtuldum
Ne bu derde çare var
Ne bu derde çare var

Aman da mendili, mendili
Başında yazması kandilli
Seni de sevdim seveli
Çürüttüm on yedi mendili

Mendilim sende kalsın
Sakla koynunda kalsın (1)
Ben mirad almamışım
Mendilim mirad alsın.

Mendilim turalıdır
Sevdiğim buralıdır
Geçme kapım önünden
Yüreğim yaralıdır.

Nakarat..

Nakarat..

Mendili serdim taşa
Aşıkım göze, kaşa
Bu gün beni güldürdün
Sevdiğim binler yaşa.

Nakarat..

(1) Bu mendil türküsü, bana Harputun güzel bir geleneğini hatırlattı. Mendil, Harputta sevdalılar arasında bir aşk remzi gibidir. En nadide ve etrafları oyalanmak suretiyle kıymetlendirilmiş mendiller taraflarca hazırlanınca, bu mendilleri birbirlerine ulaştırmak için gizli yerler aranır ve fırsatlar beklenir, hatta bu fırsatlar ele geçmezse caddelerde arkalarından sevgililerin geldiklerini hissedilenler bu mendilleri caddeye bıraktıkları da çok defa görülmüştür, mendil taraflarca kabul edildimi artık her iki taraf da memnun, mesut ve gönüller birleşmiş demektir.

Bu dörtlü türkünün birinci ve üçüncü beytleri usulen birer, ikinci ve dördüncü beytleri ise ikişer defa tekrarlanır, nakarat olarak gösterilen dörtlükler de birer defa okunmak suretiyle sona erer. Makamı Rast; Fakat öyle bir Rast ki, Mahur makamına çok yakın...

No. 18

YEL ESER KUM SAVRULUR

Yel eser kum savrulur	Dünya başıma çevrilir
Yel eser kum savrulur	Dünya başıma çevrilir
Eğil, eğil öpeyim	Yar yloun burdan ayrılır
Eğil, eğil öpeyim	Yar yloun burdan ayrılır

Dadı sen urum kızı, sen beni derde salıpsın
 Dadı sen urum kızı, sen beni derde salıpsın
 Gel otur yamacıma, belki halimden bilirsin
 Gel otur yamacıma, belki yaram sağaldırsın

Dere derin geçemem	Su bulanık içemem
Bana derler yardan geç	Yar şirindir geçemem.

Nakarat..

Bu dörtlük türkünün başından sonuna kadar birinci ve ikinci beytleri ile üçüncü ve dördüncü beytleri yukarıda yazıldığı gibi yan yana ve ayrı ayrı usulen ikişer defa okunur, nakaratda aynı üslup ile okunur. Makam Hicazdır, Varsah makamını da tutar. Türküden sonra gayet kolaylıkla bir Şirvan hoyratına geçilir ki, «Gamze deler Gamze deler» Hoyratı en muvafıktır.

No. 19

AHCİĞİ YOLLADIM

«Ahçığı yolladım urum iline	
Ahçığı yolladım urum iline	
Eser bad-i saba zülfün teline	Aman teline, civan teline

Gel seni götürem islâm iline
Gel seni götürem islâm iline.»

**Serimi sevdaya salan o Ahçik
Aman o ahçik, civan o ahçik.**

«Vardım kiliseye taptım haçına
Mail oldum arkandaki saçına
Gel seni götürem islâm içine.»

Nakarta..

«Vardım kiliseye haç suda döner
Keşişler içerde pervane döner
Dinine dönersem el bana güler.»

Nakarta..

~~~~~

Orijinal olan bu türkünün eski bir türkü olması iktiza eder, 1. inci cihan harbinden evvel veya o sıralarda yayınlanmış bir türküdür. Makamı Beyatidir. Okunuş tarzı da şöyledir: Üçlük olan bu türkünün birinci ve üçüncü beytleri ikişer, ikinci beyti ise nakarat beytleriyle usulen birer defa okunur. Ancak ikinci beytin sonunda şu aranağmesi (Aman teline, civan teline) söylenirse daha hoş olur.

No. 20

DAĞLAR TÜRKÜSÜ

Dağlar dağımdır benim,
Dağlar dağımdır benim,
Gam ortağımdır benim,
Gam ortağımdır benim,
Söyletme çok ağlarım,
Söyletme çok ağlarım,
Yaman çağımdır benim.
Yaman çağımdır benim.

**Uy dağlar, dağlar, dağlar, yar dağlar, dağlar, dağlar
Başı dumanlı dağlar, göksü çemenli bağlar
Yol verin yarım gelsin, Yol verin yarım gelsin
Dinsiz, imansız dağlar, Dinsiz, imansız dağlar.**

Gökte yıldız meleme,
Kız göksün dükmeleme,
Ölürsem kanlım sensin,
Gözlerin sürmeleme.

Uy dağlar, dağlar, dağlar, yar dağlar, dağlar, dağlar
Başı dumanlı dağlar, göksü çemenli bağlar
Ben derdimi söylesem, ben derdimi söylesem
Kız durur gelin ağlar, dost durur düşman ağlar.

Dağlar daşıma felek,
 Döner başıma felek,
 Akibet kuş kondurur,
 Mezar taşıma felek.

Nakarat..

Dağları bağlasınlar,
 Koy beni ağlasınlar,
 O yarin çevresiyle,
 Yaramı bağlasınlar.

Nakarat..

Gökte yıldız ellidir,
 Ellisi de bellidir.
 Yari güzel olanın,
 Gözlerinden bellidir.

Nakarat..

Bu türkü, melodisi itibariyle Harput'un çok sevilen ve söylenen bir türküsüdür, Beyati makamında söylenir. Dörtlüklerin her bir mısraı usulen ikişer defa okunur ve sonra nakarata geçilir ki, bu da her dörtlüğün arasında aynen tekrar edilir. Bu türkü hem maya, hem de Kürdili hoyrat ayaklarını tutar.

No. 21

AĞAM EĞLENDİ GELMEDİ

Dağlarda, meşelerde
 Dağlarda, meşelerde
 Gül suyu şişelerde

**Ağam eğlendi gelmedi
 Yolu da bağlandı gelmedi
 Yar uykudan uyanmadı**

Ben sevdim eller aldı
 Ben sevdim eller aldı
 Ben kaldım köşelerde

**Aman, aman, aman, aman
 Vurulmuşum halim yaman
 Çok içmişim başım duman**

**Ağam piyale vaktidir
Paşam piyale vaktidir
Gözünü sevdiğim saki
Doldur ver bade vaktidir.**

Bu gece uymamışım
Baş yere koymamışım
Keserim kirpik seni
Yar gelmiş duymamışım.

Nakarat..

Esmerim kıyma bana
Kurban olayım sana
Yılda kurban bir olur
Her gün kurbanım sana.

Nakarat..

Bu gece buralıyım
Ne başı belâliyim
El beni aşık sanar
Ezelden yaralıyım.

Nakarat..

Kaşların keman senin
Elinden aman senin
Derdin belân çekmişim
Bir hayli zaman senin.

Nakarat..

Bu dörtlü türkünün, birinci ve üçüncü beytleri usulen iki, ikinci ve dördüncü beytleri de birer defa okunduğu gibi, ikinci ve dördüncü beytlerden sonra üç beytli bir aranağmesi vardır ki, bunlar da birer defa okunur, nakarat ise, o da birer defa okunmak suretiyle türkü sona erer. Makam Hüseyinîdir. Türküden sonra kesik Hoyrat okunduğu gibi Hoyrat-tan sonra da, yine aynı makamda «Bu dere başdan başa elmalı bağ» türküsü söylenerek fasla devam edilir.

No. 22

BU DERE BAŞDAN BAŞA

Bu dere başdan başa almalı bağ (2)
Bu dere başdan başa almalı bağ
Almalar kızarıyor, dön geri bah (3)
Almalar kızarıyor, dön geri bah

Ellerin yarı da bile vah bize vah
Ellerin yarı da bile vah bize vah
Ne yaman öğretmişler şu bülbülü
Her seher gelir derer gonca gülü

(2) Elma; mahalli şive ile Alma olur.

(3) Bah, bakmakdan bak manasına.

Bu dere başdan başa cevizli bağ
Cevizler şakşak eder dön geri bah
Ellerin yarı da bile vah bize vah
Nakarat..

Bu dere başdan başa ayvalı bağ
Ayvalar sararıyor dön geri bah
Ellerin yarı da bile vah bize vah
Nakarat..

Bu dere başdan başa nar ağacı
Egildim bir nar aldım o da acı
Ellerin yarı da bile vah bize vah
Nakarat..

Bu türkünün de ayrıca bir hususiyeti vardır. Birinci ve ikinci beytlerle bir nevi aranağmesi sayılan ve her kuprede tekrar edilen «**Ellerin yarı da bile bizlere vah**» mısraları başından sonuna kadar ikişer, nakarat beytleri ise usulen birer defa okunur Makam Hüseynidir. Türkü aynı zamanda güzel bir kesik Hoyrat ayağıdır.

No. 23

AL ALMAYI BENDEN AL (HENO)

Al almayı daldan al
Al almayı daldan al
Daldan alma benden al
Daldan alma benden al
Duydum gelin olisin
Duydum gelin olisin
Koy (4) ben ölem andan al
Koy ben ölem andan al

Yarım binmiş atına
Gidiyor bağ altına
Görmeden aşık oldum
Poroların (5) katına

Nakarat..

Uy Heno heno heno
Yar heno heno heno
Eller kınalı heno
Gözler sürmeli heno.

Al almanın dördünü
Sev yiğidin merdini
Seversen güzeli sev
Çekme çirkin derdini.

Nakarat..

(4) Koy, burada dur ve bırak manasına.

(5) Kâkül mânasına.

Almadan al olasın
 Serviye (6) dal olasın
 Bana yar mı bulunmaz
 Ben dedim sen olasın.

Nakarat..

Lüverimin kaytanı
 Sen geldin yavrum hanı
 Seni seven çok olur
 Candan sevenin tanı.

Nakarat..

Almayı daldan aldım
 Sevdayı yardan aldım
 Sana gönül vereli
 Bir kuru cana kaldım.

Nakarat..

Mendilimi düreyim
 Aç koynuna gireyim
 Uyan boynuma sarıl
 Yar olduğun bileyim.

Nakarat..

Çitin (7) ucu dolamdır
 At boynuna dolandır
 Seversen içinden sev
 Yüze gülmek yalandır.

Nakarat..

Bahçelerde gezersin
 Sen bir vefasız yarsın
 Nerde bir güzel görsen
 Gider ona uyarsın.

Nakarat..

Çitin ucu al örnek
 Meramım seni görmek
 Bu da ölümden beter
 Sevüp ellere vermek

Nakarat..

Bu dördlük türkünün başından sonuna kadar her beyti ikişer defa, nakaratın ise birinci beytini teşkil eden «Uy Heno heno heno» iki defa tekrarlanır ve altındaki iki beyt ise usulen birer defa okunur. Makamı Hüseynidir, Uşak ve Elezber makamlarına da girilebilir. Türkünün ayağı çok güzel Şirvan hoyratını da tutar.

No. 24

İĞİKİNİN DÖRT ETRAFI

İğikinın dört etrafı bahçeler
 Benim yarım pencerede tef çalar

Diley yandım bahçeler
 Diley yandım tef çalar
 Oğul yandım tef çalar

(6) Selvi ağacı yerine Servi denilir.

(7) Baş yazması demektir.

Hovardalar kendi kendin parçalar

Deley yandım parçalar
Hey ağalar ben vuruldum yürekten
Deley yandım yürekten
Oğul yandım yürekten
Benim için tabip gelsin firenkten
Deley yandım firenkten
Oğul yandım firenkten

İğikinin dört etrafı Meteris

Deley yandım meteris

Meterisden çifte kurşun atarız

Deley yandım atarız
Oğul yandım atarız

Üçü kardeşiz bir orduya yeteriz

Nakarat..

Deley yandım yeteriz.

Bu türkü İğikinin bütün hususiyetlerini içinde toplayan bir aşk ve sevdâ üzerine çıkarılmıştır ki, aradan yetmiş yıl geçtiği halde unutulmadan zamanımıza kadar gelmiştir. Türkü söylendiği zaman İğikinin konakları, sık bahçeleriyle havuz başları birer dekor halinde derhal karşımıza çıkıyor ve hikâyenin kahramanlarını ise bizlere gösterir gibi oluyor. Cidden hem hazin ve hem de şakrak olan bu üçlük türkünün mısraları yukarıda gösterildiği üzere birer defa okunur. Yalnız mısraların sonlarındaki bahçeler kelimesi : «**Deley yandım bahçeler**» şeklindeki bir aranağmesi olarak tekrar edilir, ikinci mısranın sonundaki «**Deley yandım tef çalar**» aranağmesi «**Oğul yandım tef çalar**» diye tekrarlanır. Bu usul nakaratın birinci beytinde de aynı şekilde söylenip, ikinci beytin sonundaki «**Deley yandım frenkten**» cümlesi okunarak türküye son verilir. Makam Hüseynîdir. Türkünün ayağıyla güzel kesik Hoyrat okunduğu gibi bu ayakla İbrahimiye makamına da geçilir.

HÜSEYİNİN ALTI DEPO

«Hüseyniğin altı depo

Kuşlar öter pepo, pepo

Hüseyniğin altı depo

Kuşlar öter pepo, pepo

İhtisapta Hasan kakko»

Yandım dolana, dolana

Yarım sarhoş ben divane

Gâvurun kızı gel imana

«Penceresi beş parmağtan   Öldüm yara yalvarmaktan
O yar gelir oynamaktan»

Nakarat..

«Bir taş attım çaya düştü   Çaydan çift güvercin uçtu
Benim meylim sana düştü»

Nakarat..

«Evlerinin önü budur   Çifte güğüm dolu sudur
Yar sevenin hali budur»

Nakarat..

Bu türkünün makamı Hüseyindir, aynı zamanda bir Maya ayağı olup meselâ: şu dörtlük, Maya için ne güzel bir güftedir. Hafız Osman bu türküden sonra çok defa bu Mayayı okurdu ve çok hoşumuza giderdi.

«Kerem eyle yüzün döndür bana yar
Gözüm seni görmeyeli kaç gündür
Kimi görsem benzetirim sana yar
O kadar ki, bu gözlerim şaşkındır»

Bu üçlük türkünün yukarıda birinci kuplede gösterildiği veçhile bir sırada olan 1. inci ve 2. inci beytleri ikişer, 3. üncü beytleri ile nakarat beytleri ise usulen birer defa okunur. (8)

No. 25

YOĞURT KOYDUM DOLABA

Yoğurt koydum dolaba
Bu gün başım galebe
O yar küsmüş gidiyor
Yıhlılası Halebe.

İllere cicom, cicom illere vay

Dahi ben ölmemişem vermemem seni de seni illere vay.

Geyin penbe fistanın sürünsün eteklerin yerlere vay.

Yoğurt koydum yiyesin
Bana güzel diyesin
Kız iken beğenmedin
Gelin olam göresin.

Nakarat..

Atım araptır benim
Yüküm şaraptır benim
O yar küsmüş gidiyor
Halim haraptır benim.

Nakarat..

(8) Bu türkü, beste itibariyle yukarıdaki hadiseli türküleri arasında 13. üncü sayıda kayıtlı (Hayriye) türküsünün makamındadır.

Dört beytli olan bu türkünün her bir beyti söylenişde usulen iki defa, nakaratın birinci beyti yine iki, diğerleri ise birer defa söylenir. Sonra nakaratın birinci beytindeki (Cicom, cicom) bazen de (Yavrum, yavrum) şeklinde değiştirilir. Makamı ise Hüseynidir.

No. 26

SARAY YOLU (9)

Saray yolu incedir
Ne karanlık gecedir
Yasdık kurbanın olam
Yar yatışı nicedir.

Yavrum Yar yatışı nicedir.

Haydı da haydı, haydı güzelim
Haydı da haydı, haydı güzelim
Gel sarayda gezelim
Haydı da gel Harputda gezelim.

Saray yolu düz gider
Bir kınalı kız kider
O kız yolu şaşırmış
İnşallâh bize gider

Yavrum İnşallâh bize gider.

Nakarat..

Bu türkü, Harputun son zamanlarına ait ve hatta diyebilirim ki, en son türkülerinden biridir. Makamı Hüseynidir. Bu dörtlük türkünün her mısraı ikiye, nakaratın ise birinci beyti yine iki, diğer ikinci ve üçüncü beytleri ise usulen birer defa okunur.

No. 27

UYU DEMEĞE GELDİM

•Bülbülüm bağ gezerim	Aşıkım dağ gezerim
Bülbülüm bağ gezerim	Aşıkım dağ gezerim
Yüz yerde yüz yaram var	El sanır sağ gezerim
Yüz yerde yüz yaram var	El sanır sağ gezerim•

(9) Saray: Elâzığdan Harputa giden şosanın Arslan pınarından Hüseynik'e ayrılan yol üzerinde ve esas şosanın virajları altında geniş bir mahalleyi andırır. Harput beyleri arasından bir zatın, Müftü Sadullâh Ef. yi konağında öldürmesi dolayısıyla cinayetin asıl faili bulunamayınca, o zamanın hükûmeti Harputda bulunan bütün beyleri, Harputu terke mecbur tutmuştu. Bir kısım beyler de Saraya inmişler, muazzam köşkler ve konaklar yaptırmış, oraya yerleşmişlerdi. I. inci cihan harbine kadar burası da Harput gibi mamur ve beylerden bir kısmı burada oturur, saltanat sürerlerdi ve bunlara Saray ağaları denilirdi. Bak, Harput yollarında, c. II, s. 273. Müftü Sadullâh Ef. biyografisi.

Uyu demeğe geldim
 Uyu demeğe geldim
 Yarı görmeğe geldim
 Yavrum yaran nerende
 Merhem olmaya geldim.

«Karanfilim desteyim
 Gidin o yara deyin

Bülbülüm kafesdeyim
 Ölmemişem haştayım»

Nakarat..

«Karanfilsin barın yok
 Ben seni çok severim

Sen güzelsin yarın yok
 Cahilsin haberin yok»

Nakarat..

Türkünün makamı Hüseynidir. Aynı zamanda kolay bir bağrıyanık ayağıdır. Bu dörtlük türkünün 1. inci ve 2. nci beytleriyle 3. üncü ve 4. üncü beytleri bir arada ve bir hizada olarak ikişer defa tekrar edilir, nakarata gelince, 1. inci beyt iki, diğerleri ise birer defa okunmak suretiyle sona erer. (10)

No. 28

GELINE BAK

Geline bak geline
 Geline bak geline
 Kına yakmış eline

Di loy loy, halden bilmez di loy loy
 Söz anlamaz ne çare

Yazık olmuş geline
 Yazık olmuş geline
 Düşmüş sarhoş eline

Di yar yar, halden bilmez diyar yar
 Söz anlamaz ne çare

(10) Güfte ve bestesi itibariyle orijinal bir Harput türküsü olan bu türkü, son zamanlarda mael'eseef başka illere ve başka bestekârlara mal edilmiş olmasına rağmen, sahip çıkanların doğumlarında bile bu türkü, Harput semalarında akisler bırakmaktaydı.

Köprüden geçti gelin
Saç bağın düştü gelir,
Yavaş git ben de gelim
Yüreğim yandı gelin.

Nakarat..

Bir dal kesdim vişneden,
Sarhoş oldum içmeden
Bu yara senin yaran,
Ölenedek işletem.

Nakarat..

Bu derenin uzununu,
Yaprak örtmüş yüzünü,
Ölmiyeydim göreydin,
Bir de yarın yüzünü.

Nakarat..

Gelin girmiş bostana
Gül toplamış fistana
Korkarım yağmur yağa
Canfes fistan ıslana.

Nakarat..

Ağlarım ağlar gibi,
Derdim var dağlar gibi,
Öyle kalbim yıkıldı ki,
Bozulan bağlar gibi.

Nakarat..

Kaşların eğdirirsin,
Kırpiğe eğdirirsin,
Dünyayı güzel alsa,
Sen beni öldürürsün.

Nakarat..

Giderim ağla beni,
Kâkülün bağla beni,
Dostumdan, düşmanım çok,
Tenhada avla beni.

Nakarat..

Yukarıda gösterildiği gibi dördü bu türkünün birinci ve üçüncü beytleri usulen ikişer, ikinci ve dördüncü mısralar ise birer defa okunur. Nakaratı ise her iki beyt arasında yalnız bir defa tekrarlanır. Makamı Hüsey-nîdir. Kürdili Hoyrat ayağı olduğu gibi aynı zamanda Divan da tutar.

No. 29

DERSİM DÖRT DAĞ İÇİNDE

«Dersim (11) dört dağ içinde

Dersim dört dağ içinde

Gülü bardağ içinde

Hak Dersimi saklasın

Hak Dersimi saklasın

Bir gülüm var içinde

Bir gülüm var içinde

Bir yavrum var içinde

(11) Türkünün başlığı gerçi «Dersim dört dağ içinde» ise de, bu bir Dersim türküsü değil, bir Harput türküsüdür; çünkü türkünün başlığına karşı ikinci kuplenin başında ve onu takip eden diğer bazı satırlarda Harput kelimesi de geçtiği gibi Pertek kelimesi de geçmektedir. Bununla beraber şekil, üslup ve melodi

O yar burdan gideli
Ağam burdan gideli

Noldu ağama noldu
Noldu paşama noldu
Sarardı benzi soldu
Buralar viran oldu
Düşmanlar memnun oldu
Ahbaplar mahzun oldu.

«Harputun bayır başı
Şen olsun dağı taşı
Yarımdan ayrılalı
Durmuyor gözüm yaşı»

«Perteğin altı kelek
Dersime gidek gelek
Elin elimde olsun
Kapı kapı dilenek»

Nakarat.. Nakarat..

«Kır atın boynu kara
Binem gidem ilgara
Ya gelem, ya gelmiyem
Ağla ey bahtı kara»

Nakarat..

Türkünün makamı Hüseynidir. Türküden sonra kolaylıkla Kürdili Hoyrata geçer. Türkü şu şekilde okunur : Dörtlü olan bu türkünün 1. inci beyti iki, 2. inci beyti bir, diğer 3. ve 4. üncü beytleri birbirine ekli olarak ikişer defa okunur, sonra 4. üncü beyt (**Bir gülüm var içinde**) veya (**Bir yavrum var içinde**) şeklinde 3. üncü defa olarak tekrarlanır. Nakaratın beytleri de yukarıda işaret edildiği üzere aynen türkünün okunuş şekli gibidir. Bu nakarattan sonra saz da usulen aranağmeyi tekrarlar.

No. 30

KAŞLARIN KARASINA (Oy nidem nidem nidem)

Yarın kolunda seve
Yarın kolunda seve
Kimdir yarımı seve
Kimdir yarımı seve

bakımından Harput nağmelerine daha uygun ve tamamıyla bir Harput türküsidir. Esasen Harputun meçhul şairleri tarafından Dersim güzellerinin nasıl övüldüğünü daha evvelki yazılarımda tebarüz ettirmiştim, işte bu türkünün de derin bir aşk havası içinde ve Pertek de Dersimle Harput arasında bir kavşak noktası olmak hasebiyle türküye alınarak Dersim güzelleri üzerine Harputda tertiplendiği ne kesin olarak kani bulunmaktayız.

Müellif

Acep o gün olur mu?
Acep o gün olur mu?
Sevem getirem eve.
Sevem getirem eve.

Kaşların karasına
Gül koyam arasına
Sana merhem demişler
Kalbimin yarasına.

Gidin bulutlar gidin
O yara selâm edin
Yarım şirin uykuda
Uykusun haram edin.

Kara erik çağala
Yeki yaran sağala
Hangi kitap buyurmuş
Ben sevem eller ala.

Nakarat..

Uy nidem nidem nidem
Uy nidem nidem nidem
Gel sceni alam gidem
Gelmezsen nasıl edem.

Uy niçin niçin niçin
Uy niçin niçin niçin
Ağlarım senin için
Sızlarım bir yar için.

Uy Havar havar havar
Uy Havar havar havar
Zülûf gerdanı koğar
Ben size gelsem ne var.

Karadır kaşın oğlan
Küçüktür yaşın oğlan
Küçüklüğün aramam
Belâlı başın oğlan.

Nakarat..

Bu dörtlük türkünün her beyti başından sonuna kadar usulen ikişer defa okunacağı gibi üçlük nakaratın birinci beyti iki, diğerleri de birer defa okunur ve yukarıda gösterildiği üzere nakaratın her söylenişinde cümleler değiştirilirse daha güzel olur. Bu türkü en ziyade Nevruz (Kar-cigar) faslı dahilindedir, aynı zamanda arkasından hemen Halay havalarına girilerek halaylar oynanabilir.

No, 31

KEMER AĞIR KALKMIYOR

«Kemer ağır kalkmıyor
Kemer ağır kalkmıyor
Yar yüzüme bakmıyor
Yar üstüne yar sevmiş
Hiç Allâhtan korkmuyor»

**Berabe, rabe, rabe
Esmerin gönlü var bende
O yarin gönlü var bende**

«Kemerim yar, küpem yar
 Kemerim yar, küpem yar
 Eğil, eğil öpem yar
 Uzak yoldan gelmişsin
 Soğuk sular sepem (12) yar»
 Yar' da berabe, rabe
 Kız da berabe, rabe
 Sarhoşun gönlü var bende.

* * *

«Dama çıkma üşürsün Güzellikte menşursun (13) Diş benden, dudak sender. Üstelik ne verirsın»	«Karanfil bedrenk olur Aşka düşen denk olur Umarım başan gele Göresin ne renk olur»
Nakarat..	Nakarat..

* * *

«Giderim Sivasa ben
 Dayanamam naza ben
 Küçükten vurulmuşum
 Gerdanı beyaza ben»

Nakarat..

Bu türkü, Nevruz (Karcıgar) makamındadır, Beyati makamında da yer alabilir, aynı zamanda Divan, Elezber ve Maya ayaklarını da tutar. Dörtlü bu türkünün 1. inci beyti usulen iki, diğerleri ise birer defa okunur, nakarat beytleri ise birer defa okunur ve nakaratta yukarıda kaydettiğim gibi bazı değişiklikler kendinden yapılabilir.

No, 32

İKİ DE KEKLİK

İki de keklık bir derede (İmanım da) ötüyor
 İki de keklık bir derede (İmanım da) ötüyor
 Ötmede keklık benim benim derdim artıyor (Aman Allch) artıyor
 Ötmede keklık benim benim derdim artıyor (Aman Allâh) artıyor
 Emine hanım konyak içmiş (İmanım da) yattıyor
 Emine hanım konyak içmiş (A canım da) yattıyor

(12) Sepem, serpmekten gelir.

(13) Menşur, Harput şivesiyle meşhurun karşılığıdır.

Yazması oyalı, kondurası boyalı al beni aman Allâh sar beni
Uzun uzun geceler, dilim yarı heceler al beni aman yandım sar beni

Samancılar samanda satar (**İmanım da**) harmandan
 Samancılar samanda çeker (**İmanım da**) harmandan
 Emine hanım yeni yeni çıkmış hamamdan (**Kölen olam**) hamamdan
 Emine hanım yeni yeni çıkmış hamamdan (**Sana yandım**) hamamdan
Yazması bir hoş, kendisi sarhoş al beni aman Allâh sar beni
Uzun uzun geceler, dilim yarı heceler al beni sana yandım sar beni

Gide gide kondurama (**İmanım da**) kum doldu
 Öper iken al yanağa (**İmanım da**) kan doldu
 Bu kadehler senin için (**İmanım da**) dün doldu
Nakarat..

Uzun kavak ne uzarsın (**İmanım da**) boyuna
 Kurban olam silsile (**İmanım da**) soyuna
 Emine hanım yeni yeni çıkmış (**İmanım da**) oyuna.
Nakarat..

Bu üçlü türkünün söylenişi şöyledir: Usulen her mısra ikişer defa okunduğu gibi son kelimenin evveline bir aranağmesi alınır meselâ: «İmanım da, sana yandım veya a canım» gibi.. sonra iki beyitten ibaret olan nakarata gelince bunlar da birer defa okunur. Bu nakaratlar da bazan değiştirilebilir. Meselâ: «Yazması oyalı kondurası boyalı» yerine diğer kuplelerde «Yazması bir hoş, kendisi sarhoş» şeklinde söylenebilir.

Bu türkü bariz melodi farkıyla başka taraflarda da söylenirse de esasen Harputun malıdır. Makamı muhayyerdir, ayağı kesik hoyrat tutar.

No. 33

FERIDEM

Meşelidir (**Aman**) bizim bağlar da meşeli **Vay vay**
 Üç gün oldu (**Aman**) yar sevdaya da düşeli **Vay vay**
 Kalk gidelim (**Aman**) bizim oda da dşeli. **Vay vay**
Aman Feridem, aman kibar Şefikam aman
Bin paytona da kaçalım vay vay
El duymadan aman kanlı çayı da geçelim vay vay

Sen gidersen **(Aman)** benim halim de nice olur **Vay vay**
 Altın yüzük **(Aman)** parmağında da tunç olur **Vay vay**
 Sevip sevip **(Aman)** ayrılması da güç olur. **Vay vay**
Nakarat..

Bu üçlü türkünün başından sonuna kadar mısraları arasına bir **(Aman)** ve mısraların sonlarına da **(Vay vay)** bağlamaları eklenerek ikişer defa, nakarat beytleri ise aynı üslûp ile birer defa okunur. Muhayyer makamında çok eski bir Harput türküsüdür.

No, 34

ODASINA VARDIM

Odasına vardım kahve pişirir
 Kınalı parmaklar fincan döşürür (14)
 Kınalı parmaklar fincan döşürür
 O senin gözlerin'beni şaşırır (15)
Söyleyin ahablar nasıl edeyim
Ben yavrumdan ayrılmışım kime gideyim.

Odasına vardım olur mu böyle
 Ellerim koynumda merhamet eyle
 Ellerim koynumda merhamet eyle
 Bir sözün olursa gel bana söyle
Söyleyin ahablar nasıl edeyim
Ben yavrumdan ayrılmışım kime gideyim.

Odasına vardım namaza durmuş
 Kaşları gözleri kendine uymuş
 Sanırım karşımda bir aydır doğmuş
Nakarat..

Odasına vardım odası melül
 Kergâhın (16) üstünde iğnesi melül
 Elbet bu odanın sahibi gelir
Nakarat..

(14) Devşirmekten devşirir karşılığı.

(15) Şaşırtmaktan şaşırtır karşılığı.

(16) Kerkefin karşılığı.

Odasına vardım iki geçeli
Ayağı potinli, yüzü peçeli
Yalvardım, yakardım gelmez içeri

Nakarat..

Yukarıda kayt ettitim gibi bu üçlü türkünün birinci ve üçüncü mısraları usulen birer defa, yalnız ikinci mısraı iki defa, okunur. Türkü Harputun öz malıdır. Diyarbakır kendine mal etmek istiyorsa da bu, doğru olamaz; Çünkü nağme tamamıyla bir Harput ağzı ve yaratmasıdır. Makamı İbrahimiyyedir, Hüseyinî faslına da girebilir.

No. 35

DERYA KENARINDA BİR EV YAPMIŞAM

Derya kenarında bir ev yapmışam
Derya kenarında bir ev yapmışam
Kerpicim tükenmiş naçar kalmışam
Kerpicim tükenmiş naçar kalmışam
Bir yar için çok cefalar çekmişem
Bir yar için çok cefalar çekmişem

Şeker-i şirvanlı balâm, can balâm
Ver o leblerin ağzıma can balâ kurban sana

Vardım baktım, demir kapı sürgülü
Vardım baktım, demir kapı sürgülü
Siyah saçlar sırma ile örgülü
Siyah saçlar sırma ile örgülü
Benim yarım anasından görgülü
Benim yarım anasından görgülü

Şeker-i şirvanlı balâm, can balâm
Ver o leblerin ağzıma can balâ, hayran sana

Bu türkü Harputun çok eski zamanlarına aittir. Üçlü kuplelerin her beyti, başından sonuna kadar usulen ikişer defa, Nakaratları ise birer defa okunur. Makamı Versahdır. Bu türkünün ayağı ise Elezber tutar.

KARŞIDA KÜRT EVLERİ

Karşıda kürt evleri
 Yayılır develeri
 Oturmuş koyun sağar
 Terlemiş memeleri

Hayran alemin ver
Sail-i sekran alemin ver
Şeker-i şirvan alemin ver.

Karşıda oturanlar
 Az derdim artıranlar
 Başıma akıl koyun
 Sevdadan kurtulanlar.

Nakarat..

Çok eski bir türkümüz daha vardır ki, güftesi elde ve âhengi ise şöyle böyle dilde olduğu halde doğru olarak makamını, ne Hafız Osman, ne de diğer musiki meraklılarımız verebildiler. Bu sebeple banda da alınamadı. Türkünün okunmasını ben şöyle hatırlıyorum : Dörtlü kuplelerin ve üçlü nakaratın bütün mısraları birer defa okunurdu, makamı ise kürdidir. Bu münasebetle türkünden sonra güzel kürdili Hoyrat okunur.

No. 36

b) Grubu :

YENDİM (1) YARIN BAHÇESINE

Yendim yarın bahçesine gül açılmış gül güle,
Yanakları al al olmuş haber verin bülbüle,
Ben seni sevdim seveli düşmüşem dilden dile.

**Yörü üörü yavaş yörü cahilim aklım gider
Vallâhi dost hilâfım yok yüreğim yanmış tüter**

Yendim yarın bahçesine gülleri fincan gibi
İrisin derdim, devşirdim ufağı mercan gibi
Gel sarılalım yatalım ikimiz bir can gibi

Nakarat..

Yendim yarın bahçesine bir nar aldım yemeğe.
Meramım nar yeme değil, nazlı yarı görmeğe,
O yara bir çift sözüm var utanırım demeğe.

Nakarat..

Yendim yarın bahçesine gül dibinde gül biter,
Yavaş yörü nazlı yarım cahilim aklım iter,
Aklımı aldın başımdan ettin mecnundan beter.

Nakarat..

Yendim yarın bahçesine gül dibinde gül bebek,
Yavaş yörü nazlı yarım incinir fincan göbek,
Yanakları al kırmızı, ebruları mor ipek.

Nakarat..

Bu türkü, Rast faslı dahilindedir, Mahur makamında da söylenebilir. Beşiri hoyratının ayağını da tutar. Bu türküde usulen birinci ve üçüncü satırlarda (Gül açılmış güle güle), (Düşmüşem dilden dile) ve sonra (Gülleri fincan gibi), (İkimiz bir can gibi) ve (Bir nar aldım yemeğe), (Utanırım demeğe) ve (Gül dibinde gül biter), (Ettin mecnundan beter)

(1) Yendim, Harput şivesiyle (İndim) kelimesinin karşılığı.

ve (Gül dibinde gül bebek), (Ebroları mor ipek) cümleleri daima tekrar edilmek suretiyle okunur, yukarıdaki nakarat da her kuplede tekrar edilir.

No, 37

NIÇİN YANIMA GELMEZSİN

Niçin yanıma gelmezsin?
Hastayım halim sormazsın?
Zalim Allâhdan korkmazsın.

Söyle bana derdin nedir?
Ya bu şivekârlık nedir?
Benim ki, gönlüm var sende
Senin ki, meylin var bende
Ya bu hilekârlık nedir?
Ya bu oyunbazlık nedir?

Ben ağlarım zari zari
Yaktı beni aşkın nari,
Gel iki gözümün nuri,

Nakarat..

Evlerinin önü milim,
Dilin dodakların yeyim,
Utandırım bir söz deyim,

Nakarat..

Harputun çok eski zamanlarına ait ve aynı zamanda orijinal ve üç mısralı olan bu türkünün her mısraı, usulen ikişer defa tekrarlanır ve nakarat olarak gösterilen mısralar ise birer defa okunur. Ancak türkünün sonunda (Söyle gülüm derdin nedir?)

(Ya bu hilekârlık nedir?) bunlar iki defa tekrar edilerek türküye son verilir. Türkü Hicaz makamında olup aynı zamanda bir Varsah ayağıdır. Hatta bazan usta okuyucular tarafından türkünün birinci kuplesinden sonra bir Varsah, Varsahdan sonra ikinci kuple ve bunu takiben bir bağrıyanık okunarak esas türkünün

(Benim ki, gönlüm var sende) (Senin ki meylin var bende)

(Ya bu hilekârlık nedir?) (Ya bu oyunbazlık nedir)

mısraları okunduktan sonra türküye son verilir ki, bu usul dinleyiciler üzerinde derin ve heyecanlı tepkiler yaratır.

No. 38

SABA MAKAMINDA ÇOK ESKİ BİR TÜRKÜ

Gök meydanının tozu olaydım	Aman aman
Sazsız aşkın, sazı olaydım	Aman aman
Sazsız aşkın, sazı olaydım	Aman aman
Bir busesine razı olaydım	Aman aman
Bir busesine razı olaydım	Aman aman
Hayranın olam mesti çuhalı —	Istanbullusun yoksa buralı
Hayranın olam mesti çuhalı —	Istanbullusun yoksa buralı

Bu türkü Saba faslının en orijinal türkülerinden birisidir. Birinci mısra bir defa, diğer mısralarla nakarat umumiyet itibariyle ve usulen ikişer defa tekrar edilmek suretiyle okunur.

No. 39

HAVALANDI DELİ GÖNÜL

Havalandı deli gönül, gökte uçan kuş gibi
 Yarım uykudan uyanmış, gözleri bir hoş gibi
 Yarım uykudan uyanmış, gözleri bir hoş gibi
 Gel sarılalım yatalım, ikimiz sarhoş gibi
 Dağlar, taşlar dayanamaz benim âh-ü zarıma
 Bu genç yaşta neler geldi, neler geldi başıma.

Bu türkünün usulen yalnız ikinci mısraında tekrarlama yapılır. Makamı bir evvelki türkü gibi Saba makamıdır.

No. 40

BİR NEFES

Bir Leylinin mecnuniyem	Alem anın divanesi
Bir Yusufun meftuniyem	Her hüsnün olmuş anesi
	Her hüsnün olmuş anesi
Kim ana düşünce oldu bu gün	Çıktı gözümde ay-ü gün
Yağma olup sabr-ü sükûn	Buldu fena dilhanesi
	Buldu fena dilhanesi

Bilmem ne hal-i sırdürür	Her gördüğün ol birdürür
Aşk ile daim pürdürür	Can-ü dilin peymanesi
	Can-ü dilin peymanesi
Kalmaz cihan baki bize	Arzetme âfakı bize
Bir camı sun saki bize	Ayılmaya mestanesi
	Ayılmaya mestanesi
Bağ ile bostan istemem	Hurî ve Gilman istemem
Mülk-i Süleyman istemem	Besdir gönül viranesi
	Besdir gönül viranesi
Kân-i (1) ezeldir çün özün	Hakk-ı güherdir her sözün
Sarfeyle gece gündüzün	Gelsün ele dürdanesi
	Gelsün ele dürdanesi

Ah gönül, vah gönül, hasta gönül, sağ gönül
Sendedir Allâh gönül, sendedir mevlam gönül

Yukarıya örneğini aldığım bu nefes, Erzurumlu İbrahim Hakkı Efendininindir. Saba makamında okunur. Nefes, esasen Derviş Hafız tarafından Harputa getirilmiş ve Harputun bütün yüksek ve kibar mehafilinde yer tutmuş ve benimsenmiştir. Yıllar boyunca Harputun her tarafında söylenen bu nefes, bizim olmasa da Folklorumuz arasında yer alması umum için faydalı olacağı kanaatındayım, bu bakımdan mazur görülebilirim. Sonu usulen (Ah gönül.. vah gönül..) lerle bağlanır.

No, 41

SİNEMDE BIRTUTUŞMUŞ (ŞARKI)

Hacı Hayri

Sinemde bir tutuşmuş yanmış ocağ olaydı
Sinemde bir tutuşmuş yanmış ocağ olaydı
Zülfün karanlığında bezme چراغ olaydı
Zülfün karanlığında bezme چراغ olaydı
Nolaydı yar nolaydı yar bade dolduraydı
Nolaydı yar nolaydı yar bade dolduraydı
Şu garip gönlüm için kanun icad olaydı.
Şu garip gönlüm için kanun icad olaydı.

(2) Kân: Maden mânâsıdır. evvelce kân-i hüner, hüner madeni. Kân-i fe-zail, fazilet madeni şeklinde kullanılırdı.

Meyhaneler kapısı, bahtım gibi kapansın,
Rindane bade içmek sensiz yasağ olaydı.

Nakarat..

Deşt-i cünun içinde gezmezdi böyle gönül,
Giysuların kemendi boynumda bağ olaydı.

Nakarat..

Terk-i cünun ederdı leylâ gamiyle mecnun,
Bir gün yüzün göreydi âlemde sağ olaydı.

Nakarat..

Bir âh ile yakardım gülşensaray-ı hüsnün,
Kanun-ı aşk içinde cüzi mesâğ olaydı.

Nakarat..

Efsaneler yazardım sevdây-ı aşka dair,
Gamden dilimde Hayri hal-i ferağ olaydı.

Nakarat..

Güftesi de, bestesi de meşhur şair Hacı Hayriye ait olan bu güzel şarkı, Beyati makamında olup mısralarla beraber nakarat da usulen ikişer defa tekrar edilir. Bu suretle fasıllarda çok yer tuttuğundan bunlardan ancak dört beyti okunur. Bununla beraber yine üstad okuyucular tarafından şarkının ikinci beytinden sonra Şirvan Hoyratının meselâ :

(Gamze deler, gamze deler, ağam) (Ah gam vurur, gamze deler, ağam)
parcaları okunduktan sonra tekrar şarkıya geçilerek (Deşt-i cünun içinde..) ile başlayan beyt ve bundan sonra tekrar Şirvandan

(Sinem hakkâk delemes)

(Delerse gamze deler.)

Aman, aman, digel halim yaman, dağlar duman)
şeklinde okunur ve esas şarkının son beyti olan (Efsaneler yazaydım..) beyti okunduktan sonra şarkı tamamlanmış olur. Bu tertip okunuş şekli, dinleyiciler üzerinde büyük tesirler bırakır.

No, 42

BİR AH ÇEKSEM

Karmı yağmış şu Harputun başına
Karmı yağmış şu Harputun başına
Kurban olan toprağına, taşına,
Kurban olan toprağına, taşına,

taşına, taşına, vah, vah
taşına, taşına, aman, aman

Yeni girmiş on üç on dört yaşına
Yeni girmiş on üç on dört yaşına
Küçük yaştan bir yar sevdim
Küçük yaştan bir yar sevdim

Uy nenni, vay nenni, ah nenni.
nenni, nenni
Uy nenni, vay nenni, ah nenni,
fidan boylum.

* * *

Bir ah çeksem karşıki dağlar yıkılır
Bir ah çeksem karşıki dağlar yıkılır
Bu gün posta günü canım sıkılır,
Bu gün posta günü canım sıkılır.

sıkılır, sıkılır, aman
sıkılır, sıkılır, aman, aman

Ellerin mektubu gelmiş okunur
Ellerin mektubu gelmiş okunur
Benim yüreğıme hançer sokulur,
Benim yüreğıme hançer sokulur,

sokulur, sokulur, aman
sokulur, sokulur, aman, aman.

* * *

Uzun olur telgrafın direğı
Yanık olur yar sevenin yüreğı
Kabul olmaz gariplerin dileğı
Küçük yaştan bir yar sevdim

Uy nenni, vay nenni, ah nenni,
fidan boylum

Küçücekten bir yar sevdim zulmu var
Benim gibi bahtı kara kul mu var?
Gelebilmem adûlardan yol mu var?
Küçük yaştan bir yar sevdim,

Uy nenni, vay nenni, ah nenni,
fidan boylum

* * *

Uzun olur uzun yolun selvisi
 Ben bilmezdim benim yarım hangisi
 Sırma saçlı, kalem kaşlı kendisi
 Küçük yaştan bir yar sevdim,   vah nenni, ah nenni, nenni
                                                                                                  fidan boyum.

Bu ağır türkünün makamı Hüseynidir. Dörtlüklerin her bir mısraı ayrı ayrı ikişer defa okunduğu gibi iki ve dördüncü mısraların son kelimeleri de usulen iki defa daha tekrarlanarak sonları, yukarıda işaret edildiği gibi (**Aman, aman veya Uy ninni**) ara nağmeleriyle tamamlanır. Bu türkü aynı zamanda Kürdili Hoyrat ayağıdır.

No. 43

EMINEM TÜRKÜSÜ

Ah Eminem oturmuş taşın üstüne
 Daranmış kakülü kaşın üstüne
 Daranmış kakülü kaşın üstüne
 Ah Selâmın gelirse başım üstüne

Eminem, Eminem güzel Eminem,
 Ben seni sevmişim güzel Eminem.

Ah Eminem oturmuş top top kâkülü
 Güzeller bağının odur vekili
 Güzeller bağının odur vekili
 Ah Basdığın yerde gül, sümbül ekili

Eminem, Eminem yosma Eminem,
 Her olur olmaza küsme Eminem.

Ah Eminem gidiyor akşam suyuna,
 Elbise kestirdim selvi boyuna,
 Elbise kestirdim selvi boyuna,
 Ah Kurban olam Eminenin huyuna.

Eminem, Eminem güzel Eminem,
 Uç köyün içinde bir tek Eminem.

Ah Camiin duvarı biri ben olan,
 Emine gelinin yarı ben olam
 Emine gelinin yarı ben olam
Ah Alem çiçek olsa harı ben olam.
 Eminem, Eminem nazlı Eminem,
 Düğün, derneklerde nazlı Eminem.

Ağır türkülerden biri olan Eminem türküsü Hüseyinî makamında söylenir. Üçer beytli olan bu türkünün yalnız ikinci mısraı, usulen iki defa, diğer bir ve üçüncü mısralarıyla nakarat beytleri birer defa okunur.

No. 44

SABAHIN SEHER VAKTINDA

Sabahın seher vaktında **Aman** oturmuş kahve iç
 Bir elinde altın makas **Aman** yarına kaftan biç
 Bir selâma razı oldum **Aman** onu da vermez geç
 Yar safada, ben cefada **Aman** ha şimdi yar yar şimdi
 Bu güzellik sana bana kalmaz **Aman** alacaksan al şimdi.

Sabahın seher vaktında **Aman** görebilsem yarımı
 Gül dalına bülbül konmuş **Aman** çeker ah-ü zarını
 Elimden almak isterler **Aman** benim nazlı yarımı
Nakarat

Sabahın seher vaktında **Aman** oturmuş kitap okur
 Öyle güzel okuyor ki **Aman** sanırsın bülbül şakır
 Kergehi almış dizine **Aman** yarına güller dokur
Nakarat

Sabahın seher vaktında **Aman** benim yarım geliyor
 Oturmuş kurna başında **Aman** inci gibi terliyor
 Elini yüzüne koymuş **Aman** yarım diye ağlıyor.
Nakarat

Bu şarkı, Harputun çok eski zamanlarına ait olup bilhassa düğünlerde zıfâf gecesinin ertesi günü ki, bu güne Harputda (Subha), İstanbulda ise (Paça) günü denilirdi. İşte bu günde düğün evine gelen bir çok kadının misafirler arasında çalma, çağırma, oynamalar olur, gelin bütün mü-

cevheratını takmış takıştırmış, ipekli elbiseler içinde misafirlere çıkarılır ve oynatılır da.. Bu şarkı, çok defa işte bu gün söylenir, temposuna uyularak ağır bir oyun oynanır, bu oyunu herkes kolay kolay oynayamazdı. Esas üç beyitten ibaret olan kuplelerde her beytin ortasına bir (Aman) kélimesi alınarak beytler iki defa okunur. Nakaratı ise aynı usul ile okunur ve tekrarlanmaz. Makamı Karcığardır. Bu şarkı aynı zamanda Kürdili bir Hayrat ayağıdır da..

No. 45

ÇOK ESKİ ZAMANLARA AIT BİR ŞARKI

On kerre sana demedimmi sevme dokuz yar
 On kerre sana demedimmi sevme dokuz yar
 Sekizde vefa, yoktur amma yedide zinhar
 Sekizde vefa, yoktur amma yedide zinhar
 Altı ile beş, dört ile hiç başa çıkılmaz
 Altı ile beş, dört ile hiç başa çıkılmaz
 Üçle ikinin terkini kıl, ta kala bir yar. **kala bir yar**
 Üçle ikinin terkini kıl, ta kala bir yar. **Aman, aman**

Bu şarkı, muhalif makamında olup, yukarıda işaret edildiği gibi dört beyitten ibaret olan şarkının her mısraı usulen iki defa okunduğu gibi dördüncü mısraın birinci okunuşunda sonundaki «Kala bir yar» tekrar edilir ve ikinci okunuşunda işe sonu aman amanla tamamlanır. Bu şarkı, birçok uzun ve ağır havalara ayak da olabilir.

No. 46

BİR ŞÜH-İ SITEMKÂR (ŞARKI)

Bir şüh-i sitemkâr beni saldı yeni derde **Aman aman**
 Bir şüh-i sitemkâr beni saldı yeni derde **Aman aman**
 Koydu şu benim başımı bin türlü kederde **Aman aman**
 Koydu şu benim başımı bin türlü kederde **Aman aman**
 Ağlar şu benim didelerim vakt-i seherde **Aman aman**
 Ağlar şu benim didelerim vakt-i seherde **Aman aman**

Sevdim nideyim terkedemem hayr-i beşerde **Aman aman**
 Bir misl-i melek zat-ı peri hüsn-i beşerde.

Bülbül güle aşık olup gül dalını bekler   **Aman aman**
 Pervane dahi yanmada aşk narını bekler   **Aman aman**
 Sevdalı aşık, her seher yar yolunu bekler   **Aman aman**
Nakarat..

Bu ağır şarkı da bizlere çok eski yılların yadigârıdır. Muhayyer makamındadır. Üç mısralı kuplelerin her beyti (Aman aman) larla sonuna kadar ikişer defa okunur, yalnız ikinci mısraın ikinci tekrarında (Aman aman) söylenmez. Nakaratda ise mısralar birer defa okunur. Çok güzel ve çok kolay Elezber ayağını da tutar.

No. 47

BAĞLARDA ÇEMEN SOLDU (ŞARKI)

Bağlarda çemen soldu,
 Bağlarda çemen soldu,
 Mestur-i gübar oldu,
 Mestur-i gübar oldu,
 Kes nağmeyi ey bülbül,
 Kes nağmeyi ey bülbül,
 Güller yine har oldu.

Ah leli, leli beyaz
 Ah leli, leli beyaz
 Beyaz yatmış uyanmaz
 Küçük çevre dayanmaz
 Yar uykudan uyanmaz.

* * *

Yeğidi yatağında,
 Kan akar otağında,
 Sayyadı tuzağında,
 Encamı şikâr oldu.

Düşvarıdır ahvalim,
 Ma'kûsdır ikbalim,
 Nakdine-i âmalım,
 Beyhude nisar oldu.

Nakarat..

Nakarat..

Hicriyle hilâl oldum,
 Bilmem ki, ne hal oldum,
 Ta şöyle hayal oldum,
 Ruhum bana bar oldu.

Nakarat..

İkbale zeval erdi,
 Efkâra kelâl erdi,
 Hayriye melâl erdi,
 Dünya bana dar oldu.

Nakarat..

Bu şarkının güftesi de, bestesi de Hacı Hayrinindir. Makamı muhayyerdir. Okunuşta usulen dörtlüklerin üç mısraı da sonuna kadar ikişer defa tekrarlandığı halde, dördüncü mısra, bir defa okunur, nakarat ise birinci mısra iki, diğerleri birer defa okunur. Ne gariptir ki, uzun yıllar arasında bu şarkı unutulmuş ve makamını aynen bir sonraki ikinci bir halk türküsüne vermiş ve böylece bu türkü zamanımıza kadar gelmiştir.

AŞ YEDİM DİLİM YANDI

Aş yedim dilim yandı,
Aş yedim dilim yandı,
Köz düştü kilim yandı,
Köz düştü kilim yandı,
Ben kilimi kayırmam.
Ben kilimi kayırmam.
Bahçede gülüm yandı.

Ah leli, leli beyaz
Ah leli, leli beyaz
Beyaz yatmış uyanmaz
Küçük çevre dayanmaz
Yar uykudan uyanmaz.

* * *

Dağlarda meşelerde,
Gül suyu şişelerde.
Ben sevdim eller aldı,
Ben kaldım köşelerde.

Evler göçe göç oldu.
İki derdim üç oldu.
Dert çektim emek çektim.
Emeklerim hiç oldu.

Nakarat..

Nakarat..

* * *

Elmalar dilim dilim,
Gel otur benim gülüm,
Ne dedim, neden küsdün,
Lâl olsun benim dilim.

Nakarat..

Bu halk türküsü, makamını bir evvelki şarkıdan aynen almıştır. Yine burada da dörtlüklerin üç mısraı ikişer defa tekrarlandığı halde dördüncü mısra tekrarlanmaz, nakaratta ise birinci mısra iki, diğerleri birer defa okunur. Türkü, Elezber ve İbrahimî makamlarının ayaklarını tutar.

Aynı zamanda bu türkünün bir hususiyeti, tarihî bir şerefi de vardır. Atatürk, ölümünden bir sene evvel bir yurt gezisi sırasında Diyarbakırdan dönerlerken Alâzığa da uğramışlardı, 17. Kasım. 1937 günü akşamı Halkevinde şereflerine tertip edilen bir toplantıda Hafız Osman Öge tarafından saz refakatiyle okunan bu türküyü Ata, çok beğenmiş ve yanında oturan Elâzığ mebusu Fazıl Ahmet beye: — Bu türkü, çok hoşuma gitti, hem de bize iki yeni kelime kazandırdı, bunlardan birisi (Aş) diğeri (Köz) dür, not al, türkünün tamam güftelerinin bir örneğini de bana veriniz» diye direktifler vermişti.

No. 48

TEVEKDE ÜZÜM KARA

Tevekde üzüm kara   Uy, uy, uy, uy..
 Salkımı düzüm kara   Yâr, yâr, yâr, yâr!
 Aman, aman, yangınam..   Kaşına da, gözüne de baygınım
                                          Cilvesine vurgunum..

İsterim yanan gelem   Uy, uy, uy, uy
 Elim boş, yüzüm kara.   Yâr, yâr, yâr, yâr!
                                          Aman, aman, yangınam..
                                          Kaşına da, gözüne de baygınım
                                          Anom sana tutkunum..

* * *

Tevek sende üzüm var,   Evlerinin direği.
 Üzüm sende gözüm var,   Kardan beyaz bileği,
 Bir evde iki baci,   Yarından ayrılanın,
 Küçüğünde gözüm var.   Elbet yanar yüreği.
                                          Nakarat.   Nakarat..

* * *

Tevekde arı gördüm.
 Ben bu gün yarı gördüm,
 Keske görmez olaydım.
 Benzini sarı gördüm.

Nakarat..

Bu dörtlük türkünün her mısraı sonuna «Uy, uy, uy, uy» veya «Yar, yar, yar, yar» gibi aranağmeleriyle birlikte birer defa okunduğu gibi nakaratı da bu mısralar gibi yine birer defa okunur. Makamı Muhayyerdir. Bu türkü aynı zamanda Elezber ve Maya ayaklarını da tutar.

No. 49

YÜKSEK MİNAREDE KANDİLLER YANAR

Yüksek minarede kandiller yanar
 Yüksek minarede kandiller yanar   Aman aman
 Kandilin üstüne Anam, vah canım, ah yavrum Bülbüller konar

Kandilin üstüne **Anam, vah canım, ah yavrum** Bülbüller konar
 İnsan sevdiğine böyle mi bakar
 İnsan sevdiğine böyle mi bakar **Aman aman**

İllerin bizimle anam, vah canım, ah gülüm ne davası var.
Gül ile Bülbülün anam, ah canım, vah yavrum har davası var.

* * *

Yüksek ayvanlarda yatmış uyumuş
 Elâ gözlerini **Anam, vah canım, ah gülüm** uyku bürümüş
 Ezel küçücekti şimdi büyümüş

Aman aman

Nakarat..

Bu üç mısralı ağır türkünün makamı Uşaktır. Türkünün okunuşunda birinci ve üçüncü beytler tiz olarak okunur ve tekrarında yavaş yavaş hafifliyerek sonları (**Aman aman**) la bağlanır, ikinci beyte ise hiç bir şey eklenmeksizin iki defa tekrarlanır, nakarat beytleri ise usulen birer defa okunur. (3)

No. 50

BİRLİKTE ALUP BEZME GETİR

«Birlikte alup bezme getir nay-ü rübabı,
 Birlikte otur nûş edelim bade-i nabı,
 Birlikte okurduk bütün elvah-ı şebabı,
 Birlikte bitirsek şu teessürlü kitabı.»

Bu kıt'a merhum Harputlu şair Hacı Hayrinindir. (4) Aşağıda biyog-

(3) Bu türkü, gerçi kırk beş senedenberi Harput folklorü arasında mühim yer almış olmasına rağmen esas Harputun malı değildir. I. inci cihan harbinin ilk yıllarında Elâzığa gelen kemani (Köroğlu) namıyla maruf bir kimse getirmişti. Ancak aradan bu kadar uzun yıllar geçtiği halde mevki ve ilgisini kaybetmemiş ve halen de söylenmekte bulunmuş olması bakımından folklorumuza alınmıştır. Kastamonuya ait bir halk türküsü olması muhtemeldir.

(4) Bak, Harput yollarında, Hacı Hayrı biyografisi, c. II, s. 203.

rafisini kaydettiğim aziz dostum Hafız Mustafa Tüzün de (5) bu kıt'ayı ele almış ve Muhayyer Kürdi makamında bestelemiştir. Beste, kıt'anın güzelliği ve üstünlüğü nisbetinde güzel olmuştur. Şarkının kodasındaki uzatmalar, yaylı veya nefesli sazlar birinci seferinde ağır ve son bölümde ise hepsinin iştirakiyle sür'atli olarak çalınır. Bestekârı, Harput'a ve Harput folkloruna karşı gösterdiği bu yakın alâka ve muvaffakiyetinden dolayı samim-i kalbimle tebrik ederim.

(5) Bestekâr H. H. Mustafa Tüzün 1907 (1323. R) tarihinde Kayseride doğmuştur, altı yaşında iken İstanbula gelmiş, tahsil görmüş ve bu arada hıfza çalışarak kuvvetli bir hafız olmuş ve bilgi yolunda da ilerlemiştir. Halen Cihangir camii imam ve hatibi ve aynı zamanda Beyoğlu Müftülüğü emcimen âzâsıdır.

Resim : 20 — Dostumuz Cihangir İmamı
H. H. Mustafa Tüzün

Çocukluğundanberi musikiye karşı olan merak ve hayranlığı ve hafız olması dolayısıyla de sesinin güzelliği, onu musiki âlemine yaklaştırmış, her şeyden evvel Ney'i ele almış ve mütemadi çalışmalarıyla kuvvetli bir Neyzen olmuş, bir kısım besteler de yazmıştır. Bununla beraber askerlik müddetinin büyük bir süresini Harput - Elâzığ bölgesi dahilinde geçirmiş ve Harput havalariyle ünsiyet peyda ederek bu havaları benimsemiş ve bu yüzden bir Harputlu gibi Harputa ve Harputlulara karşı içten gelen bir sergi ile bağlı olduğu halde bu besteyi yazmış ve bana hediye etmiştir. Ben de bu kıymetli parçayı, Harput şarkı ve türküleri arasına almakla iftihar duymaktayım.

No. 51

C) Grubu :

KARA DUTUN DALINI

Kara dutun dalını	Uy uy...
Eridirler bahını	Sabr edemem ben...
Gel sana öğreteyim	Uy uy...
Hovardalık yolunu	Dayanamam ben...
	Altın yüzük, kol bilezik, kendisi
	nazik uy uy...
	Ben yarımından ayrılmışım bana da
	yazık vay...

***

Köprünün altı diken	Bu derenin uzununu
Yakdın beni kız iken	Kıramadım buzunu
Allâh da seni yaksın	Ölmiyeydim göreydim
Üç günlük gelin iken	Bir de yarın yüzünü.
Nakarat	Nakarat...

***

Kara dut parmak gibi	Bu dağın ardı meşe
Kız yüzün kaymak gibi	Gün kalka, gölge düşe
Seni benden ayıran	Beni senden ayıran
Kurusun yaprak gibi	Evine şivan düşe.
Nakarat...	Nakarat...

***

Kara duta yaslandım	Yola çıktım tez elden
Yağmur yağdı islandım	Ben yanımdan ezelden
Kınamayın ahbablar	Çekmediğim kalmadı
Ben şekerle beslendim	Bir vefasız güzelden.
Nakarat...	Nakarat...

Kara dutun karası
Yüzünde yıl yarası
İçimizde biri var
Başımızın belâsı.

Yağmur yağar yerlere
Ben düşmüşüm dillere
Kim ne derse ko desin
Seni vermem illere.

Nakarat...

Nakarat...

Bu türkünün makamı rasttır. Dörtlü kuplelerden ibaret olan bu türkünün birinci ve üçüncü beytlerinin sonu «Uy, uy», ikinci ve dördüncü beytlerin sonu ise «Sabredemem ben» bağlamalarıyla her beyt ikişer defa tekrar edilir. Nakaratın, birinci beyti bir, ikincisi ise iki defa tekrarlanır. Türküden kolaylıkla Müstezat makamına geçilir ve tiz perdeden okunan bir müstezat dinleyiciler üzerinde çok müessir olabilir.

No. 52

GÖREMEDİM ALEMDE BİR BENZERİN (Şarkı)

Görmedim âlemde bir benzerin ey güzel
Görmedim âlemde bir benzerin ey güzel
Övmüş de yaratmış, yaradanım ta ezel
Övmüş de yaratmış, yaradanım ta ezel
Böyle boy, böyle bos, bu ince bel, beyaz el.
Böyle boy, böyle bos, bu ince bel, beyaz el.

**Böyle kaş, böyle göz, böyle eda, böyle naz
Böyle kaş, böyle göz, böyle eda, kimde var.**

* * *

Ömrümün baharı, güller açar yüzünde
Kaş keman, kirpik ok, ceylan oynar gözünde
Canlara can katar, ne sihir var sözünde.

**Böyle kaş, böyle göz, böyle eda, kimde var.
Bu işve, bu cilve, hiç kimsede bulunmaz.**

Rast makamındaki bu şarkı, Dede Ef. nin :

«Yine bir gülñihal aldı bu aklımı»

Şarkısına nazire olarak yazılmış ve bestesi de yine aynı makam üzerine ve fakat Harput nağmelerine göre ayarlanmıştır. Üçer beytten ibaret olan kuplelerin her mısraı tekrar edilmek suretiyle usulen ikişer, nakarat beytleri ise işaret edildiği gibi birer defa okunur.

No, 53

AĞAM MENDİLİN HANI

«Kaşların keman senin
 Kaşların keman senin
 Elinden aman senin
 Elinden aman senin
 Derdin belân çekmişim
 Derdin belân çekmişim
 Bir hayli zaman senin
 Bir hayli zaman senin.»

Ağam mendilin hanı
 Paşam mendilin hanı
 Durmaz parmağım kanı
 Durmaz parmağım kanı
 Benim sevdiğim sensin
 Benim sevdiğim sensin
 Senin sevdiğin hanı.
 Senin sevdiğin hanı.

* * *

«Kaşların yaydır bana
 Cemalın aydır bana
 Ben ölsem canım kurban
 Sen ölsem yaydır bana.»

Nakarat.,

«Kaşların oydu beni
 Bir güzel soydu beni
 Soydu beceremedi
 Yaralı koydu beni.»

Nakarat.,

* * *

«Kaşların mildir yarım
 Dilin bülbüldür yarım
 Aramız dağlar alsa
 Kalbimiz birdir yarım.»

Nakarat.,

«Kaşların ince ince
 Ölürüm görmeyince
 Ben sana yarmı derim
 Sineme sarmayınca.»

Nakarat.,

Bu türkünün makamı Hicazdır. Türküden sonra Varsah makamına kolaylıkla geçilir ve aynı zamanda bir oyun havasıdır. Bu türkünün her beyti usulen ikişer defa tekrarlandığı gibi, nakarat beytleri de aynı şekilde ikişer defa okunur.

No. 54

NECİBEM

Necibemin çifte de kürkü
Ah Biri samur, biri de tilki
 Necibeme çıktı da türkü.

Necibem, Necibem, Aynalı Necibem
Gerdanı beyaz, sürmeli Necibem.

Edasına yandım, yandım
 Uykulardan uyandırdım
 Al kanla boyandırdım
 Allâhdan bul Necibem.

* * *

Necibemin kaşları kara
Aman Yüreğime vurdu da yara
 Kavuşmaya bulsam çare.

Necibem, Necibem, Aynalı Necibem
Gerdanı beyaz, sürmeli Necibem.

Nakarat..

Üç beytli olan bu türkünün her mısraı, usulen tekrar edilir, ikinci tekrarlamada temponun daha kıvrak ve neş'eli olması için bir (haydı) kelimesi eklenerek mısralar birbirine bağlanır. İkinci beytin başına da ayrıca bir ah veya aman kelimesi ilâve edilir, kuple tamamlandıktan sonra (Necibem, Necibem, aynalı Necibem — Gerdanı beyaz, sürmeli Necibem) aranağmesi bir defa, nakarat ise başından sonuna kadar iki defa tekrar edilir.

Bu türküyü, ben altmış sene evvel Harputun malı olarak fasıllarda çalınır ve söylenir gördüm. Kemaliyeliler (Egin) bu türküye bizimdir derler, bence Egin demek, Harput demek Harput demek de Egin demektir, esasen Egin, Harput eyaleti dahilinde bir kasaba olduğundan Folklorunun da müşterek olması iktiza eder, yeter ki türkünün aslını ve melodisini kaybetmiyelim. Bu türkü Hicaz makamındadır ve aynı zamanda güzel bir oyun havasıdır.

No. 55

DEĞİRMEN SALA BENZER

Değirmen sala benzer	Anan öle
Değirmen sala benzer	Anan öle
Kız dilin lâla benzer	
Kız dilin lâla benzer	
Terlemiş memelerin	Anan öle
Terlemiş memelerin	Anan öle
Erimiş bala benzer	
Erimiş bala benzer	
	Olmaz hatunum olmaz Anan öle
	Olmaz hatunum olmaz Canan köle
	Değirmene su gelmez
	Senin buğdan un olmaz.

* * *

Değirmen üstü çınar	Değirmen üstü çiçek
Çınarın altı pınar	Orak getirin biçek
Dışarım buz bağlamış	Bana derler yardan geç
İçerim durmaz yanar.	Yar şirin nasıl geçek.
Nakarat..	Nakarat..

* * *

Değirmenin bendine	Değirmen bentli olur.
Döner kendi kendine	Yar seven dertli olur
Hakikatli yar olsa	Seversen esmeri sev
Gelir kendi kendine	Esmer vefalı olur.
Nakarat..	Nakarat..

Bu dörtlük türkünün bütün mısraları ikişer defa tekrar edilir, birinci ve üçüncü beytlerin sonuna «Anan öle» veya «Canan köle» diye bir aranağmesi eklenir. Nakaratın ise birinci beyti iki, diğerleri bir defa ile sona erer. Makamı Sabadır. Ekseriyetle fasıllarda bu türküden sonra Mevlevi peşrevi çalınır ki, hakikaten cazip olur.

No. 56

DERE BOYU DÜZ GİDER UY NEREYE

Dere boyu düz gider	Balam
Bir kınalı kız gider	Uy nereye

Ağam nereye, paşam nereye nereye
gidersin bu gece, yar bu gece
Evimi yıkdın, barkımı yıkdın, sen bu
gece, yar bu gece.

Kız yolunu şaşırmış
İnşallâh bize gider

Balam
Uy nereye
Nereye ağam, nereye paşam, nereye
gidersin bu gece, yar bu gece.

* * *

Dereler buz bağladı
Yolcular iz bağladı
Beni bir gelin vurdu
Yaramı kız bağladı

Dereler akar gider
Yar gelir bakar gider
Öyle bir yar sevdim ki,
Canımı yakar gider.

Nakarat

Nakarat

* * *

İndim derede durdum
Yedi göverçin vurdum
Güzeller arasında
Ben bir kıza vuruldum.

Nakarat

Bu türkü ise Uşak makamında bir oyun ve şıkırdım havasıyla oynak ve neş'eli bir türküdür. Nakarat ve aranağmeleri yukarıda gösterilmiştir, aynen bu usul dahilinde söylenmelidir.

No. 57

BAĞ ALTINA

Bağ altına, bağ altına, bağlamış gerdan altına, al beni yorgan altına,
haydi yavrum ayvan altına.

diye bir giriş yapılır.

Bizim bağın kıracı

Bağ altına, bağ altına, bağlamış gerdan
altına, haydi yavrum ayvan altına

Çift gezer iki baci
Çift gezer iki baci

Bağ üstüne, bağ üstüne, bağlamış gerdan
üâstüne, al beni sinen üstüne

Büyüğü hele mele

Bağ üstüne, bağ üstüne, bağlamış gerdan
üâstüne, al beni sinen üstüne

Küçüğü can ilacı.

Yar algarım, vay ağlarım, yavrum karalar
bağlarım, selâmım yara yollarım.

* * *

Bizim bağlar buradır
Gülü sıra sıradır
Yarım gitti gelmedi
Gönlüm ardısıradır.

Nakarat..
Nakarat..
Nakarat..
Nakarat..

* * *

Kaşların yaydır bana
Cemalın aydır bana
Ben ölsem canım kurban
Sen ölsem yaydır bana.

Nakarat..
Nakarat..
Nakarat..
Nakarat..

* * *

Bu dörtlü türkünün mısraları birer defa ve fakat her defasında nakaratı da mısralarla beraber tekrar edilir. Esas türküye yine bu nakaratla girilir. Makamı Beyatidir, aynı zamanda güzel bir oyun havasıdır da.. Türküden sonra aynı makamda her hengi bir gazel okunabilir.

No. 58

BAHÇEYE YENDİM Kİ

Bahçeye yendim (1) ki, güllerin derem
Bahçeye yendim ki, güllerin derem
Gülün mahnasiyle (2) yavrumu görem
Gülün mahnasiyle yavrumu görem
yarımı görem de meylimi verem
yarımı görem de meylimi verem

Ah yörü, yörü, yörü
boynan dolanam
Sen uyu, ben
uykulardan uyanam
Senin hasretliğin
nasıl dayanam.

* * *

(1) Yendim, Harput şivesiyle indim kelimesinin karşılığı.

(2) Manha: Harput şivesiyle behanenin karşılığı.

Bahçeye yendim ki, taş bulamadım
 Bir yüzük yaptırdım kaş bulamadım
 Kendime münasip eş bulamadım.

Nakarat..

* * *

Bahçeye yendim ki, ağaçlar, kuşlar
 Al yeşil geyinmiş servi ağaçlar
 İnsan sevdiğine canlar bağışlar.

Nakarat..

* * *

Bahçenin dibinde, nar yeyilirmi?
 Askere gidene dur deyilirmi?
 Her olur olmaz, yar deyilirmi?

Nakarat..

Üç kupleden ibaret olan bu türkü, oynak bir türkü olup bütün mısraları usulen ikişer ve nakarat beytleri ise birer defa okunur. Aynı zamanda bir oyun havası olduğu gibi Maya ve Bağrıyanık ayaklarını da tutar, bununla beraber bu türkü çalınır ve söylenirken çok güzel şeve (3) de kırılır.

No. 59

KALADA KAVUN YERLER

Kalada kavun yerler	Yar sarı kavun dilimi
	Oğlan sıkma elimi
	Sen bükersin belimi
	Gönder gele sevgilimi, gülümü
Ben de gitsem ne derler	Nakarat..
Yardan murad almaya	Nakarat..
Koymadı zalim iller	Nakarat..

Bu türkü beyatî makamında okunur. Yukarıda işaret edildiği gibi dört beytten ibaret olan kuplede birinci beytin okunmasından sonra, dört beytli nakarat birer defa okunur, ikinci, üçüncü, dördüncü beytlerin sonlarında is yine aynı şekilde nakarat tekrar edilir. Şakrak bir türküdür, türkü Divan ayağını tuttuğu gibi aynı zamanda Maya kapıları da açıktır.

(3) Şeve: Bir zamanlar genç kadınlar ve kızların kollarına takdıkları renkli, çiçekli ve aynalı cam bilezik.

No. 60

EVLERİ GÖRÜNÜYOR

Evleri görünüyor, Nana nay, nananay, nananay nana nay
 Gönüldür yeriniyor. Vay beni..
 Gönüldür yeriniyor. Vay beni..

Çekilecek dert değil Nana nay, nana nay, nana nay, nananay
 Mevlâm sabır veriyor. Vay beni..
 Mevlâm sabır veriyor. Baygını..

* * *

Arpa ekdim düzlere.
 Mail oldum gözlere.
 Ben buradan gideyim.
 Harput kalsın kızlere!..

Karanfilsin barnı yok.
 Sen güzelsin yarın yok.
 Ben seni çok severim,
 Cahilsin haberin yok!..

Nakarat

Nakarat

Bu türkünün dörtlüklerinden birinci beytin sonuna yukarıda işaret edildiği üzere «Nana nay..» lar eklenerek bir defa, ikinci beytin sonuna da «Vay beni» eklenerek usulen iki defa okunur. Beyati makamında bir maya türküsüdür, bu türküden sonra çok kolaylıkla maya tutulur. Aynı zamanda Divan için de bir ayak sayılır.

No. 61

KÜRDÜN KIZI

Kürdün kızı iğ eğirir	Leley Eşi (Ayşe)
Kürdün kızı iğ eğirir	Leçevreşi
Hem eğirir, hem buğurur	Yaman Eşi
Hem eğirir, hem buğurur	Leçevreşi

* * *

Kürdün kızı yün tarıyor	Leley Eşi
Hem tarıyor, hem sarıyor	Leley Eşi
Kürdün kızı yuha (4) açar	Leley Eşi
Hem açıyor, hem saçıyor	Leley Eşi

* * *

(4) Yufkaya, mahalli şive ile yuha denilir.

Kürdün kızı çorap dokur	Leley Eşi
Dertli dertli lâvik (5) okur	Leley Eşi
Kürdün kızı oyun oynar	Leley Eşi
Oynuyarak gönül yakar.	Leley Eşi

Harputun bu çok eski türküsü aynı zamanda güzel bir oyun havasıdır ve çok defa da «Al kara kuşun yavrusunu» (6) oyununda çalınır ve söylenir. Oyundan sonra da ayağa kalkılarak oynanır. Beyati makamındadır. Her beyt, yukarıda gösterildiği üzere türkünün sonuna kadar ve ara nağmeleri olan (Leley Eşi) ile birlikte usulen ikişer defa söylenir.

No. 62

HAVUZ BAŞININ GÜLLERİ

Havuz başının gülleri
Havuz başının gülleri
Şak şak öter bülbülleri
Şak şak öter bülbülleri
O yarın Dudu dilleri.
O yarın Dudu dilleri.

Allâh yar gele, yar gele
Ümitvar gele, tez gele
İnşaaallah bize gele.

* * *

Havuz başında yatmalı
Yorganı yele atmalı
O yarı sarup yatmalı.

Havuz başında var desti
Ne yaman bir rüzgâr esdi
O yar benden ümit kesdi.

Nakarat..

Nakarat..

Bu türkü de Harputun oynak ve orijinal türkülerinden biridir. Üç kupleden ibaret olan türkünün her mısraı, usulen ikişer, nakarat beytleri ise birer defa okunur. Türkü, aynı zamanda bir oyun havasıdır. Makamı ise Hüseynidir.

(5) Kürtçe türkü ve uzun havalara lâvik denilir.

(6) Bak, aşağıda oyunlar bölümü, müzikli temaşa.

No. 63

HOP HOP NANAY

Evleri uçda yarım Hop hop nanay nanay
 Dalyan boylum nanay
 Hoş bakışım nanay
 Sırma da saçım nanay
 Nanay kendi malim.

Ver bana müjde yarım

Nakarat..

Ayak basdığın yere

Nakarat..

Ederim secde yarım.

Nakarat..

* * *

Gel gülüm gitme gülüm Digel digel yanıma
 At kolların koynuma
 Sıyrıl da gel koynuma
 Kadan belân canıma
 Ne canıma canıma.

Beni terk etme gülüm

Nakarat..

Beni terk eder isen

Nakarat..

Murada erme gülüm.

Nakarat..

* * *

Evleri görünüyor Giderim bende bende
 Gönüldür yeriniyor Bir ayvam kaldı sende
 Çekilecek dert değil Ayva gibi sarardım
 Mevlâm sabır veriyor. Din, iman yok mu sende?
 Nakarat.. Nakarat..

* * *

Karanfilsin, tarçınsın
 Neden böyle hırçınsın
 Ne büyüksün, ne küçük
 Tamam benim harcımsın.

Nakarat..

Bu türkü, Harputun oyun ve şakrak havaları arasında mühim yer almış eski bir türküdür. Makamı Nevruzdur. Dört beytten ibaret olan türkünün, her beytinin sonunda nakaratın beş beyti söylenecek, ikinci, üçüncü ve dördüncü beytlerinde de aynı nakarat tekrarlanacaktır. Ancak bir farkla ki, ikinci kuple beytlerinin aralıklarına girecek nakarat yukarıda işaret ettiğim şekilde değiştirilebilir.

No. 64

DAMA KURDUM ÇATMAYI

Dama kurdum çatmayı	Balam
Dama kurdum çatmayı	Anam
Çağır gele Fatmayı	Balam
Çağır gele Fatmayı	
Fatmam nerden öğrenmiş	Anam
Fatmam nerden öğrenmiş	Anam
Çarşafdan kol atmayı	Anam
Çarşafdan kol atmayı	
	Ağam gözlerin olam.
	Şirin sözlerin olam.

* * *

Dama çıkma görürler
Güzelsin gül verirler
Bu komşular haindir-
Bizi dile verirler

Nakarat..

Bu dörtlük türküde, her mısra usulen ve yukarıda gösterildiği üzere başından sonuna kadar ikişer defa tekrarlanır, nakaratın beytleri ise birer defadır. Makamı İbrahimiye'dir, aynı zamanda güzel bir oyun havasıdır.

No. 65

KEKLİĞİM SEKER AĞLAR

Kekliğim seker ağlar	Uç gel yanıma di keklük
	Kadan canıma di keklük

Kekliğim, kecliğim, kecliğim of
Göksüne tüyler ekdiğim vay
Nedir benim çektiğim of.

Tüyünü döker ağlar Uç gel yanıma di kecliğ
Kadan canıma di kecliğ
Nakarat..

Avcı senin izinde Uç gel yanıma di kecliğ
Kadan canıma di kecliğ
Nakarat..

Durmadan gezer ağlar. Uç gel yanıma di kecliğ
Kadan canıma di kecliğ
Nakarat..

* * *

Kekliğ taşda ne gezer
Kalem kaşda ne gezer
Dediler yarın gelmiş
Akıl başda ne gezer.

Nakarat

Kekliğim seker gelir
Tüyünü döker gelir
Kız oğlanı severse
Dağları söker gelir.

Nakarat

Bu türkü, Harputun oyun ve şakrak havaları arasında yer almıştır, oyuna, bu türkü ile çok canlı ve neş'eli figürlerle devam edilir. Makamı Nevruz (Karcigar) dır. Dörtlüklerden her birinin sonunda «Uç gel yanıma di kecliğ — Kadan canıma di kecliğ» aranağmeleriyle üç beyitten ibaret olan nakarat, sonuna kadar usulen mısralara eklenir ve bu teker-rürler ise ayrıca bir canlılık yaratır.

No. 66

BİR GELİN TÜRKÜSÜ

Gelin ağlar yaşın yaşın
Gitmem diye salları başın
Gitmem diye salları başın
Şimdi gelir bey kardeşin.

Ağlama gelin ağlama
El oğludur bel bağlama
Gelinlik mübarek olsun.
Dünyada gelin sağ olsun.

Gelinin geydiği atlas
 Atlasa iğneler batmaz
 Atlasa iğneler batmaz
 Gelin güveysiz yatmaz.

Ağlama gelin ağlama
 El oğludur bel bağlama
 Gelinlik mübarek olsun.
 Aman güveği sağ olsun

Bu türkü, umumiyet itibariyle düğünlerde gelinin ellerine kına yakma törenlerinde söylenir. Bu üçlü türkünün yalnız ikinci mısraı iki defa tekrar edilir, diğerleri ve nakaratın beytleri ise birer defa söylenmek suretiyle ikinci kupleye geçilir. Çok defa bu türkü söylenirken bir taraftan da kadın oyuncular kalkar ağır ağır oynarlardı. Makamı muhalifdir. (Hüzzam)

No. 67

O YANI PENBE

O yanı penbe **Anam** bu yanı penbe
 O yanı penbe **Canım** bu yanı penbe
 Dök sırma saçları **Canım** gönlüm var sende
 Dök sırma saçları **Anam** gönlüm var sende.
 Kaşlar, gözler, gözler âlâdır, anam gözler âlâdır
 El vurma, dil vurma yürek yaradır
 El vurma, dil vurma sinem yaradır.

* * *

O yanı atlas **Canım** bu yanı atlas
 Çöz göksün düğmesin **Canım** iğneler batmaz

* * *

O yanı hindi **Anam** bu yanı hindi
 Gel otur yanıma **Anam** gönlüm var şimdi.

İkişer beytli olan ve çok eski zamanlardan bizlere yadigâr olarak intikal etmiş bulunan bu türkünün mısraları usulen ayrı ayrı ikişer defa, nakaratın ise birinci beyti bir, ikincisi iki defa okunur ve beytler arasına bir «**Anam**» veya «**Canım**» aranağmesi ilâvesiyle türküye başka bir âhenk verilir. Makamı Muhalif (Hüzzam) dır, bu türkü de ayrıca bir oyun havasıdır.

No. 68

ISFAHANDA HAN İŞLERİM

İsfahanda han işlerim   Hançerimi gümüşlerim
İsfahanda han işlerim   Hançerimi gümüşlerim

Hem öperim, hem dişlerim.

**Tesbihi mercan güzeli yar, yar, yar, yar, Yandım
elinden**

**Öpeydim, kucaydım ince belinden.
Saraydım, öpeydim nermin elinden.**

* * *

İsfahanda han kalmadı   Sende bende can kalmadı
Mısırdaki sultan kalmadı.

Nakarat..

İsfahanın han yokuşu   Söküldü mestin dikişi
Nereden alım öpüşü.

Nakarat..

Bu türkü Harputun çok eski zamanlarına ait bir türkü olup üçlü kuplelerden birinci ve ikinci mısralar bir arada ve birbirine bağlı olarak iki defa, üçüncü mısra ise bir defa okunduğu gibi nakaratı teşkil eden beytler ise usulen birer defa okunur. Makamı Muhalifdir, aynı zamanda bir oyun havasıdır da..

No. 69

HAKDAN DİLERİM

Hakdan dilerim, yar bana mihman ola bir gün
Hakdan dilerim, yar bana mihman ola bir gün
Mihman ola ki, derdime derman ola bir gün
Mihman ola ki, derdime derman ola bir gün

**Ah güzele, vah güzele, afet-i devran güzele
Toplayım yüz bin çirkini, kurban edem bir güzele
Of ff, of ff, of ff, yandım elinden
Saram dedim, saramadım ince belinden.**

Bu şarkı çok ağır olmasına rağmen, nakaratı itibariyle mükemmel bir oyun havasıdır. (7) Elimizde yalnız iki beyt var, bunların da usulen ikişer defa okunduğunu iyi hatırlıyorum. Nakarat beytleri ise birer defa okunur, makamı Muhalifdir (Hüzzam) Çok kıymetli ve aydın hemşehrimiz sayın Fahriye Uluerden derlenmiştir.

KALA MEYDANIN DÜZÜ

Kala (Kal'e) meydanın düzü
Devriye sardı bizi
Gelin gidek ahbaplar
Kurtarah kızımızı. (8) **Di yar, yar hey Allâh**
Of yandım Allâh Allâh
Vaveyliküm maşaallâh
Koynundaki şamamı (9)
Koklarım ben inşaallâh.

* * *

Kalanın burcu muyum	Kala dibi beden yar
Dil bilmez Gürcü müyüm	Kurban olam adan yar
Evin yıkılsın Felek	Şu Harputun içinde
Ben gurbet harcı mıyım.	Beni senden eden var.
Nakarat..	Nakarat..

* * *

Kalanın bedenleri	Kaladan indim iniş
Dönderin gidenleri	Mendilim dolu yemiş
Etini kıyma çekin	Yara yolladım yemiş
Sevüp terk edenleri.	Kendisi gelsin demiş.
Nakarat..	Nakarat..

Çok eski bir Kala türkümüz daha vardır ki, yalnız güftesi elde bes-tesi maalesef bilinmemektedir. Bu sebeple banda da alınamadığı gibi notası da yazılamamıştır. Dörtlüklerden ibaret olan bu türkünün okunuş şeklini şöyle hatırlıyorum: Gerek nakarat, gerekse esas türkünün beytleri birer defa okunurdu, aynı zamanda bir oyun havasıydı.

(7) Bak, aşağıda Oyunlar bölümü. (Gelin oyunu).

(8) Kurtarah: Kurtarmak masdarından.

(9) Şamam: Kokulu bir bitgi, Acur.

2 — OYUNLARIMIZ

Oyunlarımızda yüz ifadeleri, ritmik kol, bacak, ayak ve vücut hareketleri, bu oyunların önemli karakteristliğini teşkil eder. Oyuncuların başda genç, hareketlerinde çevik, aynı zamanda zarif ve bununla beraber mütenasip bir vücuda sahip olmaları gerekmektedir. Bir oyuncunun san'at değeri ile estetik zevkinin müsavi olması ve birleştirilmesi iktiza eder. Yukarıda gerçi herşeyden evvel oyuncularımızın genç olmaları tavsiyesinde bulundumsa da bizde öyle yaşlılar vardır ki, bazı oyunlarda çoğunluğun heyecanla takdirini kazanacak ve bir çok gençlerin parmaklarını ısırtacak derecede meharetle, zevkle, tahammülle oynadıkları görülmüştür.

Hulâsa, bu oyun san'atına karşı olan merak ve ilgiyi, Harputun gencinde de, ihtiyarında da, hatta kadınlarında da müşahade etmekteyiz. Doğu illerinin halkı ekseriyetle böyledir. Bilhassa Doğuda Azeriler de bize benzerler, hatta onlar müzik itibariyle (Tar ve saire) bizden üstündürler. Hulâsa : bizim oyunlarımızın çoğunda klâsik dans usulü vardır. Sonra bizde makyaj yoktur, ancak eski devirlerin geyim tarzını hatırlatmak maksadiyle bazan kostüm mecburiyeti tatbik edilirse de sair zamanlarda oyunlar, hep günlük elbiselerle yapılır ve sonra oyuncuların esas gayeleri eğlendirmek için değil, eğlenmek içindir.

A — MÜZİKLİ OYUNLAR

No. 70

a) KALKAN KILIÇ :

Harputda müzikli oyunların en başında geleni Kalkankılıçtır. Oyun mydanının etrafını çeviren yüzlerce seyirci, heyecan içinde. Gözleri, gönülleri oyuncuların geleceği tarafa bağlı ve hep o tarafa akıyor.. Davul zurnanın bu oyuna has temposunun yavaş yavaş uzaklardan işitilmesi seyircilerin heyecanını artırmada.. Acaba meydana hengi oyuncular gelecek diye tepeden tırnağa kadar dikkat kesilmedeler.. Davul gümbürtüleri, Kalkankılıç şakırtıları arasında oyuncular, meydana oynıya oynıya girerler. Girince de evvki uğultu ve kaynaşma birdenbire diner ve susar. Şimdi o koca kütle bir kalp gibi çarpmadadır.

Resim : 21 — Eski çağlara ait temsili bir düğünde Kalkan-Kılıç
Sağda Mehmet Durak, solda Kaptan Şevket

Oyuncuların ayaklarında rugan ve sivri uçlu yerli ayakkapları, üzerinde paçaları dar ve yukarıya doğru genişleyen ve paça ağızlarıyla yan

tarafları siyah ince ipek şeritlerle süslü mavi şalvarlar giymişlerdir. Şalvarın üstünde, belde bir Acem şalı veya bir ipek Trablus kuşağı sarılı.. Boyundan asılmış altın veya gümüş kordonlu saatları bu şalın arasında.. ve yine bu şalın arasında gümüş kabzalı zarif hançerler, parıl parıl parlamada.. Şam veya yerli ipek kumaşdan bir yelek ve bu yeleğin üzerinde kahve, mor, yeşil veya fes rengi sırmalı saltalar.. (Çepken)

Sağ ellerde kılıçlar, sol ellerde gümüş gibi parlıyan koca kalkanlar var.. Oyuncular, işte bu kıyafetle meydana girdikleri sıra biri önde, diğeri arkada meydanın etrafında, seyircilerin önünden geçmek ve onları selâmlamak suretiyle üç defa dolaştıktan sonra davulun temposu değişir. Tempo değişince oyuncular karşı karşıya geçer, kılıç ve kalkanlarıyla birbirlerini selâmlarlar ve sonra bu oyuna mahsus bir çok hareketler ve gösteriler yaparak birbirlerinin kuvvet ve kudret derecelerini ölçerler.. Bu deneme yapıldıktan sonra oyun başlar, oyuncular hem oynar, hem de birbirlerini dikiz ederek taarruza geçerler, o sıra oyun havasının temposu hemen değişir.. karşı karşıya öyle bir vuruşur, öyle bir çarpışır ki, kılıç şakırtıları, kılıç ve kalkanlardan etrafa saçılan kıvılcımlar, seyircilerin göğüslerini kabartmaya ve heyecanlarını artırmaya kâfi gelir.. Çarpışma son haddine gelmiştir.. Zurnalar, bütün hızları, Davullar bütün gümbürtüleriyle fezağa doğru akisler yaparken oyuncular, bir cezbe tutulmuş gibi çarpışır, çarpışır. Doğrusunu söylemek lâzımgelirse bu oyun değil bir hamaset tablosudur.

Nihayet bu mübareze, taraflardan birinin yenilmesiyle oyun sakinleşir ve yine oynayarak meydanı dönmeğe başlarlar, bu sıra galip gelen, mağlûbun düşen kılıcını yerden alarak arkasına vermek suretiyle bir alıcenaplık gösterişi yapar, bunun üzerine öpüşürler ve aynı tempo ile Davullar ve Zurnalar çalına çalına meydandan çekilirler.

Bu oyun çok defa Dügün alaylarının önünde ve bilhassa gelin tahterevana bindirilip de hazırlanıncaya kadar kız evinin önünde aynı oyun oynanır ve şadlık gösterileri yapılır. Oyun haddizatında çok ağır aynı zamanda tehlikeli ve zor bir oyun olduğundan kalkan kılıç, gelişi güzel her acemi oyuncuya verilmez ve verilemezdi. Çok eskiden bu oyunları, isteklilere öğretmek için bunların ellerine tahtadan kalkan kılıç verilir, öğrenip de usta oldukları zaman hakiki kalkan kılıç ellerine verilir. Şimdi bu oyunun kahramanları çok azalmıştır. Ancak hatırımda kaldığına göre 30-1-1947 perşembe günü akşamı Taksim Belediye Gazinosunda yapılan Elâzığ Folklor gecesinde bu oyunu da programımıza koymuştuk. Aziz hemşehrilerimizden Kaptan Şevket ile Malatacıklı Mehmet Durak'ın oyunları, bizlere hakikaten eski zamanları ve eski oyuncuları hatırlatmıştı. Bunlardan başka Rasim Küçükkel dostumuzla Babi Hüseyin de çok güzel ve çok kıyak oynarlardı, hepsi de var olsunlar!

b) HALAYLAR :

Halay oyunları canlı ve cazip olduğu kadar yiğitlik ve kahramanlık, oyunlarıdır da.. Aynı zamanda bu oyunlar, birlik, beraberlik ve dostluğu da ifade ederler. (1)

Harputun yedi davul, yedi zurnası karşısında aynı boy, aynı vücut ve aynı yağız çehrelerle sıralanmış, kolları birbirine kenetli yedi sekiz, bazan on onbeş delikanlının bir arada aynı his ve aynı heyecanla ve yorulmak bilmez bir enerji sarfiyle bu oyunları oynamaları hakikaten şaheser milli bir olay ve varlıktı.

Resim : 22 — Eski çağlara ait kıyafetleriyle beş gencimiz Halayda
Kolbaşı: Hüseyin Sarı Saltuk

Oyuncuların adedi ne kadar çoğalırsa çoğalsın, sanki bir kişi oynuyor gibi tepeden tırnağa kadar bütün ritmik hareketler aynı anda yapılır, oyuncular, hep birbirlerinin bellerine sarılmışlardır. Başlar, sola mı, sola?.. sağa mı, sağa?.. Gözler karşıya mı, karşıya?.. Omuzlar ve kollar bir-

(1) Bu oyunun kahramanlarından ve Adliye arkadaşlarımdan rahmetli Pekinikli Hüseyin ve Dayı Mustafa beylerin, yine Adliye arkadaşımız rahmetli Kesirikli Kekeç Sabri Ef. nin bizzat çaldığı şahane Davul karşısında oynadıkları Halayları bir türlü unutamıyorum. Tanrı, bu üç şen ve şüh arkadaşları yaratırken yapılarını ve ruhlarını sanki bu oyun için bin bir neşe, zevk ve heyecanla kurmuştu. Hele Sabri!.. Hele Sabri!..

birine sımsıkı girmiş.. Hele bacaklar, elektrikli bir makinenin kolları, gibi, o anda öne, arkaya, sağa ve sola kıvrılır.. ayakların vazifesi ise bu elâstiki kütlenin hareketlerini tamamlar ve oyunun kıymetini o nisbette artırır.

Bu oyunda çok hareketli ve çevik figürler vardır.

İki kişinin oyununda her ikisi de ellerinde yazma veya mendil kullanabilirler.. oyuncuların adedi çoğalınca yalnız kolbaşı mendil veya çevre sallar. Kolbaşı oyuncuların arasında en usta oyuncudur.

Halay oyunlarına Harputda (HALAY TEPME) denilirdi ve bu oyunları bilmeyen hemen hemen yok gibiydi; Fakat sonraları unutulmuş, kimse ilgi göstermemiş, rağbetten düşmüş.. bu gün ise bu oyuncular, parmakla gösterilebilecek kadar azalmıştır.

Bu Halaylar, evvelce mahdud bir kaç çeşitti, sonraları ritmik bazı figürler ilâvesiyle bir takım yeni yeni isimler alarak çeşitlendirilmiştir ki, bunları şöyle sıralıyabiliriz.

No. 71 Ağır Halay	No. 74 Çapık
Dik Halay	No. 75 Avraş
No. 72 Delilo (Narı)	No. 76 Fatmalı (Lorey)
No. 73 Gelzeri (Devzeri)	No. 77 Kol oyunu (Ağırlama)

Bunların hepsi de Halay grubuna dahildir, ancak bazı figürlerin ve müzik temposunun değiştirilmesi ile birinden diğerine geçilmek suretiyle

Aman Allâhım! Ne şen, ne şatır insanlardı bunlar.. nerede olsalar yerlerinde duramaz, orada hemen bir meclis kurar ve âhenk yaratırlardı. Hiç bir tatil günü-müz yoktu ki, geniş ve samimi bir arkadaş topluluğu ile Harput, Iğiki, Kesirik, Hüseyinik, Perçenç bağ ve bahçelerine gitmiyelim. Gidildi mi, her şeyden evvel Sabriye bir Davul tedarik edilirdi, bu te'min edildi mi, artık keyfimize payan yoktu. Boynuna astığı Davul, onun elinden neler çekmezdi ki, o bazan öyle coşardı ki, Davulun tokmağı ile çubuğu çok defalar kendisi de farkında olmadan yer değiştirir ve yine tempoyu bozmadan çalar, çalardı. Hakikaten Sabri, çok usta bir Davulcu, Hüseyin ve Mustafa beyler de müstesna birer oyuncuydular.

Harput'da düğünlerde, şenlik ve bayramlarda Davul - Zurnanın önünde sıraya gelmiş, kolkola vermiş bir çok oyuncular gördüm, seyrettim; fakat bu iki arkadaşın oyunlarında başka bir ritmik hava, başka bir cazibe vardı.

Gittiğimiz Havuzbaşları, Söğütükler, Çınar altları elimizden neler çekmezlerdi ki. Sabahdan akşamlara bazan gece yarısına kadar Ses, Saz, Davul ve Kılarnet sadalarına karışan kahkahalarımız civar bağ ve bahçelere dağılır ve ayyuka çıkardı. Bu öyle samimi bir topluluk, öyle neş'eli bir âlemde ki, bu gün için böyle bir sahne yaratmak imkân ve ihtimal dahilinde değildir.

On, on iki kişi kadar olan bu Adliye arkadaş gurubumuzdan çoğu faniye çekilmiştir. Tanrının rahmeti, hepsinin üzerlerine olsun.

yukarıdaki sıraya uyularak oynanır. İlk oyun Halayla başlanır, sonra Kılernet veya Zuran ile Davulun makam değıştirmesiyle vücutlar, kollar hemen birbirinden ayrılarak belirsiz bir şekilde başkasına geçilir, bu geçişler o kadar sür'atli ve dinamik olarak yapılır ki, seyirciler bunun farkına bile varamazlar.

Resim : 23 — Eski çağlara ait kıyafetleriyle kız ve erkek oyuncular

• Halaylar, ekseriyetle kollar birbirine geçirilmiş veya bellere sarılmış veya yanyana dirsekler birbirine bitişik ve eller sımsıkı birbirlerine yapışık veyahut serçe parmaklar birbirine takılı olduğu halde oynanılır. Bu oyunların arasında (DELİLO) Halayı, bir kız bir erkek sıralanarak oynanır ki, bu bedii bir dansdan başka bir şek değildir. Kol oyunu ise dikkati üzerine çekecek kadar orijinal bir oyundur. Kol oyunu Halayı, diğer Halaylarda kollariyle birbirlerine kenetlenmiş olan oyuncular, müziğin değışmesiyle birbirinden ayrılarak sırayı genişletmek suretiyle açılırlar ve kollarını ufki olarak birbirine sarar. oyuna başlarlar, bu oyunla aynı zamanda ağır bir havaya geçilmiş olur. Bu oyuna Ağırılama da denilir.

No. 78

c) Üç AYAK :

Kol oyunundan sonra davul - zurna daha ağır bir melodiye geçer, bu

oyunda oyuncuların kolları birbirinden ayrılarak ellerin serçe parmakları birbirine geçirilir, oyuncularadaki aralık daha genişler ve bu suretle üç ayağa geçilir. Bu, ağır hareketli bir oyundur, bütün figürler aynı anda yapılır, arada kol başının «Heyy hey» diye nara atarak bir sıçraması ve kıvrılışı vardır, oyuncuların hepsi de aynı hareketi o anda yaparlar. Üç ayakda vücut hareketlerinden ziyade asıl marifeti bacaklar ve ayaklar gösterir, bu oyun Harput oyunlarının içerisinde doğrusu bedii bir karakter taşır, emsalsiz bir oyundur.

Resim : 24 — Yüksek rütbeli subaylarımızdan bir kaçı üç ayakda
Kolbaşı: Çorbacıoğlu Hafız bey

Turan gazetesinde «Yolcu» imzasını taşıyan meraklı ve hassas bir gencimiz içden gelen heyecaniyle üç ayağı bakınız ne güzel tasvir etmiştir. Bu parçalar hoşuma gittiği için kitabıma alıyorum. Esasen yolcu, bu eserinden dolayı Genç Şairler bölümüne almak lâzımdı, esefle itiraf ederim ki, unutulmuş... Bence her ân neş'e yaratan bu bölümün arasında isminin geçmesi daha hoş değil mi? Kendisinden hem özür diler, hem de tebrik eylerim.

«Üç ayak», bu yurdun erler oyunudur,
Ününden yer titrer, dağ, taş canlanır;
«Üç ayak» heyecan, hüner oynudur,
Yiğitler hünerle heyecanlanır.

Başlar pes perdeden kınata önce,
El ele tutanlar, üç ayak yürür;
«Üç ayak» çekilip, devir dönünce,
Davulun gür sesi, coşar, köpürür.

Oynarken gençlere, her an hız gelir,
Bilekler kıvrılıp, dizler bükülür;
Omuzlar dikleşir, kollar yükselir,
Yiğitlik şahlanır, mertlik dökülür.

Titreyip durdukça, kamalar belde,
Göğüsler kabarır, pazılar şişer;
Bir bayrak şevkiyle mendiller elde,
Kıvrılır puşular, bir yana düşer.

«Üç ayak» başlasın, gelin hep birden,
Girelim kol kola, haydın kardeşler!..
Heyy! deyin, yükselsin ünümüz yerden,
Heyy! deyin Heyy, desin, Heyy dağlar taşlar!..

1936 yılı, Elâzığ Halkevi faaliyetleri sırasında Sadi Günel, Halkevi nam-ü hesabına Harputun üç ayağından kol, bacak ve ayak figürlerini alarak mükemmel millî bir dans ve oyun havasını da armonize ederek üç ayağı bir Revü haline sokmuş, güzel bir eser meydana getirmiştir.

Resim : 25 — Aziz dostumuz Sadi Günel, kemaniyle üç ayağı idare ederken

Resim : 26 – Üçayak Oyunu İçin Güzel Bir Giyiniş Örneği

MODERN UÇAYAK

Müzik ve oyun çok mükemmeldir, yalnız revüde mahallî geleneklere daha uygun Harputun eski düğün alayları, ve şenlikleri ele alınarak Harputun ve Harputluların ruh ve heyecanını aksettirerek yapılsaydı hakikaten daha cazip ve ölmez bir şaheser meydana getirilmiş olurdu. Ben şimdi bu eserin tamamını değil yalnız oyun ve müzik parçalarını kitabıma alıp bu günkü ve yarınki Harput-Elâzığ çocuklarına sunmakla ve kıymetli dostum Sadi Güneli de ebedileştirmekle sevinç ve iftihar duy-maktayım.

Tecrübelerime istinaden bu oyun, dört. altı. sekiz ve hatta on kızla oynanabildiği gibi yine aynı sayılarda bir genç kızla bir genç erkeğin sıralanarak oynamaları ise daha hoş oluyor.

Oyun : 1. inci Gurup. 1. inci Motif :

Sıralanan oyuncular, ellerini arkalarından çapraz olarak birbirlerine verecekler, yani sol başdan itibaren (Yüzleri müziğe çevrili olduğu halde) birincinin sol eli, ikincinin sol elinde, birincinin sağ eli, üçüncünün sol elinde, ikincinin sağ eli dördüncünün sol elinde, üçüncünün sağ eli, beşincinin sol elinde, dördüncünün sağ eli, altıncının sol elinde ve ilâ.. birbirlerine kenetleneceklerdir.

Resim : 27

Müzikle beraber sağ ayakla oyuna başlanacak ve ayaklar müziğin ritmine uydurularak sol ayaklar bir kere az sola götürülerek yere basılacak, sağ ayaklar da yine aynı ritimle sol ayağın yanına alınacaktır. Bir kere daha sol ayaklar solda ve ritimle sağ ayaklar da sol ayağın üzerinden sola aşırılır.

Bu hareket, aynen bir kere de sağa doğru tekrar edilir.

Sonra yine sol ayaklar, sola basılarak sağ ayaklar yanlarına getirildikten sonra bir kere daha sol ayağı sola basarken üzerinde sağa dönü-

Resim : 28

lerek kollar ve eller çözülür, sağ ayaklar arkadan alınarak ayak burunları sağ ileriye basılacak, vücut geriye verilirken kollar yukarı kaldırılıp çıtma çalınacaktır. (Parmakları çatlatmak)

Resim : 29

Sonra kollar müzik motifinin son temposu ile hep birlikte aşağı inecektir.

Buraya kadar olan hareketler, aynı müzik motifinin tekrarı ile birinci yöne dönülerek aynen tekrarlanır. Yalnız bu sefer sağ ayakla yürüyüş sağa ve bitişte sola dönülerek yapılacaktır.

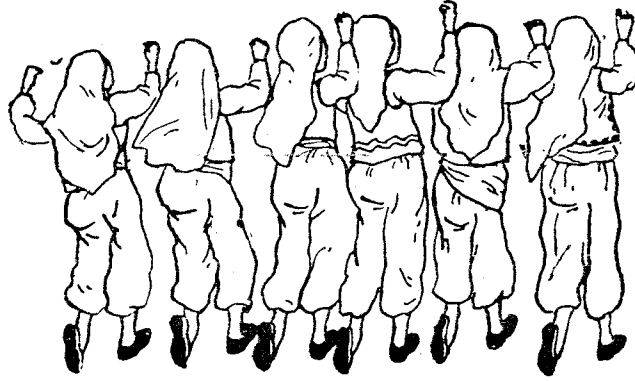
2. nci Motif :

Yine müziğin motifi ile ileride olan sol ayaklar, biraz ileri atıldıktan sonra sağ ayak sol ayağın arkasında kalmak üzere biraz ileri alınır.

Resim : 30

Sol ayak bir daha ileri basıldıktan sonra sol ayağın burnu ile sola tam bir dönüş yapılarak sağ ayak sağa basılır.

Resim : 31

Sol ayak da onun yanına çekildikten sonra sağ ayak tekrar sağa atılarak ve sağ ayağın burnu üzerinde tam bir sola dönüş yapılır. Eski duruma geçilince sol ayak bir daha sola basılarak sağ ayak hemen bir anda ritimle sol ayağın üzerinden savrulduktan sonra çekilip sağa basılır, sol ayak da onun yanına çekilir. Sonra sağ ayak bir daha sağa basılarak yine sağ ayağın burnu üzerinde tam sola bir dönüş yapılarak sol ayak ileride olmak üzere diz çökülür.

Bu çökmede ileride olan sol ayak ritimle biraz ileri basılarak hemen kalkılır, sağ ayak da solun gerisinde olduğu halde biraz ileri basılır. Tek-

Resim : 32

rar sol ayağın ileriye atılmasıyla burnu üzerinde tam sola bir dönüş yapılarak bir evvelki motifin oyunu aynıyle tekrarlanacaktır. Tabii sonu, yine sağ ayaklar üzerinde çökülmüş olarak bitecektir.

3. üçü Motif :

İleride olan sol ayak ritimle biraz daha ileri atılarak kalkılırken sol ayak burnu üzerinde yarım sağa dönülerek (ilk başlangıç durumu gibi) sağ ayak ileri basılıp sol ayak onun arkasına çekilir, Sağ ayak bir daha ileri basıldıktan sonra sol ayak sağın ilerisine atılır, yine ritimle üzerinde hafif bir topuk kaldırılıp basıldıktan sonra sağ ayak geriye alınır ve sol ise onun yanına çekilir.

Sağ ayak, yeniden geri basılarak sol ayak onun gerisine basıldıktan sonra sağ ayağın burnu olduğu yerde kaldırılıp basılır, bu suretle vücut da geri verilerek (HEY) diye bağrılır. Bu son ayak basışı müzik motifinin son temposu üzerinde olacaktır. Yine bu motifin aynı tekrarı yapılırken, ilk ilerleyişdeki diz çökmeden kalkış yerine birinci tempoda, sağ ayak ileride iken dizler ileri bükülerek kırıldıktan sonra ikinci tempoda yine sağ ayak ileri basılır, üçüncü motifin oyunu aynıyle tekrar edilir. Bu matifte eller, yukarıya kaldırılmış olduğu halde çıtma çalınacaktır.

4. üçü Motif :

Sonra oyuncular, ikiye ayrılarak sağdakiler sağa, soldakiler ise sola gideceklerdir. Sağdakiler, sağ ayaklarını ileri basıp sol ayaklarını onun gerisine çektikten sonra sağ ayaklarını bir kere daha sağa basarak sağ ayağın burnu üzerinde sağa tam bir dönüş yapılır, sonra sol ayaklarını sola basıp sağ ayaklarını yanına çekerler, sol ayaklarını bir kere daha sola basarak, bu sefer de sol ayak burnu üzerinde sağa tam bir dönüş

yapılır. Eski duruma girilmiş olduğu halde sağ ayaklarını basıp sol ayağı onun yanına çekerek, sağ ayağı bir daha sağa bastıktan sonra sol ayaklarının burnunu ileri basıp vücutlarını geriye vererek kollarını kaldırıp motifin son temposunda çıtma çalacaklardır. Bu hareket bir defa da sol ayaklardan başlanılmak üzere aynen solda da tekrarlanacak ve sonunda çıtma çalarken (HEY) diye bağırılacaktır. Soldakiler de, aynı karşılarındaki sağlar gibi bu hareketleri yaparak oyuna devam edeceklerdir.

Resim : 33

Bu ikiye ayrılış şu şekilde olacaktır : Sağ ayaklarını sağa basıp solu onun yanına aldıktan sonra sağ ayağı bir daha sağa basıp üzerinde sağa tam bir dönüş yaparak, solu basıp sağ yanına çektikten sonra bir daha sol ayağı sola basıp burnu üzerinde sağa dönüş yaparak sağ ayağı sağa basıp solu da yanına çekerler, bir daha sağ ayağı sağa basıp sol ayağın burnu

Resim : 34

ileriye basılacak ve diğerleriyle birleşmiş olacak, oyuncular yine eskisi gibi ya kavis veya düz sıra şeklini alırlar.

OYUN : 2. nci Gurup :

1. inci grubun son temposu biter bitmez oyuncular, hemen şu durumu alırlar. Yine kavis veya sıra bozulmadan herkes ilk yerlerini alacak, eller yukarı kalkmış ve havada serçe parmaklarla birbirine takılmıştır, sağ ayaklar ileridedir.

Resim : 35

1. inci Motif :

Her şeyden evvel sağ ayağı ileri doğru atarak burnu üzerinde vaziyet aldıktan sonra tempo ile sağ ayağı sola aşırarak yine parmaklar üzerine basılacak, bir kere daha sağa aşırılarak parmaklar üzerine bastıktan sonra tekrar sola aşırılarak basılacaktır. Yani şu ayak parmaklarıyla bas-

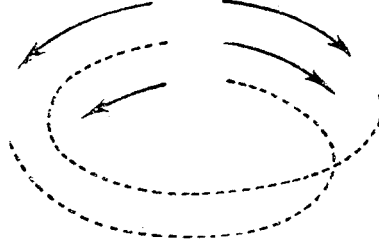
Resim : 36

ma, bir sağa, bir sola olmak üzere iki defa tekrar edilecektir. Sonra sağ ayağı doğrudan doğruya ileri atıp tabanla yere basarak bir kere üzerinde zıplanacak ve sol ayağı bastıktan sonra yine sağ ayağı ileri alıp topuğu yere basarak motifin son temposu beklenecektir. Sol eller belde, sağ kol- lar havada olmak üzere.

Şimdi motifin tekrarı ile evvelce başladığımız gibi sağ ayak burnu iki kere bir sağa bir sola basıldıktan sonra sağ ayağı geri alıp üzerinde bir kere zıplanacak, sonra sol ayağı da geri basarak ve sağ ayak ileride iken topuklarını yere basarak motifin son temposu beklenecektir. Figür- lerin ilerleyişinde, oyuncular aşağıdaki dar kavis durumunda toplanmış olacaklardır.

Resim : 37

Resim : 40

Resim : 38

Sonra geri çekilip açılınca yine başlangıçtaki gibi şu açık kavis du- rumunu almış olacaklardır.

2. nci Motif :

Sağ ayaklar sağa atılıp, sol ayaklar onun yanına çekildikten sonra sağ ayak yine sağa basılıp üzerinde zıplanarak sol ayak âhenkle sağın üzerinden aşırılır ve hemen sola alınarak yere basılır. Sonra sağ ayak so- lun yanına çekilir, bu defa da sol ayak sola atılıp sağlar onun yanlarına çekildikten sonra sol ayak biraz sola basılarak üzerinde zıplanarak bir kere de sağ ayak solun üzerinde âhenkle aşırılır ve hemen sağa alınarak yere basılır. Bu motifin tekrarı ile yine aynı figürler yapılır.

3. üçü Motif :

Tempo ile sağdaki oyuncular, sağ ayaklarını ileri basıp sol ayağın parmak uçlarını sağın topuğuna hafifçe çarparak sağ ayağı ileri fırlat- mak suretiyle iki adım yürüdükten sonra, sağ ayağı sağa, ileri basıp par- maklar üzerinde tam sağa bir dönüş yapılır. Sonra sol ayağı basıp onun da parmakları üzerinde bir yarım sağa dönüş yaparak, yine sağ ayakları ileri basıp sol ayağın parmak uçlarıyla onu itmek suretiyle ilk yürüyüşle

bir adım daha yürüdükten sonra sağ ayağı ileri basıp sol ayağın parmak uçlarını yere dikine vururken diz kırarak yere dimdik vurur, sol el arkada, sağ el baş üstünde olmak üzere çıtma çaldıktan sonra motifin son temposunu beklerken sol ayak, sağın arkasına çekilir.

Bu figürleri, soldaki oyuncular da aynıle sola doğru yapacaklar, yürüyüşe sol ayakla başlanacak ve sonra motifin tekrarı ile de bütün figürler bir kere daha tekrarlanacaktır.

Resim : 39

Bu motifte dikkate alınacak en mühim nokta oyuncuların yürüyüş şeklini bozmamaları ve değiştirmemeleri ve bir vücut gibi aynı hareketler müştereken bir anda yapılmalıdır. Motif iki kere tekrarlanıncaya kadar şu biçimde yürünmüş ve eski kavis durumu yeniden alınmış olacaktır Bak. (40) numaralı resme.

4. üçü Motif :

1. inci grubun 2. nci ve 4. üçü oyunları burada aynen tekrarlanacaktır. Buraya kadar olan 2. ncigrubun oyunları ise baştan iki kere yapılacaktır.

Oyun : 3. üçü Gurup :

2. nci grubun son figüründe — Sağ ayaklar ileride ve topuklar üzerine basılmış iken — başlangıçtaki duruşun aynı olacaktır, yani eller ve kollar arkada birbirine kenetlenecektir.

1. inci Motif :

İleride olan sağ ayak, tempo ile bir adım ileri atılıp sol ayak onun ar-

kasına çekilir, tekrar sağ ayak ileri basılır, dizler bükülür ve vücut âhenk ile çökertilir.

Resim : 41

Sonra sol ayaklar arkadan öne alınıp bir adım atılarak sağ ayak da solun arkasına çekilir, yine diz bükülür, bu hareket bir kere de sol ayakla yapılır. Şimdi burada oyuncular, yarım daire duruşunu düz bir sıra haline getirirler. Tam tempo ile dizler doğrulurken sol baştan birinci, üçüncü, beşinci ve yedinci oyuncular sağ ayaklarını solun yanına alıp yerlerinde kalırlar ve ellerini bırakmadan arkadan yukarı kaldırırılar.

Resim : 42

Diğerleri, yani çift sayılılar da, sol ayaklarını geri atıp tek sayılıların ellerinin altından eğilerek geriye çıkıp bir kere de sağ ayaklarını ge-

riye bastıktan sonra, sol ayaklarını sağına alırken hepsi birden sol ayakla oldukları yerde dört kere ayak vurup tam dördüncü ayak üzerinde ve motifin son temposunda bütün güçleriyle (HEY) diye bağıraraklardır.

Resim : 43

Motifin tekrarı ile ilerdekiler, yani tek sayılılar, sol ayaklarıyla başlıyarak dört adım geriye çekilirler, tam dördüncü adımı geriye alırken de arkadakilerinin yanına gelmiş olacaktırlar ki, bu anda arkadakiler de onların kollarının altından girip, yine başlangıçtaki gibi hep beraber kollarını arkadan birbirleriyle kenetliyeceklerdir. Aynı zamanda çift sayılılar da sol ayakları ileride olarak aynı figürü beklemiş bulunacaklardır. İlerdekiler de tam dördüncü adımlarını bastıktan sonra sol ayakları ileride olmak üzere, sol ayak üzerinde bir kere ileri zıpladıktan son-

Resim : 44

ra sol ayaklarını tekrar geriye alıp sağ ayaklarının topuklarını ileriye basacaklardır.

2. nci Motif :

Sağ ayakların parmak uçlarını bir kere olduğu yere basıp tempo ile bir kere de sola aşırarak yine burunlarla yere basıldıktan sonra sol ayaklar ileri atılıp üzerinde bir kere zıplanacaktır. Sonra sol ayaklar ileri alınıp parmaklar ucuna basılacak ve bir kere de yine sağ ayakları sağın üzerinden sağa aşırıp parmak uçlarıyla yere bastıktan sonra, yine sola alıp bir daha parmak uçlarını yere basarak aynı ayağı geri basacaklar ve son tempo üzerine dizlerini büküp âhenkle vücutlarını çökteceklerdir.

Şimdi motifin tekrariyle sol ayak geride iken, bir kere onun üzerinde geriye zıplanacak ve hemen sağ da geriye alarak bir kere de onun üzerinde yine geriye zıpladıktan sonra tekrar solu geriye alıp basacaklardır. Sağ ileride topuk üzerine bir kere basarak aynı yere bir kere de sağ ayağın parmak uçlarına basdıktan sonra sola aşırıp yine parmak uçlarını yere basacak ve bir kere de sağa alıp yine parmak uçlarını eski yerine basıp son tempoyu bekliyeceklerdir.

3. üncü Motif :

Bu bölümde eller arkadan bırakılır, ileride duran sağ ayaklar biraz daha ileriye basılır, solu da biraz ileriye aldıktan sonra sağ ayaklar kaldırılıp basılırken sol dizlerini yere vurup sol kolları arkaya sağ elleri de başları üzerine alarak çıtma çalacaklardır.

Resim : 45

Sonra hemen kalkarken, bu sefer de sol ayağı öne basıp, sağ da biraz ileri aldıktan sonra yine solu biraz daha ileri basıp, bu sefer de sağ dizi yere vurarak sol el baş üzerinde, sağ el arkada olmak üzere çıtma çalacaklardır. Kalkarken sağ ayaklar ileri atılıp sol da ileri alınarak ayak parmaklarını sola ileri bir kere basıp, bir kere de sağ ayak üzerinden

sağa aşırıp yine parmak uçlariyle yere bastıktan sonra, sola alıp hemen sağ ayağın yanına basarak üç kere yere vurup üçüncü duruşda (HEY) diye bağrılacaktır. Sonra yine motifin tekrariyle sol ayağı geri alarak onun üzerinde dizler yere vurulacak ve hemen kalkıp sağ geriye olarak, bu sefer de sağ diz yere vurulacaktır, bütün bu diz vuruşlarında eller yukarıda söylendiği gibi tutulacak ve çıtına çalınacaktır. Sonra sağ ayağı geri alarak tempo ile geriye üç adım çekilince ileride kalan sağ ayağın topuğunu yere koyarak tempo beklenecektir.

4. üncü Motif :

İleride bulunan sağ ayakla başlayarak ikinci motifin dansı aynen tekrarlanacaktır ve sonra yine 3. üncü grubun dansı tekrarlandıktan sonra oyuna son verilir. (1)

No. 79

UÇ AYAĞIN TÜRKÜSÜ

Güzel yurdum Elâzığın şen ovası,
Gül açınca baharda, Bülbül yuvası,
Köme köme güzel kızlar, seyran eder,
Gnül tahtı, yar cenneti hem burası.

Gezdik, dolaştık, Mezirenin düzlerini,
Hiç unutmam tatlı tatlı sözlerini,
Sarı, mavi, yeşil, penbe, mor fistanlı,
Ben o yarın görmeseydim gözlerini.

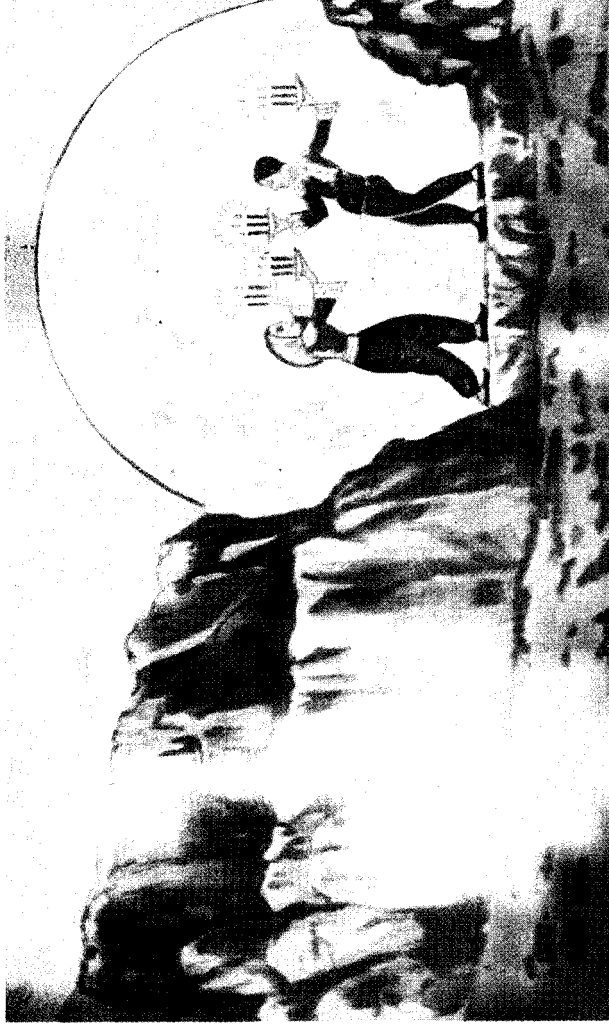
Bahçelerde hem oynarız, hem gezeriz,
Hem güleriz, hem eğlenir, gül dereriz.
Şu yollarda, çemenlerde yar izi var,
Adım adım takip eder, hem sezeriz.

Söğütlüğün serin serin gölgesi var,
O gölgede ıslıl ıslıl sular çağlar,
Sıralanmış köy kızları, üç ayakta..
Gül gül olmuş yanakları, inci parlar.

Körpe kızlar, Gelin kızlar, toplanalım,
Hey Hey diye sımsıkıya sarılalım,
Hora tepip oynıyalım akşamadek,
Cennetteki hurilere katılalım. (2)

(1) Elâzığ Halkevi yayınlarından, sayı, 3 — s. 11.

(2) Bu türkü tarafımdan yazılmıştır.

Resim : 46 – Buzluk Kayalıklarında Güneş Batarken Nefis
Bir Manzara ve Efsanevî Bir Çaydaçıra.

No, 80

d) HORUM :

Horum denilen bu oyun Harputun çok eski zamanlarından kalma orijinal bir oyundur, bu oyunu herkes kolay kolay oynıyamaz, iyi oynayanlar parmakla gösterilecek kadar azdı. Gençliğimizde bu oyunun ustası doğrusunu söylemek lâzımgelirse başta Senem Oğlu Mehmet Ef. dostumuzdu. Rahmetli Hafız Nuri, Tatar Nuri, Terzi Rifat da güzel oynarlardı; Fakat Senem oğlu bu oyunda öyle incelikler yaratırdı ki, seyredenleri hayrette bırakır ve coştururdu.

Oyun tek olarak oynandığı gibi karşılıklı iki kişi ile de oynanır. Büyükleme ve düşünlerde ise dört beş kişi bir arada oynayabilirler.

Bu oyunda, ayaklar yerden kalkmaz, topuklar ve parmaklar üzerinde oyuncular yerden kayar gibi süzülüp giderler. Kolların, baş ve vücudun hareketleri tempoya uyarak öyle kıvrak, öyle canlı olur ki..

Horum oyununda hem saz çalınır, hem de yalnız bu oyuna mahsus olan türkü umum tarafından söylenerek ve eller çırpılarak oynanır.

Oyunun türküsü de beste ve güfte itibariyle güzel ve çekicidir, ağır bir oyun olmakla beraber melodisi oynaktır.

Ah Göverçinin beyazı
Anom etme bu nazı
Göverçinin beyazı
Anom etme bu nazı
Vereceksin bir buse
Alacaksın beş gazi (1)
Vereceksin bir buse
Alacaksın beş gazi.

Öyledir yar öyledir
Aşkın beni söyletir
Öyledir yar öyledir
Aşkın beni söyletir
Almış yarı koynuna
Hem öper hem söyletir
Almış yarı koynuna
Bir öper bir söyletir.

* * *

Ah Göverçin vurdum kalkmaz
Kanı sel olmuş akmaz

(1) Gazi, yirmilik altına denilir, kıymeti şimdi yirmi lira kadardır.

Göverçin vurdum kalkmaz
Kanı sel olmuş akmaz

Küçücekten sevdiğim
Şimdi yüzüme bakmaz
Küçük yaşta sevdiğim
Şimdi yüzüme bakmaz.

Nakarat..

* * *

Ah Çay aşağı yarpuzlar
Vuruldum yaram sızlar
Bezenmiş toya (2) gider
Turunç memeli kızlar.

Nakarat..

Ah Göverçin havadadır
El etme yuvadadır
Bir elim yar koynunda
Bir elim duadadır.

Nakarat..

* * *

Ah Çayın öte yüzünde,
Ciran (3) oynar üstünde,
Ben yarımı tanırın,
Çifte ben var yüzünde.

Nakarat.

Ah Kemerim yar, küpem yar,
Eğil, eğil öpem yar,
Uzak yoldan gelmişsin
Soğuk sular sepem (4) yar.

Nakarat..

* * *

Ah Kemer ağır kalkmıyor,
Yar yüzüme bakmıyor,
Yar üstüme yar sevmiş
Hiç Allâhdan korkmuyor.

Nakarat..

Ah O Harput oylum, oylum,
İçinde selvi boylun,
O selvim çıksın ordan,
Yıkılsın oylum, oylum.

Nakarat..

Doğrusu bu oyunun şarkısı da, oyunu da, yarattığı neş'e ve heyecan itibariyle kayda değer. Bu oyun havası şu şekilde söylenir: Her şeyden evvel türkü başlamadan yalnız birinci söylenişde bütün kuplelerin başına bir (**Ah**) kelimesi eklenir, sonra yukarıda örnek olarak gösterilen bir kuplenin oturtulduğu gibi evvelâ birinci ve ikinci mısralar, sonra da üçüncü ve dördüncü mısralar ikişer defa tekrarlanır, nakarat da aynen esas dörtlükler gibi okunur. Makamı İbrahimiye'dir.

(2) Tam Türkçe bir kelimedir. Dügün ve eğlence.

(3) Ceylân

(4) Sepem, serpmek masdarından.

e) ÇAYDA ÇIRA YANIYOR : (MUMLU DANS)

Çaydaçıra, Harputun en enteresan ve orijinal oyunlarından birisidir. Bu oyun, düğünlerde ve bilhassa kına gecelerinde ve belli başlı eğlencelerde mutlak surette oynanan bir oyundur. Gerek erkekler gerekse kadınlar tarafından oynanan bu oyunda hiç bir fark yoktur, aynı tem-

Resim : 47 — Temsili bir Harput düğününde Çaydaçıra Oyununu arkadaşımız Niyazi Sezer açıyor

po ve aynı usul dahilinde oynanır. Mumlar, düğünlerde ve kına gecelerinde tabaklar içinde hamurlaştırılmış kınanın, diğer eğlence âlemlerinde ise az su ile yapılmış kül çamurunun üzerine dikilerek yakılır ve oyunculara dağıtılır. Her oyuncu bu tabakları ellerine alarak oyuna çıkar ve ayaklarını müziğin temposuna uydurarak oynamaya başlarlar. Oyun, gayet kıvrak ve neş'elidir.

Bu oyun, bazan iki grup halinde karşı karşıya da oynanır, bu halde oyuncuların yer değiştirmeleri için bir yandan diğer yana süzülerek akışları çok hoş ve cazibeli olur. Bu oyunda güzel bir adet daha vardır ki, oyuncular ellerindeki mum tabaklarını davetliler ve seyircilerden gözlerine kestirdikleri kimselere verir ve onu oyuna kaldırabilirler, oyunu bilenler de, bilmeyenler de, genci de, ihtiyarı da ister istemez bu mum tabaklarını ellerine alarak meydana çıkıp oynamaya mecburdurlar. Bu suretle bütün topluluk oyuna iştirak ettirilmiş olur. Hele bu sırada umu-

mî tenviratın söndürülmesiyle ülvi ve cazibeli bir dekor meydana getirilmiş olur ki, seyrine ve zevkine doyum olmaz.

Resim : 48 — Bir toplulukta Çaydaçıra oyunlarının heyecanı içinde çiftler karşı karşıya

Oyunun kendine mahsus şarkısı davetliler ve seyirciler tarafından eller çırpılarak söylenir, saz da aynı tempo ile oyunu idare eder.

No. 81

OYUNUN ŞARKISI

Çayda çıra yanıyor
Ay tutulmuş sanıyor
Yavaş oyna güzelim
Herkes seni tanıyor.

Nayna hanım nanay, nay, nayna gülüm nanay nay
Nayna hanım nanay, nay, nayna gülüm nanay nay
Nayna hanım nanay, nay, nayna gülüm nanay nay
Nayna hanım nanay, nay, nayna gülüm nanay nay

* * *

Çayda çıra yanıyor
Humar göz uyanıyor
Fıtil çifte, yara bi
Yürek mi dayanıyor?
Ara nağmeleri

Çayda çıra yakarım
Yar yoluna bakarım
Bir yüz görümlüğüne
Beşibirlik takarım.

Ara nağmeleri

Çayda çıra, yüz çıra
Yandılar sıra, sıra
Gelin keklik, ben avcı
Gideyim ardı sıra.

Ara nağmeleri

Eller kınalı gelin
Saçlar sırmalı gelir.
Oyna gelinim oynat
Kına gecendir senin

Ara nağmeleri

* * *

Yanar çayda çırallar
Kızlar oyun sıralar
Gelin hanım gelince
Tefci alır, paralar

Ara nağmeleri

Dam üstünde duran kız
Yüreğim: yakan kız
Düğün kurbanlı olmaz
Canım kurban sana kız.

Ara nağmeleri

* * *

Buralarda gülüm yok
Söylemeğe dilim yok
Geceler uykum gelmez
Gündüzler kararım yok.

Ara nağmeleri

Çok neş'eli ve hareketli bir dans olan bu oyun, yalnız Harput - Elâzığlılar için değil, bütün bir memleket sathına yayılmış, törenlerin programlarında mühim yer almış, sevilmiş ve benimsenmiştir.

Çayda çıradan sonra Harput şenlik âlemlerinde çok defa Hacı Hayrinin (Sinemde bir tutuşmuş, yanmış ocağ olaydı) şarkısı okunur ve arkasından da ya bir Divan veya bir Hoyrat söylenirdi.

f) TAMZARA :

Harputun bir de Tamzara oyunu vardır. Bu oyun, kol kola veya kollar bele sarılı olduğu halde iki kişi ve bazan bu iki kişinin karşısına iki oyuncu daha geçirilmek suretiyle dört kişi tarafından da oynanılır. Bu oyunda bilhassa ayaklar ve bacakların büyük rolleri vardır, ayaklar, müziğe uydurularak hareketlerini falsosuz yaparlarsa oyun o nisbette güzelleşir, bu üslup üzere devam eden oyunlarda arada sıçramalar da vardır, bu sıçramalardan sonra ayaklar hareketlerini bozarlarsa oyun asaletini kaybetmiş olur.

Tamzara oyununun şarkısı da vardır, oyuna hem şarkı, hem müzik, hem de el çırpma ile devam edilir.

Bu oyunu, gençliğimizde Adliye arkadaşlarımdan Cemil ve rahmetli albay Abdullah Rasim beyler çok güzel oynarlar ve hepimizi hayran bırakırlardı.

No. 82

Tamzaranın Şarkısı

Dağlar başı kışladı	Kar yağmaya başladı
Dağlar başı kışladı	Kar yağmaya başladı
Bir öpücük ver dedim	Ağlamaya başladı
Bir öpücük ver dedim	Ağlamaya başladı
	Leli leli tamzara
	Nenni balâm tamzara

* * *

Tamzara dedikleri	Şekerdir yedikleri
Hiç aklımdan çıkmıyor	Yarımın dedikleri
	Leli...

* * *

Damdan küze indirdim	Süze süze indirdim
Kırk ayak merdivenden	Yarı bize indirdim
	Leli...

* * *

Türkünün söylenişi yukarıda gösterildiği üzere 1. ve 2. nci beytleriyle 3. üncü ve 4. üncü beytleri bir sırada ve bir arada olmak üzere iki defa tekrarlanır ve bu şekilde söylenir.

No. 83

g) ARAP OYUNU :

Bu oyun, aynı zamanda komik bir manzara arz eden ve seyircileri güldüren bir oyundur. Bu oyunda müzik de başkalaşır. Oyuncu, bacaklarını kırmak, sırtını kamburlaştırmak, gözlerini, kaşlarını oynatmak ve ya şaşı bakmak suretiyle vücut ve çehresinde tahavvüller yaratarak oynanır, bu oyunda el çırpıyan kalmaz, son derece neş'eli ve güldürücü bir oyundur. Bu oyunun asıl ustası Kemeneci (Kemancı) Haço namında bir Ermeniydi ki, hakikaten yaratırdı, sonra rahmetli Noter Hacı Fehmi Ef. nin oğlu (Sakallı ve efendi namıyla maruf) Nureddin ve Ispir Zade Kâmil de bu oyunu fevkalâde oynarlardı.

Bir gece de bizim evde bir arkadaş topluluğu arasında rahmetli Ünës Ef. (1) bu oyunu oynamıştı. Eğlence arasında teflerle arap havası çalınıyordu, hiç de ümit etmediğimiz bir sırada Ünës Ef. birdenbire ye-

(1) Bak, yukarıda hadiseli türküler, Fıdı bölümü. s. 88

rinden fırladı, başladı oynamaya!.. Meğerse bu oyunun ustası imiş.. vücut, bacak değiştirmelerini o kadar ustaca yapıyor ve o kadar güzel oynuyordu ki, şiddetli el çırpmadan çoğumuzun elleri kabarmıştı. Kahkahalar arasında saatlarca eğlenmiştik.

h) GELİN OYUNU :

Harputda gelin oyunu denilen bir oyun vardır ki, bu oyun çok eskidir, ağır ve aynı zamanda zor bir oyundur. Bu oyun sadece kadınlar arasında oynanır ve çok defalar gelin geldiği gün veya ertesi Subha günü (Paça günü) yapılan umumî şenliklerde teker teker ve yahut bir kaç kadın tarafından bir arada oynanır.

Oyuna ağır bir figürle başlanır arada oynak ritimlere de geçilir. Hareketlerde bir biri ardınca ani değişiklikler olduğundan herkes bu oyunu kolay kolay oynayamaz.

Bu oyunun aynı zamanda çok güzel bir de şarkısı vardır ki, bu şarkı ile oyun daha canlı ve daha cazip olur. (2)

i) ŞEVE KIRMA :

Şeve kırma, çok enteresan ve çok neş'eli bir eğlencedir. Bu oyun, hem kadınlar, hem erkekler arasında yapılırdı, yedi sekiz kişi bir halı veya kilim üzerine veya bir sedir üstüne yan yana birbirlerine sıkışık halde sıra ile diz çökerek otururlar.. müzik çalınmaya ve türküler söylenmeye başlayınca, oyuncular hep bir arada bir sağa bir sola doğru sallanarak el çırpırlar ve arada türkünün havasına göre elleriyle, kollariyle adeta ayakta oynar gibi hareketler yapar, sonra yere eğilerek, evvelâ dirseklerini, sonra ellerini birbiri ardınca yere vurur kaldırır ve aynı zamanda her harekette başları da bir sağa, bir sola çevirirler. Bu hareketler okadar intizam ve bir üslûp dairesinde devam eder ki, zannedersiniz bu yedi sekiz oyuncu bir tek insanmış gibi.. sallanmak, el çırpma, yere eğilmek, kolları ve elleri vurma, başları sağa sola çevirmek.. bunlar hep bir anda falsosuz yapılırsa oyunlar o nisbette güzel olur ve etrafta neş'e yaratırdı. Bununla beraber şenlikler, geniş odalarda veya bilhassa sofalarda yapıldığı zaman, bu şeve kırmalar yedi sekiz kişilik guruplarla karşı karşıya iki sıra halinde de yapılırdı.

Sıraladığım bu oyunlardan başka Harputda, tesbit edebildiğim yetmiş yakın türkü ve şarkılar arasından bir kısmı söylenince ve çalınca

(2) Bak, bu kitabın oymak ve şıkırdım türküler bölümü, (Hakdan dilerim) s. 163.

bunların melodilerine göre ayak uydurularak oynanan bir çok oyunlar da vardır.

Bu oyunların çoğu kadınlar arasında ve kadınlar tarafından oynanırdı. Bunlar; yöbek atma veya herhanyı bir şehvi figürlerle yapılan oyunlara hiç de benzemez.. bunlarda başka bir sadelik, başka bir nezahet vardı, oyuna kalkan veya kaldırılan (1) her kadının her şeyden evvel hicap içerisinde yüzleri kızarır oynarlarken her hareketlerinde bir zarafet ve bir incelik göze çarpardı.

---

(1) Harputda düğün ve buna benzer eğlencelerde gerek erkekler, gerek kadınlar arasında oyuna kaldırma âdeti de vardı, birisi oynarken gözüne kestirdiği bir arkadaşını veya bir bildiğini — yanına sokularak — elinden tutar, oyuna kaldırabilirdi. Bu teklif red edilemezdi, oyun bilmeyenler bile bu güzel adete riayet ederek kalkar, bir iki dolaşarak o da bir başkalarını kaldırırdı. Çok defa bu topluluk arasından öyle müstesna oyuncular ortaya çıkardı ki, bunlar hakikaten oyunlarıyla etraftan takdir ve alkış toplarlardı.

B — MÜZİKLİ TEMAŞA

No. 84

a) ELÂZİĞ ZEYBEGİ (SARI ZEYBEK) :

Bu oyun, bir delikanlı ile bir de ya bir kız veya kız kıyafetine sokulmuş diğer bir genç arasında karşılıklı oynanır. Ortada oyun için geniş bir yer bırakılmış, seyirciler, bu oyun yerini çevre kuşatmışlardır.

Kız, oyun yerinin bir tarafında bir yastık üzerine mahalli süslü elbiseleriyle oturtulmuş.. erkek, rügan ayakkabılarının üzerine mavi çuha şalvar giymiş.. belinde bir acem şalı.. şalın bir tarafında boynundan gümüş zincirlerle asılı saati.. bir tarafında da gümüş kabzalı hançeri var.. siyah bıyıkları yukarı bükülmüş.. başında dalfes.. seyircileri yara, yara ortaya çıkınca saz takımı veya davul zurna zeybek havasını çalmağa başlarken, erkek de bütün inceliğiyle oyuna başlar.. birkaç defa meydana oynuyarak döndükten sonra kızın önüne geldiği zaman bıyık bükme, göz kırpması gibi bir takım işaretlerle kız kendine celbe çalırsa da kız, bu hareketlere daima başı ile red cevabı verir.. bunun üzerine erkek arada bir belindeki hançeri gösterir, bu da kızın istifini bozmaz.. nihayet sabrı tükenen genç, öfkeyle belindeki hançerini çekerek kızın önüne oturur ve yere saplar.. bununla demek ister ki, bana varmazsan bu hançeri göğsüne saplayabilirim.. Fakat kız yine işaretle red cevabı verince erkek son çare olarak şalının arasından çıkardığı ve içerisinde gümüş mecdi-yeler ve altınlar bulunan penbe canfes para kesesini gösterince, kız ufak bir tebessümle mukabelede bulunur ve ayağa kalkar.. Bundan sonra müzik havayı hemen değiştirir.. erkekle kız, karşı karşıya geçer ve oyuna başlarlar.. etraftakilerin el çırpmalarıyla oyun devam eder, neşe ve heyecanla da sona erer. Bu oyunu da, rahmetli terzi Rıfat ve Senemoğlu dostumuz çok güzel oynarlardı.

No. 85

b) URUM (Rum) KIZI: KARŞILAMA.

Müzikli oyunların arasında bir de urum kızı oyunu bulunmaktadır. Bir genç ile yine kız kıyafetine sokulmuş diğer birinin arasında yapılır. Saz, bu oyuna amhsus havayı çalmağa başlayınca aşağıda kaydettiğimiz gibi evvelâ erkek: Aman urum kızı! diye aşk ve heyecanla kıza hitap eder. Kız : Can benim efendim diye cevap verir.. Ondan sonra erkek, te-

peden tırnağa kadar kızın güzelliklerini ifade ve tasvir yollu bir takım beste halinde sorular sorar, kızıdan daima aksi cevap alınca belindeki hançeri çeker ve tehdide başlar, bunun üzerine kız, derhal erkeğin yanına giderek hançeri elinden alır, kınına koyar ve karşı karşıya oynarlar.

Bu oyun çok neş'eli bir oyundur.

Erkek: Aman urum kızı!

Kız: Can benim efendim!

Erkek: Göster kaşlarını
alayım seni!..

Kız: Neylersin kaşlarım?
Almazsın beni!
Kâtiplerde kalem, kalem
Gördüğün yok mu?..

Nekarat

Erkek: Gördüğüm çoktur,
Aldığım yoktur.
Senin gibi bir güzeli
Sardığım yoktur.

* * *

Erkek: Aman urum kızı!

Kız: Can benim efendim!

Erkek: Gözter gözlerini
Alayım seni!..

Kız: Neylersin gözlerim?
Almazsın beni.
Bahçelerde zeytin zeytin
Gördüğün yok mu?..

Nekarat

* * *

Erkek: Aman urum kızı!

Kız: Can benim efendim!

Erkek: Göster dudaklarını
Alayım seni!..

Kız: Almazsın beni.
Bahçelerde kiraz kiraz,
Gördüğün yok mu?..

Nekarat

c) AL KARA KUŞUN YAVRUSUNU :

Harput'un çok eski zamanlarına ait «Al kara kuşun yavrusunu» denilen bir oyunu daha vardır ki, çok enteresandır.

Evvelâ ele bir mendil alınır ve bu mendilden, ehli olanlar uzun kuyruklu ve kulaklı bir fare yapabilirler, fare yapılıncâ iki arkadaş, yere diz çökerek ve diz kapakları birbirine bitişik olduğu halde karşı karşıya otururlar, ellerle müdahale edilmemesi için elleri daima arkalarında birbirine kenetlidir. Mendil, bir tanesinin ağzına verilir. Saz bu oyunun havasını çalmağa başlayınca seyirciler, hem el çırpır, hem de oyunun kendine mahsus nağmesiyle (**Al kara kuşun yavrusunu — Ver kara kuşun yavrusunu**) temposunu tekrar ederler. Orta yerde oturan oyuncular, oturdukları yerde vücutlarını tempoya uydurarak oynar gibi her iki tarafa sallanmağa başlarlar, sonra ağzında mendil olan oyuncu, mendili karşısındakinin ağzına doğru götürür, sağa sola oynatır, kaçıtır, tekrar yakınlaştırır, karşısındaki ise bu avı almak için aynı hareketle hasmına hücum eder. Usta oyuncular, avlarını kolay kolay karşı tarafa kaptırmazlar, aynı zamanda yine usta oyuncular bir hamlede hasmının ağzındaki avı alabilir, onu dakikalarca oynatabilir de...

İşte oyuna bu suretle devam edilerek bir tarafın mağlûbiyeti ile oyuna son verilerek hemen ayağa kalkılır, aynı tempo ve makamdaki şu türkü söylenerek ayakta oyuna geçilir, bu türkü ve oyundan sonra taraflar kol kola gelerek halay da tutabilirler.

Kürdün kızı iğ eğirir   **Leli eşi**
Hem eğirir, hem bğürür **Leçevreşi** (1)

No. 86

d) DEVE OYUNU:

Deve oyunu, çok defa düğünlerde geçeleri yapıldığı gibi, bazı eğlen-ce günlerinde de yapılır.

Deve oyunlarına, eski Anadolunun aşk ve sevgi âlemlerinin, neş'eli ve fakat iptidai ve temsili birer portresi de diyebiliriz.

Oyun şöyle tertip edilir: Uzun boylu iki genç arka arkaya bir metre mesafe ile ayakta dururlar, sağ ve sol omuzlarına kalınca birer ağaç uzatılır, bu ağaçlar baş ve arkadan diğer iki ince çıta ile birbirine kuvvetlice bağlanır, bu ağaçların boş kalan orta kısmı tahtalarla kapatılır, tahtaların üzerine yumuşak minder veya yastıklardan bir deve hörgücü yapılır, bir de bir metre uzunluğunda kalın bir sıruk ucuna çingiraklı, püs-küllü, yapma bir deve başı ve arkasına da bir deve kuyruğu takılır. Bu deve başlıklı sıırığı önde yürüyecek olan delikanlı göksüne takar ve idare eder. Devenin boynu, hörgücü, ayakları ve her tarafı deve tüyünü andıran geniş bir kilim veya büyük bir örtü ile kapatıldığından içinde iki

(1) Bk, yukarıda şarkı ve türküler bölümü. s. 157.

adam bulunduğunun kolay kolay kimse farkına varamaz; Hele çocuklar hiç anlayamazlar.

Şimdi oyunculardan biri üzerine kadife cepken ve ipekli kumaştan şalvar giymek ve başına da ipekli ve renkli kıraplar örtmek suretiyle güzel bir köylü kız kıyafetine sokulmuştur. Bu kız, devenin üstüne bindirilmiştir. önde perişan köylü kıyafetinde bir deveci, devenin yuları elinde.. yanı başında kızın karesi.. o da kendine çeki düzen vermiş.. belindeki kuşağının araları kamalar, hançerler, tabancalarla dolu mu dolu.. ellerinde kalkan kılıç.. Daha arkada üzerinde mükemmel şalvar ve sırmalı cepken.. belde ağır bir acem şalı dolam dolam sarılı.. onun da şalının arasında hançerler, kamalar, tabancalar.. bir elinde kalkan, bir elinde kılıç, kara kaşlı, kara gözlü, siyah bıyıkları henüz terlemiş.. yavuz bir delikanlı bunları takip ediyor. Bu, köylü kızın aşıkıdır.

ÖYÜN BAŞLAMAK ÖZERE :

Tasvir ettiğimiz bu katile, uzaklardan oyun meydanına doğru yaklaşmakta.. kızı takip eden aşıkıyla, kızın kardeşi birbirlerini düşman gibi süzerek yürümektedirler.

Önde davullar.. zurnalar.. devenin etrafı çoluk çocuk ve seyircilerle çevrilmiş olduğu halde muazzam bir alayla düğün evinin önüne veya düğün evine yakın bir meydana yavaş yavaş gelinir. Burada deveci, devesini bir kenara çekmek isterken bu kalabalığı gören deve huylanır, başı ile sağa ve sola hücum etmek ister ve homurdar, etraftakiler, bilhassa çocuklar çığlıklar koparak kaçarlar. Köylü kıızı, devenin üstünde penbe ipek baş örtüsü arasından bakışlarıyla kardeşini değil de daima aşıkını takip eder. Kardeşi bu halden çok sinirlidir. O sıra davullar sıraya gelmiş, olanca hızlarıyla kalkan kılıç havasına geçmişlerdir.

Meydana evvelâ genç aşık çıkar, etrafı kalkaniyle selâmlıyarak bir dolaşır ve oyuna başlar, arada devenin yanına sokularak devenin üstündeki sevgilisine bir şeyler söylemek ister gibi bir tavır takınır. Gencin bu hareketine son derece sinirlenen kardeşi kılıcını kalkanına vurarak meydana atılır ve gencin karşısına geçerek öyle bir kalkan kılıç kullanır ki, etraftakiler bu kılıç darbelerinin sesinden ürker, çekinir ve heyecan duymağa başlarlar. Bu iki delikanlı, bütün kuvvet ve enerjilerini sarf ederek ve davulların temposuna ayak uydurarak oynar oynarlar. İşte sizlere, atalarımızdan miras kalma bir oyun ki, bu tabloda neler görmeyecek, neler hissetmiyeceksiniz.. ne çeviklik, ne incelikler.. ne yiğitlik, ne hamaset, ne kudret ve ne azamet nümuneleri?.. Aman yarabbi! İnsan bunları seyir ede ede doğrusu erir gider.

Oyun, arada bir temposunu değiştirerek bazan sakinleşir, bazan şiddetlenir. Oyunda kardeşin mağlûbiyeti mukadderdir.. aşıkın kılıç dar-

beleriyle kollarının kuvveti kesilir ve yere yuvarlanır; Fakat hasmın buna tahammülü yoktur, ne de olsa sevgilisinin kardeşidir. Kılıcı, kalkını bir tarafa atarak hemen mağlûp hasmını, mertçe yerden kaldırır ve kucaklar. Bu yüksek duyguyu gören kardeş dayanamaz, aşıkın boynuna atılır, kucak kucağa gelirler, sarılır, öpüşürler. Sonra kardeş deveciye deveyi ortaya çek emrini verir, deve ortaya gelince, deveyi çökertir kız kardeşini devenin üzerinden aşağıya alır, koluna girerek götürüp aşıkının koluna verir.

Bütün seyirciler, bu manzara karşısında coşar. Hora sesleri göklerle çıkar. Davullar gümbürder. Oyunlar başlar, bu oyunlar, epeyce devam ettikten sonra kız tekrar deveye bindirilir, bu defa da devenin yularını aşıkı delikanlı çekerek bütün seyirciler de etraflarında olmak üzere davullar gümbürdeye gümbürdeye ve havaya silâhlar atıla atıla meydana çekilip giderler, oyun da sona ermiş bulunur.

Bu oyunun mütehassısları ekseriyetle «Pekinik» köyünde yetişirlerdi. Eski zamanlarda bu oyunun üstadı, boy beyi «Pekinik»li Zülfü ağa idi, sonra kel Hürşit de nam almışlardandı. Bilhassa Zülfü ağa, oyunları normale yakın canlandırmada eşi olmayan bir sanatkârdı. (1923-1339 R.) tarihinde ölmüştür. Bir oğlu varmış, bilmem ki, oğlu da babası gibi bu sanatın aşığı ve meraklısı mıdır? hiç de zannetmiyorum.

e) CIRIT OYUNLARI:

Türklerin millî sporları arasında önemle yer almış olan cirit oyunları, Türk'ü savaşa ve kahramanlığa hazırlıyan oyunlardan biridir. Şan ve şerefle dolu bir maziye sahip atalarımızdan yadigâr olarak bizlere intikal eden an'anevi ve baha biçilmez bu oyunlar, bilhassa cesaret, mertlik, çeviklik, iyi kalplilik oyunudur. Bu oyunda fırsat bu fırsattır diye kasden ne kafa kırılır, ne de göz patlatılır. Bu oyun, düşman oyunu değil, dost oyunudur. O kadar şanlı ve o kadar heyecanlıdır ki, seyir edenlerin üzerinde büyük tesirler yaratır ve öyle anlar olur ki ömürleri bile durdurur.

Cirit oyunlarının tarihi çok eskidir, oyunlar Türklere mahsus bir oyundur. Araplar Türklerden almışlar, sonra Osmanlı türkleri devrinin son zamanlarına kadar gelmiştir. Bilhassa 16 ve 17. nci yüz yıllarda III. ve IV. üncü Murat devirlerinde cirit oyunlarına çok rağbet ve ehemmiyet verilmiş ve memleketin her tarafına yayılmıştır. Aşağıda örneği kayıtlı III.

üçüncü Murat devrine ait bir vesika (I) bu oyunlara verilen önemin derecesini bizlere göstermektedir.

III. üçüncü Murat devrinde bir çok cirit oynayıcıların zuhuru binaen bunlarla padişahın maiyetindeki süvari kulları arasında cirit oyunları tertiplenir ve padişahın huzurunda oynanır. Oynanan bu cirit oyunları o kadar dehşetli olurmuş ki, taraflar adeta gök yüzünde akıp giden ateş parçaları gibi birbirlerine girerler ve birbirlerine o kadar kıyak türlü türlü marifetlerle mızrak sallarlarmış ki, padişah ve seyirciler bundan o kadar memnun kalırlarmış. Hatta Kethüda Saadetlü Mehmet Ağa hazretleri tarafından mutad olduğu üzere cirit oynayanlara en fazla bahşiş ve en yüksek in'am ve ihsanda bulunulmuş. ve bu oyunlarda iki adet esb-i türkmanî (Türk atı) padişahın dikkati nazarını çekmiş ve iltifat-ı mülûkâneye lâyık görülmüş olmakla İstabl-i Amireye alınmış ve kethüda ise ikram ve tebci edilmıştır.

Ciridin sonlarında Padişahın ve maiyetinin temaşadan çekilmesi üzerine irade-i seniye ile daha evvelen bu şenlikleri göremeyen halktan bir kısmına, yine bir takım nadide oyunlar gösterilmiş küçük, büyük bu oyunları seyretmekle memnun kalmışlardır.

Cirit oyunları hakkında bu ve buna benzer bir çok yazılar yazılmış-

(1) «Şehsivari fezay-i şevket-ü şan rüstem-i asrı kahraman-ı zaman kibelin-den (Taraftan) telepkâr-ı cirit-bazan-ı süvari zuhuru binaen cündiyan-asafi derhal tasrih-i semend-i (At) isti'cal idüp nazargâh-i hidiv-i felek cenapda manend-i şihap (Gök yüzünde geceleri akıp giden ateş parçaları) birbirine cirit-i niyzeğün (Niyze) mızrak, (Gün) türlü türlü, pertap (Sıçrama) iderek inan-tab-ı (Dizgin çevirme) şitap olduklarında Kethüday-ı Cenab-ı Asafi Sa'adetlu Muhammed Ağa hazretleri dahi hasbel-mu'tad hengâm-ı cirit-bazide karargâhlarında inankeş-i aram ve iktiza eden bahşiş-ü in'amda hemdest-i destur-benam (Meşhur) oldular. Süvar oldukları rahş-i (Gösterişli) rakkasane cevân-ı Mısri ve canip be canip buradaki menakiplerinden dahi iki adet esb-i Türkmanî nigâh-ı iltifat-ı mülûkâneye erzani (Lâyık) derecede dirâht-i bisatları (Diraht) ağaç (Bisat) Döşeme, ile girifte (Tutulmuş esir)-i istabl-i (Ahir) hasül-has-ı cihanbani kılınup inan-ı zerrin-tari (Altın) dest-pus-i Hüdavendi gâriye vekil ve çeşm-i rikab-ı (Boyun ve kul köle manasına) gubar-ı pay-ı tutiye-âsay-ı şehriyari birle tekmiil olunması Ağay-ı müşarün-ileyhe mücerret ikram-ü tebci olmağın Iblik-i atlasın (Eblik) Alâ bacaklı, gösterişli at, zin-püş-i felek zirran-ı rayiz-i ikbali olmuş kadar ayakları yer basmaz ve gazal-i müşkül-şikâr-i ufitâb-i feterak-i müjgân-i iftiharına asamaz oldu. Anlar bu şeref-i ağıyara nail ve yine makamlarına dahil ve ciritten istifay-ı temaşa kılunduğuna ittilâ-ı destûri hasıl oldukda yine şu'bede bazan (At canbazları tarafından gösterilen hünerler) meydan-ı sure imale-i ebruy-i rağbet sūdūr eylemeğün eyyam-ı sabıkada olan şenlikleri görmeyen temaşayana iradet ve ta'mim-i esbab-ı meserret kasdı ile birer birer tekrirden sonra niçe niçe nadide baziçe-i garibe ve süver-i âsibe meşhûd-i dide-i sağır-ü kebir oldu.»

Bu vesikanın esas kaydı : Sürname-i Vehbi. Topkapı sarayı kütüphanesi. N. 3593. Metin And'ın Kırk gün Kırk gecesinin 193 sayılı sahifesinden alınmıştır.

tır. Bu mühim vesikanın yanına bir de yenisini ilâveden sonra esasa geçelim.

Aziz dostum ve hemşehrim Eyip Şedele, bundan on dört sene evvel Doğu Postasına güzel ve kritik fıkralar yazardı, bunlar arasında mevzuumuzla ilgili şu satırlar da (2) vardı, aynen alıyorum.

Sevgili okuyucularım!.. Tarihe gömülmüş olan bu oyunları, benimle seyir etmiş olsaydınız bana hak verir, az bile yazmış derdiniz; Fakat ya şimdi!.. Nasıl yazayım, ne biçim tasvir edeyim ki, bu azametli sahneleri karşınızda canlandırabileyim?.. Buna, bende kudret mi var dersiniz?.. Hayır, hayır, asla!.. Öyle ise beni yalnız bırakınız, oyunların azameti karşısında az söyliyerek tasvirdeki aczimle baş başa kalayım.

Cirit oyunu demek, at ve binici demektir. Ata ve biniciliğe en büyük önem veren Türkler, at sırtında doğar, at sırtında ölürlerdi. Bu merak önlemeydi, Çin seddinden kalkarak ucu bucağı olmayan sitepleri.. o zamanki insan gücüyle aşılamayan dağları, tepeleri.. köprüsüz nehirleri aşip da bir taraftan Rusya yoluyla Avrupaya, bir taraftan da bütün Anadoluyu geçerek Balkanlara kadar gidebilirler miydi?.. Bu uzun mesafeleri, Orta Asyada yetişen cüsse itibariyle biraz küçük fakat yorgunluğa, soğuk ve sıcağa, her türlü meşakkate dayanıklı ve çok sür'atli Türk atları sayesinde aştıkları gibi eşyalarını, âlât ve edevatlarını da öküz derileri içine doldurup, üzerlerine ata biner gibi bindiler ve sonra yine atlarının kuyruklarına sınımsı yapışarak ve karğılarını da kürek tarzında kullanarak büyük nehirleri bu suretle geçtiler. Fetihlerde atın büyük rolü vardır. Çin, nasıl Tatar atlarıyla feth-ü zapt edildi ise, islâm ordu-

(2) O ESKİ CİRİTLER : «Atlı Sporun tertiplendiği Cirit oyunlarını her pazar zevkle seyrediyoruz. Türkün kahraman yaradılışına çok yaraşan bu güzel Sporun, bir hayli duraklamadan sonra yeniden canlandırılması hakikaten övülecek bir himmettir.

Cirit oyununu seyrederken, hafızalarımızın derinliklerine uzanan eski hatıralarımızın heyecanını yaşamak da mümkün oluyor. Bizim şu eski Harputun «Ciritler Meydanı» nı, o meydanın genç ve yaşlı farksız olarak, güzel atları üzerinde bir araya toplanmış kahraman oyuncularını düşünüyorum. O zaman bu güzel Sporun bir an'anesi ve hâlâ dillerde dolaşan pek çok şöhratlıları vardı. Daldikli Yusuf Eminin Ciridiyle, ceviz kapıyı deldiğini veya İboş beyin bir Ciritle hasmının sırtına yerleştirdiği pamuğu Hallaç gibi arttığını ve yahut Necip Ağanın Ciridini Harmandaki Söğüt ağacına sapladığını ve yıllarca Köye gelen Berberin heybesini buraya astığını dinlemişizdir. Hele kolan boşaltarak, dörtlü giden atın karnının altına geçmek, bu suretle hasmının darbesinden korunmak veya yerden değnek almak da «Ahval-i adiyeye» olarak anlatılırdı.

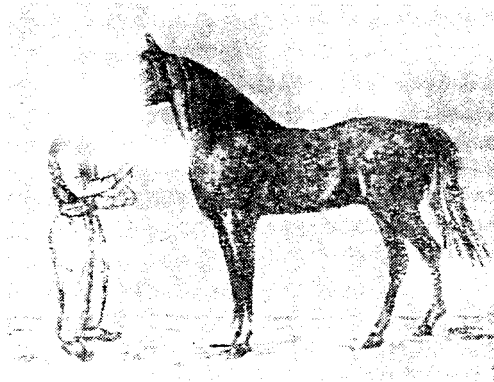
Atlı Spor, bu memlekette işte böyle bir köke sahip bulunan Sporun ihyaya çalışılıyor. Temennimiz, bu sayede gençlerimizin bu kahraman oyunun an'aneleri içine zevkle girmeleri ve onu benimsemeleridir.»

ları da fetihlerinin çoğunu ata borçludurlar. Türk ordularının zaferlerinde seferi kuvvetlerin esasını süvari kollarının akınları temin ettiği gibi, Osmanlılar devrinde bir çok büyük muvaffakiyetler, gerek kapı kulu, gerekse topraklı süvarisinin ve süvari alaylarının cansiperâne fedakâr-

Resim : 49 — Osmanlı Türkleri devrinde bir Türk süvari alayının düşman üzerine savleti

lıkları sayesinde meydana gelmiştir. En son Türk İstiklâl savaşında süvarilrimizin gösterdikleri başarılar, zafer hatıralarımız arasında önemli yer almıştır.

Resim : 50 — Harput zenginlerinden birinin yetiştirdiği müstesna bir Arap atı

En güzel cins at yetiştiren memleketler, mer'aları çok olan memleketlerdir. Son yüz yıllarda at yetiştirmek hususunda en ileri giden memleket Macaristan ve cenubi Amerika gibi mer'aları çok olan yerlerle Arabistan yaylalarında yetişen halisüddem arap atları bir zamanlar dünyaca şöhret kazanmışlardı.

İklimin de hayvanlar üzerine olan tesiri, belki insanlara olan tesirinden daha fazladır, kurak iklimlerde at, rutubetli memleketlerden daha iyi yetişir, mer'alarda yetişen atların bacakları sinirli, tırnakları kuvvetli ve sert olur, bu yüzden daima çalışır.. koşar.. ve bundan yılmaz da!.. Bu bakımdan iklim itibariyle Harput ve dolayları at yetiştirmeye çok müsaitti. Bundan yarım yüz yıl evvline kadar buralarda binler ve binlerce at beslenirdi. Kasabalarda bile hiç bir ev yoktu ki, ahırında bir atı bağlı olmasın, hele zenginlerin, beylerin ve köy ağalarının tavlalarında en nadide kısraklar, kıymetli aygırlar, taylar ilk bakışta göze çarpardı. Ulu ovanın doğusunda bir köy vardı ki adı Şehsivardı. (3) Bu köye, bu ismin verilmesinin sebebi, bu köy halkının ata ve biniciliğe olan aşırı meraklarından ileri gelmiştir. Hakikaten Şehsivarlılar, binicilikte, 360 parça köyü, üzerinde taşıyan Uluovalılar arasında bir zamanlar parmakla gösterilirlermiş.. hele bu köyde beslenen at adedi de Uluovanın hiç bir köyünde yokmuş...

Hülâsa eski devirlerde at ve insan bir kül halinde birbirlerini tamamlarmış.. at olmasaydı, insan kolu kanadı kırılmış bir kuşa dönerdi. İnsan olmasaydı bu günkü o güzelim at da kimbilir nasıl hoyrat ve vahşi bir mahlûk halinde karşımıza çıkardı. Atı insan güzelleştirdiği gibi at da insana kol, kanat, hülâsa her şey olmuştur. Anadoluda bir ata sözü vardır ki, taşıdığı ma'na itibariyle çok enteresandır.

Eve girince gülmese avrat (kadın)

Damdan çıkıp da kişnemesi at.

Demek oluyor ki, erkek tarlasından, işinden gücünden yorgun argın akşamları evine döndüğü zaman karısının kendisini güler yüzle karşılamasını beklediği gibi, bin bir ihtimamla beslediği atından da, ahırından, tavalasından çıkarıldığı zaman kişneme bekliyor ve yine eski çağlarda atın kadından daha üstün tutulduğunu büyüklerimden işittiğim aşağıdaki şu hikâye (4) ile tesbit etmiş bulunuyorum. Ve sonra Harputda eskiden bir tekerleme vardı ki, çok manalıdır :

(3) Bu kelime, şah-süvarın muhaffatıdır, ata pek iyi binen manasına farsca bir terkiptir.

(4) Vaktiyle çok zengin ve haşmetli bir oymak beğinin oğlu, av peşinde gezirken, diğer bir kabile reisinin çadırına misafir olarak kabul edilmiş.. bu sırada reisin çok güzel ve müstesna kızıyla da görüşmüş, tanışmış ve bu tanışma sonun-

«At, Et — Saz, Yaz»

Bunlar aşağıda Tekerleme bölümünde izah edilmiştir. Bakınız.

Oyunlara geçmeden evvel şu ciheti ayrıca kaydetmek isterim ki yukarıda bu oyunun kahramanları başta at, sonra oyuncu gelir demiştim,

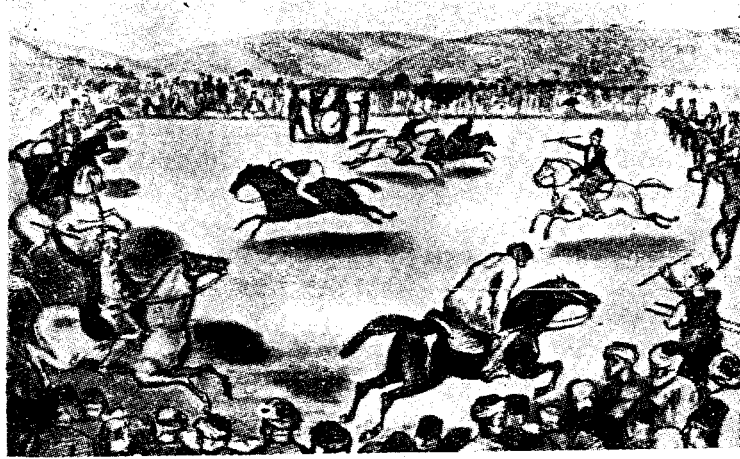

Resim : 51 — Bir at ve oyun meraklısı

da kıza aşık olmuş, kız da ona gönül vermiş.. yalnız bakışlarıyla anlaşmışlar.. oğlan derdini babasına açmış, kızı babasından resmen istedikleri halde kızın babası vermemiş.. yıllar geçmiş.. bu iki sevdalı yanmış tutuşmuşlar.. nihayet oğlan bir yolunu bulup kızın muayyen bir gecede ve muayyen bir saatte oymakdan ayrılarak işaret verdiği bir yerde kendisini beklemesi için haber salmış ve atına binerek dolu dizgin kızın oymağına varmış, kızla birleşmiş ve kızı terkisine alarak yola koyulmuşlar.. yorgunluk ve heyecanın te'siriyle harareten ağızları dudakları kurumuş.. hatta kız bayılmak derecesine bile gelmiş.. Bu sıra önlerine ufak bir kaynak çıkınca hemen atlamışlar, kız suya koşmuş.. eğilmiş su içmeğe.. oğlan kızın saçlarından tutarak kaldırmış, atmış geriye.. su sırası evvelâ ata verilmiş.. at sulandıktan sonra, yıllarca aşkıyle, hasretiyle yanıp yakıldığı sevgilisine: haydi, şimdi sıra senindir içebilirsin demiş.. Şu halde evvelâ at, sonra avrat gelirmiş.

ikisi de kıymet ve karakterlerini bu oyunlarda ve bu meydanlarda ortaya koyarlar. Asil at, üzerinde toy bir binici, hatta bu binici bir çocuk da olsa bu oyunlarda el ve ayak dokundurmaksızın vazifesini kendiliğinden yapar ve muvaffakiyeti temin eder, iyi bir oyuncunun altındaki at ise, ne kadar hırçın ve huysuz olursa olsun adeta bir kuzu gibidir.

Şimdi esasa geçerek bu oyunlara rağbetin derecesinin ve nasıl başlandığının bir tarifini yaptıktan sonra sizleri Harputun meşhur ciritle meydanına götürüp oyunları seyrettireyim. Bu oyunlara, baharda, atlar çayırdan alındıktan sonra başlanır ve yaz aylarının çok sıcak günleri müstesna, sonbahara kadar haftada bir defa yalnız Cuma günleri (5) devam edilirdi. Halk Cuma namazından çıktıktan sonra davul ve zurna sesleri şehrin caddelerini çınlatmağa ve bu sesler bazan şehrin muhtelif semtlerinden duyulmağa başlardı. Bu sesleri duyanlar, büyük küçük, çoluk çocuk ve bilhassa esnaf dükkânlarının darabalarını (Kepenlerini) indirerek davulun arkasına takılır, ayrı ayrı yollardan Meterise çıkarlar-

Resim : 52 — XVII. nci yüz yılda Harputun Ciritle meydanında oynanan meşhur Cirit oyunlarından birisi

dı. Bu gruplar, meydanı doldururken, şehirlerden ve köylerden atlarına binerek ve seyislerini yanlarına alarak gelen oyuncuların da meydana doğru yol aldıkları görülür ve at kışnemeleri her taraftan işitilmeğe başlardı.

Atlar, binbir merak ile okadar iyi beslenmiş ve okadar iyi bakılmış-

(5) O zamanlar, hafta tatili Cuma günleriydi, bazı ecnebi yazarlar Cumaya müslümanların Pazarı derlerdi.

tır ki, tüyleri parıl parıl parlar.. kuyrukları bağlanmış, dimdik.. davulların sesinden, kalabalığın çokluğundan hassasiyetlerini, burunlarının açılıp kapanarak horlamalarından anlıyoruz. Kulaklar tetikte.. arada kiş-nemeleriyle üzerlerindeki binicilerin gururlarını artırmada.. kabileler bu suretle Ciritlar meydanına gelince davullar susar, halk meydanın sağ ve solunda muntazam surette yerlerini amışlardır. oyuncular atlarından inince çeşitli ve süslü ayar takımları (6) meydana çıkar, seyisleri atları, dizginleri ellerinde meydanın haricinde yavaş yavaş gezdirirler. Seyircilerden bazıları oturur, bazıları ayakta.. kimisi şemsiyesini açmış, kimisi güneşten muhafaza için başındaki fesinin altına kırmızı veya beyaz mendilini koymuş ve bu mendillerin bir çoğu da serinlik versin diye evvel-den ıslatılmış.. bir çoğuna da oyunun heyecanı güneşin hararetini unutturmuştur. Davulcular, zurnacılar seslerini her iki tarafa da ıstıttirebilmek için oyun sahasının yan kenarlarının tam ortalarında yerlerini alırlar.

Bu oyunlar, at üzerinde takımlar halinde oynanır, oyuncular atlarına binmeden evvel aralarında yaşlarına, mevkilerine veya binicilikteki meharet ve kabiliyetlerine göre iki kişi seçerler, bunlardan birisi, — Diyelim ki, meydana kırk atlı vardır — oyunculardan gözüne kestirdiği herhangi birini kendi tarafına, diğeri ise bir başkasını kendi grubuna ister, sıra ile yapılan bu seçim neticesinde bütün oyuncular iki gruba ayrılmış olurlar, bu ayrılıştan sonra oyuncuların meydanın kuzey ve doğu taraflarında mevki almaları için de yine oyunun beyleri diyelim aralarında kur'a çekerler.. bundan sonra oyuncular atlarına binerek ellerine birer Cirit (7) ve ihtiyat olmak üzere de ayarla sol kaba baldırları arasına birkaç cirit daha sıkıştırdıktan sonra kendi tarafına atını mahmuzlar ve orada sıraya geçer, işte bu suretle oyuncular karşı karşıya gelmiş olurlar.

---

(6) Ayar takımları, ekseriyetle Harput mamulü olmak üzere beyaz gürün şalı veya kırmızı, kahve, mavi, lâcivert çuha kaplı ve bu renklere uygun şerit ve püsküllerle süslenmiş, aynı zamanda hayvanlar için çok hafif ve biniciler için de çok rahat takımlardır, bunların arasında Erzurum işi ve sonra çerkes ayar takımları görüldüğü gibi bazı beylerin ve zenginlerin atlarında gümüş kakmalı takımlar da göze çarpardı.

(7) Cirit, bir parmak veya biraz daha fazla kalınlıkta ve bir metre uzunluğunda bir sopadan ibarettir, bu ciritler oyunda göreceğimiz gibi gelişigüzel atıldığından isabet ettiği yeri çürütebilir, baş yarar, göz çıkarabilir ve hatta adamı öldürebilirdi de.. hüner arkadan gelen ciride karşı başını da, gözünü de korumasını iyi bilmektir.

No. 87

OYUN BAŞLIYOR:

Davullar, zurnalar veya kılernetler bir marşla ve çok defa İzmir marşıyla oyunu açarlar. Şimdi taraflardan bir oyuncu atını zengiliyerek sahneye çıkar, sağa sola dizgin kırarak atını oynata oynata ve etrfına caka sata sata karşiki hasım tarafına doğru gider, karşı taraftaki oyuncuların hepsi birden tetiktedirler; Çünkü gelen oyuncunun içlerinden hangisine ciridi atacağını kestiremedikleri için.. Kollarına ve kuvvetlerine güvenenler, sahanın yarısına geldikleri zaman ellerindeki ciridi, ileri geri sallıyarak ve atlarının çiftesine getirerek fırlatır ve karşı taraftaki herhangi bir hedefe ulaştırabilirler. Atlarına güvenenler ise 15-20 metre kadar karşiki hasım safına sokulabilirler, elindeki ciridi, herhangi bir oyuncuyu hedef tutarak savurur ve derhal dizgin kırarak atını geriye çarh ettirir kaçar, at olanca sür'ati ve kuvvetiyle koşmaktadır. Esasen cirit atları talimli olduklarından birincilerinin ellerinden cirit çıkınca kendiliklerinden geri döner ve kaçmağa başlarlar. Bu suretle oyuncu, bir taraftan kaçmağa çalışırken diğer taraftan başı arkaya çevrilmiş, üzerine gelen oyuncuyu gözetmektedir. Eter hasmın atı koşuda daha üstün ise yarı yolda bu oyuncuyu yakalar, elindeki ciridi hasmına fırlatır.. döner.. bu defa da başka bir oyuncu onu takibe geçer. İşte bu suretle oyun saatlerce devam eder. Bazan oyun sahasına üç dört oyuncu birden de çıkabilir, böyle zamanlarda oyun bütün şiddet ve azametini almıştır, bu dakikalar oyunun en heyecanlı dakikaları sayılır.. oyuncular öyle kızışır, davullar öyle güm-bürder, atlar öyle sinirlenir, hırçınlaşır ve koşarlar ki, işte bu sahneyi seyredenlerin ömürleri durur. Atları, hızlı koşan oyuncuların, hasımlarını yarı yolda yakaladıkları da çok görülürdü, ona yetişince ve bir hizaya gelince artık ciridini atmadan vazgeçerek hasmın yanına yaklaşır, lâtife yollu sırtını okşar veya başından fesini alarak onu geride bırakır, atını ileriye koşturur.

Bu oyunda ciritlerin hedefe isabet ettirilmesi büyük bir meharet sayıldığından bu gibi isabetlerde seyirciler arasında yaşa yaşa diye feryatlar kopar, oyuncu hararetle alkışlanır. Öyle usta oyuncular vardır ki, arkadan gelen hasmın kendisine yetişip de sopayı yiyeceğini anlayınca hemen ayar değiştirir ve zengi kullanırlar.

Ayar kırma veya değiştirme: Binici atın sol veya sağ taraf yanına doğru bütün vücudiyle eğilmek veyahut daha meharetle atın karnı altına girmek, sağ veya sol bacağını büyük demir zengi içerisinde ayarın üst tarafından arkaya doğru uzatmak suretiyle başını ve bütün vücudunu hasmın ciridinden korumaktır. Eski savaşlarda düşman ok ve kılıncılarına karşı korunmak için nasıl kalkan-kullanılırsa cirit oyunlarında da

geniş demir zengiler, gelen ciritlere karşı adeta bir kalkan vazifesi görmektedirler. Usta oyuncular tarafından atılan ciritin bu demir zengilere isabeti sırasında bu ciritlerin beş on metre yukarı havaya fırladıkları çok defa görülürdü ki, bu da seyirciler tarafından şiddetle alkışlanırdı. Bir de dönüşte sur'atle koşan atının üzerinden yere sarkarak yerde bulunan bir ciriti alma ve bazen de arkadan gelen bir ciriti kendine isabet etmeden havada yakalama hünerleri de vardı. İşte bu surltle taraflar arasında böyle hararetle ve enteresan oyunlar devam ederken seyirciler, hangi binicilerin usta olduğu ve hangi atların birinci geldiği hüküm ve kararını hemen verirler ve bu karar derhal kulaktan kulağa fısıldanır gibi bütün oyuncular arasında belli olurdu.

Bu oyunlarda bir de yer değiştirme adeti vardı, yukarıda yazdığım gibi oyuncular kura ile meydanın kuzey ve doğu taraflarında yer alırlardı, bu yerler oyunun yarısından sonra değiştirilirdi. Bu yer değiştirmede 30-40 bazan 50-60 atının dolu dizgin büyük meydanı toza dumana katarak bir taraftan diğer tarafa akınlar halinde geçişleri hakikaten çok azametli ve heyecanlı olurdu. Taraflar, meydanın ortasında karşılaştıkları zaman bağrışarak birbirleriyle şakalaşırlardı.

Bu değiştirme ile oyunun ikinci kısmına geçilir ve oyun yine bütün hızıyla devam eder. Nihayet oyuncular yorulmuş.. atlarda fer kalmamıştır, atlar, baştan tırnağa kadar terler içinde.. bazılarının karınlarında derin zengi yaraları göze çarpar, davulların bir «Yıkıl git» havası, oyuncu- na son verir.

Davullar, seyircilerin önünde.. atlılar arkada olduğu halde meydan- dan ayrılırlar.. âlay olanca azametiyle şehre doğru yavaş yavaş iner ve dağılırdı. Bu oyunlarda bazan kafalar kırılır.. bazan biniciler karşı karşıya çarpışır.. çok defa atlar yıkılır, oyuncular yere serilir.. yaralanırlar; Fakat bu gibi hadiselerde gerek oyuncular, gerek seyirciler yaralıları ellerinden gelen yardımı yapar, yaralarını sarar ve tedavisine çalışırlardı.

Harputtaki Ciritler meydanı hakkında şu mealde «Bu oyun sırasında herhangi suretle bir kaza neticesi ölenler, yaralananlar ve sakat kalanlar için hiç kimse mes'ul tutulmaz ve mahkûm edilmez» diye bir padişah fermanının mevcut olduğu tevatüren söylenmekteydi. (8)

Meydanda testilerle Yarıçavuş (9) suyu satanlar, ekmek, meyve, üzüm, leblebi gibi yiyecek satanlar, seyirciler arasında dolaşır dururlardı. Bu oyunları halk meccanen seyrederdilerdi, yalnız davulcular ve zur-

(8) Bak, bu kitabın 1. inci cildi, IV. Murat devri, s. 153

(9) Bak, bu kitabın 1inci cildi, Çeşmeler bölümü, s. 375

nacılar bahşişlerini evvelâ fazla miktarda oyunculardan ve sonra da seviricilerden toplarlardı.

Şimdi bu oyunların kahraman ve elemanlarından nam ve şöhret kazanmış olanların isimlerini rahmete vesile olur amaciyle buraya kaydedeceğim, hepsinin de ruhları şad olsun.

1 — Başta Müftü Beyzade Hacı Mehmet Nuri Ef.

Bu zat, mesleğinin ve mevkiinin üstünlüğüne rağmen bu oyunlara katılmada hiç bir mahzur görmeyerek koca sarığı ve saç sakalı ile siyah latasını arkasında toplayarak bir genç gibi atına biner ve oyunlara iştirak ederdi, güzel biner ve çok kuvvetli tesirli cirit atardı, cins ve çok kıymetli cirit atları ve kısırakları da vardı.

2 — Küçük kardeşi Hacı Bahaddin Ef.

Bu da cirit oyunlarına meraklıydı, güzel biner ve güzel oynardı.

3 — 4 — Hacı Mehmet Ef. nin oğulları Halit ve Hacı Ahmet Ef. ler de iyi binerler, babaları gibi kıyak oynarlardı.

5 — Hulûsi Kemal Ef.

Bu zat da sarığıyla, cübbesiyle at ve oyun meraklısıydı, güzel atlar besler ve cirit oyunlarına muntazaman devam eder, ara sıra kendisi de oyunlara katılırdı.

6 — İspirzade Mustafa Ef. (Baboş)

Oyun meraklısıydı, yüksek ve cins bir doru atı vardı, bu ata biner güzel cirit oynardı, bilhassa oyunlarda soğukkanlılığıyla meşhurdu.

7 — Küçük kardeşi Yarbay Ferit Bey.

Ata ve cirit oyunlarına çok meraklıydı, karanlık kır bir tayı vardı ki, halisüddem arapdı, çok güzel cirit oynardı, hele meydanın ortasından attığı ciritlerin bir çoğunu hasım tarafındaki hedefe isabet ettirmekteki kudreti daima nazarı dikkati çekerdi.

8 — Zaptiye (Jandarma) Tevfik Çavuş.

Bu yaman bir oyuncuydu, oyuna katılmak üzere atına binmeden büyük bir mendil ile başını ve ikinci bir mendil ile de sağ kolunu dirsekten yukarı sımsıkı bağlardı ki, kuvvetini kaybetsin, yoksa attığı cirit, kovaladığı oyuncunun her tarafını kurşun gibi deler geçerdi, ve sonra en hasarı ve huysuz at sahipleri çok defa atlarına Tevfik Çavuşu bindirirlerdi, hırçın ve huysuz bu cins hayvanlar, Tevfik Çavuşun altında adeta kuzuya dönerlerdi. Uzun boylu, iyi huylu, güler yüzlü bir zattı.

9 — Sarı Hafız.

Bu da at ve cirit meraklısı olduğu gibi, aynı zamanda at tüccarıydı, Urfa, Siverek, Mardin, Musul, Bağdat illerinde bahar yaz dolaşır, iyi cins arap tayları satın alır, Harputa getirerek besiye çeker ve sonra bunları kârla at meraklılarına satardı. Hiç bir cirit oyununu kaçırmaz, her

oyunda başka bir ata biner, diğer atlarını da teşhir eder gibi meydana getirir ve güzel de oynardı.

10 — 11 — Polis Hafız ve büyük kardeşi.

Bu iki kardeş de at ve oyun meraklısı.. ikisi de iyi biner ve çok güzel oynarlardı, polis hafız, uzun zaman Harputta polislik yapmış ve bu suretle bütün Harputluların sevgisini üzerine toplamış bir zattı. Kardeşi de Sarı Hafız gibi at tüccarıydı, aynı şekilde cenuptan güzel taylar getirir, meraklılarına satardı.

12 — Iğkili oğlu Ahmet Ef.

Bu zat da cirit oyunu meraklılarından.. boyu çok yüksek doru renkte güzel bir atı vardı, bu cins atıyla oyuna katılır, iyi cirit atar ve iyi de binerdi.

13 — Korukoğlu Şevki Ef. nin de bu oyuncular arasında mühim yeri varmış, ben tesadüf edemedim.

14 — Bizim rahmetli telgrafçı Lütfü de atın ve oyunların çılgınca meraklısıydı, iyi oynar ve iyi binerdi, halisüddem arap, pullu kır bir tayı vardı ki, Hulûsi Kemal Ef. ye sattı; Fakat bu tay sonunda çok gelişti, bunu gören Lütfü, gözüm kör olaydı da bu atı satmıyaydım, diye hayıflanırdı.

15 — Aziz arkadaşım Mehmet Cevdet Karlıdağın da bu sütunlarda yer alması gerekir; Çünkü Karlıdağ, gençliğinden beri at meraklısı ve aşıkıdır. Onu, acele bir işle caddeden geçerken, rastladığı bir atı gözüne kestirdi mi onu dakikalarca takip eder ve hatta işini gücünü bırakarak bu atın arkasından koşar, saatlerce hayran hayran onu seyrederdi. Bu hareketinden dolayı kendisine serzeniş ettiğimiz zaman, yüzünün daimi tebessümüyle o atı tepeden tırnağa kadar medh-ü sena etmeğe başlar ve sonunda da, ne olur siz de benimle gelseydiniz derdi.

Nihayet yedek subaylığını süvari alaylarında ve savaş meydanlarında geçirerek biniciliği de ata merakı kadar artırdı. Cirit oyunlarına katıldığı zaman etraftan müthiş ilgi toplar ve alkışlanırdı. Bu at ve binicilik merakı onu ta Muş ovalarına kadar attı, orada bir çiftlik kurdu, sekiz on at daima tavlasında bağlydı, hepsinin ayrı ayrı isimleri vardı, geceler bile uykusunu feda ederek bu atlara hizmet ederdi, son zamanlara kadar bu atlarla koşulara da iştirak etti, bu uğurda kendisi de atları kadar koştu durdu; Fakat zannedersen şimdi ihtiyarlık, bu çılgınca merakı yenmiş olacak ki, sesi sadası çıkmıyor. Kulakları çınlasın.

16 — Harputun ve Elâzığın meşhûr dışçisi Pertev de (Hacı Pertev) ata ve cirit oyunlarına meraklıydı, son zamanlara kadar bu merakı gitmemişti. 948 de Elâzığa gittiğim zaman yine güzel bir atı vardı; Fakat kendisi binemiyordu, şimdi zannedersen eşeğe bile binecek kudrette değil!..

Harput Cirit oyunlarına yakın ve uzak köylerden bir çok da köy ağaları ve beyleri iştirak ederlerdi, bunlardan da hatırımda kalanları sırasıyla kaydediyorum :

1 — 2 — 3 — 4 — Başda saray ağaları, Hacı Reşit bey. Oğulları Sait, Arif ve Iboş beyler.

5 — 6 — Hüseyinikden Hacı Ömer bey zade Meclis başkâtibi Faik ve küçük kardeşi Ali beyler.

7 — Hüseyinikden Hacı Hasan bey.

Bu zat, Harputun tipik simalarından biri olup, çok kısa boyu, yarı ağarmış sakalı, ufak ve fakat zekâ akan keskin gözleriyle ve aynı zamanda mütevazı ve samimi tavrıyla herkes tarafından sevilen ve sayılan Hacı Hasan bey, oldukça zengin olduğu halde konağının ve bahçesinin işlerini bizzat kendisi görür ve bir amele gibi sabahtan akşama kadar sessiz sadasız çalışır, tam bir tanrı adamıydı. Bahçesinin havuzbaşından misafir eksik olmazdı. Bununla beraber güzel ve cins kısraklar besler, çok güzel biner ve kıyak da cirit oynardı.

8 — Mollaköyden Hacı Ishak Ef. nin oğlu Mamo bey.

9 — 10 — 11 — Hoş ağalarından Hacı Ahmet Ağa, küçük kardeşi Mehmet ve amcazadeleri Ömer beyler.

12 — Vertetilden rahmetli Tosun bey arkadaşımız da bu oyunlara çok meraklı ve iyi bir oyuncuydu.

13 — Kuyulu köyünden Mustafa ağanın da yaşlı olmasına rağmen her hafta oyunlara iştirakı görülürdü.

14 — Han ağalarından Mehmet ağa ki, bu zat oyundan fazla at meraklısıydı, çok güzel at ve arap kısrakları vardı, arasına ciritlere iştirak eder ve oyuna katılınca da oyunun vechesini değiştirirdi.

15 — Iğikiden İspiroğlu Hafız Ali Ef.

Bu zata cirit oyuncularının şahı dersek hata etmiş olmayız, çok mert ve cesur olan Hafız Ali Ef. nin kolları da çok kuvvetli. Binicilik ve oyunculukta zamanının eşsiz bir oyuncusu ve binicisi. Cirit oyunlarında, bazı düğün alaylarında Hafız Ali Ef. nin bulunduğunu görenler oyunlara kolay kolay giremezlermiş; Çünkü attığı cirit, bir ok veya bir kurşun kadar te'sirli imiş. Oyuna çıktığı zaman kollarını sımsıkı bağlatır, öyle ata binermiş. Böyle olduğu halde Iğikiye giden bir düğün alayı, Mezrianın yukarı meydanından ve Saray camii'nin önünden aşağıya doğru inerken biniciler meydanda bir gösteri yapmak istemişler. Halk ve bütün çarşı esnafı heyecanla bu oyunu seyrederken bizim rahmetli Hafız Ali Ef. dayanamamış, atını zengiliyerek meydana çıkmış. Ali Ef. yi gören oyuncularından bir çoğu kaçmış, bir kaç kimse kalmış. Bunlara da bir cirit sallamış ki, bereket versin insanlara tesadüf etmemiş, cami'in altındaki hapishanenin kalın kapısına isabetle kapıyı delmiş ciridin ya-

rısı ieride yarısı dışarıda kalmış. Ben bu zata yetişmedim. Fakat bu olayları büyüklerimden bizzat dinlemiştim.

16 — Hafız Ali Ef. nin torunu Hafız Abdürrahim Ef. ki, bu da dedesi gibi kıyak oyuncularındı. .

17 — 18 — Zarfanı köyünden rahmetli hat hocalarımız Hacı Ibuş ve oğlu Hasan Ef. ler de meşhur ciriteilerindiler. Hacı Ibuş Ef. ak sakalı ve geniş cübbesiyle ata bindiği zaman koskoca bir heybet kesilirdi, atın üzerinde ivi gibi durur ve kıyak da cirit fırlatırdı.

19 — 20 — M r d  beylerinden Hacı Süleyman ve kardeşi Hacı İbrahim beyler.

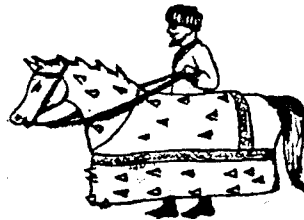
Bu beyler de şahane cirit oynarlardı, konaklarının tavlalarında cins ve kıymetli bir ka at daima bulunurdu. Ciritler meydanına toplanan halkın, oyun başlamadan evvel başları M r d  tarafına evrilir ve bu iki kardeşin yollarına beklerlerdi, g z kt ler mi meydanda bir ığlık kopardı. Hacı Süleyman bey, yaşına ve tecrübelerine dayanarak ağır ve teenni ile, Hacı İbrahim bey ise delişmen ve kıyak oynardı.

21 — Huhlu Asım ağa da hatırı sayılır binicilerdendi. Kıymetli bir insan olan bu zat zannedersem sağdır.

22 — 23 — 24 — 25 — 26 — 27 — Bu tarihi meydanda arasıra arsancak beylerinden Arslan bey, şerif Bey, G ktepeli Ahmet bey, Osman beyzade Ahmet bey, Bedri bey, Y mn  beyler de g z k rlerdi. Bu beyler, mevkilerinin ve ırklarının icabı hepsi de ayrı ayrı binici ve oyunculardı.

Konaklarının tavlalarında ok kıymetli at ve kısıraklar bağlıydı. arsancak beylerinin, gözler kamaştırıcı gümüş palanlı atlara binmiş oldukları halde bu oyunlara iştirakları sırasında oyunun vechesi, halkın neşesi, heyecanı derhal değişir ve başkalaşırdı. All hım! bu ne saltanat bu ne şehamet ve bu ne varlıktı.

Atalar yadig rı bu oyunlarımızdan mael'esef şimdi eser kalmadı, bunları ve bu gibi geleneklerimizi terk ede ede biraz daha s nd ğ m z  biraz daha k  ld ğ m z  hisesder gibi oluyorum.

C — EĞLENCE OYUNLARI

No. 88

a) YÜZÜK (FİNCAN) OYUNU :

Bu oyuna Yüzük oyunu denildiği gibi Fincan oyunu da denilir. Oyunda kullanılan malzeme şunlardır : Büyük dört köşe veya yuvarlak bir kahve tepsisi.. yedi veya dokuz tane kahve fincanı.. bir yüzük, bir yüksük veya bir mühürden ibarettir.

Oyuna şöyle başlanır : Meclisde olanlar aralarında yüzükce şöhrat kazanmış iki oyuncuyu Ebe olarak seçerler, bu Ebeler, çok dikkatle arkadaşlar arasında gözlerine kestirdikleri iyi oyuncular, taşlama bilenleri ve bu gibi lâtifelere hemen cevap verebilecek kabiliyette olanlarla güzel seslileri, kendi taraflarına almaya çalışırlar. Meselâ : sıra ile Ebelerden birisi Ahmedî alınca, öteki Mehmedî.. tekrar birisi Aliyî alınca, diğeri de Veliyî alır, bu suretle topluluk iki guruba ayrılmış olur.

Kürsübaşının bir kısmını bir taraf, diğerk kısmını da öteki taraf işgal eder. Tepsinin hangi tarafın elinde kalabilmesi için de Ebelerden herhangi birisi tepsiyi alarak gizli bir yerde tepsinin içine iki fincan ve bu fincanlardan birisinin altına da bir yüzük koyarak dikkat ve itina ile karşı tarafın önüne getirip yavaşça bırakır, karşıdakiler, bu iki fincandan birisini kaldırıp da yüzüğü bulurlarsa tepsiyi alırlar, aksi takdirde tepsî beri tarafta kalır, bu suretle tepsiyi kazananlar sevinç ve heyecan içindedirler. Tepsiyi kazanan oyuncuların arasında yüzük saklamada mahir ve belli kimseler vardır, tepsî hemen onlara verilir. Saklayıcı kürsübaşından uzak sofa veya odanın kuytu bir köşesine çekilir, fincanları her defasında tepsinin içine başka başka biçimlerde ve karşı tarafı daima şaşırtacak şekilde tertip eder, yüzüğü bu fincanlardan birinin altına saklar, tepsiyi elinde dört beş defa çevirerek (**Eflem püf.. gözlerine bulgur suyu.. şeytan şaşıra şunları**) diyerek ve tepsîye üfliyerek ortaya getirir veya karşı taraf oyuncularının, saklıyanın gözlerinden bir şey almasını diye ikinci bir ele verilerek tepsî getirilip kürsünün üstüne konulur.

Göz meselesi hakikaten çok mühimdir, saklıyanın gözleri gayri-ihitiyari yüzüğün bulunduğu tarafa kayar, bunu daima gözönünde tutan karşı tarafın usta oyuncular, saklıyanın yüzüne bakarak yüzüğün bulunduğu tarafı derhal anlarlar ve yüzüğü de çok defa bu suretle bulurlar. Şimdi oyuna başlıyoruz :

Tepsi sallanmaksızın yavaşça kürsünün üzerine konulup da karşı tarafın aramasına terk edilince, yüzüğü saklayan taraf, karşıyı şaşırtmak için hep bir ağızdan manilere başlarlar :

Yasdıkları düzüm düzüm Hey zalim nenni nenni
 Yedikleri kuru üzüm Vâh vah zavallı
 Sensin benim iki gözüm. Hey zalim nenni nenni
 San da (sana da) nenni, ban da
 (Bana da) nenni, eşlere nenni
 Bilir oynar, bilmez oynar
 Akşamdan beri, beri yatsıdan beri.

* * *

Besniden gelir katır
 Tırnakları kuma batır
 Bu yüzüktür kalmaz hatır.

Nakarat ve ara nağmeleri aynen.

Şimdi karşı tarafın oyuncularını, tepsi üzerinde incelemeye başlarlar, her biri ayrı ayrı yüzük şu veya bu fincanın altında diye vukufalarını (Tahmin) Ebeye bildirirler, Ebe, tepsi ortaya geldiği anda yüzüğün hangi fincanın altında olduğunu kestirmiştir, arkadaşlarının fikir ve reylerini almaya çalışırken evvelce gözönüne kestirdiği fincanı birdenbire vurur ve çok defa yüzük bu fincanın altından fırlar, bu suretle yüzük bulununca, mani sırası da tepsi ile o tarafa geçer.

Yüzüğü buldu eşimiz
 Hayre dönmüştür işimiz
 Sağ olsun yüzükcü başımız.

Nakarat..

Bazan bu aramada ilk fincandan çıkmaz da ikinci fincanın altından çıkarsa karşı taraf «Dimyat!» diye sevinir, bağırır, çağırır maniler söylerler; Çünkü tepsiyi ellerinde tutan grup on sayı birden kazanmıştır. Üçüncü, dördüncü, beşinci fincanların altından çıkarsa fincanların adedince sayı kazanmış olurlar. Tepside iki fincan kalınca, oyun yeniden ehemmiyet kesp eder; Çünkü bu iki fincandan ilk kaldırılacak fincanın altından yüzük çıkarsa tepsi yine karşı tarafa geçer. Böylece iki fincan kalınca şu tekerlemelerle, yüzüğün hangi fincan altında olduğu güya tayin edilir. Oyunculardan biri parmağının ucuyla : (Bir fincana : Ya şunda.. diğerine, Ya bunda.. ve sırasıyla Keçe Külâh.. Başında.. İbrik.. Lüle..

Gide.. Gele.. Şunu.. Bize.. vere) diye söylendikten sonra, vere kelimesi hangi fincana isabet ederse o fincan kaldırılır, tesadüfen yüzük bazan aynı fincanın altından çıkarsa da, çok defa da çıkmaz; Fakat bu alışkanlık bir türlü terk edilememiştir. Birinci fincanda çıkmazsa iki sayı ile yine aynı taraf tepsiyi alır, yüzüğü saklar, ve maniler tekrar başlar.

Ekmek koymuş kuşağına
Götürüyor uşağına
Sirke (1) düşmüş şakağına. (2)

Nakarat..

* * *

Tepside gezer elleri
Uzundur meş'um dilleri
Tanrının şaşkın kulları.

Nakarat..

* * *

Tepsi, böylece gider gelir, sayılar her tepside biraz daha artar, Arada :

Aldı aldı alamadı
Şunda bunda diyemedi
Yüzük zarfda görünmedi.

Nakarat..

* * *

Tam bu sırada karşı taraf yüzüğü bulunca, bu defa yüzük saklama sırası onlara geçmiştir. Tepsiyi kaybedenler şu maniyi okurlar :

Yüzük pencereden uçtu
Uçtu yad ellere düştü
Yüzük bizden vaz mı geçti.

Nakarat..

* * *

(1) Bit, malûm.. bit yumurtaları yapışkan bir madde ile bilhassa şakak ve kulak arkalarındaki saçlara yapışır ve burada aşağı yukarı 15 günde canlanırlar ki, işte bunlara biz sirke diyoruz. Bu sirkeler de 15 — 18 gün sonra erginleşirler, ayaklarının uçlarında çengeller vardır, bunlar vasıtasıyla saçlara sarılır ve böylece bulundukları yerlerden kolay kolay ayrılmazlar.

(2) Şakak, Göz ile kulak arasında bulunan çukurumsu yere denilir, buraya sakalbaşı da denilir.

Ördek suya dalmazmı ola
Kanatların çalmazmı ola
Tepsi gitti, gelmezmi ola.

Nakarat..

* * *

Karşı taraf da :

On sekizden başlayalım
Hatır gönül okşayalım
Biz şunlara yetişelim.

Nakarat..

* * *

Onlar da aynı usulü takip ederler. hangi tarafın sayısı elli oldu mu derhal arkasından maniter başlar.

Elli oldu. elli oldu
Yüzükçüler belli oldu.
Karşı taraf gamlı oldu.

Nakarat..

Ve sonra bir taraf, diğer tarafın sayısını geçerse :

Beraber olduk da geçtik,
Karlı, buzlu sular içtik.
Biz tepsiden vaz mı geçtik.

Nakarat..

Tam bu sırada karşı tarafın maneviyatını kırmak için bir mani daha.

Ocak başının minderi,
Bulduk döndürü, döndürü.
Şudur yüzükcü mindarı.

Nakarat..

Bu suretle yüz sayıyı hangi taraf daha evvel elde ederse o taraf oyunu kazanmış olur; Fakat oyunun sonunda mağlûp tarafa bir hak daha verilir, şimdi bir talih denemesi yine!. Galip taraf tepsi kendi ellerinde olduğu halde (El desti) denilen son bir saklamayı yaparlar. Ancak el desti tepsisinde dört fincan bırakılır; Bu fincanlar ikişer ikişer tepsinin ortasına veya teker teker kenarlarına konulur. yüzük yine eskisi gibi bunlardan birisinin altına saklanır. Bu defa karşı tarafın bu fincanlardan ikisini birden kalırmaya hakkı vardır.

Karşı tarafın Ebesi veya onun yerine kuvvetli bir oyuncusu tepsinin kenarlarını bir taraftan sağ, diğer taraftan sol elleriyle kuvvetlice tutar ve baş parmaklarını tahmin ettikleri fincanların üzerine basar ve arkadaşlarının yüzlerine manalı manalı bakar, onların da fikirlerini aldıktan sonra, tepsiyi birdenbire tersine çevirir, bu anlar çok heyecanlı geçer, eğer yüzük, parmaklarının altında bulunan fincanların içinde kalırsa yüzüğü bulmuş el destiyi de kazanmış olurlar. Yok diğer fincanlar altından çıkarsa oyunu tamamiyle kaybetmiş olurlar. El destiyi kazanmış olanlar oyunu kazananlarla hemen hemen müsavi şartlar altında cezaya tabi olurlar. El destiyi kazanmadılarsa vay hallerine!.. Kazananlar, heyecan ve neş'eler içerisinde, yenilenler ise mahzun ve perişan bir haldedirler. Oyun bitmiştir.

Bundan sonra mağlûp tarafa oyun yapma faslı başlar ki, bunları kış gecelerinde bulacaksınız. (3)

Bu oyunun türküsündeki her mısraın bir bağlaması vardır, beytler, bu bağlamalarla okunduktan sonra nakarata geçilir, tekrarlamalar yoktur, böylece türkü oyunun sonuna kadar bu şekilde devam eder.

---

(3) Bak, bu kitabın IV. üncü cildi, Kış geceleri.

D — ÇOCUK OYUNLARI

a) ATLAMA ve SIÇRAMALAR:

Bu oyunlar da bu günkü sıhhi ve terbiyevi atlama ve sıçrama oyunlarının bir nevi sayılabilir. Atlamalarda, yere yine bir ağaç parçasıyla derin bir çizgi çizilir. Ebe, (Kaptan) oyuncuların, bu hattın ilerisine basmamaları için hattın hizasında durur, oyuncuları kontrol eder.

Oyuncular, bu çizgiden istedikleri kadar geriye gidip hız almak üzere oradan sür'atle koşar, sol ayaklarının parmak uçları yerdeki çizgi hizasına gelince bütün kuvvetleriyle bir.. iki.. üç.. adım attıktan sonra sağ ayaklarının isabet ettiği yere hususi bir işaret konulur, veya çizgi ile tesbit edilir. Arkada kalan oyuncular, ilk oyuncuyu sıra ile takip ederler. Bir de hız almadan çizgi üzerinden bir.. iki.. üç.. diye atlanır. Bunlara kısa veya üç ayak atlama derler. İçlerinden hangisi en ileriye adım atmış ise birinci, ikinci, üçüncülüğü kazanmış olurlar.

Bir de çift ayak atlama vardır ki, bu da yine yerde tesbit edilen çizgi üzerinden hız almamak suretiyle bulunduğu yerden birbirine bitiştirilmiş olan bacakları kırmak ve kolları sallamakla hız alınır ve ileriye atlanır.

Harputda gençler arasında bu oyunlara çok rağbet vardı. Yerde muvaffakiyet kazanan oyuncular, sonra havalarda uçan kuşlar gibi atarlardı. Buna da Damdan dama atlama derlerdi. Harputun, bütün daamları toprak ve sokakları da dar olduğundan oyuncular şehrin en yüksek noktası bulunan meselâ: Meteris mahallesinde oturan herhangi bir arkadaşın damında beş on ve bazen daha fazla olarak toplanırlar. Hareket noktası burasıdır. Oyuncular, evvelâ aralarında bir ebe seçerler, ebe, gidecekleri istikameti tayin ederek oyunculara, Ulu cami mahallesinde falan arkadaşın damında toplanacağız diye güzergâhı tayin eder ve gösterir. Başta kendisi olmak üzere damın öteki başından hız alarak kuvvetli adımlarla sokak tarafındaki süyünge (saçak) gelir, haydi oradan karşı dama.. ve böyle damdan dama sıçrayarak giderken bakarsınız ki, oyuncu ortadan kaybolmuşlardır.

Damdan dama diyorum, bu ne demektir?.. Sayın okuyucularımla.. biliyor musunuz?.. Bu demektir ki, bir damla öteki damın arasında en az üç, dört metre mesafe vardır. İşte bu atlamalar, bu sokakların havasında ve boşluğunda olur. Bazı geniş sokakları atlıyamayanlar, yarı yol-

da kalır ve müsabakayı kaybetmiş olurlar. Evvelce tayin edilen hedefe hangisi daha evvel yetişirse birinciliği o alır, sonrakiler sırasıyla ikinci, üçüncü gelmiş olurlar.

Bu oyun, cidden tehlikeli bir oyundu, sokağı altında burakarak havadan karşı tarafa sıçrayamayanların en az on - onbeş, bazan yirmi metre derinliğindeki sokakların taş kaldırımları üzerine düşüp param parça olmaları her ân beklenebilirdi ve zannedersen bu uğurda birkaç kurban da verilmiştir.

Bu dam atlama ve sıçramaları, yaz günlerinde de bağlarda, bahçelerde ki gölleri (Havuz) atlama ile devam edip giderdi. Ancak göllerin üzerinden atlamak, dam atlamaları kadar tehlikeli değildi. Atlıyamayanlar, nihayet göle düşer, ıslanır ve etrafındakiler tarafından alaya alınır ve havuz başları kahkahalarla çınlar dururdu.

b) SALLAMA :

Sallama, bu günkü gülle savurma oyununa çok benzer. Sallama oyunu 10-20 yaş arasındaki delikanlılar arasında oynanır. Şöyle ki : Evvelce tesbit edilen bir noktaya odun veya bir taş parçasıyla bir hat çizilir. Oyuncular bu hat üzerinde durur ve bu hattı ileri geçemezler. Oyuncu bu hattın üzerinde ayakta ve iki bacağı 60-70 santim açılmış olduğu halde durur, sağ elinde oldukça büyük ve ağır bir taş vardır. Bu taşı, açık olan bacakları arasında bir ileri, bir geri sallamak suretiyle koluna lâzımgelen hızı verdikten sonra ileriye fırlatır. Oyunculardan birisi karşı tarafta sallama taşının düştüğü yeri bir ağaç parçası veya renkli bir taş dikmekle tesbit eder. Sıra ile oyuncular aynı taşı, aynı şekilde sallayıp atarlar. Kimin taşı en ileriye varmışsa birinci, sonrakiler ikinci, üçüncü sayılır ve oyunu kazanmış olurlar.

Sonra sallamanın, ikinci bir oyun tarzı daha vardı ki, bu birincisinden daha zordu. Sallama taşından daha ağır siklette büyücek bir taşı, oyuncular sağ ellerinin içerisine alır ve parmaklarıyla kavrayarak sağ omuzları üstüne kadar kaldırır, kolun bütün kuvvetiyle ileriye fırlatırlar. Bu taşları da en ileriye kimler atarsa o birinci, sonrakiler ikinci, üçüncü gelmiş olurlar. Bu, adeta kolların kuvvetini ölçmek gibi bir müsabakadır, kimlerin kolları kuvvetli ise müsabakayı onlar kazanır.

c) TOP OYUNLARI :

Sevgili okuyucularım! sakın bu top oyunlarını bu günkü gençliği tashir eden futbol topu zannetmeyiniz. Bu top oyunları, Harputun toprak damlarına mahsus bir oyundu. O zaman bugünkü gibi Avrupa malı lâstik topolar da yoktu. Toplarımız da yerli malıydı ve bu topoları para

ile pazardan da almazdık. biz kendimiz yapardık.. bakınız nasıl?.. Harput, soğuk bir memleket ve kışları da o nisbette şiddetli olduğundan bütün halk hep yün çorap giyerlerdi, çocuklara varıncaya kadar... İşte bu çoraplar, ayağımızda eskidi mi bizlere top olurdu. Çoraplarımız her taraftan delinip kullanılmayacak bir hale geldi mi, bunları hemen çözerek elimize hayli yün ipliği geçerdik. Fakat annelerimizin rızasını aldıktan sonra.. anne olmaz yama yaparım veya deliklerini örерim derse bizde sukut-ı hayal başlardı. Muvafakat ederse sevinerek hemen ameliyeye başlardık. Çoraplardan çözdüğümüz bu parça yün ipliklerini birbirine düğümliyerek uzun ip haline getirdikten sonra elimizde ufak bir pamuk parçası üzerine yuvarlak bir halde ve intizamla büyük bir elma veya bir portakal büyüklüğüne gelinceye kadar sararak ve sonra, yine evvelden hazırladığımız renkli yün ipliklerini bir kıyığa (Yorgan iğnesi) saplıyarak hazırladığımız yuvarlağın üstünü çeşit çeşit renkler ve nakışlar yaparak diker ve süslerdik. İşte bu ameliye bizlere gayet güzel bir top kazandırmış olurdu. İşte bu top, yere vurulunca bu günkü lâstik toplar kadar havaya fırlıyabilirdi. Erkek olsun, kız olsun her çocuğun, bu suretle yapılmış bir topu vardı ve bunu çok kıymetli bir meta gibi saklarlardı.

Oyuna, topu el ile yere vurmak ve sayı saymak suretiyle başlanılır. topu, elden kaçırmadan sayılarını yüze çıkaranlar (Dalya) diye bağırır. tekrar birden başlarlardı, topu ellerinden düşürenler topu arkadaşlarına vermeğe mecburdurlar. Falsosuz beş (dalya) yapanlar birinciliği kazanırdı.

Top oyunlarında, enteresan bir hüner daha vardı ki. oyuncular, sayı sayarak oyuna devam ettikleri sıra topa kuvvetli vurup topu bir adam boyu ve daha fazla yukarı havalandırırken bir dönme hareketi yaparlar ve hemen top yere düştükten ve tekrar havaya fırladıktan sonra onu tekrar yakalayıp oyuna devam etmeleridir. Buna (kal'e) derler. Sayılar arasında bu hareketlerin de miktarı sayılır ve oyuncunun mahareti o nisbette yükselmiş olur. Bilhassa bahar mevsiminde damların azıcık kurumasıyla bu oyunlar başlar. Harputun bütün damları allı, pul-lu kız çocukları ve kaplarına sığmayan erkek çocuklarıyla hıncahıncı dolardı.

d) DANKILA - FIŞTO :

Bu oyuna, İstanbulda ve sair birçok bölgelerimizde (Tahtarevalli) diyoruz. Harputda (Dankıla-fişto) denilirdi. Bu kelimenin manasını bilen varsa ortaya çıksın, alnından öpeyim. Çocukların ele geçirdikleri dört-beş metre uzunluğunda, oldukça kalın bir ağaç, bir taş yığınının,

veya yıkık bir duvarın, veya mahallede her hangi bir inşaattan aşırılıp getirilen beş-on kerpiçden yapılan bir tümseğin üzerine konulur. Çocuklar, ikiye bölünür, bir kısmı direğin bir ucunda, bir kısmı beriki ucunda yer alırlar. Bunlardan ya birisi veya ikisi üçü birden bu direğin uç taraflarına adet itibariyle müsavi olarak ata veya eşeğe biner gibi binerler. Direğin, bir ucunun aşağıya inmesi diğer ucunun yukarıya çıkması, birisinin yukarıya çıkmasıyla diğer ucunun aşağıya inmesiyle çocukların ayaklarının arada yerden kesilmesi suretiyle bir inip bir havalanmalarından ibarettir. Oyun, saatlerce bu şekilde neşe ve kahkahalarla devam edip gider.

e) HAKKUL - HUKKUL :

Bu oyun bildiğimiz (Körebe) oyununun aynıdır, buna saklanbaç da diyoruz. Fakat hususiyeti bambaşkadır. Oyuna şöyle başlanır : Oyuncular bir araya gelip de oyuna karar verdiler mi?... ikişer, ikişer karşı karşıya gelerek şu kelimeleri birisi söyler ve elile de bir kendini, bir karşısındakini işaret eder. Meselâ : Hakkul dediği zaman kendi göğsüne, Hukkul diye de karşısındakinin göğsüne eliyle dokunur ve sonra aynı minval üzere şu kelimelerle devam edilir.

Kendisine : Hakkul	Karşısındakine: Hukkul
» : Çalı	» : Çenber
» : Miski	» : Anber
» : Dazı	» : Duzu
» : Hafta	» : Nuzu
» : Kalkan	» : Kılıç
» : Bendii	» : Penç

Penç, en son kime isabet ederse o çıkar. Yerine bir başkası geçer, yine aynı sistem dahilinde (Penç) e kadar aynı kelimeler tekrar edilir. (Penç) i alan çıkar ve yahut başka bir düzme ile :

Kim tükürdü	Cin tükürdü
Nere kaçtı	Köye kaçtı
Kaç günden	Üç günden
Ezilesi	Büzüles.
Büzüğünden	Asılası
As	Pıs
Dimbılık-Elek	Tıs.

Bu defa da en son (Tıs) alan çıkınca karşısındaki (Kör Ebe) olur. Kör Ebe'nin yüzü bir duvara çevrilerek gözleri kapatılır ve arkasına hafif surette vurularak şu kelimeler tekrar edilir.

Mağara, mağara
Gözün açarsan
Pamuk gibi ağara
Tuz gibi kabara.

O sıra bütün çocuklar etrafa dağılarak kendilerine bir izbe, bir köşe bularak gizlenirler. İçlerinden birisi saklanıncaya kadar : olmadı, olmadı diye bağırır, sesi kesilince kör ebe, arkasına saklanıp da hemen o anda (Pu..u..u) diye kör-ebeye bir ceza daha yüklemek isteyen olursa bunun önüne geçmek için gözleri kapalı olduğu halde : Ardım, önüm, yanım, yörem (Pu..u..u) diye bağırır ve gözlerini açar. Etrafa bir göz gezdirip, adım adım gizlenenleri aramağa başlar... Bu dakikalar çok heyecanlıdır, Ebenin merkezden uzaklaşmak işine hiç gelmez; Çünkü aksi taraftan herhangi bir oyuncu gelip kör-ebenin gözlerini yumduğu duvara elini dokundurarak (Pu u.u) diyebilir, onun için gayet tetiktedir. Saklananlar da, kör-ebe beni görmesin diye bulundukları yere mıhlamlar. Ebe, (oyunculardan herhangi birini görse isim vererek hemen merkeze koşar, (Pu..u..u) diye bağırınca o arkadaş, oyundan çıkmış olur. Diğerlerini de bu suretle arar ve hepsini bulursa bu defa da ilk bulunan oyuncu (Kör-Ebe) olur. Bu arama sırasında oyunculardan herhangi birisi kurnaz çıkar da merkeze kör-ebeden evvel koşar ve (Pu..u..u) derse Kör-ebenin gözleri tekrar kapatılır. Kör-Ebenin çok ihtiyatlı ve daima tetikte olması lâzımdır. Aramada fırsat kaçırırsa oyun boyunca Ebe olarak kalır ve bu hal, o çocuğun biraz da aptallığına verilir. Gözü açık çocuklar, bir oyunda oyuncuların hepsini sıra ile birer birer bulur ve bunları oyun harici ederek kör-ebelikten kurtulur. Oyun bu suretle saatlerce devam eder, hareketli ve neş'eli olduğu gibi çocukları dikkat ve teenniye de alıştıırır.

f) ÇORTUN EŞEK :

Bu oyunun ismi de tuhaftır. Oyuncular, birbirlerinin sırtlarına atlayıp uzun boylu sayı saydıklarından altta kalanlara Eşek deniliyor, bu oyunda haşa! Eşek olmayan da kalmaz. Çortun da, Harputda yağmur oluklarına denilir ki, Eşekle, oyunla, Çortunun bir münasebetini doğrusu ben bulamadım; Fakat oyunun ismi sarihtir : Çortun Eşek!..

Oyuncular, iki posta olurlar, Ebeler, aralarında taş tutarlar, taşı bulamayanlar oyunu kaybeder, Eşek olur ve sıra ile şu şekilde yatarlar. Ebe sırtını bir duvara dayar, oyunculardan birisi karşısına gelir, biraz eğilerek kollariyle Ebenin beline kuvvetlice sarılır ve başını muhafaza için de Ebenin koltuğunun altına saklar, ikincisi ise yine kollarıyla birincinin arkadan beline sarılır ve başını öndeki arkadaşının kol-

tuğunun altına saklar, üçüncü, dördüncü, ilh oyuncuları, aynı biçimde diziye girer ve yatarlar. Oyun başlıyor :

Karşı taraf oyuncuları, başta ebeleri olduğu halde beş altı metre geriden hız alarak bunların hizasına geldikleri zaman iki ayağını kuvvetlice yere vurarak yatanların üzerine ve en ileriye sıçrar, marifet birinci sıçrayan Ebenin önünde yatanın üzerine kadar atlamaktır... Atlamalar, bu suretle tamamlandı mı? Ebe on sayı saydıktan sonra üzerlerinden inerler ve ikinci atlamaya geçerler. Şayet ileriye sıçrıyamazlarsa kuyrukta yer kısalır, arkadan gelen oyuncular tutunamaz, yere düşer veya ayakları yere değerse oyunu kaybederler.. yatanlar kalkar, bu defa da kaybedenler Eşek olur, yine aynı sıra ve biçimde birbirlerine bağlanarak, o bir taraf sıçramaya başlar. Hakikaten bazan o kadar güzel atlayıcı oyunculara tesadüf edilir ki, sıra ile gelir, baştan sonuna kadar boş bir sırt bırakmadan hepsi atlamış ve sayılarını da müvazeneyi bozmadan sayarlardı ve böylece oyunu saatlerce lehlerine devam ettirebilirlerdi. Oyun, mukavemet ve aynı zamanda iyi bir atlama oyunudur.

g) HIRIK EŞEK : (1)

Bu oyun, hemen hemen Çortun Eşegin bir başka şeklidir. Bu oyunda da Eşek olmayanlara ve sırtlarına binilmeyenlere nadiren tesadüf edilir. isimde de münasebet bulunmak mümkündür: Çünkü Hırık, Harput da eski ayakkabıya denilir, bu oyunda bunların tamiri temsili olarak sırt üzerinde yapılır ve yumruklar birbirini takip ettiğine göre neşe yerine oldukça mükemmel bir dayak faslıbaşlamış olur ki, bütün oyuncular, arzularıyla bu işkenceye Eyvallah der ve oyundan zevk alırlar. Şimdi gelelim oyunumuza :

Oyuncular, iki postaya ayrıldıktan ve aralarında birer Ebe seçtikten sonra, Ebeler karşı karşıya geçer, bunlardan birisi avcının içine ufak bir taş alarak saklar ve karşı taraf Ebesine her iki eli kapalı olduğu halde : hangisinde? diye sorar, Taşı bulan Ebe, kendi tarafını kazandırmış olur. Diğer taraf, partiyi kaybettiği için hepsi birden Eşek olurlar ve birer metre aralıkla geniş bir daire halinde sıralanıp iki ellerini dizkapaklarına dayamak suretiyle öne doğru eğilirler, kazanan oyuncular, sıra ile bunların sırtlarına binerler. Ebenin elinde eski bir postal (Ayakkabı) vardır, bindiği oyuncunun sırtında adeta bir ayakkabı tamir eder gibi onu evirir çevirir, bu esnada güya elinde bir muşta varmış gibi yumruğuyla altındakinin sırtına bir iki indirir, sonra elindeki Hırıği bazı tuhaf ve güldürücü sözler söyleyerek sağ tarafındaki oyuncuya atar, Ebeden ge-

(1) Zaman itibarıyla ben, bu oyunun adını unutmuştum, bazı arkadaşlara sordum, onlar da hatırlıyamadılar, yeniler bu ismi verdiler, yazdım; Fakat ben yine bu ismin üzerinde mütereddidim.

len Hiriği tutamayan oyuncu hemen kendisi yatar, altındaki üste çıkar. tutarsa aynı şekilde oyuna devam ederek o da altındakine bir iki yumruk indirdikten sonra sağ yanındakine atar, Hirik bu suretle bütün daireyi dolaşır, tekrar Ebeye gelir. Hiriği tutamayanlar veya Ebenin tamir sırasında söylediği sözleri zihninde tutupda tekrar edemiyenler hemen alta geçer, yani Eşek olurlar. Üsttekiler dikkatli olup da Hiriği düşürmezlerse ve Ebenin sözlerini aynen tekrar ederlerse saatlerce üstte kalabilirler, vелеvki, alta kalanların canları çıksın. İşte bu oyun da böyle neşe ve kahkahalar arasında devam edip giderdi.

h) MAM :

Bu oyun, çocuklar arasında çok sevilen, neşeli ve hareketli bir oyundur, dikkat ve açığızluluğu sağlar. En az 3-4, en fazla 6-7 çocuk arasında oynanır. Oyun malzemesi : Her çocuğa yassı bir sal (Taş) parçasıyla bir de yumurta büyüklüğünde yuvarlak bir taş tedarikinden ibarettir. Bunlar elde edilince düz bir saha seçilir ve bu saha üzerinde 50-60 s. kutrunda bir daire çizilir ve bu dairenin tam merkezine yuvarlak taş konulur. Sonra dairenin dış çizgisinden itibaren 3 m. uzakta yere bir metre uzunluğunda düz bir hat çizilir ki, buraya Kale denilir. Şimdi oyuncular, sıra ile ellerinin içine ufak bir taş alarak saklarlar, taşı bulanlar kazanır, en sonunda taşı kim bulamazsa o Mam bekçisi olur. Dairenin başına geçer, Mamı merkeze kor ve vaziyet alır. Oyun başlıyor : Şimdi Kalede bir hizaya sıralanmış olan oyuncular, sıra ile ellerindeki salları merkezdeki Mamı hedef tutarak atarlar. Mamcının vazifesi Mamı yerinde sabit tutmaktır. Oyuncular da ellerindeki salları atmak suretiyle Mamı daireden çıkarıp merkezden uzaklaştırmak isterler. Mam, ne kadar fazla uzaklaştırılırsa oyuncular merkeze koşup dairenin etrafına serpilmiş olan sallalarını hemen alıp tekrar kaleye varmaya ve ikinci oyuna başlamaya fırsat bulur ve oyuna hak kazanırlar. Mamcı, bu sırada çok tetikte olarak bir taraftan yerinden oynayan Mamı, daima yerinde tutmak ve bu arada Mam yerinden oynadıkça sallalarını almak için merkeze hücum etmek isteyenlerin arasından birisini avlamak için koşarak eliyle omuzuna veya ensesine vurmak suretiyle yakalayarak kendi ağır vazifesini ona yüklemek!.. Mam yerinden oynadıkça ve hele uzaklara kaydıkça hücum çoğalır, çoğaldıkça da oyun kızışır. Bazan oyunun başından sonuna kadar bazı Mamcılar, bu ağır yükten kendi kendilerini kurtaramazlar, serseme dunerler.

Ancak muhacim oyuncular arasından daire etrafındaki sallalarının bulunduğu yere koşarak sallalarına ayaklarını bastılar mı vurulmadan muaf tutulurlar, yalnız ayağının altındaki salı, ellerini karıştırmaksızın sol ayağının parmaklarıyla diğer ayağının üstüne aldıktan sonra yuka-

rıya fırlatıp elleriyle tutabilirse kazanır, Kaleye koşar ve oyuna tekrar devam eder. Şayet salı tutamaz da yere düşürürse Mamcı onu yakalar ve merkeze götürerek Mamı ona teslim eder ve kendisi oyuncuların arasına girer, işte oyun, bu minval üzere saatlerce devam eder.

i) KIÇ KIÇ :

Bu oyun bir kaç oyuncu arasında oynandığı gibi çok defa usulen iki çocuk arasında da oynanır. Oyun malzemesi: Mam oyunundaki melezi menin aynıdır. Oynayış şekli ise, Mamdaki gibi yere aynı genişlikte bir daire çizilir ve bu çizginin ortasına yuvarlak taş konulur. Daire çizgisinden itibaren 3 m. ötede yere yine bir çizgi çizilir ki, buraya Kale diyoruz. Oyuncular, ellerinde salları bu hattın üzerinde yerlerini alırlar. Oyunculardan hangisinin oyuna ilk defa başlaması için elde taş saklanır, taşı bulan oyuna başlar.

Oyuncu, her şeyden evvel Kalede ileriye doğru adım atmamak ve aynı zamanda 3 m. ileride daire içinde bulunan yuvarlak taş, iyice nişan alarak elindeki sal parçasını savurur, burada asıl marifet, salı yuvarlak taş isabet ettirerek onu daireden mümkün olduğu kadar uzaklara sürmektedir. Sürdü mü şimdi sayı başlar : Dairenin kenarına gidilir, oyuncu ayağını dairenin dış kenarına kıyar, «Kiç kiç... Kondura biç... On üç diye ayak saymağa başlar, on dört... on beş... ilh. O sayısını tamamladıktan sonra yuvarlak taş yine merkeze bırakılır, bu defa diğer oyuncu, elindeki salı atar. Tesadüf ettiremezse o bir tarafa koz vermiş olur, tesadüf ettirirse yine aynı şekilde : ayakla, Kiç kiç... Kondura biç... On üç diye sayıya başlanır. Bu oyunculardan hangisi daha evvel kırk sayıyı yaparsa oyunu o kazanmış olur. Ancak bu sırada oyunu kaybedene bir şans verilir ve bu oyunun ikinci kısmını teşkil eder. Mağlûp oyuncu, elinde salı, dairenin üstüne gider ve yüzü Kaleye çevrili olduğu halde bacaklarını dairenin açısı kadar açar, salı iki eliyle kuvvetli tutarak kollarını ileri ve geri sallamak suretiyle hız alarak yerdeki yuvarlak taş aksı tarafa fırlatmaya çalışır. Bu defa kırkı yapan galip oyuncu, yine aynı Kaleden, merkezden uzaklaştırılmış olan yuvarlak taş, hedef tutarak elindeki salı fırlatır, hedefe isabet ettirirse bir kız alır ...aynı oyun tekrarlanır, isabet devam ettikçe üç kız... beş kız... On kız alır. Ta ki salı hedefe isabet ettiremesin. İsabet etmeyince, oyun, aynı minval üzere yeniden başlar ve saatlerce bu şekilde devam edip gider.

j) KÖŞE KAPMACA :

Yurdumuzun uzak yakın her köşesinde oynandığı gibi Harputda da aynı şekilde oynanır.

Bundan sonra sıralıyacağım beş oyun, sokaklarda, kırlarda, bağ ve bahçelerde oynanan oyunlardır.

k) EBE BENİ KURDA VERME:

Bu oyunda, ellerde taş tutulmak ve taşı bulanlar bir guruba, bulmayanlar diğer guruba ayrılmak suretiyle oyuna başlanır. Taş en son kimin elinde kalırsa o, kurt olur, diğerleri de içlerinden birisini ebe seçerler ve ebenin arkasına kuyruk halinde sıralanır, arkadaş birbirinin eteklerini tutarlar. Kurdun gözlerine bir mendil bağlanır ve gözleri kapatılır. Ebe'nin karşısına geçer, başlar ebeyi sağından solundan sıkıştırmaya.. ta ki, arka tarafa geçsin, oyuncuların birisini yakalasın. Yakalananlar oyundan çıkarılır. Kurt ne kadar çevik harekette bulunursa yakalama o nisbette çok olur, Ebe, hareketli ve açık göz olmasa az zamanda oyuncuları tamamen yakalanır ve oyunu kaybeder. Eski Ebenin ise gözleri bağlanarak kurt olur.

Ebenin, kurdun arka tarafa geçmesine mani olması için çok dikkatli ve tetikte bulunması lazımdır. Bunun için sağdan soldan koşarak oyuncuları müdafaa eder. Oyuncular ebenin arkasında uzun bir kuyruk halinde hep bir ağızdan — Ebe, beni kurda verme!.. diye bağırarak sağa sola çalkalanıp dururlar. Oyun bu suretle saatlerce devam eder. Neş'eli ve aynı zamanda çocuklara herhangi bir taarruza uğradıkları zaman, kendi kendilerini koruma ve müdafaa kabiliyetlerini artırır.

1) ÇİNGÖR MINGİR TUT:

Bu oyun çok defa gece oynanır. Oyuncuların adedi ne kadar çok olursa oyunlar o nisbette heyecanlı olur.

Oyuncular, evvelâ iki guruba ayrılırlar, her gurubun bir Ebesi vardır. Ebeler yine ellerinde taş tutarlar, taşı bulan gurup yerinde kalır, diğer gurup ise Ebelerinin idaresi altında karanlık sokaklara dağılırlar. Ebe, bunlara lâzımgelen direktifi verir... Gidenlerin sesleri kesilince berikiler hep bir ağızdan — Çıngır mıngır tut.. orda burda yok!.. diye yüksek sesle bağırarak harekete geçer ve ötekileri takibe başlarlar.

Hasım tarafı pusuda.. berikiler bir keşif kolu gibi hassas ve tetikte.. gecenin zifiri karanlıkları arasında bu iki hasım koldan herhangi birisi saklandığı yerde hissedilirse arıyan tarafın Ebesi: — Hış tut!.. diye bağırır, bu kumanda üzerine ortalık birbirine karışır, bunlardan her hangi birisi çevik davranarak karşı taraftan esir almağa çalışırlar, oyun bu suretle dakikalarca devam eder, sonunda esirler sayılır, hangi taraf daha fazla esir almış ise o taraf galip sayılır. Bu oyun, doğrudan doğruya bir harp oyunudur. Aynı zamanda çocukları geceye, karanlığa ve harekete alıştırmak bakımından çok faydalı bir oyundur.

m) HUCUR — MUCUR :

Bu oyuna Anadolunun muhtelif yerlerinde «Birdir bir» deniliyor. Harputda da (Hucur — Mucur) derler.

Oyuna başlamadan evvel oyuncuların içerisinde iki kişi karşı karşıya gelir, ellerinde taş saklarlar, bulan oyuncular Ebe olur, bulamıyanlar ise ellerini diz kapaklarına dayar ve münasip bir noktada yere eğilir. Oyuncular, on on beş metre geriden, Ebe önde olduğu halde sıra ile hız alarak gelirler ve ortada yatan arkadaşın üzerinden atlayıp karşı tarafa geçerler. Her atlayışta Ebe bir şey söylemeğe mecburdur. Meselâ ilk defa : — Hucur — Mucur... Bundan geç, diye yüksek sesle söylenerek geçer, arkadaki oyuncular da hem atlar, hem de Ebenin bu sözünü yüksek sesle tekrar etmeğe mecburdurlar. Şayet içlerinden birisi unutup da söylemeden atlarsa yandı gitti; Çünkü derhal o yatırılır. Karşı taraftan yine başta Ebe ve bütün oyuncular bir biri arkasından hız alarak koşar ve ikinci atlamayı yaparlar. Bu defa da Ebe : Minarede abam kaldı... üçüncüde : Bunu bilmeyen bir dedem kaldı, diye söyler geçerler. dördüncü, beşinci atlamalar da bu suretle devam eder. Artık Ebenin insafına... Her atlayışta güldürücü bir cümle yaratarak oyunu istediği kadar uzatabilir. Bazan üç dört atlamadan sonra Ebe eline bir fes (O zamanlar hep fes giyerdik) alır, atarken yatanın sırtına hem fesi koyar, hem de atlar... Arkasından gelenler bu fesi yere düşürmeden atlayacaklardır. Fesi düşüren, oyunu kaybeder ve hemen yere o yatırılır. Oyuncular, birinci fesi düşürmeden oyunu tamamlarlarsa bu defa Ebe atlamayı daha zorlaştırmak için birinci fesin üzerine herkes kendi fesini koyarak atlayacaktır, diye emir verir. İyi oyuncular bunu da muvaffakiyetle başarabilirler. Bakarsınız yatanın sırtı bir yığın fesle dolu... veya hut ikinci ve üçüncü festen sonra hepsi birden yere düşmüştür, düşüren yatar, yatan ise kurtulur.

Bazan da her atlayıştan sonra Ebe tarafından, yatanın biraz daha dikleştirilmesi ile de oyuncular arasından bir çoğu bu yüksekliği atlayamazlar, oyunu kaybederler. Hatta bazan öyle bir raddeye çıkarılır ki, yatan adeta ayakta durur gibidir. Ancak başını saklamak üzere biraz boyunu eğmiştir. İyi sıçrayanlar, bunu da muvaffakiyetle atarlardı. Bu oyun da çok neş'eli, hareketli, güldürücü bir oyundur. Hele bilhassa Ebe-lerin bin bir güldürücü cümle yaratarak otlamalara devam etmeleri çok enteresan ve çok neş'eli olurdu. Bu oyun, mektep sahralarında oynanan oyunların arasında mühim yer alan bir oyundu.

n) ATEŞ — TURA OYUNU :

Bu oyun çok eğlenceli ve aynı zamanda biraz da can yakıcı bir o-

yundur. Çok defa havuz başlarında ve kış geceleri ise geniş sofralarda oynanır. Mevcut arkadaşların hepsi birden düz bir yere veya bir çayır üzerine, kış ise halı ve kilimler üzerine diz çökerek bir halka çevirirler. Evvelâ bir tura yapılır, bu tura : Bir kuşak veya büyük bir mendilin bir ucundan bir kişi, diğer ucundan bir başkası tutarak ellerinde aksi tarafa bükerek, kuvvetli bükülünce ve ortadan ikiye kıvrılınca kendi kendine birbirine sarılır ve sertleşir, uçları ise düğümlenir. İşte buna Tura derler.

Sonra oyuncular, avuçlarında bir yüzük veya ufak bir taş saklıyarak kapalı ellerini birbirlerine uzatır ve sorarlar... — Yüzük hangisinde?.. yüzüğü bulan kurtulur, buna Ebe seçme denilir. En sona kalan Ebe olur. Ebe, dairenin ortasına girer, bir elinde yüzük, bir elinde tura... sıra ile yüzüğü herkesin koynuna veya avuçlarının içerisine koyar gibi sokar çeker ve birisine gizlice vermiş olur. Bu ameliye tamam olunca, Ebe ayakta herhangi bir oyuncunun önünde durur ve sırtına bir tura indirerek : — Yüzük kimde?.. diye sorar. Turayı yiyen oyuncu, yüzüğün kimde olduğunu tahmin yollu bütün oyuncuların yüzlerine bakarak birini söyler. hakikaten yüzük o oyuncuda çıkarsa Ebe bir tura daha sırtına vurur ve turayı kendisine verir, turayı yiyen ayağa kalkar, Ebe olur, eski Ebe ise onun yerini alır. Şayet gösterdiği oyuncuda çıkmaz ise bu defa gösterilen oyuncunun önüne gider bir tura da onun sırtına vurur : — Yüzük kimde?.. diye sorar o da başkasını gösterir, ta ki, yüzük bulunsun ve ebe değişsin. Hulâsa yüzüğü bularak Ebe olmak isteyen iki, bulamayıp da başkasını gösterenler bir tura yerler, oyun saatlarca böyle güle söylye devam edip gider.

o) ÇELİK — ÇUBUK :

Bu oyun da önemli bir oyundur. Oyunculardan birer Ebenin (Kapitan) idaresinde ikiye ayrılırlar, sonra ya elde ufak bir taş saklamakla, yahut bütün oyunlarda kullanılan şu usul ile : yassı bir taş parçasının bir yüzü su ile veya biraz tükürükle ıslatılır, diğer tarafı kuru bırakılır, bu taşı elinde tutan Ebelerden birisi, diğer Ebeye sorar — Yaş mı, kuru mu? karşısındaki ya yaş der veya kuru.. bunun üzerine taş parçası havaya fırlatılır, yere düştükten sonra tetkik edilir, karşı tarafın Ebesi, yaş demiş ise ve yaş da üste gelirse o taraf kazanarak çelik çubuğa sahip olur, kuru gelirse kaybetmiş olur ki, çelik çubuğu hasım tarafına bırakmış olurlar. Ve yahut ellerde saklanan taş, sağ elde mi, yoksa sol elde mi? diye Ebelerden birinin vakı olan sorusuna karşı diğer Ebe, eldeki taşı bulursa oyuna başlama şansını kazanır, çelik çubuğu alırlar.

Çubuk : Düzgün ve kuvvetli ağaçtan yapılmış bir metre uzunluğunda bir değnek. Çelik ise; yine bu değnek kalınlığında 30 santimlik bir

parçadan ibarettir. Oyunculardan bir gurup, meydanın bir tarafında, diğerleri de takribi en az 20, en çok 30 metre uzakta karşı karşıya sıralanırlar. Çelik çubuğu ellerinde tutan taraf, bulundukları noktada toprak üzerinde ufak bir çukur açarlar, çeliğin bir ucu, bu çukura konulunca diğer ucu topraktan 10-15 santim yüksekte kalır. Şimdi oyuncu, elindeki değneği çeliğe vurur, çelik bir metre kadar yerinden yukarı fırlayınca yine değnekle ve olanca kuvvetiyle ikinci defa çeliğe vurup çeliği, karşı hasım tarafına gönderir. Eğer bu ikinci vuruşu, havalanmış olan çeliğe tesadüf ettiremez de boşa vurursa oyundan derhal çıkarılır. Çelik, hasım tarafına gitti ise oyuncu değneği yerdeki çukurun hizasında yere koyar, kurşun gibi sür'atli havadan giden bu çeliği, karşı tarafın oyuncularından herhangi birisi sıçrayıp da elleriyle havada tutacak olursa o takım kaleyi ve çelik çubuğu elde etmiş olurlar. Tutamazlar da çelik yere düşerse en iyi oyunculardan birisi çeliği alıp düştüğü noktadan değneğin bulunduğu noktaya nişan alarak savurur, çeliği çubuğa isabet ettirebilenler de o oyuncuyu, oyun harici yapmış olurlar. İkinci si gelir.. İsbet ettiremezlerse oyuncu devamlı oynar, ta ki, bütün oyuncuları iskartaya çıkarsınlar, böyle olunca karşı taraf kaleye gelir, çelik çubuğu kendileri alarak oyuna başlarlar. Guruplardaki oyuncuların her birisi bir vuruştan sonra yerlerini diğer arkadaşlarına terk ederler, oyun bu suretle saatlerce devam eder, meraklı ve heyecanlı bir oyundur.

p) GÜREŞ :

Harputda güreş, çocuklar, gençler arasında yapıldığı gibi orta yaşlılar, hatta ihtiyarlar arasında bile yapılırdı. Herkes bu oyuna meraklıydı ve güreşirlerdi. Bu meraklılar arasındaki güreşler, ne kırkpınar güreşleri gibi yağlı, ne de bu günkü modern güreşler gibi mayolu güreşler değildi. Güreşler çok defa bağlarda, bahçelerde, kırlarda ve havuz başlarında yapılan eğlenceler sırasında büyükler arasında.. Bahar mevsiminde yapılan sahra günlerinde ise çocuklar arasında yapılırdı. Bunlar paıtolarını veya ceketlerini bir anda çıkarıp attıktan ve entarilerinin eteklerini de bellerindeki kuşaklarının arasına sıkıştırdıktan sonra birbirine sarılır, mücadeleye başlarlar. Kuvvetli olanlar, hasmını geliş güzel ve belinden sarma veya ayağıyla bir çelme vurmak suretiyle yere atıp üstüne abandı mı galip sayılır. Sırtın yere getirilmesi zarureti yoktur.

Bir çiftin güreşmesi bitince bir başka çift ortaya çıkar, kuvvetler denk geldiği zaman güreş dakikalarca devam eder, soluk soluğa ve terler içerisinde, nihayet bunlardan birisi mağlûp olur. Galip gelenler; — Aferin tosunum!.. — Yaşa aslanım!.. diye etraftan takdir ve alkışlar kazanırlar. Esasen Harputlu iklim ve hava, temiz ve bol gıda ile sıhhat-

li ve çalışkanlığıyla da idmanlı olduğundan güçlü kuvvetlidir. Bunu isbat için de her zaman ve her fırsatta güreşirdi.

r) DEVECİ LEBLIBACI :

Bu oyun, sekiz-on-on beş ve daha fazla miktarda çocuklar arasında oynanır. Evvelâ iki Ebe (Kaptan) seçilir, sonra bu ebelerden biri bir başa, diğeri de öteki başa geçer ve oyuncular sıkı bir surette el ele tutuşur, ve sıralanırlar. Bu ameliye bitince sıranın solundaki Ebe, yüksek perdeden sağdaki Ebeye :

- Deveci!.. diye seslenir. Ebe:
- Leblibacı. diye cevap verir. (Bu kelime her halde Arapça Leblibeyk'den alınmış olsa gerek) Şimdi soldaki Ebe :
- Deve nerde?..
- Handa..
- Ne yiyi?.. (Yemekten)
- Arpa..
- Ne S.. ?..
- Hurma...
- Yedi davul, yedi zurna nerden gelip geçecek?..

Bu sual üzerine ebe sol eli ile yanındaki oyuncunun sağ elini tutmakta olduğundan kollarını her ikisi birden yukarı kaldırarak aralarını açarlar ve — İşte buradan! diye cevap verir, bunun üzerine kuyruğun sonunda bulunup da ilk defa söze başlayan soldaki Ebe, önde olmak üzere oyuncular elleriyle birbirlerine kenetli olarak yürüyüşe geçerler ve hep bir ağızdan (Cankıl-Cunkul) diyerek yavaş yavaş yürür ve Ebenin bulunduğu noktaya doğru gelir, havaya kalkmış olan kolların altından -bir köprü'nün altından geçer gibi- geçerler. Tabii bu geçişin sonunda yüzler aksi istikamete çevrilmiş olduğu halde aynı şekilde sıra muhafaza edilir.

Bu gösteriden sonra bir işaret üzerine zencirin baş taraflarında bulunan Ebeler, bütün kuvvetleriyle diziyi çekmeğe başlarlar ki, bu aynı zamanda bir kol kuvveti denemesidir. Oyun zencir kırılıncaya kadar devam eder, cankıl-cunkul nakaratı ise yüksek sesle tekrarlanır durur. Zencir kırıldıktan sonra her iki tarafın mevcudu sayılır, sayı üstünlüğü hangi tarafta ise o taraf galip sayılır.

MÜTEFERRİK OYUNLAR

s) BEŞ TAŞ — DOKUZ TAŞ :

Yukarıda çeşitlerini yazdığım toplu oyunlardan başka Harputda iki kişi arasında oynanan oyunlar da vardır. Meselâ : Beş taş — Dokuz taş

denilen bir oyun vardır ki, bunlar Satranç oyununun bir nevi iptidai şeklinden başka bir şey değildir. Kafayı çalıtıran, dikkati artıran terbiyevî oyunlar sırasındadır.

t) CEVİZ ve AŞIK OYUNLARI:

Ceviz oyunu duvar dibinde açılan bir çukura bir, bir buçuk metre mesafede tesbit edilen yerden bir avuç ceviz atmakla oynanır.. Şöyle ki, oyun başlamadan karşı karşıya gelen iki çocuktan birisi tek, diğeri çift sayıyı alırlar, eğer cevizleri atan çifti almış ise ve çukura attığı cevizler de çift olarak çukura girerse karşı taraftan o kadar ceviz alır, tek düşerse kendisi o kadar ceviz vermek mecburiyetinde kalırdı. Bu suretle ceviz kaybedenler, ya evlerine gider analarından yeniden ceviz ister.. alırsa ne âlâ!.. almazsa çalar ve yahut biriktirdiği beş on para ile bakkaldan ceviz alır.. oyuna tekrar iştirak eder, işte bu suretle oyuna devam edilir ve kazanan çocukların cepleri ve koyunları cevizlerle dolu olarak sevinçle evlerine dönerlerdi.

Bir de içerisi oyulmuş ve bu deliğe kurşun akıtılmış bir aşığın bir, bir buçuk metre mesafede bir başkası tarafından sıra ile dizilmiş cevizlere nişan alarak atılmasıyla başlanır. Aşığı, dizilmiş cevizlere isabet ettirip bir ikisini veya daha fazlasını cevizlerin bulunduğu yerin etrafına otuz veya elli santim kutrunda çizilmiş bir daireden dışarıya çıkaran cevizleri kazanır, tekrar atar.. isabet ederse tekrar kazanır, şayet aşığı, cevizlere isabet ettiremez veyahut daireden harice çıkaramazsa kendisi ceviz dikecek ve aşığı karşıdaki oyuncuya verecektir. Kazanan veya kaybedenler yukarıki akibetle yine karşı karşıyadırlar.

AŞIK OYUNUNA GELİNCE: Bu oyuna katılan çocukların ceplerinde avuçlar dolusu aşık vardır, malûm ya, aşık et yemeklerinin içerisinden çıkar, çıkınca çocuklar bunları alır, yemekten sonra sabunla yıkar, temizler ve oyun için ceplerine dodururlar. Oyuncuların ellerinde yine içerisi oyulmuş ve kurşun akıtılmış bir aşık vardır ki, bu aşığın, dik tarafından çukur olan tarafına **BEY..** mukabil tarafa **EŞEK..** yan taraflardan çukur tarafa **HİRSİZ..** onun mukabiline de **SOFU** derler...

Bu aşığı, oyunculardan birisi, parmakları arasında tutup karşısındakine sorar : — Bey misin, sofı musun, eşek misin, hırsız mısın?.. Karşısındaki ise bunlardan birisini seçer.. meselâ, sofı der.. atan ise başka tarafı seçer alır. Aşığı elinde tutan oyuncu olanca dikkatiyle aşığı yere atar, dediği çıkarsa bir aşık kazanır, çıkmazsa, ve karşısındakinin dediği çıkarsa ona bir aşık vermeğe mecburdur. Oyun böylece saatlerce devam ettirilir.

Bir de yine bu ana aşıkla oynanan-bir mangır oyunu vardır.

Mangır : aşağı yukarı yarım asır evvel ufak paraların en küçüğü.. kırmızı bakırdan yapılmış on para büyüklüğünde; Fakat on paradan biraz daha kalınca 2.5 para kıymetindeydi, ve dört mangır bir araya gelirse on para olurdu.

Düz bir yere otuz kırk santim kufrunda bir daire çizilir. Bu dairenin ortasına iki santim kalıncaya kadar demir bir çivi çakılır, bu çivinin başına bir mangır oturtulur, yine bir buçuk metre mesafede duran bir oyuncu bu mangıra nişan alarak elindeki aşığı atar, mangırı düşürüp daireden harice çıkarabildiyse o mangırı kazanır, aksi takdirde kendisi bir mangır verir. Oyun taraflar arasında böylece devam edüp gider.

Şu yukarıda saydığım oyunlar ise, çocukları kumara alıştırmak bakımından makbul oyunlar değildi; Fakat bazı mahallelerde bir kısım çocuklar arasında iptila halinde oynanır ve baba analar tarafından men edildikleri halde yine önüne geçilemezdi.

u) BEBEK OYUNLARI :

Bu oyunlara Harputda (Gelin) oyunları da denilir ve kız çocuklarına mahsustur. Konukomşu veya akraba çocuklarının bizzat kendi elleriyle yaptıkları çeşitli bebeklerle ve bu bebekler için yine kendi elleriyle hazırladıkları yataklar, yorganlar, yastıklardan tutunuz da kilimler, halılar ve mutbak takımlarına kadar olan oyuncak eşyalarıyla oynanılır. Bu kız çocukları küme halinde her gün okullarından döndükten sonra veya Cuma günleri her gün sırasıyla bir evde toplanırlar, bebeklerini ve takımlarını da beraberce o eve taşırlar, her birisi bir köşeye evini kurar, bebekleri oturtur ve onları sırasıyla konuştururlar da... İşte bu sıralanmış evler arasında misafirlikler, davetler, hatta düğünler bile yapılır. Bazan bu düğüllere büyükleri de karıştırırlar. Ailelerin eğlenmeleri için bunlar birer vesile olur ve bazan da hakiki bir düğün mahiyetini alır. Tefciler ısmarlanır, mahalleden davetli bulunan komşu hanımlar giymiş, giyinmiş, takmış, takıştırmış oldukları halde bu çocuk düğünlere istisnasız icabet ederler.. şarkılar, türküler oyunlar birbirini takip eder, misafirlere şerbetler, kahveler ve çok defa da yemişler ve meyveler ikram edilir.

Hakikaten çok enteresan ve eğlenceli olan bu oyunlar yüzünden ben bil'akis ertesi günü babamdan yediğim dayakların tesiriyle mahv-ü perişan olurdum. Sebebi : Ablalarımın bu oyunlarına müdahale ve bunların kurdukları evleri bozup da kendi fikrimce tekrar yeniden kurduğum için çıkan gürültüden bizar olan annemin, akşamları babama yaptığı şikâyetler üzerine zavallı ben dayak yemediğim hiç bir gün yoktu.

3 — EDEBİYAT FOLKLORU

A — ŞİRLER :

a) MÜNACAT (1) Hazmiden (2)

Ey cenab-ı halik-i arz-ü sema
Ey hakim-i mübdi-i (3) her düsera (4)
Sen ol Allâh-ı azimüşşansın
Kim sana yok iptida-ü intiha
Zatına Ankay-ı idrak eremez
Nerden ersin ki, mekân yoktur sana
Âkil, takdir edemez keyfiyetin
Âli künh-i zatın an vehmina (5)
Kudret-i izzin senasıdır fakat
Na't-i Errahmanü alel'arşisteva (6)
Varlığın bürhanıdır her şey veli
Görmeğe nerde o çeşm-i ruşena

(1) Allâhın huzurunda yalvarmak mânâsınadır.

(2) Harput yollarında, c. II — s. 292.

(3) Örnek ve emsali olmayan şey, yaratmak.

(4) Toprak ve arz mânâsına, yerin ve göklerin yaratıcısı.

(5) Sebepsiz kalbe arız olan garip hatıralar, senin vehminden.

(6) Esasen (İstiva) lûgatte: müsavat, temasıl ve istikamet ve bir düze olmak, karar kılmak, yükselmek, üstün olmak mânâsına. (Errahman-ü Alelarşistava) nın mânâsına gelince: Hazret-i Allâh, bütün semavat ve arzı altı günde yarattı ve sonra da arş üzerine istiva edildi. yâni alçaklı, yüksekli ve birbirine hiç de benzemeyen ve henüz devr-i tekerrür ve ittirada girmiş olan ilk yaratılışı, vakit vakit hükmünün ve tasarrüfünün altına alarak hepsine sahip ve merci olarak cümlesi üzerinde dilediği gibi muntazaman ve muttariden hükmünü icraya koydu. Arzden göklere ve göklerden arşe varıncaya kadar bütün mahlûkat onun hükmü ve iradesi altındadır. Halik, zeval-ü halelden, ızdırab-ü tağayyürden münezze bir hakimiyet-i kâmile ve tamamîyet-i mülkiye ile hepsi üzerinde hakim, hepsinin fevkinde bir ülüvvi mutlak ile yüksek, her şeyden üstün, bütün devletlerden, saltanatlardan üstün, ülviyetinin en yüksek misali olan arş-i â'lâdan da üstün, ve bununlaberaber adl-ü hâkim ve tek ilâh olarak icray-i rübûbiyet etmektedir ki, bu istiva halk ettiği bütün mahlûkat üzerinde mutlak ve lâyezal bir saltanat ve hakimiyet ile icray-ı ahkâm eylemektedir.

Kur'an-i kerim, Tâhâ suresinin 5. inci âyeti, tefsiri, âraf suresinin 54. üncü suresine atfen, Elmalî Hamdi Yazır, kur'an dili tefsiri, s. 2171 ve dv.

Feyz-i fazlın göremez elbet senin
 Çekmeyen aynel'yakine (7) tutiya (8)
 Hep sıfatın pertev-i izlâlıdır
 Âliyât-ü safilât-ü masiva (9)
 Cümle kıl-k-i (10) kudretin asarıdır
 Lâvha-i imkân ki olmuş rövnüma (11)
 Der ki. evsafında yarap aciziz
 Celle hak kadrin an fehmüna (12)
 Eyle tevhid-i hakikidan habir
 Hazmi-i aciz seni etsin sena.

(b) N'AT (1) Hacı Hayriden (2)

Ey vücudiyle vücuda gelen arz-ü eflâk,
 Sana has oldu bu âlemde hitab-ı levlâk (3).

Eser-i aşkın ile geldi felekler vecde,
 Neşve-i şevkin ile etti melekler secde.

Aks-i feyz-i nazarın yaktı semada mahı (4)
 Garg-i nur etti, yüzün pertevi ârşullâhı.

Oldu nazil sana Cibril ile kur'an-i mübin.
 Halıkın birliğini bildi semavat-ü zemin.

Feyz-i aşk-ı ezeli ile yarattı seni hak.
 Ne büyük rütbedir Allâhıma mahbup olmak.

Etti âli o kadar mertebeni rabb-ı kadir,
 Akl-ı kül eyleyemez kadr-i celilin takdir.

Ben nice vasfedeyim zat-ı âzimüşşanın,
 Nice t'azim edeyim ta ki ola şayanın.

(7) Yakinen, şüphesiz. (8) Kalaya benziyen bir nevi beyaz maden, bu isim ile maruf taşın göze çekilen dövülmüş tozları, bir nevi cismi aziz-i mevhum.
 (9) Dünya alâkaları, mevcudat, mahlûkat.

(10) Kalem. (11) Zahir — gözüken. (12) Anlamak, zihin ile idrak etmek, se-
 nin anlayışından.

(1) Bir olayı, en güzel bir surette tasvir ve tavsif etmek, en ziyade Hazret-i
 peygamber hakkında medh-ü senayı havi söylenen şiirlere denilir.

(2) Hacı Hayrî, Nümune-i muharrerat, s. 5-6.

(3) Bir âyet-i küdsiyedir ki hazret-i peygambere işaret ve delildir.

(4) Ay.

Şiddet-i şerm-i (5) maasi (6) ile düştüm yoluna,
Bir nazar atfedesin lütf ile Hayri kuluna.

Gözdedir hal-i perişana inayet senden,
Umuyor bunca maasiye şefaatt senden

Etme Hayri kulunu dergah-i lütfünden red
Afvi kıl etmiş ise cürm-ü günah bi had (7).

Ta ki, dünyaları pürfeyz ede nur-i islâm,
Ravza-i pakine mevsul (8) ola benden de selâm.

c) KASİDE: (9)

Kasideye dair elimizde eski şairlerin bir çok eserleri var; Fakat bunların hepsi bundan evvelkiler gibi Arabi, Farsî kelimelerle dolu eski tip şeyler.. yeni bir şey bulayım diye dosyalarımı karıştırırken genç yazarlarımızdan Yaşar Büyük Ağaoğlu'nun (10) (Okula Kaside) namı altında yazdığı şu kasideyi buldum, sırf Türkçe olduğu için örnek olarak bu kasideden parçalar almayı tercih ettim.

Nihayet ders yılının sonuna geldik amma,
Önümde sınav gibi aşılmaz bir set var.

Geçmiş olsan, ne çıkar, riyaziye dersinden,
Coğrafya denilen beklenmedik âfet var.

Anlıyana aşk olsun (Biyoloji) dersini,
Baştan başa lâtince. sonunda bir evet var.

Akıl ermez doğrusu Fransızca dersine,
Bu gidişle onu da terk etmeğe niyet var.

Yalnız bununla kalsa.. unutma ki, geride,
Fizik - Kimya denilen akıl almaz bir dert var.

Tarih, ibret verirmiş.. **vermez ise ne çıkar?**
Doğrusu ya, usandık.. ne çare zaruret var.

(5) Utanmak, hicap etmek. (6) Günah. (7) Hesapsız.

(8) Ulaşmış olan.

(9) Kaside: mısralanmış ve bir kafiye üzere süslenmiş olan beşden ziyade yazılı şiirlere denilir. Çok defa bir büyüğü medhetme ve bir vak'ayı tasvir yolunda kullanılır.

(10) Bak, Genç şairler bölümü, Harput yollarında, c. II — s. 521.

Ruh bilimi okurken ruh açılır bir ânda,
Dokuz, onu almaya hepimizde gayret var.

Cimnastiği sormayın, beni helâk eyledi,
Ders saati gelince bin türlü mazeret var.

Yılmayan bir azim var, kırık not verseler de,
Âlim değilim gerçi, içimde cesaret var.

Ne olurmuş çaksak da, Haziran döneminde,
Eğer doğru çıkarsa.. Eylülde beraat var.

İster Matematik, isterse Kimya denklemi.
Elimde kopye gibi ünlü bir sanat var.

Vasatî not denilen canavardan korkamam,
Lâkin evde (Veli) den yenilecek tokat var.

Sanma cihanda yalnız çalışanlar kurtulur,
Şans olunca, dağları devirecek kuvvet var.

Ne sıkarsın canını? otur oku bir ânda,
Elinde Türkçe gibi koskoca kıraat var.

Çalışmaktan başka yok, şimdilik bir çaremiz,
Çalışmazsan ey **Yaşar!**.. sınıfta ikamet var.

d) GAZEL: (11) Rahmi-i Harputiden (12)

Dil etse nola, yar için ağyare müdara, (13)
Bülbül de ider bir gül için hare müdara.

Biz hep biliriz, devr-i hilâf üzredir amma,
Her dem ederiz çerh-i sitemkâre müdara

Tashih ederek akıl-û divane mizacın.
Tertip ederiz mest (14) ile hüşyare (15) müdara.

Her şeb verürüz biz haber-i va'de-i vüslün (16)
Naçar ederiz, bu dil-i bimare (17) müdara.

(11) Gazel, bir nevi şiirdir ki, en azı dört veya beş beyitten aşağı değildir.

(12) Harput yollarında, c. II — s. 286 ve dv.

(13) Halk ile iyi geçinme.

(14) Sarhoş.

(15) Akıllı, basiret sahibi.. Burada uyanık mânasına.

(16) Birleşmeğe söz vermek.

(17) Hasta gönül.

Teslimdeyiz biz, gamze-i hûnhar-ı nigâre (18)
Elbette olur, çare ne gaddare müdara.

Va'dinde vefa eyleyemez bunca zamandır,
Eyler yine dil neylesin ol yare müdara.

Rahmi ederek nik-ü bed (19) ahvalını tahkik.
Ebnay-ı zeman bilürüm çare müdara.

e) MERSİYE: (20) Hazmiden (21)

Yine devr-i felek âyin-i cevvin aşikâr etti.
Gam-i firkatle erbab-ı dili hep dağıdar etti

Kopardı dest-i bi dad-ı eccl (22) bağ-i faziletten.
Riyaz-i cennete bir nevnihali (23) yadigar etti.

Bir ateş saldı sanki dūduman-ı (24) ilm-ü irfanda.
Ciğerler kan döküp hunabı (25) gözlerden güzar etti.

Ziyat ol vücud-ı nadirin ağlattı dünyayı.
Ufulu mateme koydu cihanı gamkisar etti.

Yetişmez bir daha emsali ismetgâh-i fîtratten,
O timsal-i zekâ kim azm-ı kürb-i girdigar (26) etti.

Hüda bi şüphe ol ankay-ı nev pervaz-ı (27) irfanı,
Götürdü kaf-i kürbe (28) zati için ihtiyar etti.

Teselligâh-i gaypden yazdılar tarih-i menkut (29)
Behaaddin efendi, dar-i hüld içre karar etti. (30)

(18) Kan akıtıcı, güzel gözlerle bakış.

(19) İyi - Kötü.

(20) Mersiye: Ölen bir kimsenin iyiliklerini saymak ve onu medh-ü sena etmek yolunda yazılan şiirler. Bu gibi şiirlerin altına bazan tarih de düşürülür.

(21) Hazmi divanı: bak, Harput yollarında, c. II — S. 292.

(22) Adaletsiz eccl, zalim eccl.

(23) Taze fidan.

(24) Camia - birlik.

(25) Kanlı göz yaşı.

(26) Halik, Tanrı.

(27) Yeni uçmaya ve yeni yetişmeye hazırlanan anka kuşu gibi.

(28) Yakın.

(29) Ebcet hesabıyla tarih düşürmede yalnız noktalı harflerin sayılmasına (Tarih-i menkut) denilir.

(30) Bahaaddin Ef. Harputun meşhur âlim ve mütasavvirlerinden şeyh hacı hafız Osman Bedreddin Ef. nin büyük oğluydu. Bak, Harput yollarında c. II — s. 269.

f) İLAHİ: Şeyh Osman Bedreddin Ef. den (31)

Ey aşık-ı didar-ı hû	Vey sadık-i dildar-ı hû
Zikret her ân-ü her zaman	Dolsun gönül envar-ı hû
Gel yan bu aşkın narına	Er vahdetin esrarına
Dalma siva efkârına	Açsun gül-i gülza-ı hû
Hûdan hüviyet bul beyim	Şems-i hakikat bul beyim
Esrar-ı vahdet bul beyim	Etsün tecelli yar-ı hû
Gayb-i hüviyettir bu hû	Sırr-ı mukayyettir bu hû
Ref-i ünsiyettir bu hû	Ol vakif-i esrar-ı hû
İrfan eğer ister isen	İhsan eğer ister isen
Rıdvan eğer ister isen	Eyle hemen iksar-ı hû
Batında kalmaz bir keder	A'yn oluben gaybin gider
Kalmaz sivadan bir eser	Gönlün dola çün var-ı hû
Dünya ve ukba terkedüp	Hem gayr-i mevlâ terkedüp
Bul hakkı her ca terkedüp	Sen et hemen tizkâr-ı hû
Eyler sefer ender vatan	Ta halvet ola encümen
Ersin beka billâhe sen	Zahir ola izmar-ı hû
Bedriye hû açtı cemal	Doldu gönül hoş vecd-ü hal
Buldu teselliyi visal	Açıldı çün ezhar-ı hû

g) DESTAN: Sezai Çöteliden (32)

Artık göç etmeli başka âleme
Devrin gidişatı bozuldu gayri
Dil uzatmam dostlar, kötü kaleme
Yazılan ezelden yazıldı gayri.

Malı yüze alır, satar beş yüze
Ağalar koymuşlar otuyu düze
Boş çene yorarken böyle biz bize
Ardımızdan mezar kazıldı gayri.

Her büyük sevgiden, küçük saygıdan
Çok uzak, ar namus çıkmış kaygıdan
Sorsan behaneler serapa sudan
Edebin üzeri çizildi gayri.

(31) Bak, bu kitabın II. nci cildi, s. 268.

(32) Bak, Harput yollarında, Genç şairler bölümü, c. II — s. 516.

Doğrular karışmış kırklara şimdi
Eğrilerin bini bir para şimdi,
Hünerler hep hile, dubara şimdi
Başlar ayaklarla ezildi gayri.

Dyunca yağ ile et fiatını
Unuttum hayatın eski tadını,
Görünce kasabın salavatını
Dizlerimin bağı çözülür gayri.

Bu destan dostlara olsun hediye
Döndük biz, et yemez uyuz kediye,
Feryadı duyacak ya Belediye
Şükrolsun derdimiz sezildi gayri.

h) MÜSTEZAT (33) Haydar Çırpan'den (34)

Ey cilvesi gönlümde açan gonca-i sevda
Didarını, reftarını gördükçe gözüm âh
Rikkatle, hezaketle yaratmış seni halik
Birdenbire bir afet olup âleme çıktın
Bilmem ki, neden işvelidir böyle hıramın (35)
Gel etme beni hicrinle giryan-ü ele'nnak
Vüslünle de kılsan ne olur Haydarı şadan
Ey mah-i tecellâ
Kan dökmede billâh
Ağuşuma lâyık
Evvelce çocukdun
Her tarz-i melâlin
Ey mehveş-i eflâk
(36)
Ey şah-i melek-şan

(33) Lügatce: artırılmış, çoğaltılmış mânâsıdır. Arap şairleri, ekseriyetle bu vezin üzerine şiirlerini söylemişlerdir ki, buna bahr-i hezeç denilir, bu bahrin mısralarının sonuna müsavi birer parça ilâvesile meydana getirilen şiir.

(34) Bak, Ali Haydar Çırpanî, Harput yollarında c. II — s. 314 ve dv.

(35) Eda ile yörüm, salına salına yörüm.

(36) Göklerin ve yerlerin ay gibi güzeli.

Mütezada ikinci bir Örnek:**Fikret Memişoğlundan (37)**

Ey gözlerinin gölgesi Hulyâ dolu esmer,
 Ey sevgili sima!
 Sünbüllü bağın yemyeşil aşkıyle gülümser,
 Gamzendeki ima.
 Bir nağmeye, bir hande edüp gül gibi şûh ol,
 Bülbüllere ruh ol.
 Gülmezse gönülden seven, ey gonca, gül ister,
 Ey nazlı muamma!
 Dilden dile, telden tele âhengin örülsün,
 Şevkin yüzü gülsün.
 İhya edüp atimizi, bir mucize göster,
 Mazi gibi amma.
 Yok şimdi o zevk, eski o âlem,o muhabbet,
 Yok eski dem elbet.
 Gelsin, şu geçen,eski bahar, eski seherler,
 En eski müsemma.
 Harputtan esen nağmeye, tek düş de sevinçten,
 Fikret gibi içten
 Bir âh çekip aşkıyle dağdan dağa ses ver,
 Ey sevgili sima!

i) MANZUM VE MENSUR ŞİRLER**Nüzhet dededen (38)****Sarhoş manzumesinden parçalar:**

Bir meyle olup Adem-ü Havvası da sarhoş
 Ol cam ile İblisi de iğvası da sarhoş
 Mest-i ezelidir ki, döner başı semanın
 Arşın bile takyesinin tası da sarhoş
 Zerrat-ı cihan birbirine aşık-ü ma'suk
 Zerrat değil Kafı da Ankası da sarhoş

(37) Bak, bu kitabın II. nci cildi, genç şairler bölümü, s. 512.

(38) Nüzhet Dede, aslen Çemişgezeklidir. Kısa boylu, cilt ve sakalının rengi ile sanki Beni Asfer kavminden gelmişe benzer ve çok ufak gözlerinden zekâ derecesi kolaylıkla ölçülebilirdi. Çok yavaş, sessiz ve fakat güzel ve tatlı konuşurdu, hoşsohbet ve derin bilgiliydi. Ona melâmî, Bektâşî ve Alevî diyenler de vardı. Fakat o, akidece ne olursa olsun bilgi yolunda bir derya idi, hangi taşı kaldır-san, onun altından sana hazineler sunabilecek kudrettEydi.

Ol cür'a idi eyledi mecnunu melamet
 Belkis değil, akil-ü Leylâsı da sarhoş
 Bu bade idi, çarhı bütün şevke getirdi
 Bu şevk ile, dünyası da ukbası da sarhoş
 Bir nutfa içinde niçe bin kafil mahmur
 Her kafilenin noktası, imlâsı da sarhoş
 Bu Meygedenin bû-i ırtınakine karşı
 Cennette biten Nerkes-i şehlâsı da sarhoş
 Hep narı da, envarı da, esrarı da baygın
 Musası da, Davudu da, İsası da sarhoş
 Kadileri, Vazleri, Müftüleri Hayran
 Seccade-ü tesbihi de, fetvası da sarhoş
 Gelmiş dolaşır Şah-ü Gedası heme sersem
 Gitmiş nice İskender-ü Darası da sarhoş
 İmanımızın sağıridir küfr-ü kemiyet
 İşbu nüktenin sırr-ü muamması da sarhoş
 Memnun bütün meclis, Meyhanecisinden
 Her dairenin ziri de, balâsı da sarhoş
 Bilmem ne olur ahır, işbu cereyanın
 İnsanı da, Hayvanı da, eşyası da sarhoş
 Yanıp yakılıp durma hararetle şerap iç
 Madam ki, Peygamber-ü Mevlâsı da sarhoş
 Senden sana mi'ac ede gör gizlice NÜZHET
 Bu ma'rekenin leyle-i esrarı da sarhoş.

Bu hususda Rahmetli Hocam Abdülhamit Hazmi Ef. Nüzhet Dede için şu kıt'ayı bizlere bırakmıştı:

Vech-i mutadî tekellüm etmede,
 Cümleye faik olur Nüzhet Dede.
 La'l-i dürr-i barın açsa bir kerre,
 Mest eder, ol samî'i birdenbire.

Tahminime göre Nüzhet Dede, kendi kendini yetiştirmiş.. Kaymakamlık yapmış ve bir zamanda Büyük Millet Meclisinde Dersimi temsil etmiştir. Bir Divan teşkil edecek derecede çok kıymetli şiirleri varsa da, şunun bunun elinde, kendi gibi heder olup gitmiştir.

Bir çok soruşturmalarım rağmen bir bilgi edinemediğim için doğru ve yerinde dört başı mamur bir biyografi veremiyorum, bunu vermek için mutlak surette Çemişgezeğe kadar uzanma lâzım geliyordu, buna da muvaffak olamadım, ancak Üstada, Tanrıdan rahmet ve mağûret dileyerek şiirlerinden bir iki örnek vermekle yetineceğim.

AGUNAME

NüzhetDededen:

Zahida! sanma bizi Kâ'bede zemzem yutarız
Günc-i meyhanede bir nafha-i Meryem yutarız.

Bedel olmaz gam-i enduhumuza dü âlem
Her nefesde iki âlem bedeli gam yutarız.

Zevk-i nur-ü elem-i nardan olduk âzad
Cenneti sağer edüp, şimdi cehennem yutarız.

Dest-i pakimde güneş, dane-i herdel gibidir
Atarız, hem tutarız eyliyerek Rüstem yutarız.

Eyleriz Hakkı bile havsalemizde pünhan
Böyle birlikte nice nimeti mahrem yutarız.

Katre olmaz, gözümün çeşmesine bin derya
Arşiden ferşe kadar dolsa bütün sem yutarız.

NÜZHET eylerse nola savm-ı sivadan iftar
İd-i vuslatta yeriz, hem içeriz, hem yutarız.

SERVILER

Cemil Hadiden:

Ey uzun serviler, ne güzelsiniz,
Fani ruhların hamisisiniz.
Ye's-ü elemle kahrolanlara,
Ağuşun açmış bir annesiniz.

Bilmem ölüme neden bu nefret?
İztırap-âlûd hayata la'net
Eğer yaşamak, inlemek ise,
Bu feryad neden? ölüme minnet.

Ölümde bilirim hüzn-ü melâl yok,
Ben ölmek isterim, artık reha yok,
Aç ağusunu, bana da bir yer ver,
Ye's-ü elemden, bana refah yok.

Hayatla bağımlı çözmek isterim,
Ebedi hayata, girmek isterim,
Hamisi olduğum bu fanilere,
Ruhumla refakat etmek isterim. (39)

GECE

Edip Özerginden: (40)

Akşamları karanlıklar düşerken yere,
Gün geydirir kayalara, âlevden taclar.
Çalkanırken, bir çingirak sesiyle dere,
Aydın kumral saçlarını öper yamaçlar.

Vadilerin yakdığı berrak sularla,
Gizli gizli ağlıyor, gönlüm bilmem kime,
Gece rüzgâr çırpınarak uğultularla,
Ayrılığın şarkısını söyler içime.

HICRAN

Bedri Çarsancaklıdan: (41)

Mest-i sevdadır gönül, çeşm-i fitensazın ile,
Düştü gönlüm sevdiğim, derd-i visalınla dile.
İltifatın bais-i zevk-i meserrettir bana,
Şad-ı kılsam neş'e-yab olsam çekilsem bir yana.

Bi-kararım sevdiğim yok dilde ümmid-i visal,
Bin teessürle düşüp endişeye oldum hilâl.
Aşık-i dil-hastaya yok mu mürüvvet, iltifat?
Nazeninim olmasaydı, böyle nahoş itiyat.

GÖZYAŞLARI

Gözyaşları, çok defa teessürün mahsuludur, bazan hınç, bazan sevinç de gözyaşları yaratabilir, menbaı, kalp ve gönüllerdedir; gözlerden

(39) Bu şiiri, rahmetli Cemil Hadi, Harbiye mektebi müdürü iken Maçka mezarlığındaki servilere bakarak yazmıştı, kendisi Almanyada öldüğü halde, cenazesi hükümet tarafından İstanbul'a getirilmiş ve bu servilerin altına gömülmüştür. Bak, bu kitabın II. nci, s. 495 — 496.

(40) Bak, bu kitabın II. nci cildi, s. 478.

(41) Bak, bu kitabın II. nci cildi, s. 495.

akan yaşlar, kalbe ferahlık verir, içe dökülenler ise iç ateşini alevlendirip ızdırabı artırır. Ümitsiz bir hastanın başı ucunda ağlanır. Çok sevgili bir ölünün arkasından hazin hazin gözyaşları dökülür..Yıllar sürecektir bir ayrılığın hengâmesinde ağlanır.. İki sevdazede karşı karşıya gelir, hüngür hüngür ağlaşırlar.. Kış günü, çıplak ayaklı fakir bir yavrunun karlar üzerinde yürüyüşü, en katı kalplileri bile coşturur.. Hulâsa gözyaşları, beşer hayatıyla başlamış ve insanlığın sonuna kadar devam edip gidecektir. Bunun önüne hiç bir kuvvet ve hiç bir kimse çıkıp da mani olamaz.

Ancak gözyaşlarını, teskin ve ona hükmedecek bir kuvvet vardır ki, o da zamandır. Zaman mefhumunun gölgeli devreleri arasında, en hararetili ve en coşkun gözyaşları erir, silinir ve kurur. Ardından ağlananlar unutulur, hele samimi olmayan sahte dostluklardan, yeni macehalara sürüklenen insanlarda iz bile bırakmaz.

Asıl gözyaşı ona derler ki, aylar değil, yıllar geçse de onun nurunun hüzmeleri zaman itibariyle kararmaz, sönmez, erimez.. Kalplerde ve gönüllerde beliren nisyan âleminin derinlikleri arasında, o daima parlar ve ıslıl ıslıl ışıldar. İşte bu gibi gözyaşlarının önünde eğilirim ve ben de ağlarım. (42)

j) MÜFRETLER ve KİT'ALAR

- 1 — Yaran-ı vatandan bizi özler bulunursa
Düşdük sefer-i gurbete muhtac-ı duayız.
- 2 — Medh-i dosttan ne razi, zemmi düşmandan ne gam
Fariğ-ü âzadeyim birdir yanımda medh-ü zem.
- 3 — Gitti mecnun, tekye-i dehrin bize ısmarladı
bir harabedir kalur divaneden divaneye.
- 4 — Ben ol sâil değilim ki, dilenem ekmek için
Ben sâil kapına geldim, gerdenin öpmek için.
- 5 — İstemez kimse rizasiyle diyar-ı gurbeti,
Âb-ü dane serpilir, insanı kısmet gezdirir.
- 6 — Matem etsün mehd-i âvan-ı sabavet ağlasun,
Halimi tasvir edince şimdiki resmim benim.
- 7 — Feraş-i nazenini, ben beğenmezdim öz illerde,
Hasıra ihtiyaç etti, felek bizi bu hanlarda.

- 8 — Dil verme o dildare, kim ağyar eli değmiş,
Pejmürde olan gülde letalet bulunur mu?
- 9 — Bin bir hüccet-i aşk ile beni ifnaye ne kasdın?
Bir bûse ile halledilirdi davamız güzelim!

Kıt'alar

- 1 — Reh-i âmale herkes buldu yol, âvare ben kaldım,
Kamu dert ehli buldu çareler, biçare ben kaldım,
Erişti devlet-i ikbale herkes bab-ı lütfünden,
Şeb-i zulmette bir baht-ı siyah, seyyare ben kaldım.
- 2 — Diyemem derdimi, hem-derdim olan âhe bile,
Belki bu sinedeki nele-i cangâhe bile,
Şüphesiz kendi bilür raz-ı derunum yoksa,
Ehl-i dil söyleyemez derdini Allâha bile.
- 3 — Safay-ı hatırım yıkdın yürekte taze dağım var,
Habibimden cüda düştüm, bu dünyadan feragım var,
Bana dünyayı terk etmek, kat'i âsa idi amma,
Hayal-ı zülf-i dilberle benim boynumda bağım var.

Halk ağzı dörtlükler

- 1 — Yüce dağ başında kanber tay olur,
Geçmiş andıkça aklım zay olur,
Gönül dedikleri üç beş ay olur,
Benimle seninki yılları geçti.
- 2 — Abdal olan girer âbdal postuna,
Kadim aşık gül gönderir dostuna,
Zalim tabip gelme yarem üstüne,
Kendi gelsin, beni derde salan yar.
- 3 — Yüce dağ başında bir top kar idim,
Güneş vurdu ilğit ilğit eridim,
Ezel yarın sevgilisi ben idim,
Şimdi köşelerden bakan ben oldum.
- 4 — Sadık bildim, destin aldım destime,
Çok rakipler el uzattı üstüme,
Ben derdim ki, can verirsin kasdime,
Ne bileyim böyle soysuz olduğun.

K) MİZAHİ ŞİRLER, HİCİVLER, TARİH DÜŞÜRME, TAŞLAMA (43)**AVCILAR DESTANI: EYİP ŞEDELEDEN****Hurrem Müftügile ithaf.**

Hembezm-i yaran bir kaç refikiz.
 Gam-ü kasvet nedir, gelir bize vız?
 Çifteler omuzda sanki birer kız,
 Pireyi vurmakta şöretimiz var.

Kimimiz Serdarız, kimimiz Leşker,
 Kimimiz rütbeli, kimimiz nefer.
 Eyleriz böylece seyrana sefer,
 Manend-i Pehlivan kisbetimiz var. (44)

Ejder-süvar olup meydana vardık.
 Na'reler atarak afakı sardık,
 Dem gelip çatinca cepheyi yardık,
 Hüda bilir, bu gün kısmetimiz var.

Sahray-ı şikârda bezm-i cem kurduk,
 Sülündür deyüben Saksâğan vurdük, (45)
 Tavşanı göricek selâma durduk,
 Hazret-i Aliye nisbetimiz var. (46)

Her zaman böyledir hal-ü kârımız,
 Alaydır, şakadır, hep şikârımız,
 Tazılarda kaldı, çeşm-i çarımız,
 Bir uyuz tavşana hasretimiz var.

Elâzığ. 1946

Bedri Çarsancaklıdan Parçalar:

Lütf-i mahsus-ı tesadüf olarak,
 Size bahşetti Felek bir galebe.
 İsterim daima galip görüle,
 Emeğimle yetişen bir talebe.

(43) Bu kitabın II. nci c. 197 — 200 — 201 — 203 Hacı Hayri ve s. 227 — 228 Müftü Faik Ef. ve s. 307 Sunguroğlu Hacı Kerim Ef. ve s. 497 Dilşad hanım biyografilerde örnekler mevcuttur.

(44) Hurrem Müftügilin, o güne mahsus geydiği kolf pantolonunu telmihan.

(45) Eyip Şedelenin o hengâmede av yerine bir karga (Saksâğan) vurmaya işaret.

(46) Kışoğlu Hasan Ef. yi telmihan.

Bu cennet-âsa parkı nabemevsim terk neden geldi?
 Düşüşler, dört ciharlar, galiba bir ok gibi geldi.
 O rütbe havfe düşdün, duçar-ı endişe oldun kim.
 Beray-ı iltimas Beyzade ta Engürü'den geldi. (47)

1) NINNİLER :

Ninni de bir folklor çeşididir. Ninni kelimesi, Fransanın Korsika adasında da aynı şekilde Ninni diye kullanılmış.. Şu halde bu kelime, acaba Türkiyeden mi oraya gitti, yoksa Korsikadan mı bize geldi. İşte burası meçhul!

Uyu yavrum! Uyanacak günler var
 Eşi dostu gözetecek günler var
 Baban şehit izlerinde ünler var.

Bu izlerde sen de dolaş ninni
 Sen ağlama, ben ağlayım ninni.

Uyu yavrum! Yine şimşek çakıyor
 Şehit baban bulutlardan bakıyor
 Yarasından kızıl kanlar akıyor.

O yarayı dur bağlayım ninni
 Sen ağlama, ben ağlayım ninni.

Uyu yavrum! Gözlerinde uyku var
 Deden gelmiş ellerinde oku var
 Sen büyürsen düşmanlara korku var.

Sen onlardan al öcünü ninni
 Sen ağlama, ben ağlayım ninni.

Bir başkası :

Gidin bakın boyacıya ninni
 Boyamasın sarı boya ninni
 Sarı geyen hasta olur ninni.

Ninni balâm, kadanalam (48) hayran olam ninni.

(47) Aziz dostum Bedri Çarsancaklının şiire olan merakı kadar iki şeye daha meftun ve düşkün olduğunu bütün dostları bilir. Bunlardan biri Av, diğeri ise Tavla oyunudur. Elâzığ parkında Hurrem Çorbacıoğlu ile oynadıkları Tavla oyunlarında, mağlûp olduğu zaman birinciyi, galebe çaldığı zamanda ise ikinciyi hemen orada irticalen söylemiş ve bir görüşmemizde bunları bana da tekrarlarmıştı.

(48) Kadan alam: sana gelecek kaza ve belâ, benim üzerime gelsin.

Gidin deyin şu serçeye ninni
 Konmasın bizim bahçeye ninni
 Şikâyet ederim hocaya ninni.
 Ninni balâm, kadanalam, hayran olam ninni

Gidin bakın şu kargaya ninni
 Konmasın bizim ovaya ninni
 Şikâyet ederim hudaya ninni.
 Ninni balâm, kadanalam, hayran olam ninni

Gidin bakın şu kerkese (49) ninni
 Konmasın bizim merkeze ninni
 Şikâyet ederim herkese ninni.
 Ninni balâm, kadanalam, hayran olam ninni

m) MANİLER :

A

1 — Arpa ekdim aş için Yandım çatma kaş için Çatma kaş, bir öpüş ver Sevdiğin başı için.	2 — Ay doğar temelinden İnce bel kemerinden Gel dilimle kan alam Gerdanın damarından
3 — Akan sular olaydım Kız destine dolaydım Gümüşden kollarına Bir bilezik olaydım.	4 — Acem şalı bükeyim Derdim kime dökeyim Saçlarından üç tel ver Kefenimi dikeyim.
5 — Arpa ekdim bir evlek Dadandı beyaz leylek Yazı beraber geçirdik Kışın ayırdı felek.	6 — Ateşim var, gülüm yok Bülbül olsam dilim yok Çekilecek dert değil Ağlamadık günüm yok.
7 — Arpam var kile kile Ölçerim sile sile Yedi mendil çürüttüm Göz yaşımla sile sile.	8 — Açıldı gülün bülbül Şakısın dilin bülbül Gülü yanına çağır Yetişmez elin bülbül.

9 — Arpalar ekiliyor
Çizgiler çekiliyor
Bu dünyada vefa yok
Kefenim dikiliyor.

10 — Ağlarım gülenim yok
Gözyaşım silenim yok
İşte ben gidiyorum
Gel gitme diyenim yok.

11 — Ayrılmışım eşimden
Eşimden yoldaşımdan
Masdar dağı ben miyim
Duman gitmez başımdan.

12 — Ay mısın yıldız mısın
Gelin mısın kız mısın
Alıp kaçmağa geldim
Evde yalnız mısın?

13 — Ateş koydum mankala
Zülûf döndü çengele
Sen orada, ben burda
Nasıl bende can kala.

B

14 — Bahçelerde dut var mı?
Havada bulut var mı?
Ben yarımı gaypettim
Bulmaya umut var mı?

15 — Bulut bulut üstüne
Bulut yağmur üstüne
Yağmur kurbanın olam
Yağma yarın üstüne.

16 — Bülbül dalda gül dedi
Gül güldü, bülbül dedi
İkisi de âh çekip
Yanıyor gönül dedi.

17 — Bahçelerde nar olur
Güzel kızlar yar olur
Yar vefalı olmazsa
Dünya bana dar olur.

18 — Bülbül güle mi geldin?
Soldun dile mi geldin?
Bildim gülde vefa yok
Bile bile mi geldin?

19 — Bahçemi yar, bahçemi yar?
Öten kuş serçe mi yar?
Ağzından gül kokuyor
İçerin bahçe mi yor?

20 — Buralarda gülüm yok
Söylemem de dilim yok
Geceler uykum gelmez
Gündüzler kararım yok.

21 — Bu dağlar olmasaydı
Çiçeği solmasaydı
Ölüm Allâhın emri
Ayrılık olmasaydı.

C — Ç

22 — Ceylanda yok bu bakış
Yüreğe doğru akış
Yaz şöyle böyle geçti
Kavuşsak bari bu kış.

23 — Çayır uzun biçilmez
Su bulanık içilmez
Bana derler yardan geç
Yar şirindir geçilmez.

24 — Çaydan geçer ördekler
Kırda açar çiçekler
Bıkmadan usanmadan
Gönlüm hep seni bekler.

25 — Çiçek oldun kokladım
Rüyada sayıkladım
Ben seni bir sır gibi
Yüreğimde sakladım.

D

26 — Dağda harman olur mu?
Beye ferman olur mu?
Yana yana kül oldum
Küle derman olur mu?

27 — Dağ ayrı duman ayrı
Kaş ayrı keman ayrı
Düştük âlem diline
Gezek bir zaman ayrı.

E

28 — Elma verdim almazsın
Sen elmadan kalmazsın
Hangi bağın gülüsün
Zemheride solmazsın.

29 — Eteğim dolu saçma
Güzelim benden kaçma
Sinem dolu yaradır
Bir yara da sen açma.

30 — Ey benim bahtıyarım
Gönülde tahtı yarım
Yüzünde göz izi var
Sana kim bahtı yarım (50)

31 — Elimde gülüm solmaz
Sevdiğim halim sormaz
Gönlüm der bir başka sev
Kalbim hiç razı olmaz.

G

32 — Gül kopardım tevekden
Bir yar sevdim yürekten
Bilmiş olsam sevmezdim
Yaralandım yürekten.

33 — Gel dedim gelmem dersin
Gül derim gülmem dersin
Sorsam gönlün bende mi?
Vallâhi bilmem dersin.

34 — Güller dikensiz olmaz
Bülbül çimşensiz olmaz
Herkesin bir yarı var
Gönlüm de sensiz olmaz.

35 — Gideyim gidişimdir
Goncagül derişimdir
Eğil yüzlerin öpem
Belki son görüşümdür.

36 — Gül üşüdü, gül üşüdü
Çiğ düştü gül üşüdü
Bülbül kanadın topla
Gölgende gül üşüdü.

37 — Güle naz, güle naz
Bülbül eyler güle naz
İndim yar bahçesine
Ağlıyan çok, gülen az.

(50) Bakmaktan bakdı mânasına Harput şivesiyle bahtı.

38 Giderim ilinizden
Kurtulam dilinizden
Yeşil baş ördek olsam
Su içmem gölünüzden

39 — Gül düğümü, gül düğümü
Uuttum bildüğümü
Yarımdan ayrılalı
Kim gördü güldüğümü.

K

40 Kavak başı gazeldir
Yağmur yağar nezeldir (51)
Başım yarın göksünde
Can verme ne güzeldir.

41 — Karanfil ekim taşa
Çıkmadı kaldı kışa
Ben sevdim eller aldı
Emeğim gitti boşa.

42 Karanfil deste gider
Kokusu dosta gider
Seni gören yiğitler
Gurbete hasta gider.

43 — Kaleden iniş biniş
Mendilim dolu yemiş
Beni yardan sormuşlar
Vallâhi bilmem demiş.

44 Karanfilim mor penbe
Gülü sardım tülbende
Ateşine yandığım
Din iman yok mu sende.

45 — Karşı dağda ordu var
Ordu kalkmış yurdu var
Gözlerinden bellidir
Sende gönül derdi var.

46 Karşıda kar taneler
Oturmuş nar taneler
Ölürse çoklar ölsün.
Ölmesin bir taneler.

47 — Ketenim var, bezim var
Gitme anom sözüm var
Niçin benden kaçarsın
Belki sende gözüm var.

48 Karşı bahçede yarım
Doldur ver yarım yarım
Çıkma dağlar başına
Çağırım yarım yarım.

49 — Kebabı köz öldürür
Ateşi su söndürür
Yeğidi kılıç kesmez
Bir kötü söz öldürür.

50 — Karanfilin tohumu
İtürmişem yuhumu (52)
Girem yarın koynuna
Alam seher yuhumu.

51) Nezeldir, yıpratır, soldurur mânasına.

52) Uyku.

M

51 — Mendilim yele yele
Yar gitti gurbet ile
Yedi mendil çürüttüm
Gözyaşım sile sile.

P

52 — Portakal dilim dilim
Darılmış benim gülüm
Ben gülüme ne dedim
Kurusun ağzım dilim.

S

53 — Sabah oldu uyan yar
Misk anbere boyan yar
Yasdık seni incitir
Gel göksüme dayan yar.

54 — Sabahın vakti geçti
Bir güzel bahtı geçti
Yar zülfün kemend etmiş
Boynuma tahtı geçti.

55 — Su gelir meste gider
Ayrılır dosta gider
Yıkılası Harputa
Sağ gelen hasta gider. (53)

56 — Su yanında saz olur
Gül açılı yaz olur
Ben sana gül diyemem
Gülün ömrü az olur.

57 — Şu dağlar meşe dağlar
Vermiş baş başa dağlar
Yarım küsmüş gidiyor
Koymayın aş dağlar.

58 — Şu dağlar olmasaydı
Çiçeği solmasaydı
Ölüm Allâhın emri
Ayrılık olmasaydı.

V

59 — Vay beni vay bağımı
Gül aldı yaprağımı
Gurbet ilde ölürsem
Kim örtsün toprağımı?

Y

60 — Yar benim nazlı gülüm
Sesi güzel bülbülüm
Ben senden ayrılamam
Ayrılık zalim ölüm.

61 — Yeşiller yeşilisin
Sen niçin düşünürsün?
Düşünme nazlı yarım
Aşkın şaşırtırsın.

(53) Harputun güzellerini kast etme.

- 62 — Yanakların gül gibi
Bakışın sümbül gibi
O kızıl dudakların
Ötüyor bülbül gibi.
- 63 — Yana yana kül oldum
Bir esmere kul oldum
Kuş dili bilmez iken
Yaralı bülbül oldum.
- 64 — Yeşil ipek bükeyim
Derdim kime dökeyim
Zülfünden bir tel gönder
Kefenimi dikeyim.
- 65 — Yarı gönderdim yola
Gözlerim dola dola
Tanrım bir bulut gönder
Yarıma gölge ola.
- 66 — Yine aldı gamı beni
Öldürürüm ben beni
Gam için mi yarattın?
Yaradanım sen beni.
- 67 — Yayanım, yayanım
Atlı değil yayanım
Emr-ü ferman eyle
Çürüsün yerde yanım.

n) ŞARKI ve TÜRKÜLER :

Hâlâ yaşıyorsun tutuşan hatıramızda,
Bir gizli ateş vardı, kızıl saçlarınızda.
Gördüm ki, ezelden bu âlev kaldı o kııda,
Bir gizli ateş vardı, kızıl saçlarınızda.

Lâkin o âlev hüzmese buseyle sarardı,
Üstünde gezen bin dodağın izleri vardı,
Zülfüne gönül bağlıyanın benzi sarardı,
Bir gizli ateş vardı, kızıl saçlarınızda.

Edip Özergin

Saçların sarı yarım   Gel benim civan yarım
Örölmüş yarım, yarım   Ver bana elin yarım
Döndürdün tele beni   Gör aşkın yarasını
Gel dinle barı yarım.   Ne kadar derin yarım.

Bedri Çarsancaklı

Bu iki örnekten başka yüzlerce, çeşitli örnek yukarıda Harput - Elâ-
zığ şarkı ve türküleri bölümünde mevcuttur.

B — ATA SÖZLERİ:

Harputda yakası açılmamış (İşitilmemiş) bir çok Atasözleri vardır; Fakat bunların çoğu zaman itibariyle unutulmuştur, ancak bunlardan hatırimda kalanları ve bazı samimi arkadaşlardan öğrendiklerimi kayt edeceğim ki, bunların sayısı da az değildir.

A

- 1— Ağır dur ki batman gelesin.
- 2— Aç ayı oynamaz.
- 3— Acı acıyı, su da sancıyı keser.
- 4— Akıllı bacaklarını sıvayınca ya kadar deli çayı geçer.
- 5— Ayağını sıcak, başını serin, kendine bir iş bul, düşünme derin.
- 6— Akıllı düşman, akılsız dosttan yektir.
- 7— At'da, yurt'da, avrat'da yümmün vardır.

B

- 8— Bekle bite çağala, (1) hasta yiye sağala.
- 9— Büyük adam olmak isteyen, kendini hiç bir zaman küçümsemez.
- 10— Bilgiden üstün kazanç yoktur; Çünkü bunu kimse çalamaz.

C Ç

- 11— Çocuk ömür törpüsüdür.
- 12— Çağrılan yere erinme, çağrılmıyan yere görünme.
- 13— Çivi çiviye söker.
- 14— Çalı çırpı ile ev yapılmaz.

D

- 15— Dut zamanı it ölmez.
- 16— Dügün yemeğe köpek şişmanlamaz.
- 17— Deli deliden, İmam ölüden hoşlanır.
- 18— Deli alacadan hoşlanır.
- 19— Delinin taşına el sürülmez.
- 20— Doğru ol, eğri belâsını bulur.
- 21— Doğru duran eğilmez.
- 22— Derdini söylemiyen, derdine derman bulamaz.

E

- 23— Elmayı soy da ye, armudu say da ye.

(1) Henüz kemale ermemiş meyve. Bilhassa badem ve eriklerde çok kullanılır.

- 24 — El atına binen tez iner. 41 — Her iş sıcağı sıcağına.
 25 — El himmetiyle gerdeğe girilmez. 42 — Her şeyi vaktında yapan, sonunda sıkıntı çekmez.
 26 — El elin eşeğini yırliya yırliya, (2) kendi eşeğini terleye terleye arar. 43 — Her şeyi yaparım diyen, hiç bir şey yapamaz.
 27 — El oğlu karda gezer iz vermez, biz taşa bassak iz olur. 44 — Hayasızlık, suçların en büyüğüdür.
 28 — Eski dost düşman olmaz.
 29 — Eşen düşer.
 30 — Et görmeyen, ciğere bayılır.
 31 — Eve girince gülmese avrat, (3) ahırdan çıkıp da kişnemesse at.

G

- 32 — Güzelin yarı, çirkinin cevri eksik olmaz.
 33 — Gülmenin sonu ağlamaktır.
 34 — Güvercinin döneği makbuldur.

H

- 35 — Hastayım deme, can duyar. Satayım deme, el duyar.
 36 — Hacılardan, hocalardan, korkmalı kocamış kocalardan.
 37 — Haydan gelen huya gider.
 38 — Haberi bir Çağadan, (4) bir de deliden al.
 39 — Hayre yor, her bir düşün. (5)
 40 — Her şeyin yenisi, dostun eskisi.

(2) Türkü söylemek.

(3) Zevce, eş.

(4) Çocuk.

(5) Rüya.

I

- 45 — İyi işi, iyi adamlar yapar.
 46 — İnsanın terbiye derecesi, hidetli zamanında belli olur.
 47 — İyi olursan iyilik, kötü olursan kötülük bulursun.
 48 — İyi bir insan kötülüğü unutan, iyiliği unutmıyandır.

K

- 49 — Kul azar, kaza yörür.
 50 — Kurt dumanlı günü arar.
 51 — Kuşdan korkan darı ekmez, ekse de biçemez.
 52 — Komşunun tavuğu komşuya kaz, gelini kız görünür.
 53 — Kırkından sonra azanı, te neşir paklar.
 54 — Kurdun boğazına ciğer asılmaz.
 55 — Kürtten evliya, koyma avlu-ya.
 56 — Körün taşı rast gelir.
 57 — Kârsız eli keserler.
 58 — Kötü komşu insanı hacet sahibi yapar.
 59 — Kefil olanın eli, cepde gerek.

60 — Kelden, Körden Topaldan
kork.

M

61 — Mazarrettir mazarrettir ma-
zarrat,
Kocakarı, tuzlu peynir, kok-
muş et.
Menfaattir, menfaattir, men-
faat,
Taze kuzu, Gürcü kızı, semiz
et. (6)

N

62 — Ne sana söyleneni, ne de ken-
di sırrını kimseye söyleme.

O Ö

63 — Ölüyü çok ovalama, osurgan
olur.
64 — Öpecek el bulamazsan, ken-
di elini öp de başına koy.

P

65 — Para bir yana, dara bir yana.

S

66 — Selin ağzı tutulur, elin ağzı
tutulmaz.

T

67 — Tandır sıcakken ekmek tut-
maz.
68 — Tanrı isterse kulunun işini,
mermere geçirir dişini.
69 — Tanrı istemezse kulunun işi-
ni, mahallebi yerken kırar
dişini.

V

70 — Varsa pulun, olurlar kulun,
yoksa pulun pınar ardı yo-
lun.

Y

71 — Yük altında eşek zırlamaz.
72 — Yürük at, yemini artırır.

Z

73 — Zehirden şifa, kahbeden vefa
gelmez.

(6) Bu Ata sözleri arasında kullanıldığı gibi tekerlemelere de girebilir. Çata-
loğlu Nuri Kakkonun yadigârıdır. Rahmete vesile olur ümidile ismini yazdım.

C — TABİRLER :

A

- 1 — Anamın aş, tandırın başı.
- 2 — Acı işletme, toku depretme.
- 3 — Ağaca çıksa pabucu yerde kalmaz.
- 4 — Atda karın, yeğitde burun.
- 5 — Allâhın öküzü, bakar iki gözü.
- 6 — Anam babam sağ olsun, el oğlu daha tatlı. (Kızların ağzından)
- 7 — Azca çokcanın yanına.
- 8 — Alan razı veren razı, ortada ne gezer çullu tazi.
- 9 — Arsız neden arlanır, çul da geyse sallanır.
- 10 — Amim (Amca) dayım, hepsinden aldım payım.
- 11 — Anan soğan baban sarımsak, sen nereden çıktın â nane şekerı.
- 12 — Avelin sil. (Bir şeye muvafak olamayınca)
- 13 — Aynı vahit, yekçesim, bir gözü âma kör teres.
- 14 — Apdala ayan olurmuş.
- 15 — At'a, Et'e bayılırım — Saz'a, Yaz'a sarılırım. (1)

B

- 16 — Bir yerim deyenden, bir de yemem deyenden kork.
- 17 — Beşiğimi yakın, beni yıykayın (Çocuklar için)
- 18 — Bak öğren dünyası.
- 19 — Bir donu var kırmızı, kâh anası giyer, kâh kızı.
- 20 — Burnuna su seğırtmiş. (Olgunluk çağına girmek)
- 21 — Baş kalkmayınca, kış kalkmaz.

C Ç

- 22 — Çağayı işe yolla, arkasından sen de git.
- 23 — Çalmadan oynar.

D

- 24 — Denizde kum, sende para.
- 25 — Deli söyledi, akıllı inandı.
- 26 — Dili olmasa, gözünü kargalar oyacak.
- 27 — Doğruyu aç görmedim, eğriyi tok.
- 28 — Değirmenden gelenden pağaç (2) umulmaz.

(1) Bu tabir, çok ma'nalıdır: At, malûm.. Gerçi Et'de malûmsa da burada koyun mânasına kullanılmıştır. Bunların her ikisi de bir zamanlar Anadolunun servet kaynaklarıydı. Saza gelince: Müzik, oyun ve eğlenceyi, yaz ise (Yazmakdan) okuyup yazmayı ifade eder. Hattâ Anadolunun, bilhassa doğunun kalkınmasını bu dört şeye bağlayanlar da çoktu.

(2) Hisse, Bahşış.

- 29 — Dini bütün, dibi bütün. (Bunun bir de hikâyesi vardır. (3)

E

- 30 — El eli yur, (Yıykamaktan) el de döner yüzü yur.
31 — Ekdiğin nohut, biçtiğin nohut, şehre geldin leblebi mi oldun?
32 — Eli işde, gözü oynaşda.
33 — Ekmek buldun, gagan mı (4) kaldı?

H

- 34 — Her boyayı boyadın, fıstığı yeşil mi kaldı?
35 — Hala (5) git halin göresin, Hediye (6) git acından ölesin.
36 — Harman hazır, yel nerede?
37 — Hık demiş burnundan düşmüş.

İ

- 38 — İki nisan bir gülân. (7)
39 — İnsan kulağından şişmanlar.

K

- 40 — Kırkıktan sonra saz çalmak.
41 — Kuru kuru kadan alam.

- 42 — Kurban olam Münker nekir, öyle yap ki, bu köre bir ölü daha düşe.

- 43 — Kürdü eve koyan yok, kılıcımı nereye asayım diye so-
rar.

- 44 — Kürt yer, çarığına bakar.
45 — Kürt getirdiğini yemez, yemese de gitmez.

- 46 — Keşkeki sevmem, pilâvdan hoşlanmam, illâ ayran çorbası, illâ ayran çorbası.

M

- 47 — Mart ayı, dert ayı.
48 — Mırt mırt diyeceğine, armut de de kurtul.
49 — Malını it yeyi, yakasını bit.
50 — Oldu olacak, kırıldı nacak (Baltanın küçüğü)
51 — Ok gibi doğru olsam yabana atarlar, yay gibi eğri olsam elde tutarlar.
52 — Pumkuşu gibi susmuş.

S

- 53 — Sopayı ele al da, köpeği öyle ara.
54 — Seni sevmem sensiz olman.
55 — Söz torbaya sığmaz.

(3) İki adam, abdest alma hususunda münakaşaya giriyor ve birbirlerini ikna edemiyerek bir âlime gidiyorlar. Birisi soruyor, ben her namaz için bir abdest alıyorum, arkadaşım beş vakit namaz için bir abdest alıyor, bunların hangisi makbuldür. Âlim gülerek: birinizin dini bütün, diğerinizin de dibi bütün diye hoş bir cevap veriyor.

(4) Çerez mânasına.

(5 - 6) Hal, Elâzığın takribi 20. Hedi, 21 km. kuzey batısında birer köydür.

(7) Bak, bu kitabın I. inci cildi, s. 34.

T

- 56 — Tuzsuz aşım, kayğısız başım.
(Azacık aşım, ağrısız başımın karşılığıdır)

tepem, ense köküm, binkıldagım çatladı.

Y**U**

- 57 — Uy başım, iki dilimim, bir

- 58 — Yedim kazanından, doydum lezzetinden.

D— TEŞBİHLER ve TEKERLEMELER:**A**

- 1 — Anasının bahtı, kızının tahtı.
2 — Ayranım ekşidir diyeni gördün mü?
3 — Ağza tad, karına şivan.
4 — Attan indi, eşeğe bindi.
5 — Armudun sapı, üzümün çöpü.
6 — Atın ölümü arpadan olsun.
7 — Atlıyı atından indirir.

D

- 17 — Değirmen gitmiş, sen hâlâ şakşakısını mı arıyorsun?
18 — Dut yemiş bülbüle dönmüş.
19 — Değirmenin oluğuna ne dikesen gövermez.
20 — Değirmenin oluğuna koysan sağ çıkar.
21 — Dibine darı ekmek.

B

- 8 — Büyük kapının, büyük halıkası olur.
9 — Borçlu ölmez, benzi sararır.
10 — Bitmeden âğû.
11 — Bulmuş köyü köpeksiz, başladı gezmeğe değneksiz.

E

- 22 — Er dayıya, kız bibiye. (2)
23 — Eli çalar, eteği oynar.
24 — El yer oyuna gider, çoban yer koyuna gider.

C Ç

- 12 — Cin içine ceviz düşmüş.
13 — Cin çalıp, çingen oynıyor.
14 — Cin pörkünü itürüyi. (1)
15 — Çayı görmeden çemirlendi.
16 — Çayı görmeden bacakları sıvamış.

G

- 25 — Görmemişin oğlu olmuş, çekmiş Ç... koparmış.
26 — Güzele güveç karası.
27 — Gelin altın kürsü getirmiş, çıkmış üstüne oturmuş.
28 — Gün battı Gavur yattı.

(1) Gaypetmek mânâsına.

(2) Bibi, halâ demek.

H

- 29 — Hoşda (3) düğün, Mıgıda (4) sünnet.
30 — Havada vurur, tavada yer.

I

- 31 — İt itin imrahorudur.
32 — İtin zemheride berf yemesi-
ne benzer.

K

- 33 — Kambalak kekliğe dönmüş.
34 — Kaşına kaşına, çıktı ocak başına. (Lâyık olmayan mevkie geçenlere)
35 — Kız nişanlı, gelin iki canlı.
36 — Keçinin uyuzu suyun gözesinden içer.
37 — Kirli çıkın, içini açın bakın.
38 — Köyden köye it ürmez.
39 — Kızdır, nazdır, bin kese azdır.
40 — Üç şey vardır ki, insanın ruhunu zedeler ve canını sıkar: Karı dırıldısı
Borçlu tıkırtısı
Damla şıptırtısı.
Üç şey de vardır ki, bunun aksine olarak insana ferahlık verir: Para şıkırtısı

Karı fıkırtısı
Su şırıltısı.

O Ö

- 40 — Ölüler zannederlermiş ki, diriler her gün helva yer.
41 — Ölme eşeğim yonca bite, kol kol ola canan yete.
42 — Örkene un serme. (İpe un sermenin karşılığı)
43 — Ölmüş eşek, kurttan korkmaz.
44 — Ölene tabut, doğana beşik.
45 — Öksüz hırsızlığa çıkmış, ay ilk akşamdan doğmuş.

P

- 46 — Parası olan bulgur kaynatır, parası olmayan bıyık oynatır.

Ş

- 47 — Şakşakısı gitse bile değirmen yerindedir.
48 — Şeriatın taşı mı düştü?
49 — Taziya tut, tavşana kaç.
50 — Tefe koyup çalar.
51 — Tok evin aç itleri.

U

- 52 — Ununu elemiş, eleğini asmış.

E — DUA ve BEDDUALAR :

DUALAR :

- 1 — Ağ bahtlı, altun tahtlı olasın.
- 2 — El kazana, sen yiyessin.
- 3 — Dolu sandıklar önüne oturasın.
- 4 — Elin atasın, altun tutasın.
- 5 — Tanrı kimseyi kışın yorgansız, yazın ayırsız bırakmayasın.
- 6 — Paşa olasın.
- 7 — Elin bastonlu, yakan kravatlı ola.
- 8 — Muhannede (1) muhtaç ol-miyasın.
- 9 — Toprağıcak yaşıyasın.
- 10 — O yattıkça rabbim sana ö-mürler versin.
- 11 — Azacık ağrı, âsan ölüm ya rabbi!
- 12 — Dert verip hekime, dava ve-rip hakime düşürme yarabbi!

BEDDUALAR :

- 1 — Can derdine gelesin.
- 2 — Dal iken devrilesin.
- 3 — Etin döküle.
- 4 — İnım inim inliyesin.
- 5 — Bakarların kör ola.

- 6 — İtle alamete, kurtla kıyame-te kal inşaallâh.
- 7 — Kapı kapı dilenesin.
- 8 — Yatasın yanım, kalkasın ca-nım diyesin.
- 9 — Yolun, izin iki kat ola.
- 10 — Zıkkım ye.
Bedduanın böylesi de olur-muş :
- 11 — İntizar eylemem yazıktır sa-na
Yataklara yan veresin sevdi-ğim
Eriye damarın, kuruya kanın
Hastalara şan veresin sevdi-ğim
Yedi yıl bir yan üstüne ya-tasın
Sekiz yılda can veresin sev-diğim.
- 12 — Yörü dilber yörü türemiye-sin
Kör ola gözlerin göremiyesin
Benden başkasına gönül ve-rirsen
Kırıl kolların saramıyasın.
- 13 — Ört ki yazman yırtıla
Söyle sözün kurtula (2)
Cahilsin karış vermem (3)
Üç gün dilin tutula.

(1) Namert mânasına gelir ve zannedersem muhanneden alınmıştır. Korkak mânasına da gelir.

(2) Burada kurtula (Bitme) mânasınadır.

(3) Karış da beddüa yerine kullanılır.

KÜFÜRLER

Haıputda her tarafta olduğu gibi bir çok küfürler ve küfür yönünde Deyyüs, (1) Pezevenk. Teres. Kerhaneci gibilerden başka ağza alınmayacak derecede çok ağır ve esni olanları da vardır ki, ben bunları yazmaktan doğrusu teeddüp ederim. Yalnız bunların arasında sakalın bam teline..., gözünün elifinin bebeğine... gibiler şiddet ifadesi bakımından ve bilhassa ikincisinin tarihi bir olayı göstermede olmasından dolayı kayda değer. (2)

(1) Lûgat mânası: ayalına, yâni kızına, karısına, kardeşine pezevenklik eden alçak kimse demektir.

(2) Galiba IV. üncü Murat devri.. Küfür memleketin her tarafına ve her çeşit halkın ağzına sari bir hastalık gibi yayılmış ve bunun önüne geçilmek üzere padişah tarafından emirler verilmiş ve sıkı kontrol ve takipler başlamıştır. Yeniçeri ağaları, yeniçeri çavuşları kahvelere girer çıkar, caddelerde yer yer dolaşır, küfür edenlere tesadüflerinde hemen yakasından tutarak götürüp ocağa teslim ederlermiş.. Yaman bir küfürücü olduğu tesbit edilen bir bektaşî de takip edilirken cadde de bir küçük evin önünden geçiyormuş.. O sıra evin birinci katındaki pencerenin camları sürülüyor ve bir ihtiyar kadın pencereden Bektaşîye: Azacık pencerenin altına gelirmisin baba, diye ricada bulunuyor. Bektaşî, pencerenin önüne yaklaşınca kadının ellerinde beş on tane yumurta görüyor ve zannediyor ki, kendisine verecek.. Halbuki, Bektaşî pencerenin önüne yaklaşınca, kadının camı indirmesiyle pencereden uzaklaşması bir oluyor. Bektaşî bekler, bekler.. ses sada yok.. sonra pencerenin alt tarafındaki kapının tokmağını vurmağa mecbur kahr. Kapı, aynı kadın tarafından açılır, kadın bektaşîyi görünce: — Affedersin Erenler! Tavuğumu kuluçkaya yatıracaktım, komşulardan Fatma hanım, bana yumurtaları, saçlı sakallı bir adama gösterir de hemen tavuğun altına koyacak olursan civcivlerin hepsi tepeli çıkar demişti, ben de pencerede yumurtaları size onun için göstermiştim, kusura bakma! Deyince: Bektaşî, pürhiddet ağzını açarak: — Gözünün elifinin bebeğine.. diyeceği sıra, yeniçeri ağasını arkasında görünce hemen ağız değiştirerek — Gözünün elifinin bebeğini seveyim diye yakasını kurtarmağa muvaffak oluyor ve yoluna devamı başlıyor; fakat içi küfürle dolu olduğu halde!...

F — FIKRA ve KÜÇÜK HİKAYELER :

1 — Paluda Meşhur Nakşibendî meşayihinden Mahmud-ü-Samini Ef. nin Sadi namında bir oğlu varmış ki, babasının mevkii ve mesleğiyle kabîl-î te'lif olmayan bir meşrepde.. okumamış.. yazmamış.. serseri ve sefa-het âlemine dalmış.. Babası bu halden çok müteessir olarak üzerinde ne kadar durmuş ise de ıslaha muvaffak olamamış ve bir gün konağından koğmuştur. Sadi, koğulunca Paluda tutunamamış, doğru Elâzığa gelerek babasının halifelerinden Miyadınlı Hoca Mehmet Ef. nin köyüne giderek misafir olmuş. Mehmet Ef. şeyhinin oğlu Sadiye son derece izzet ve ikram ederek günlerce, haftalarca misafir etmiş, sonunda babası tarafından koğulduğunu anlayınca, Sadiyi affettirmek üzere beraberine alarak Paluya götürmüştü. Mehmet Ef. nin Sadi ile huzuruna girdiklerini gören şeyh, son derece asabileşerek Mehmet Ef. ye çatmış ve Sadinin yaptıklarını birer birer anlatmış.. Bu muhavereyi sonuna kadar gayet sakin dinleyen Mehmet Ef. : — Ef. hazretleri! Hiddet buyurma, kabahat ne bende, ne de Sadide.. kabahat sizde demiş.. Şeyh, buna daha fazla kızarak — Neden, neden? diye sorunca : Mehmet Ef. mütevazı ve sakin tavrıyla : — Besmelesiz yapmışsınız da ondan diye cevap verince, Şeyh ağzını açamamış ve mebhut kalmıştır.

2 — Eskiden evlenmeler, erkekle kız veya kadının birbirlerini görmeleri, beğenmeleri, anlaşmaları neticesinde değil de, ana baba veya herhangi bir akraba veya konu komşu tarafından münasip görülenlerle evlenmeleri ve imamın da bizzat evlenenlerin değil, vekillerinin ifade ve muvafakatleriyle nikâhlarını kıydığı malûmdur. (1) İşte bu şekil evlenmelerden birinde, erkek zıfak odasına girince, çok zayıf, vücudunda bir dirhem et bulunmayan gelinle karşı karşıya gelince hiddetinden sabaha kadar uyku tutmamış ve sabahleyin erken evinden çıkarak doğrucaya kayınvalidesinin evine gitmiştir. Kayınvalide, damadın böyle erken saatlerde kendisini ziyarete gelişinden şüphelenerek, bu hareketi beğenmemiş, bakalım sonu ne olacak diye damada iltifat ve ikramlarda bulunmağa karar vermiş, kayınvalidenin : — Evlâdım nasılsınız, iyi misiniz? sualine kaşı, damat, ya iyi, ya kötü demeden, — Hanım anne! Hanım anne!.. ben bu gece bir rüya gördüm. Kayınvalide: — Hayrola evlâdım, Rabbi yessir velâ tuassir rabbi temmim bilhayr.. ne gördünüz evlâdım? Damat : — Bir yığın kemik... Kayınvalide : — Evlâdım, rüyada kemik görmek zenginliğe delâlet eder. Damad : — Hanım anne! İş öyle değil,

(1) Bak, bu kitabın dördüncü cildi, Düğünler bölümü.

senin kızın, senin kızın.. diyerek kayınvalidenin evinden öfkeyle ayrılmış ve yıllarca nereye gittiği bir türlü öğrenilememiştir.

3 — Harputun meşhur âlim ve müftülerinden bir zat varmış ki, son derece tama'kârmış. Harput evlerinin su ihtiyacını — Günde bir veya iki, çamaşır günlerinde ise beş altı tulum suyu — çeşmelerden tulumlarıyla sırtlaunda sakalar taşırdı. Bu evlerden bir kısmı çeşmelere yakın, bir kısmı ise çok uzaklarda bulunmasına rağmen, bir senelik ücretin ne olduğunu söylersem hayret etmeyiniz. Yılda beş kuruş.. yani tulumu iki buçuk para kadar bir şey.

Saka, müftü Ef. nin evine bu şartlar dahilinde bir yıl su taşıdıktan ve kanburu çıktıktan sonra yıl sonunda sıkıla sıkıla müftünün huzuruna çıkmış.. Müftü, hiddetle ne var diye sormuş.. Saka: Ef. hazretleri! yıl bitti, ücretimi almaya geldim, deyince, müftü Ef. buna karşı kendi şivesiyle ve beş kuruşu vermemek kasdiyle : — Biz, seni sakabaşı yaptık.. Haydi git.. diye zavallı sakayı savmıştır.

4 — Harputun meşhur âlim ve vaızlarından Hacı Mehmet Sait Ef. (Deli Hacı) (2) ağır bir hastalık geçiriyormuş.. Doktorlar da ümitlerini kesmişler.. Nerede ise bu gün yarın.. O sıra Hacı'nın dostları, akrabaları başucuna kadar gelüp hatırını sormaktadırlar. Bunların arasında Sunguroğlu Arif Ef. de var; O Arif Ef. ki, Hacı'nın Harputda en samimi iki dostundan birisidir, diğeri de Kâmillerin Ferit Ef. dir. Bunlar medrese arkadaşlığını sonuna kadar samimi surette devam ettirmişler, saç ayağı şeklinde birbirlerine bağlı ve sohbetleri devamlıdır. Bununla beraber Hacı, bunların kendisine takılmasından her ân zevk alan bir yaratılıştı.. Arif Ef. hastanın başında otururken durumunu o da vahim bulmuş.. bir taraftan müteessir.. bir taraftan da Hacı'nın mizacını çok iyi bildiği için kulağına eğilerek : — Hacı Ef. babama selâm söyle demiş.. Bunun manası : hastayı teselli edip de maneviyatını kuvvetlendirmek lâzımgelirken doğrudan doğruya, sen öleceksin demektir.

Günlerdenberi 40 derece ateşler içerisinde yanıp kavrulan ve gözlerini açamıyan Hacı'nın gözleri o ânda birdenbire açılıyor, Arifi karşısında görünce dile geliyor : — Ben cehenneme gitmiyeceğim, senin baban ise cehennemdedir, eğer cehennemde olmasaydı senin gibi bir muzibi başıma musallat edip de gitmezdi, diye konuşuyor. İşte bu lâtife, ölümle pençeleşen Hacı'nın umumî ahvalinde öyle bir tesir yaratmıştır ki, o günden sonra gözlerini açmış ve iyiliğe yüz tutmuştur.

(2) Bak, bu kitabın II. nci cildi, s. 163.

5 — Bu fıkra, gerçi Harputda cereyan etmemişse de çok iyi hatırlıyorum, gençliğimdenberi Harputun kıba ve ulema mehafilinde daima söylenir, dinliyenleri güldürür ve zevklendirirdi.

Fatih Sultan Mehmet, bir gün maiyeti erkânı ile birlikte atlara binerek İstanbulun dışında bir geziye çıkmış, veziri ile, bir de zekâ kabiliyet ve bilgisine hayran kaldığı genç ve güzel bir ağası da Fatih'in hemen ardı sıra gidiyorlarmış.. Maiyeti de yine hep bindirilmiş olduğu halde arkadan padişahı takip ediyorlarmış..

O sıra Fatih'in atının ayağından bir çamur parçasının fırlıyarak genç ağanın yüzüne sıçradığını gören vezir, gencin yüzüne bakarak : — (Ya leyteni küntü türaba) (3) yani yüzüne sıçrayan toprak ben olaydım diye gence söz atmış ve bu sözü Fatih de işitmiştir, gence dönerek : — Ne diyor? diye sorunca, genç bilbedahe (4) bu sözü bir kâfir söylüyor manasına gelen (Ve yekûlülkâfirü) (5) deyince Fatih gencin zekâ ve kabiliyetine ve cümleyi tam yerinde sarfettiğine hayran kalarak, vezirin düştüğü bu feci derekeye (6) kahkahalarla gülerken vezir, sıçrayan çamurun Fatih'in atının nalından ayrıldığı için bu temennide bulunduğunu ifade ile tashih etmek istemişse de ne Fatihi, ne de genç ağayı kandıramamış ve düştüğü hecaletten kendini tebrie ettirememiştir.

6 — Rahmetli Ahmet İzzet Paşa (7) Elâzizde vali iken makam odasında beldenin Müftüsü ile konuşurken, o sıra Ermeni Murahhası da içeriye girmiş.. Paşa, onu da sol taraftaki koltuğa alarak sohbet devam ederken, Murahhas Ef. birdenbire yerinden fırlıyarak Paşanın kulağına bir şeyler söyler ve tekrar yerine oturur. Müftü, acaba Paşaya ne söyledi diye merakta.. meğerse Paşanın pantolonunun ön düğmeleri açılmış.. Paşaya, bunu ihtar etmiş.. Paşa derya-dil.. bunun altında kalır mı hiç?.. biraz sonra Murahhasın gizli tutmasına karşılık Paşa, aşikâre olarak : — İlâhi Murahhas Ef. Dost başa, düşman ayağa bakar derer.. halbuki, siz bu ikisinin ortasına bakmışsın.. acep bundaki sırr-ü hikmet ne ola? diye cevap vermiş.. Müftüyü, güldürmüş.. Murahhasın yüzünü de kızartmıştır.

(3) Kur'anı kerimde mezkûrdur, sure-i Nebe'in 40 ıncı ayetidir. Mânası: Cenabı hakka iman etmeyenler hakkında azabın şiddeti ve yakınlığı, ne yüzle ve ne kazançla rabbın huzuruna çıkıldığı babındadır. Ayeti nsonunra: (Ve yekûlülkâfirü ya leyteni küntü türaba) kâfir derki, âh nolaydı, keşki ben bir toprak olaydım da bu günü görmiyeydim.

Elmalı Mehmet Hamdi yazır, kur'an dili, s. 5548 - 5549.

(4) Ansızın, düşünmeden söyleniş.

(5) Burada mânası mecazi olarak, bu sözü bir kâfir söylüyor şeklindedir.

(6) Aşağı inecek basamak, iniş, küçülme ve müşkül duruma düşme.

(7) Bak, bu kitabın I. inci cildi, s. 206 ve dv.

7— Eski devirlerde bir Alim, ders okuttuğu talebelerinden birisine: Sen bu kafa ile Alim olamazsın; Fakat bu meslekte ısrar ve devam edersen bir şey de diyemeyiz. İleride Müftü de, Kadı da, Ders-iâm da olabilirsin, sana Alim de derler. Ancak şunu bil ki, sen o mertebeyi kabiliyet ve dirayetinle buldun, Hayır, Hayır! O zaman ilim, sizlere kadar alçalmış olarak gelmiş bulunacaktır, yani ilim sizin seviyenize düşmüş olacaktır.

G — EFSANELER :

- 1 — Harput süt kalesi hakkında (1)
- 2 — Ahmet Bey camii minaresi hakkında. (2)
- 3 — Alâcamescit türbesi (Arapbaba) hakkında. (3)
- 4 — Ankuzubaba türbesi hakkında. (4)

5 — Dağkapısı mezarlığı hakkında : Bu mezarlıkta geceleri ekseriyetle görülen ışıklardır. Bu ışıklara halk arasında bir keramet süsü verilir, güya ölen zatın tekin olmadığına, tanrı nezdinde makbul ve muteber bir kul olup mertebesinin yüksek derecelere eriştiğine ve bu yüzden mezarının nur içinde kaldığına inanılırdı.

6 — Bunlardan başka yer yer gözüken ve bilhassa bağ yolları üzerinde bulunan çeşmelerin yanında veya yakınlarındaki paçavralı ağaçlar.. Yolcular, yaya iseler ağaca doğru gider, hayvanda binili iseler ağacın yakınında iner, ellerindeki paçavraları ağacın dallarına bağlar ve ellerini semaya kaldırarak bir fatiha okuyup üfledikten sonra yollarına devam ederler. Bu gibi ağaçlar, çalılıklar her tarafta göze çarpar, bilhassa Mürüdü bağlarının yolu üzerinde Aslan çayı denilen mevkideki pınarın yanı başında, Göllü bağlarda çapçaklı pınarın yanında, Fatih Ahmet türbesinin sol tarafındaki mezarlıklar içinde bulunan ağaçların dallarına beyaz, kırmızı, mavi, siyah renkli bin bir çeşit paçavra bağlanmış ve bu paçavralardan ağaçların tabii yaprakları ise görünmez hale gelmiştir. Bu ağaçlara paçavra bağlanması mutlak surette bir istek ve bir muradın husulü içindi, meselâ çocuğu olmayanlar, çocukları olmak için, kızların bahtı açılmak için, oğulların ve kardeşlerin askerden ve gurbetten sağ, selâmet dönmeleri için, borçtan kurtulmak için ve saire...

(1) Bak, bu kitabın I. inci cildi, kale bölümü, s. 269.

(2) Bak, bu kitabın I. inci cildi, s. 276.

(3) Bak, bu kitabın I. inci cildi, s. 314.

(4) Bak, bu kitabın I. inci cildi, s. 323.

4 — TANIMACALAR :

Harputda Bilmeceye (Tanımaca) denildiği gibi masallara da (Mat) denilirdi. Tanımaca, bütün Anadolu'da Tanımacadır. Rahmetli Beha Sait, «Anadolunun varlığı, sıhhat ve bekası» isimli eserinde bu konuda şöyle yazar: Beha Sait, en fazla orta ve batı Anadolu'da dolaşmıştır.) Buralarda Masala (Takmak) ve Menakibe de (Aydut) derlermiş. Hatta Takmak=Masal, anaların, Tanımaca=Bilmece, çocukların, Aydut=Menakib, erkeklerin meclisine aittir diye bir de tasnif yapmıştır. Bizde Takmak ve Aydut kelimeleri yoktur, ancak bu üç tasnifin yerleri hemen hemen bizde de aynidir. Tanımacaların, matallardan farkı; matallar ekseriyetle geceler söylendiği halde tanımacalar, gündüzleri ve geceleri de fırsat düştükçe söylenebilirdi. Matallarda bilhassa çocuklar, hikâyenin derinlikleri arasında sızıp giderlerdi; Fakat tanımacalar daha canlı ve daha cazip bir fikir ve sür'at-i intikal işi olduğundan uyku kimsenin hatırına gelmez ve bu canlılık ve ilgi sonuna kadar devam ederdi.

Çocuk matal ve tanımacaları, basit ve sade olduğu gibi büyükler arasında söylenen tanımaca ve matallardan bir çoğunun zarif ve manalı olduğu da görülürdü.

Tanımacayı söyleyen kimse, karşısında oturanlara daima sıra ile sorar, meselâ : — Çıkıki hamam, kubbesi tamam. Ben bir gelin aldım, babası imam. Bu nedir? Bilenler hemen cevap verirler veya tekrar ettirecek ne olabileceğini düşünürler, bilince de sevinirler. Bilemezlerse, tanımacyı söyleyen, bilmeyenlere — Hangi şehri bana verirsiniz ki, söyleyeyim deyince, onlar da ya İstanbulu, ya İzmirli, ya Halebi, ya Şamı verir. Bu defa tanımacyı söyleyen : — Şam oradan yihıl (Yıkıl), buradan yihıl, gel bizim ev etihıl (Tıkıl), — Anan baban adı ne? — Ahmet... — Anan baban irahmet (rahmet) niye diyemedin ki, saat der ve tanımacasının manasını bu suretle karşısındakilere açıklar.

Bu sorma hakkı, sıra ile herkese, hatta çocuklara da verilir, onlar da bildikleri, öğrendikleri tanımacaları arkadaşlarına sorarlar. İşte saatler böyle neş'e içerisinde geçer. Şimdi sizlere hatırımda kalan bazı tanımaca örneklerini vereceğim. Tanımacalar ekseriyetle kafiye olarak tertip edilmiştir.

A

1 — Altı tahta, üstü tahta. İçinde bir kanlı kahpe : Kılıç

2 — Altı perçin, üstü perçin. İçinde bir şah güverçin : Göz

- 3 — Anası yayvan kadın, babası çıtak hoca, oğlu güzellerden güzel, kızı sohbetlerde gezer : Üzüm ve rakı
- 4 — Ana bir kız doğurdu, ne eli var ne ayağı
Kız bir kız doğurdu, hem eli var hem ayağı } Yumurta ve civciv

B

- 5 — Bir ağaç diktim dalsız budaksız. Bir kuş kondu kolsuz kanatsız
Ben onu vurdum topsuz süfenksiz. Ben onu yedim dilsiz dimağsız:
Gönül
- 6 — Bir kuyum var, içinde iki türlü suyu var : Yumurta
- 7 — Bir kuşum var firengi, çardaklarda çalar çengi
Ben o kuşun derdinden, hem sarhuşum, hem bengi } Sivri sinek
- 8 — Bahçeler tacı, yemeyen muhtacı. Çiçeksiz meyve verir, o neyin ağacı: İncir
- 9 — Bir acayip nesne gördüm, bir karışık boyu var
Hem inekden, hem balıktan, hem öküzden soyu var } Mum
Etrafına sür çekilmiş, ortasında suyu var
Kendi kendin yer bitirir, böyle bir pis huyu var
- 10 — Bir evim var yok pencere kapısı, odasında yedi yatak döşeli, yedisinde yedi kardeş yatar, uyur hem geceli gündüzlü, içi pamuk tarlası, üstü acem halısı : Elma
- 11 — Ben giderim, o gider. Ben dururum o durur : Gölge

C Ç

- 12 — Çarşıdan aldım bir tane, eve getirdim yüz tane : Nar
- 13 — Çat burada, çat şurada. Çat kapının ardında : Süpürge
- 14 — Çimer çimer, kazığa biner : Bulaşık bezi

D

- 15 — Dağdan attım kırılmadı, taşdan attım kırılmadı, bir tükürüğüne dayanamadı : Sigara kâğıdı
- 16 — Dam ardında Teke bağlı. Boynuzları göge bağlı : Asma kabak
- 17 — Dağda daleyman, suda Süleyman, et sakallı kuş, köpük kusan taş :
Tavşan Balık Horoz Sabun

E

- 18 — Ektim nohut, bitti söğüt, yaprağı dut, kendi armut : Pamuk

H

- 19 — Hanım uyandı, cama dayandı, cam kırıldı, kana boyandı : Nar

K

- 20 — Kat katı, bu Allâhın hikmeti, ya bunu bilirsın, ya bu gece ölür-
sün : Lâhna
21 — Kısacık boylu, kadife donlu : Batlıcan

L

- 22 — Lâmba yandı (is) oldu, yere düştü (Tan) dedi, sen de bunu (Bul)
dedim : İstanbul

M

- 23 — Minilik minilik mil taşı, içinde bekler aş
Pişirirsen aş olur, pişirmezsın kuş olur } Yumurta

O

- 24 — Ol nedir kim, sim-ü zerden tatlıdır?
Kaf, elif, ye, mim, elif, kaf adlıdır. } Kaymak (1)

S

- 25 — Sarıdır safran gibi, okunur kur'an gibi
Ya bunu bilirsın, ya bu gece ölürsün } Altun
26 — Sende de var, bende de var, bir kurucuk dalda da var : Gölge

T

- 27 — Tas, birini kaldır birini bas. Kalenderoğlu hasta, bülbülü kafesde:
Eski zamanlara ait kapaklı saat

U

- 28 — Uzun kuyu, tombul suyu : Dolma kalem
29 — Uzundur, çataldır başı. Altına yaymış beyaz kumaşı } kamış
Gidip geldikçe akar gözyaşı } kalem

(1) Eski arap harfleriyle yazılınca (Kaymak) çıkar.

5 — MATALLAR :

Harputda Matal; bilhassa kış geceleri kürsü başlarında.. ve yaz mevsiminin mehtaplı gecelerinde şehir ve bağ evlerinin toprakla sıvalı damlarına serilen sıra yataklar üstünde söylenir. Çeşitli matal bilenler ve tatlı tatlı anlatanlar, aile toplulukları arasında bulundular mı, çoluk çocuk onların etrafını sarar.. Meselâ : — Ukuş bibi, Ukuş bibi.. veya Güllü bacı! Ne olur, kurbanın olam, bize bir matal söyle.. diye yalvarmağa başlarlar. Matal başladı mı çıt yok, herkes kulak kesilir. Gözler, dikkatle Matalcının yüzünden ayrılmaz. Bu sükûtu ancak, gece böceklerinin muttarit sesleri bozar.. Hele ay ışığı altında öyle efsanevî dakikalar geçer ki, buna da doyum olmaz. Matallar, küçük çocuklara ninni gibi gelir, onları hemen uyutur. Gençler, daha yaşlılar, biri bitince ikinci üçüncüyü isterler.. Gökde yıldızlar kayar gider.. Sular, Handeklerden hışır hışır akar gider.. Dallarda yapraklar fısıldar, gölgeler söner gider.. Beride matallar birbirini takip eder.

Haydi, biz de bu bedîi ve efsanevî âlem içerisinde matallarımıza başlayalım : Matallara bu şekilde başlanır, bilhassa çocukları güldürmek için ilk defa, matalcı :

Matal, matal mat atar
İki sıçan kış atar
Biri Ahmedin koynuna
Biri Ayşenin koynuna

diye bir tekerleme yapınca, küçük çocuklar, fare geliyormuş gibi korku ile karışık gülmeleriyle hemen yorganlarının altına girer ve sonra yine çıkarlar. Matala çok defa aşağıda kaydettiğim dörtlük tekerlemelerle başlanır, bunlar bazan kısaltılır, bazan da hepsi söylenerek dinleyenlerin matal üzerine ilgileri çekilir.

1

Evvel zaman içinde
Kalbur saman içinde
Deve tellâllık edermiş
Eski haman içinde

2

Hamamcının taşı yok
Külhancının baltası yok
Çarşıda bir tazi gezermiş
Boynunda tasması yok

3

Evvel zaman iken
Develer tellâk iken
Horozlar berberlik edermiş
Ben beş yaşındayken

5

Ben diktim, annem söktü
Annem dikti, ben söktüm
Annem aldı maşayı
Kaçtım buldum köşeyi

7

Sinek geldi vız dedi
Harputluyum kız dedi
Harputda bal çok olur
Destilere süz dedi

9

O bülbül benim olsa
Yedi kardeşim olsa
Yedisinin başında
Birer deste gül olsa

11

Arpa yer sağ çıkarır
Yük altında tıkanır
Altı ayda bir çay geçer
Zannedersin kuş uçar

13

Aman âmana
Dünya kaldı ne zamana
Öyle zaman ki, eşekler aıpayı
beğenip yemez oldular
Küheylânlar âh vah eder bir
torba samana

4

Babam on beş yaşındaymış
Anam kırkına varmış
Dedem yetmişindeyken
Kızlarla oynayırmış

6

Çıktım bir minareye
Kaftan geydim boyumca
Eğildim su içmeğe
Susuz akan dereye

8

Şu Harputun kızları
Oturmuş halı dokur
İçinde bülbül okur
Belki gönül izleri

10

Kör Necibin katırı
Yok mu dersin hatırı
Yolda gider toz eder
Kargalara göz eder

12

Var varanın
Sür sürenin
Destursüz bağa girenin
Hali budur ağam

14

Tuttum pirenin ağını
Çıkardım bin batman yağını
Sattım mumcu Beşire
Duydunuz mu âgam

O yalan, bu yalan
Fili yuttu bir yılan
Karıncaya vurduk palan
Bu da mı yalan âgam?

Az gittim, uz gittim
Altı ay, bir güz gittim
Bir de döndüm baktım ki
Bir apracık düz gittim.

ve en nihayet bu tekerlemelerden sonra esas matale geçilir.

a) SAÇ ÖREN PADİŞAHI :

Bir varmış.. bir yokmuş.. Allâhdan gayri kimseler yokmuş.. az dinlemek, çok söylemek de günahmış!.. Çok eskiden Doğu illerinin büyük bir şehrinde **EZRA** namında dul bir hatun, bir de oğlu varmış.. Ezra, oğlunu çok sever, gözünü gözünden ayırmazmış.. Oğlan boylanmış.. omuzları genişlemiş.. bıyıkları terlemiş.. Oğlan bu çağa gelince, günün birinde kapıyı vurmuş zaptiyeler.. haydi askere.. Bu beklenmedik habere Ezra ana çok üzülmüş, gece ağlamış, gündüz ağlamış.. Konukomşu toplanmış başına.. Hatunu teselliye çalışırken içlerinden, zayıf mı zayıf.. bir top kemik.. yüz yaşında kadar var.. kınalı saçlı, mavi gözlü, kanbur **ZAMAN** bacı, kesik sesiyle : Oğlanın selâmetle gidip gelmesini istiyorsanız, bir dertsizi bulun da gömleğinin yakasını ona kestirin demiş.. Kim ola, kim ola, dertsiz.. Olsa olsa padişahın karısı dertsizdir demişler, Ezrayı padişahın sarayına göndermişler.. Ezra saraya gitmiş.. Saray kapısında, kapı ağalarından destur dilemiş.. Ağalar destur demişler.. Bir çömez, Ezrayı büyük Sultanın dairesine götürmüş.. Ezra, el öpmüş, etek öpmüş, gösterilen mindere diz çökmüş..

Sultan — Muradın ne hatun, ne istersin? demiş..

Hatun — Dar-ı dünyada bir tek oğlum var, askere gidecek.. gömleğinin yakasını bir dertsiz kestirecek olursam, oğlum, dert görmez, sağlıklı dönermiş.. Konukomşu, düşündük, taşındık, sultanımdan başka dertsiz kim ola.. Yöneldim huzuruna geldim, gömleği de getirdim.

Sultan — Ah zavallı hatun! Sizler, beni dertsiz mi sanarsınız.. Benim derdim kimsede yoktur.

Ezra — sebebi ne ola Sultanım?

Sultan — Padişah, bir gün abdest alıyordu, ben de karşısında elpençe divan.. havlusunu tutuyordum.. döndü bana baktı ve ensemini sıkarak senin bir derdin var, neden ve ne için böyle günden güne benzin sararıyor? Muhakkak gönlünde yabancı biri var, kime tutuldun? diye beni terk ederek daireme uğramaz oldu.. Bundan daha büyük dert olur mu? diye Hatunu ikinci Sultanın dairesine göndermiş.. Hatun ortanca Sulta-

nın dairesine gitmiş.. El öpmüş.. Etek öpmüş.. gösterilen mindere diz çökmüş.. Ona da derdini dökmüş..

Sultan — Ah hatunum! Ben mi dertsiz? Benim derdim, ne dostta var, ne düşmanda, ne Hintte var, ne Yemende..

Ezra — Sultanım sebebi ne ola?

Sultan — Efendimiz, beni çok severdi, beni uyutur, kendisi sonra uyurdu.. Bir gece uykuda içimi çekmişim.. bundan işkillenerek hiddetle beni uyandırdı, içimi çektiğimin sebebini sordu, farkında değilim deyince : — Hain kadın! Sen mutlak başkasını seviyor ve sevda çekiyorsun diye beni terk ederek üçüncü Sultanın dairesine gitti, yıllar var ki, bana uğramaz oldu. Üçüncü Sultanın derdi olmasa gerek.. git de dileğini ona söyle. Ezra, üçüncü sultanın dairesine gitmiş.. El öpmüş, etek öpmüş.. gösterilen mindere diz çökmüş.. Ona da derdini anlatmış.. Sultanlar birbirinden güzelmiş, amma bu üçüncü sultan hepsinden üstünmüş.. Ezrayı, güler yüzle, memnunlukla karşılamış ve onu dinlemiş, hiç bir cevap vermeden :

Sultan — Bu gece yanımda kal da, dertli miyim, dertsiz miyim? yarın sabah anlarsın diye Hatunu dairesinde alıkoymuş. Ertesi sabah, Sultan uykudan uyanmış.. kara kaşlı, kara gözlü, siyah saçlı dört müstesna cariye Sultanın odasına girmişler, Sultanın ellerini, yüzünü yıkamışlar.. Saçlarını güzel kokularla taramışlar.. En güzel elbiselerini giydirip çekilmişler.. Arkadan sarı saçlı, mavi gözlü, dört cariye daha içeri girmiş.. Altın tepsi ve altın tabaklar içinde binbir çeşit kahvealtı getirip kendi elleriyle Sultana yedirmişler.. Onlar da sessiz sadasız çekilmişler.. Sultan bu hallerden memnun olacak yerde, titremeğe, heyecanlar geçirmeğe başlamış.. Ezra, gizlendiği yerde merakla terler dökermiş.. Biraz sonra kapı açılmış, padişah içeri girmiş.. Minderine oturmuş.. Arkasından kırk sipahi. kırkının da ellerinde kırk kamçı, içeri girerek huzurza eğilmişler, saf tutmuşlar.. Padişah, Sultanın yanına yaklaşmış, eğilerek gizlice kulağına bir şeyler söylemiş.. Sultan da cevaben : onun kulağına bir şeyler fısıldamış.. sonra bir cariye, elinde yaş bir kaplan postu, içeriye girerek ortaya sermiş.. ve sonra Sultanın koluna girerek ortaya getirmiş.. elbiselerini birer birer çıkararak çıplak, yüzükoyun derinin üzerine yatırmış ve sımsıkı bu deriye sarmış ve bağlamış...

Padişah, sipahilere: — Vurun mel'una! diye emir verir.. Herbiri olanca kuvvetleriyle birer kamçı indirerek çekilip gitmişler.. arkasından, cariyeler yetişmiş.. Sultanı kaplan postunun içinden yarı baygın çıkarmışlar.. Altın kupalar içinde misk kokulu şerbetler içirerek, Sultanı ayıltmışlar ve köşküne oturtmuşlar.. Odada gizlenen Ezra, merak ve üzüntü ile hemen Sultanın huzuruna çıkmış.. ve padişahın, kulağına ne söyle-

diğini, ve kendisinin ne cevap verdiğini Sultandan sormuş.. Sultan, Hatuncuk derdim çok büyük, anlatayım da dinle demiş :

Sultan — Efendimiz, beni diğer sultanlardan çok severdi, hatta sarayın rıhtımında benim için altından bir köşk yaptırmıştı, dünyanın dört bir tarafından nadide güller ve çiçekler, rengârenk kuşlar getirterek bu köşkü süslemişti. Bir gün köşkte bir sofraya yaptırmamı emretti, ben de güzel bir sofraya hazırlattım, sofraya padişahın hiç görmediği eşsiz iki nadide tabak koydum.. biri siyah, biri beyaz.. siyah üzümü, beyaz tabağa, beyaz üzümü, siyah tabağa koydum, ikram olsun diye!.. Padişah geldi, sofrayı çok beğendi, neşeli ve memnun gözüktüyordu.. Atlın tabaklar içinde yedik, altın yaldızlı şurahilerden çeşm-i bülbül kadehlerle içtik.. Rengârenk çiçekleri koklıyor, enva'ı türlü kuşları dinliyorduk.. Cennette gibi mes'ut ve bahtiyardık. Bilmem ne oldu? bir aralık, Padişah yerinden hiddetle fırladı.. Meğerse denizde bir arabın yıkandığını görmüş.. Arap rıhtıma çok yanaşmıştı, bana da gösterdi; Fakat Arap bizi görünce korkusundan suya dalıp ortadan kaybolmuş, Padişahı çok sinirletmişti. Bana döndü : — Melun dedi, bu Arap senin sevgilin olacak ki, buraya kadar sokulabildi ve sonra parmağıyla sofrayı göstererek bak dedi : — Siyah üzümü, beyaz tabağa, beyaz üzümü de siyah tabağa koymuşsun, işte isbatı diye hiddetle yerinden kalkarak beni orada tek başıma bırakıp gitti. İşte bu günden sonra her sabah bu şekilde gelip kulağıma : — Sen mi güzel, ben mi güzel, ay mı güzel, gün mü güzel.. Denizdeki dalgıç mı güzel? diye sorar.. Ben de cevaben : — Ne ben güzel, ne ay güzel, ne gün güzel, ne de denizdeki dalgıç güzel.. diye cevap verdiğim halde : — Doğrusunu söylemedin.. vurun kaltağa.. diye emir verir gider. Gördün, şahit oldun ya!.. Benim derdim hiç kimsenin derdine benzemez. Bunun üzerine, Ezra hatun, Sultana der ki : Kızım! Nasıl olsa bu dayağı her sabah yiyorsun, şu halde yarın sabah Padişah geldiği zaman kulağına : Ne sen güzel, ne ben güzel, ne gün güzel, ne ay güzel.. ne de denizdeki dalgıç güzel.. Yetiş imdadıma SAÇ ÖREN PADIŞAHI!.. (1) diye söyle bakalım, ne olacak.. diye nasihat eder, saraydan ayrılır. Ertesi sabah Sultan, Ezra hatunun tavsiyesi üzerine Padişahın kulağına, aynı cümleleri fısıldayınca Padişah birdenbire irkilir, her günkü işkencesini tatbik ettirmiyerek Sultanın dairesinden maiyetiyle birlikte çıkıp kendi dairesine gider, biraz sonra da bütün maiyetinin hazırlanmasını emreden

(1) Saç ören Padişahı evvelce geniş ülkeler ve tebaaya sahip, çok azametli ve heybetli bir padişahmış.. sonra bütün varlığını, tac-ü tahtını oğullarına bırakarak Padişahlıktan feragat etmiş ve yurdunun bir köşesine çekilerek, ibadet ve taat ile meşgul oluyor ve münzevi bir hayat yaşıyormuş, daha doğrusu ermişlerdenmiş...

padişah, kendisi önde maiyeti arkada, tozu dumana katarak Saç ören padişahının bulunduğu şehre gider, konağı misafir olur.

Saçören padişahı, misafirini kabul etmiş, hal hatır sormuş, izzet-ü ikramda bulunmuş ve sonra da ziyaret sebebini sormuş. Padişah olanı biteni açıklayınca, Saçören padişahı, önündeki çekmeceyi açmış, içinden bir ayna ile bir de tarak çıkarıp padişaha vermiş : — Al, bunları götür, Sultana ver, bu aynaya bakarak, bu tarakla saçlarını tarasın.. demiş.. Padişah bu tılsımın, kendi derdine derman olacağı zanniyle hemen Saçören padişahının nezdinden ayrılarak, yine dolu dizgin saraya gelmiş.. Doğruca Sultanın dairesine çıkmış.. Sultanla görüşmüş ve Saçören padişahının gönderdiği tarakla aynayı Sultana vermiş.. Sultan, padişahın emri üzerine ertesi sabah ilk defa o aynaya bakmış ve saçlarını da aynı tarakla taramış.. Cariyeleri, o sıra bir de ne görsünler.. Sultan beyaz bir güvercin olarak pencereden uçup gitti.. Bunu telâşla Padişaha haber verince, Padişah, bu hadiseden fazlasıyla me'yus ve mahzun olarak günlerce Sultana yaptığı zulümden vicdan azabı çekerek gözyaşı dökmüş, derdine dermanın yine Saçören padişahından geleceğini ümit ederek tekrar Saçören padişahına iltica etmiş.. Huzuruna çıkınca : Saçören padişahının dizinin üstünde beyaz bir güvercinin bulunduğunu görmüş.. El öpmüş, etek öpmüş.. Ben yaptım, siz yapmayınız diye yalvarmaya başlamış.. Saçören padişahı, cevaben : — Kadri kıymeti bilinmeyen her şey, sonunda bu kuş gibi elden çıkar gider.. Sultan şimdiye kadar sizindi, siz kıymetini bilmediniz.. Bundan sonra da bizim olsun.. Bak, biz onu dizimizin üstünde yaşıyoruz, diye kesin ve hekimâne cevabını verdikten sonra, Padişah teessürle huzurundan çıkarak sarayına gelmiş, ölünceye kadar bu hazin ruh haleti içinde ömür sürmüştür.

Bu hadiselere bizzat şahit olan Ezra hatun, kendi derdini unutarak evine dönünce, bunu haber alan bütün konu komşu Ezranın etrafını sararak, sorup soruştururken Ezra, onlara der ki : — Yatın kalkın.. yeyin için.. her gün Tanrıya dua edip şükredin. Meğerse dünyada derdi olmayanlar bizim gibi yoksuzlarmış.. Getirin kızlar, şu gömleğin yakasını ben kendi elimle açacağım.. sizler de etrafımda çalıp çağırın.. gülün, oynayın.. Oğlan da inşaallah selâmetle döner.. demiş.. yemiş, içmişler.. Muratları na ermişler.

b) ELMAS AĞAÇ :

Bir varmış, bir yokmuş, Allâhdan gayri kimseler yokmuş.. Bir Padişah varmış.. günlerden bir gün Padişahın karısı hastalanmış.. Hastalığın önüne de geçilememiş.. Padişah ve saray halkı ye's-ü matem içinde.. Ölüm haline gelen Sultan, Padişahı başı ucuna çağırarak şu vasiyette bulunmuş : — Ölümümden sonra tabii evleneceksin, ancak şu ayakkabım hangi kızın ayağına tıpatıp gelirse onunla evlen.. Sakın başkasiyle evlenirsen hakkım sana haram olsun der, biraz sonra da ölür. Sarayda aylarca matem tutulmuş.. ve nihayet aradan yıllar geçmiş.. Padişah da evlenme teşebbüsünde bulunduğu sıra birdenbire ölen karısının vasiyyetini hatırlamış.. Bunu yerine getirmek için de bulunduğu şehirde, civar kasaba ve köylerde adamları vasıtasıyla münadiler çağırarak, bu papuç hangi kızın ayağına olursa Padişah onunla evlenecek diye ilân ettirmiş.. Etraftan kabile kabile binlerce kız, saraya gelmiş, ayaklarını bu papuca soktukları zaman ya küçük, ya da büyük geliyormuş.. Hulâsa hiç kimsenin ayağına uymayınca da Padişah evlenemez olmuş.. Aylar, günler bu suretle geçmede olsun.. Biz varalım Padişahın kızının dairesine : Padişahın bir tek de kızı varmış ve o kadar da güzelmış ki, aya doğma, ben doğam.. Güne doğma ben doğam dermiş.. Gelinlik çağı gelmiş çatmış.. Günleri geceleri hep rüyalar, hülyalar içinde geçermiş.. Bir gün cariyeleri karşısında elpençe divan durur, Sultanı eğlendirirlerken, söz arasında : Anasının papucunun hiç kimsenin ayağına uymadığını ve bu yüzden babasının da evlenemediğini Sultana haber verirler.. Sultan merakla : — Şu papucu bana getirin diye emreder. Papuç gelir, Sultan ayağına geyince tıpatıp gelir.. cariyeler, Sultana takılır, kahkahalarla güler, söylerler.. yalnız bunların arasında cüce **RAMİLE** adında bir cariye varmış ki, ahlâken çok düşük, fitne mi fitneymiş.. hemen gizlice Padişaha koşar..•El etek öper.. Padişah : — Ne var, ne yok, diye sorunca : — Efendimiz! Ayakkabımı Sultan hanım geydi, ayağına tıpatıp uydu diye haber vermesin mi? Bu haber, Padişahın zihnine fena bir zehirli ok gibi yerleşince kendisinde bir merak ve telâş uyandırdı ve nihayet dayanamaz bir hale geldi, derken bir gün memleketin bilginlerini, saraya davet ederek onlarla şu şekilde konuştu :

— Kendi bahçenizde, kendi elinizle yetiştirdiğiniz bir ağacın ilk meyvesini siz mi yersiniz, yoksa başkalarına mı yedirirsiniz? Hepsini birden : Evvelâ kendimiz yeriz diye, cevap verince, Padişah : — Öyleyse hepini-

zin haberi olsun, bu re'y ve hükümlerinize sarayımda yetiştirdiğim bir tek kızım la anasının vasiyeti üzerine evleneceğim, der. Bunun üzerine Bilginler, saray halkı görülmemiş, işitilmemiş garip ve garip olduğu kadar çirkin bu karar karşısında hayretler içinde kalarak hiç birisi korkusundan Padişaha ses çıkarmadan saraydan çıkıp gitmişlerdir.

Bu haber ve bu karar, Padişahın kızına ulaştırılınca zavallı kız, teesüründen ayılır, bayılır.. günlerce yemez, içmez, odasından çıkmazmış.. Beri tarafta Padişah kızının muvafakatini bekliyor.. Kız, bu tüyler ürpertici olayın karşısında derin derin düşünmeğe ve bir taraftan da zekâsını kullanmağa başlayınca, çaresini buluyor ve bu şekilde bu işin önüne geçileceğini de tasarlıyor.. Hemen Padişaha ısmarlıyor: — Eğer babam bana elmasdan bir ağaç yaptırırsa razı olurum. Bu teklifi Padişah, derhal kabul ile kuyumcubaşını saraya çağırıyor.. Kız, babasına ikinci bir haber daha gönderiyor: — Kuyumcubaşını daireme göndersinler, ağacın şekil ve biçimi hakkında kendisine izahat vereceğim. Bu teklif de Padişah tarafından kabul edilerek kuyumcubaşı kızın dairesine gelerek kızla başbaşa kalıyor. Kız kuyumcubaşıya diyor ki: — Öyle bir ağaç yapacaksın ki, gövdesinin içini, bir adam sığacak derecede boş bırakacaksın, yukarısında gizli hava delikleri bırakacak ve bir de gizli bir kapı yapacaksın ve bu kapının ana gövdeden belli olmaması için de etrafını yapraklar ve çiçeklerle kapatacağısın.. Kapısının anahtarını da gizlice bana vereceğsin, bu bir sırdır, ikimizin arasında kalacaktır, diye sıkı sıkı tenbih ederek bir avuç dolusu altın bahşiş verince, kuyumcubaşı, hiç de ümit etmediği bu mühim bahşişten dolayı yerlere kadar eğilerek, el, etek öptükden sonra saraydan ayrılır gider.. Kuyumcubaşı elmas ağacı yapmakta olsun.. Biz gelelim yine Padişahın sarayına.. Sarayın içinde küçüğünden büyüğüne kadar herkes düğün hazırlıkları ile meşgul.. nihayet düğün başlıyor.. yedi ilden, yetmiş kentten davetliler geliyor.. kırk gün, kırk gece düğün dernek tutuluyor.. kırk davul, kırk zurna sarayın kapısı önünde gumbürdeyip duruyor.. düğün günü gelip çatınca da Kuyumcubaşı, kırk hamalın kollarında ve omuzlarında, yaptığı Elmas ağacı saraya getiriyor.. Fevkal'ade bezenmiş olan gelin odasında, Sultanın emr-ü işaret ettiği bir köşeye yerleştiriliyor.

Sultanın huzuruna çıkan ve gizli anahtarı takdim eden Kuyumcubaşı, bir avuç altın daha bahşiş alınca gözleri yerinden fırlamış olduğu halde Sultanın ayağına kapanıyor: — Sırrınızı, ölünceye kadar içimde saklıyacağım diyerek, Sultanın dairesinden çıkıp gidiyor.

Düğün günü akşamı, Padişah, müzik sesleri.. hesna ve müstesna binbir çıplak cariye'nin rakıslarıyla.. yüzlerce meş'aleler arasında geniş bir galebelikle saraydaki dairesinden harem dairesine gelerek zifaf odasına giriyor. Bir yandan zifaf odasının görülmemiş derecede süslenmesi, bir

yandan Elmas ağacın azamet ve parlaltısı ve sonra da gelinin fevkal'ade güzelliği karşısında mağrur ve heyecan içinde bulunan Padişah, fağfur kâselerle kendisine sunulan şarapların te'siriyle kendinden geçtiği bir sırada, kız hemen Elmas ağacının gövdesindeki kapıyı açarak içine girer ve içten kapıyı kilitler. Padişah, az zaman sonra uyanınca odada gelinin bulunmadığını görüp şaşırılmış, deliye dönmüş ve hemen dışarıdan cariyelerini çağırmıştır. Kapının önünde emir bekliyen cariyeler, odadan kimse çıkmadığını ve gelini görmediklerini söyleyince; Padişah, büsbütün asabileserek etrafındakilere ateş püskürür.. çabuk şimdi bulacaksınız, yoksa hepinizin kellesini cellâda veririm diye onları tehdit eder.. ve bu emr-ü irade üzerine bütün sarayın en ücra köşelerine kadar aranır, taranır, gelin bulunamaz. Ertesi gün bu haber bütün şehre ilân edilince, olay türlü türlü tefsirlere yol açar.. Kimi, kız bu soysuz hale tahammül edemedi, intihar etti; Fakat ortada ne ölüsü var, ne de dirisi.. Bazıları, bir babanın kızını nikâh ederek onunla evlenmesine Tanrı razı olmadı, onu göğе çekti.. Bazıları da, meçhul kimseler tarafından kaçırıldı derler; halbuki saraya kimse girmedi ve saraydan kimse çıkmadı, ya ne oldu? Bu sır, aylar günler geçtiği halde bir türlü çözülemedi, gitti.

Padişah bu durumdan çok üzgün ve vicdan azabı içinde aylarca günlerce düşündü durdu ve en nihayet sarayını da, satanatını da terke karar vererek şehrin ücra bir köşesinde mütevazı bir eve çekildi.. Sarayını da, eşyasını da satılığa çıkardı, bu haber uzak yakın şehirlere kadar yayıldı, müzayedeye etraftan yüzlerce insan geldi, haraç mezat, bütün saray eşyası satıldı.. sıra, Elmas ağaca gelmişti.. müzayedede en çok rağbet gören de bu oldu.. Komşu beylerden birinin çok zengin şehzadesi bilhassa bu elmas ağacın üzerinde durdu.. Başkası on artırdı ise o yüz artırdı ve Elmas ağacı aldı. Yüzlerce hamalın omuzlarında ve yüzlerce sekbanın yardımlarıyla Elmas ağaç, bu padişahın sarayından diğer komşu bir Padişahın sarayına nakledildi ve doğruca şehzadenin yatak odasına yerleştirildi.

Gelin Sultan, ağacın içinde, bir yerden uzun mesafeli bir yere nakledildiğinin farkındaydı, bir aralık kulağını dışarıya verince : hareketlerin ve seslerin kesildiğinin, ışıkların söndüğünün farkına vardı. Günlerce aç susuz, bitkin bir hale gelen gelin Sultan, kapıyı içten açtı, araladı ve başını çıkararak etrafı kontrol edince bir de ne görsün.. bir yatak odası.. Genç ve yakışıklı bir delikanlı mışıl mışıl uyuyor.. Baş ucunda bir masa, üzerinde altın tepsiler ve kupalar içinde şerbetler. Tabaklar içinde muhtelif çörekler var.. Meğer padişahın oğlu her gece muayyen saatte uyanır, bir şeyler yer ve bir bardak da şerbet içerek tekrar yatarmış.. Gelin kız, ayak parmaklarının uçlarına basarak masanın başına kadar gelir, nefes almağa bile cesaret edemeden, bu çöreklerden bir kısmını yer ve

şerbetlerden de bir bardak içerek, tekrar Elmas ağacın içine girer ve kapıyı kilitler. Gece yarısı bermutad Şehzade uyanıp da şerbet içmek istediği zaman kupaları ve tabakları boş bulunca cariyesinin ihmal ettiğine zahip olarak, ses çıkarmadan tekrar uykusuna dalar. Ertesi sabah cariyesine sorunca : Cariye, her günkü gibi şerbetini de, çöreklerini de tamamen yerli yerinde bıraktığını söyler. İkinci ve üçüncü geceler aynı hal devam eder; Fakat Şehzade son derece sinirlenmiş ve meraklanmıştı, kimseye bir şey söyleyemiyor.. Acaba bu ağaçta bir tilsim mi var? Bu ne? sırdır? diye rahatı ve huzuru kaçan Şehzade nihayet dördüncü gece uyu-mamağa karar verir.. O gece yine yatağına girer ve kendisini uyur gibi göstererek yarı geceyi güçhal bulur. O sıra Şehzade bir de ne görsün? gözlerine inanamaz.. Evet, Elmas ağacın gövdesinden bir kapı hafifçe açılıyor.. içinden gelin elbiseleriyle son derece güzel bir kız çıkıyor.. yavaş yavaş parmaklarının ucuna basarak ilerliyor.. masanın başına geliyor.. çöreklerden yemeğe, şerbetlerden içmeğe başlayınca, bu manzarayı gören Şehzade, kalbi son derece çarparak korku ve heyecanla yatağından fırlayıp, gelin Sultanın kollarından yakalaması bir oluyor.

Şehzade : — Sen kimsin, in nisin, cin misin, burada işin ne?.. diye sorması üzerine : Gelin Sultan Şehzadenin dizlerine kapanarak başından geçen bütün macerayı gözyaşları arasında Şehzadeye anlatır, bu halden müteessir olan Şehzade, Gelin Sultanı teselli eder ve ben sağ kaldıkça senin kılına zarar gelmez diye te'minat verdikten sonra, onu kendi dairesinde hiç kimsenin haberi olmadan aylarca besler ve muhafaza eder.

Aylar, günler böyle sükûn içinde geçerken, günün birinde topraklarına düşman saldırışını haber alan Şehzade savaşa hazırlanır ve gelin Sultanı cariyesine teslim ederek ve lâzmgelen direktifleri vererek Gelin Sultanla yüzük değiştirme suretiyle veda edip saraydan ayrılırken, Gelin Sultan arkasından gözyaşları döke-miş.. Cariye, Gelin Sultana favkal'âde ihtimamla bakmakta olsun.. Günün birinde bulundukları şehrin düşman istilâsına uğradığını ve saraya ateş verileceğini haber alan Gelin Sultan, gizli bulunduğu odadan korku ve heyecanla fırlayıp kaçarken, düşman askerlerinin eline düşme-in mi? Askerler, Gelin Sultana iyice dayak attıktan sonra bir çuvalın içine koyar ve ağzını sımsıkı bağliyerek bir çöplüğe atar ve sarayı yağmaya başlarlar

Bir kaç gün sonra düşman elinden kurtulan bir ihtiyar kenar mahallelerde dolaşırken, çuval içinde diri bir cismin inlediğini işitince çuvalı hemen açar, içinde gayet güzel ve zarif elbiseleriyle bir kadının bulunduğunu görür ve çuvalı sırtına alarak kendi evine götürür.. karnını doyurur ve Gelin kıza adeta bir baba gibi muamele eder ve çok iyi bakar.

Yine aylar, günler geçer.. Bir gün akşam eve gelen ihtiyar, savaşın

bittiğini, düşmanların memleketten çekildiklerini Gelin Sultana müjde-
lerse de, Gelin Sultan, şehzadenin hayatta kalıp kalmadığından şüphe ve
teessür içindedir, bununla beraber yine sabr ile tevekkül ile mukaddera-
tına intizardadır. Biz gelelim, şehzadeye : savaştan sağ ve selâmet mem-
leketine dönüp de sarayına koşan şehzade, sarayın yanıp kül olduğunu,
elmas ağaçtan ve Gelin Sultandan eser kalmadığını görünce deliye dön-
müş ve bir tarafa çekilerek günlerce, aylarca ağlamış durmuştur.

Nihayet padişah, eski sarayının yerine daha muhteşem bir saray
yaptırır; dedebe, saltanat yeniden teessüs edince, Padişah oğlunu ev-
lendirmeye ve vezirinin kızını almağa karar verdiği ve bu fikrini şeh-
zadeye açtığı sıra şehzadenin gözünde dünyalar yok!.. Gelin Sultan için
yanıp yakılmada.. Buna rağmen çarın babasına muvafakat cevabını
geciktirmez. Sarayda bir taraftan düğün hazırlıkları yapılırken öte ta-
rafta, Şehzade merakından, sevdasından hastalanmış.. günlerce, hafta-
larca yemez içmez olmuş.. Babası merak ve endişe ile oğlunun başı ucu-
na gelip hatırını sorduğunda : — Hiç bir şey yemem, ancak emrederse-
niz şehirde bulunan fakir, zengin her evden bana bir kâse çorba gelsin..
bunlardan hangisini beğenirsem onu yerim deyince : Padişah, hemen ira-
de eder, Tellâllar, bu isteği halka ilân ederler.. İlânı, ihtiyar da duymuş,
akşam Gelin Sultana haber vermiştir. Ertesi sabah, Gelin Sultan ihtiya-
ra : — Biz de pişirelim, çorbamızı belki şehzade beğenir de bol bol bah-
şıslara kavuşuruz der.. Bunun üzerine, Gelin Sultan bir kâse çorba pişi-
rir ve vaktiyle şehzade ile değiştirdikleri yüzüğü de çorbanın içine ko-
yarak, ihtiyar ile saraya gönderir.

Şehzade, saraya gelen yüzlerce çorba kâsesini evirir, çevirir, karış-
tırır, beğenmedim diye reddeder, nihayet ihtiyarın kâsesine sıra gelir,
çorbanın içinden yüzük çıkınca : — Aman işte bu çorba çok güzel, bunu
yiyeceğim, bu kâseyi kim getirdi ise, onu yanıma getirsinler, diye emre-
dince, ihtiyarı şehzadeye getirirler, yanındakileri savdıktan sonra ihti-
yarla baş başa kalınca, Şehzade : — Bu çorbayı kim pişirdi? diye sorar.
İhtiyar da Gelin Sultan hakkındaki bilgilerini tamamiyle ve safiyane an-
latır.

Bunun üzerine Şehzade, fakir bir ihtiyarın kızının pişirdiği çorba
çok hoşuma gitti, hayata yeniden kavuşur gibi oldum, sıhhatim düzelme-
ğe başladı. Bu kızın, kendisine hususi aşçı olarak saraya alınmasını baba-
sından rica etti. Padişah, ihtiyara kızının saraya getirilmesini emretti ve
kız saraya geldi, gelince : — Babamı da saraya alırsanız aşçılığı kabul
ederim, dedi. Teklifi kabul edilerek kız da, ihtiyar da saraya alındılar, kız,
şehzadenin dairesine gönderildi ve şehzadenin sıhhati da günden güne dü-
zelmeğe başladı.

Sonra yine Şehzadenin düğün şenlikleri canlandı.. Kırk gün kırk ge-

ce düğün dernek tutuldu.. Düğün günü Şehzade ile gelin, ellerinde mumlar yakılı, karşılıklı dizilmiş olan yüzlerce cariye arasından geçerken ve merdivenlerden çıkıp zifaf odasına giderken, aşçı kız da mum tutarmış.. Gelin Güveği, onun hizasına gelince, Şehzade kolundaki gelini, aşçı kızın yerine bırakmış ve aşçı kız da koltuğuna alarak zifaf odasına götürmüştür. Bu haber, sarayda büyük ve üzüntülü bir hava yaratmış ve Padişaha da ulaştırılmıştır. Padişah bu işe fena halde sinirlenmiş, bir vezir kızının yerine bir fakir kızının şehzade tarafından alınması gurunun dokunmuş ve şehzadeyi huzuruna çağırarak haşlamış ve sebebini sormuştur. Şehzade, bu sebebini bizzat aşçı kızın kendisinden sorun deyince : Padişah emretmiş.. Gelin Sultan, Padişahın huzuruna çıktığı sıra gösterdiği asilâne hareketlerden memnun kalan Padişah : — Sen kimsin, kimin nesisin— diye sorduğunda, Gelin Sultan, bu güne kadar başından geçen bütün maceraları, Padişaha birer birer anlatarak, kendisinin de bir padişah kızı olduğunu itiraf edince, Padişah, bundan çok memnun kalmış ve kırk gün kırk gece ikinci bir düğünle Gelin Sultan, Şehzade ile evlenmiştir. Onlar erdi muradına.. Haydi çocuklar bizler de yorgan altına!..

c) PADIŞAHIN KIZI İLE KEL OĞLAN :

Bir varmış, bir yokmuş.. Allâhdan gayri kimseler yokmuş.. Doğu il-
lerinin en varlıklı, azamet ve ihtişamlı günlerine tesadüf eden devirler-
de, o illerin büyük bir padişahı ve o padişahın da gelinlik çağına gelmiş
bir tek kızı varmış.. Öyle bir kız ki, aya doğma, ben doğam, güne doğma
ben doğam diyecek kadar da güzelmış... Günlerden bir gün, padişah ile
kızı bir arada oturup konuşurken, padişahın arkası kaşınmış.. kızına
bakmasını söylemiş.. Kız, babasının sırtında gömleğinin yakasına doğru
ilerliyen bir böceği görünce irkilmiş, el sürmeden korkmuş.. Nihayet bir
cariye çağırmışlar, böceği yakalamış, padişahın önüne koymuş.. Kız sor-
muş : — Bu ne? baba! Padişah : — Kızım, buna bit derler, madem ki bu-
nu tanımıyor, merak ediyorsun, bak şimdi ne yaptıracağım der, kilerci-
başını çağırarak ona şu emri verir : — Büyük bir kazan içerisine zeytin-
yağı doldurunuz ve şu biti içine atınız, beslenip büyüyecek mi? bakalım.
Padişahın bu emri üzerine bit, zeytinyağı dolu kazanın içine atılarak be-
siye çekilir.

Günler geçer, yıllar geçer.. kapının önünden iki tel sakallı pirler ge-
çer.. zaman geçtikçe de bit, kazanın içinde tanınmıyacak bir hale gelir.
Durumu Padişaha bildirirler, Padişah, kızını da yanına alarak kazanın
başına gidip biti tetkik ettiklerinde, bitin irileşerek kazana sığmaz bir ha-
le geldiğini ve hakikaten tuhaf bir mahlûk olduğunu görürler. Bunun
üzerine Padişah, bitin kazandan çıkarılıp boğazlanmasını ve derisinin,
sarayın kapısı yanında münasip bir yere çivilenerek teşhir edilmesini
emreder. Dönüp kızına da : — Seni gelin edeceğim, haberin olsun. An-
cak bir şartla.. Bu derinin ne derisi olduğunu kim bilirse, seni ona ve-
receğim der. Kız bu halden çok üzülmeye, babasından ayrılır, dairesine
çekilerek gözyaşları içinde meçhul mukadderatına intizara başlar.

Biz, dur diyelim, gel gelelim, halikden destur dileyelim.. bir de ne
bakalım, Padişahın bu emr-ü iradesi münadiler tarafından : — Sarayın
kapısındaki deriyi kim bilir ve tanırsa padişah kızını ona verecek, diye
şehrin dört bir bucağına duyurulmakta!.. O günden sonra zengin, fakir,
bütün memleketin gençleri sarayın önünden geçip deriyi tetkik ederler..
Herkes bir şey söyler, kimi timsah.. kimi balık.. kimi kurt.. kimisi de fil
diyerek deriyi tanımıyorlardı. Günler günleri, aylar ayları, kızlar bay-
ları kovalamada.. Padişahın kızının güzelliğini duyanlar, çıldırasıya sa-
rayın etrafında dört yana dönmede olsunlar..

Nihayet bir gün, Padişahın kızını da merak sarmış.. Sarayın kapısının üstündeki odaya geçerek pencerenin önünde oturmuş, cariyelerini de savmış, cariyeler çekilince pencerenin kanatlarını aralıyarak geleni geçeni ve sarayın kapısında toplanmış olan halkı seyre dalmış.. Bu aralık karşıdan çok yakışıklı, yavuz bir delikanlının geldiğini görünce: — Ah keşki, derinin ne olduğunu bu delikanlı bilse der. Genç kapıya yaklaşıp da deriyi tetkik ederken kız, dayanamıyarak yukarı pencereden: — Bit derisi, bit derisi... diye seslenir. İşin aksine bakın ki, bit sesini, bu yavuz delikanlı işitmez de, sarayın pencerelerine aptal aptal bakan kel oğlan namında bir çoban işitmez mi? Yukarıdan gelen seste bir keramet var ümidiyle hemen sarayın kapısından içeriye girer ve Ağalara: — Beni padişahın huzuruna çıkarın ki, derinin ne derisi olduğunu söylüyeyim. Ağalar, keloğlanı, padişaha götürürler, Padişah, keloğlandan derinin ne derisi olduğunu sorunca: — Bit derisi.. cevabını alır, öyle ise kızım senindir, der. ve Ağalarına da keloğlanın hamamda temizlenmesini ve yeni elbiseler giydirilmesini emrederse de keloğlan, yine keloğlandır.

Padişahın kızı, bu haberi işitince beyninden vurulmuşa döner.. Gece gündüz gözyaşları içerisinde kara talihine yanar durur. Padişahın, astığı astık, kestiği kestik olduğu gibi dediği de dediktir. Kız çaresiz buna muvafakat edecektir.

Şimdi gel gelelim, var varalım.. yüz kazan dolma saralım.. Düğün hazırlıklarına.. Kırk gün, kırk gece sarayda düğün dernek kurulur, nihayet zıfak gecesi, keloğlan Padişahın kızının harimine girer, girer amma, keloğlan aptal mı aptal.. kız ise kurnaz mı kurnaz.. her gün bir bahane ile keloğlanı avutur.. günlerden bir gün, keloğlanı da yanına alarak has bahçeye gezmeğe çıkarlar, bahçede biraz dolaştıktan sonra en ücra bir köşede önlerine bir kuyu çıkar, kız kuyuyu görünce, şeytan iğvasına kapılarak, keloğlanı kuyuya atıp bu suretle ondan kurtulmak sevdasına düşer. Evvelâ kendisi eğilip kuyunun içine bakar, sonra keloğlana: — Gel sen de bak! der. Keloğlan, eğilip de kuyunun dibine bakarken, bir tekme ile keloğlanı kuyuya düşürür.. kuyunun dibinde bocalamağa, bir taraftan da ağılıyarak sızlıyarak yalvarmağa başlayan keloğlan, kızın bu yalvarmalara ehemmiyet vermediğini görünce kızar, küfürler savurur ve intikam almak için kuyunun dibinde bir taş da bulamayınca hiddetinden kulağını yakalayıp koparır ve olanca hırs ve kuvvetiyle yukarıya, kızın yüzüne fırlatır. O anda adalet-i ilâhiye yetişerek kuyunun dibinden gelen bu kanlı kulağı, kızın alnına yapıştırmaz mı? Bunun üzerine kız, kulağı alnından koparmak için ne kadar çalışırsa da muvaffak olamaz. Bununla beraber kız, ne söylerse, kulak da aynı sözleri tekrar etmeğe başlar.

Kız düşünür, taşınır, ortada bir cinayet, alnında da bu cinayetin can-

lı izleri var.. Mahcubiyet ve korkusundan saraya dönmeğe cesaret edemiyerek, alnına bir mendil sarar, akşamın alâca karanlıkları içinde bahçe duvarından atlar.. Saraydan ve şehirden uzaklaşarak vahşi bir Ceylân gibi kırlardan, vadilerden, derelerden geçip gider.

Az gider, uz gider, dere tepe düz gider.. On günlük yolu bir gece, bir günde gider.. Nihayet ertesi akşam karanlıklar içinde bir ormana düşer, geniş bir dere de yolunu kesmiş bulunur.

Gecenin zifiri karanlığı, ormanın korkunç uğultusu da yaptığı cinayetin vicdanında husule getirdiği azap ve korkuyu kamçılamağa başlayınca titremeğe, siyah ve uzun saçları arasında sarılı başını elleri arasına alarak ağlamaya başlar. Bir aralık başını kaldırıncı ağaç dalları ve gökteki siyah bulutlar arasındaki mehtabın azamet ve aydınlığını görünce, derenin kenarına diz çökerek ellerini semaya kaldırarak : — Ulu Tanrı! beni affet, bana yardımcı ol! diye Tanrıya yalvarmaya başlar, sonra vahşi hayvanların saldırısından korkarak büyük bir ağaca çıkar ve en yüksek dallarına tırmanarak geceyi orada geçirmeğe karar verir. Ancak babasının şüursuzluğu yüzünden bu felâkete sürüklendiği için Tanrı onu, işlediği cinayet ve haksızlıktan dolayı affedecek ve saadete kavuşturacaktır.

Meğer bu orman, bu dere kenarı ve bu ağaçlıklar, o illere sahip diğer bir padişahın bulunduğu şehre ve saraya çok yakınmış, hatta Padişahın, ata ve ava çok meraklı bir tek oğlu varmış.. Her gece atlarını bu ağacın altından akan dereye sulatırmış.. Bazan atlariyle kendisi de dereye kadar gelirmiş.. Şehzade, bu gece yine atlariyle dere kenarına gelmiş atların dereye yaklaşınca, suyun içinde canlı bir hayvan görmüş gibi ürkererek su içmeden geri çekildiklerini gören şehzade, hayret ve merakla düşerek etrafı tetkike başlamış, dere kenarını, suları gözden geçirirken ağacın tepesinde, dallar arasında büyük bir karartı aksinin suların içinde oynayıp durduğunu, başını yukarıya kaldırıncı da ağacın dalları arasına gizlenmiş olan kadını görür. Ağaçtan inmesi için seslenir.. Kız, ses vermeyince seyislerine emir verir, seyisler ağaca çıkarlar, kızı yere indirirler... Şehzade baktı ki, bir kız.. hem de güzel bir kız.. Kıza : — Sen kimsin? in misin, cin misin? Burada, bu ağacın başında işin ne? Nereden gelip nereye gidersin? diye soruya başladı; Fakat kızıdan cevap alamadı. İsrar ve tehditlere karşı. Şehzadenin bütün sualleri ecvapsız kalınca, kızın dilsiz olduğuna zahip oldu.. Atları suladılar ve kızı da beraberlerine alarak saraya getirdiler. Şehzade, kızı doğruca harem dairesine götürdü ve annesinin yanına çıkardı :

— Anne! ben bir kız buldum, çok güzel.. hem de asil bir kıza benziyor; Fakat galiba dilsiz, dedi. Annesi de kızı görünce çok sevdi ve beğendi, kendisine ayrıca bir oda verdiler. O günden itibaren şehzade, her

sabah harem dairesine gelerek dilsiz kızı söyletmeğe çalıştı ise de bir türlü muvaffak olamadı. Hatta bir gün kıza : — Eğer benimle konuşursan seninle evlenirim de dedi.. Dilsiz kız, buna da bir omuz silkerek cevap vermedi. Uzun zaman Şehzade, kızı söyletemeyince sinirlendi, meraklandı ve annesine : — Bu kızı çok seviyorum.. konuşmuş olsaydı onu alırdım; Fakat konuşmuyor.. Şu halde beni vezirin kızıyla evlendirin dedi.

Bu teklif üzerine Şehzadenin evlendirilmesine karar verildi, vezirin kızı istenilecekti; Fakat istenilmezden evvel Şehzade, son defa olarak bir daha kızın yanına gitti, bir kere daha yalvardı : — Konuşursanız sizinle evleneceğim, yoksa vezirin kızını alıyorum, diye son bir teklif daha yaptıysa da kız, yine eskisi gibi omuz silkerek cevap vermedi.

Nihayet vezirin kızı istenildi.. düğün, dernek tutuldu.. kırk davul, kırk zurna, sarayın önünde kırk gün kırk gece gümbürdeyerek şenlikler yapıldı. Sarayda bulunan bütün kızlara, cariyelere yeni elbiseler yapıpıp giydirildiği gibi dilsiz kıza da yaptırıldı : Fakat bunun elbisesindeki hususiyet, herkesin dikkat nazarını çekecek derecede üstün ve süslüydü. Gelin hamamı günü, dilsiz kız da hamama götürülmek istendi ise de, buna da omuz silkerek gitmedi. O gece sarayda herkes yatıp derin uykularına daldıktan sonra dilsiz kız, odasındaki yatağından kalktı, parmaklarının ucuna basarak salonları, dehlizleri geçerek, doğruca sarayın hamamına gitti, iç hamamın kapısını arkadan kilitliyerek içeri girdi, elbisesini çıkardı, başındaki sargıları çözdü ve gördü ki, kulak yerli yerinde duruyor. yıkandı ve sonra başladı kulağa yalvarmaya :

— Canım kulak, ciğerim kulak! ne olur, oradan ayrıl, elime gel, seni de yıkıyalım, temizliyelim.. Kulak bu yalvarmaya dayanamadı, kızın alnından ayrılarak avucunun içine düştü. Kız kulağı yıkamak bahanesiyle hamamın sıcak su hazinesinin yanına kadar gitti ve elindeki kulağı fıkır fıkır kaynıyan su cehennemine fırlatıp attı. Kulak, feryada başlayınca, kız hemen hamamdan çıktı, elbiselerini giyerek bir ceylân çevikliğiyle harem dairesindeki odasına geldi, içeri girdi, aynanın karşısına geçerek alnındaki kulağın olmadığını görünce, dünyaya yeni doğmuş gibi neş'eli ve müsterih yatağına girerek derin uykusuna daldı. Sabah olunca kimseye sır vermemek için yine başını bağladı ve eskisi gibi rolüne devam etti.

Ertesi düğün günü şehzade, dilsiz kızdan intikam almak için usul ve gelenekten olan zıfaf odasındaki büyük gümüş şamdanın — Güveği namazını bitirip de gelinin duvağını açıncaya kadar — dilsiz kız tarafından ayakta tutulmasını emretti, zavallı kız, bu emre de itaat etti. Vakta ki zıfaf gecesi gelin telli duvaklı ayakta.. Şehzade içeriye girdi, doğruca namaz seccadesinin üzerine gidip namaza durdu. Dilsiz kız elindeki şam-

danı — Gûya kolları yorulmuş gibi — kasden sağa, sola eğerek mum damlalarını, yerde serili çok kıymetli ipek halıları üzerine akıtmağa başladı. Duvağının altından bunu gören gelin, tahammül edemiyerek :

— Aman ne yapıyorsun? Mumları halıların üzerine akıtıyorsun, be hey sersem! diye ikaz ve tekdir edince : dilsiz kız — Bak, ben yıllar var ki konuşmadım, sabrettim, tahammül ettim. Halbuki siz, Şehzademizin namazdan ayrılmasına kadar sabredemediniz, konuştunuz. Bir gelinin konuşması, mutlak surette namazdan sonra erkeğin konuşması ve sualiyle başlar. dedi. Şehzade namazını bitirince, bu iki kızın münakaşasını işitmiş, dilsiz kızın haklı ve yeni gelinin haksız ve sabırsızlığına şahit olmuştu, seccadenin üzerinden kalkmadı, düşündü, taşındı. Evet! Aile yuvasında her şeyden evvel sabır ve feragat lâzımdı. Bununla beraber Şehzade evvelce dilsiz kıza, konuşursan seninle evlenirim, diye söz verdiğini de hatırladı. Kız ise şimdi konuşuyordu, elini göğsüne götürüp vicdanını dinledi ve neticede, vezirin kızını iade ile, dilsiz kızla evlenmeğe karar verdi. Ellerini birbirine vurunca, dış kapıda bekliyen cariyeler içeri girip şehzadenin karşısında yerlere eğildiler. Vezirin kızını dışarı çıkarıp evine gönderiniz diye emirler verdi. Ertesi gün bu haber saraya ve bütün memlekete yayıldı ve bir çok dedikodulara yol açtı, neticede tekrar kırk gün kırk gece düğün dernek tutuldu, Şehzade, dilsiz kızla evlendi. Onlar erdi muratlarına.. Bizler de erelim muratlarımızı!..

d) HOROZ İLE TILKI :

— Bir çocuk matalı —

Bir varmış, bir yokmuş.. Allâhdan gayri kim kimse yokmuş!..

Zümrüt yeşil Uluovanın (1) köylerinden bir köy ki, sırtını Mastara dayamış.. Bir yaz ki, köyün etrafını çevreleyen derenin söğüt dalları arasından akışı, köye serinlik getirmiş.. Bir gece ki, seher yıldızı doğmadan, öteki yıldızlar, göklerde kayarak yuvalarına çekilirlermiş.. Bu güzel köyde ve bu güzel gecede ay batarken, güneş de doğmak üzereymiş..

İşte tam bu güzellikler içerisinde köyün ağalarından Memiş Ağanın nam almış bir horozu varmış... Bu horoz vaktinden evvel ayaklanarak pınar başına kadar gelmiş.. Parlak bir pul kadar ufak gözleriyle etrafı süzdükten ve beyaz kanatlarını birbirine çarptıktan sonra başlamış, Kukuriko... Kukuriko.. diye hızlı hızlı ötmeğe!.. Her ötüşünde :

— Köylüler, kalkın tarlaya..

(1) Uluova: Elâzığ vilâyet merkezinin doğusunda çok geniş ve verimli bir ovadır. Vaktiyle üzerinde 360 parça köy vardı, halkı çalışkan ve refah içinde yaşırlardı.

— Analar, bacılar, kalkın sürüleri sağmaya...

— Çocuklar, kalkın mektebe..

Demiş.. nerde ise güneş de doğacakmış.. Fakat köyün sokakları, hele pınarbaşı çok ıssızmış.. Tek bir kişi bile yokmuş.. O sıra horoz, uzaklardan bir ses işitmiş.. Bir tilki, kuyruğunu bacaklarının arasına almış acele acele dağdan inerek doğru pınarbaşına geliyor.. Nihayet gelmiş ve bizim horoz kardeşin karşısına dikilmiş.. selâm vermiş, selâm almış.. Fakat horozun beşli ve semiz olduğunu görünce, günlerden beri aç kalan midesine bu avı indirmek için kurnazca, horozla konuşmaya başlamış.. Aksi takdirde horoz kanatlanıp uçacak ve avı kaçırmış olacaktı..

Tilki iltifatla :

— Burada ne yapıyorsun? Gün aydın, Horozî Nazi! (Nazlı Horoz)

— Abdest alıyorum, ne var Tilkî Şampazî! (2)

Tilki, Horozu aldatmak kasdiyle :

— Öyle ise gel gidek (Gidelim) derede kılâh (Kılmaktan) namazı.

Horoz, o sıra kırmızı püsküllü küçücük başını dört bir tarafa çevirerek :

— Yukarıdan geliyi (Geliyor) iki atlı ile, iki Tazî. Sabret ki cemaatle kılâh namazı!..

Deyince Tilkide şafak atmış, atlı ve tazılardan korkan Tilki sağına soluna bakmadan pınar başından çekilip gidince, Horoz geniş bir nefes alarak Tilkinin arkasından en tiz sesiyle: Kukuriko.. Kukuriko.. diye tavuklarını da yanına çağırarak, Tilkinin elinden kurtulduğunun şerefine tavuklara ayrı ayrı kanat çalarak etraflarında dönmüş ve sonra da kanatlarını birbirine vurarak : Kukuriko.. Kukuriko.. diye ilân-ı şadümanı etmiş.. Onlar ermiş muradına.. bizler de varalım okulumuza!..

---

(2) Şempanze: İri boylu, iri kulaklı, ormanlarda sürü halinde yaşayan ve insanlara en çok benzeyen bir maymun cinsi.

6 — DİL FÖLKÖRÜ

- a) Harput'a ait kelimeler
- b) Harput şivesiyle mizahî bir hikâye
- c) Prof. Ahmet Caferoğlundan örnekler
- d) Kuş dili.

Harput halkının lisanı öz Türkçedir, umumiyet itibariyle halk Türkçe konuşur. Harputa bağlı bütün köyler ve sonra Uluova ve Kuzova köyleri halkı da tamamen Türkçe konuşurlar, yalnız dağ köylülerinin lisaneları Kürtçe olmakla beraber bunların asılları da yine Türktür ve Türkçe de bilirler, aynı zamanda Hanefi mezhebine bağlı koyu müslümandırlar.

Harput lisanında nazar-ı dikkatı çeken bir nokta varsa o da isim ve daha fazla fiillerde kısaltma yapılmasıdır. Meselg: Fiillerde gidiyorum, yerine gidim. Geliyorum yerine, Gelim. İçiyor yerine, içiyi. Kalkıyor yerine, kahiyi. Ne bileyim yerine, neblem. Nideyim yerine, niniyem... İsimlerde ise uyku yerine, yuhu. Kal'e yerine, kala. Pınar yerine, pahar. denildiği gibi... Bunlardan başka gerek fiillerde, gerekse isimlerde çok defalar Ç yerine Ş, K yerine G, P yerine B, T yerine D harfleri kullanılmakla lisan hafifletilmiştir. Meselâ: Geçtim... Yerine Geçdim — Kara... Yerine Gara — Teyze... Yerine Diyeze — Pazar... Yerine Bazar gibi. Telâffuzda da bu değişikliğin farkına varılır. Şimdi bu kelimelerden iki yüz kadarını alfabe sırasıyla ve sonunda ise yine bu kelimelerden kurulmuş mizahî bir hikâyeyi ayrıca kaydediyorum.

a) Kelimeler :

A	B
1 — Ağa (Baba)	10 — Bibi (Hala)
2 — Aniko (Ana)	11 — Bacı (Kız kardeş)
3 — Ayahçah (Merdiven)	12 — Beroş (Ufak kazan)
4 — Anuh (Nane)	13 — Biharik (Baca)
5 — Avlu (Cümle kapısından sonra girilen üstü kapalı veya açık sahâ)	14 — Badinos (Maydanos)
6 — Arahçın (Takye)	15 — Biredi (Bütün)
7 — Aşmak (Açmak)	16 — Enbalan (Zakkımlan)
8 — Almıyam (Almıyayım)	17 — Bedrüs (Aşı)
9 — Aparamak (Götürmek)	18 — Bılık (Tandırâ ekmek yapılırken çocuklar için yapılan ufak ve kalınca ekmek)

- 19 — Bülür (Bilir)
 20 — Barmağınnan (Parmagiyle)
 21 — Birezim (Biraz)
 22 — Barmah (Parmak)
 23 — Bülmedim (Bilmedim)
 24 — Buğlur (Bulgur)

C

- 25 — Camuz (Manda)
 26 — Carıt (Ateş küreği)
 27 — Çağ (Parmaklık)
 28 — Cıbar (Yakı)
 29 — Coco (Küçük abdest)
 30 — Corik (Su kabı)
 31 — Cınık (Şişesiz tenikeden mamul gaz lâmbası)
 32 — Cenbek (Gürültü, kalabalık)

Ç

- 33 — Çağa (Çocuk)
 34 — Çin (Omuz)
 35 — Çarh (Bulaşık taşı)
 36 — Cortun (Oluk)
 37 — Celem (Şalkam)
 38 — Çoç et (Otur) çocuklar için
 39 — Capçak (Ağaçtan oyulmuş su taşı)
 40 — Cemçe (Kepçe)
 41 — Çangal (Cengel)
 42 — Ceper (Bağ sınırlarını ayırmak için bodur ve dikenli ağaçlar)
 43 — Çimmek (Yıkanmak)

D

- 44 — Dip (Pancar)
 45 — Dabaz (Kurdeşen)
 46 — Dığasken (Loğusa)
 47 — Davrana (Büyük kapı - Dervaze)
 48 — Dink (Doğırman taşı)
 49 — Düşerük (Düşeriz)
 50 — Derden (Derdine)
 51 — Düşürmek (Doysürmek - Toplamak)
 52 — Dek (Kadar) (Olenedek)
 53 — Daraba (Kepenk)

- 54 — Dalda (Siper)
 55 — Demsek (Boşboğaz)

E

- 56 — Eze (Teyze)
 57 — Emi (Amca)
 58 — Elice (Küçük sepet)
 59 — Erpilmek (Ezilmek - çürümek)
 60 — Esbap (Çamaşır - elbise)
 61 — Elelikle (Öylelikle)
 62 — Eskilmek (Eksilmek)
 63 — Etmek (Ekmek)
 64 — Esketek (Bıçare kadın)
 65 — Evmek (Acele etmek)

F

- 66 — Ferik (Piliç)
 67 — Firengi (Kilit)
 68 — Fışkı (Hayvan gübresi)
 69 — Fıstık (Hayvanların tekme atması)
 70 — Fıkara (Dilenci)

G

- 71 — Gako (Kardeş)
 72 — Gelende (Gelirken)
 73 — Gidende (Giderken)
 74 — Geçdi (Geçti)
 75 — Gahdı (Kalktı)
 76 — Günüz (Gündüz)
 77 — Gidem (Gideyim)
 78 — Geçmek (Geçmek)
 79 — Görünmiyi (Görünmüyor)

H

- 80 — Hacıh (Yenge)
 81 — Halbur (Kalbur)
 82 — Hayva (Ayva)
 83 — Hılâ (Önlük)
 84 — Hirnik (Sümük)
 85 — Hekûke (Su yolu)
 86 — Horata (Konuşmak - Sohbet etmek) (1)
 87 — Hemin (Şimdi)
 88 — Hedik (Pişmiş buğday)
 89 — Hişik (Çörçöp)

(1) Bu kelime Rumcadan alınmıştır, şaka, lâtife, mizaç manasınadır. Bizde — şuradan buradan konuşalım, dedi kodu yapalım — şeklinde kullanılır.

- 90 — Hışva (Pamuk kozası)
 91 — Helâln (Kocan)
 92 — Heş (Hiç)
 93 — Hırık (Eski ayakkabı)
 94 — Hırhız (Hırsız)

İ — I

- 95 — İnci (Yenge)
 96 — İt (Köpek)
 97 — İsot (Biber)
 98 — İrah (Uzak)
 99 — İşdi (İçti)
 100 — İstiyem (İsteyeyim)
 101 — İhtiyarnan (İhtiyarla)
 102 — İğirmi (Yirmi)
 103 — İrgalanmak (Sallanmak)

K

- 104 — Kidik (Oğlak)
 105 — Koncik (Cep)
 106 — Kasil (Başağıyla beraber taze arpa dalı)
 107 — Kuzlamak (Doğurmak «Hayvanlara» mahsus)
 108 — Kop (Koş) (2)
 109 — Kıyih (Yorgan iğnesi)
 110 — Kısık (Yabani meyve)
 111 — Keraz (Su destisi)
 112 — Kırh (Kırk)
 113 — Küte (Acur)
 114 — Kent (Köy)
 115 — Köv (Köy)
 116 — Kılbaş (Başaçık)
 117 — Kurik (Eşek yavrusu)
 118 — Kuşhane (Ufak tencere)
 119 — Kortik (Çukur)
 120 — Kayar (Hafif yemek yemek) (3)
 121 — Kıldırılmak (Yuvarlanmak)
 122 — Kofik (Patlıcan dolması için yazdan yapılmış patlıcan kuru-su)
 123 — Kılık (Keçi ve koyun pisliği)
 124 — Köpüç (Tahtadan mamul çama-

şır yıkamada kullanılan bir el aleti)

- 125 — Kötək (Dayak)
 126 — Kiprik (Kırpık)
 127 — Kimin (Gibi)
 128 — Keçenk (Çapalama)

L

- 129 — Loğ (Toprak danılara mahsus taş silindir)

M

- 130 — Mahrama (Peşkir - havlu)
 131 — Merek (Samanlık)
 132 — Mısandara (Yüklük)
 133 — Mişere (Sebze evleği)
 134 — Mehleli (Mahalleli)
 135 — Met (Medih)
 136 — Muhkeme (Mahkeme)

N

- 144 — Nahna (Lahna)
 145 — Nası (Nasıl)
 146 — Niniyem (Ne ideyim)

O — Ö

- 137 — Ocaklık (Matbah)
 138 — Örtü (Yatak)
 139 — Öğüme (Önüme)
 140 — Ösgemek (Arzulamak)
 141 — Örgenmek (Öğrenmek)
 142 — Orcik (Tatlı sucuk)
 143 — Oşo (Köpek)

P

- 147 — Parç (Maşraba)
 148 — Pisik (Kedi)
 149 — Pörk (Takye)
 150 — Porik (Kâkül)
 151 — Pirpirim (Semizotu)
 152 — Pırçıklı (Havuç)
 153 — Poçik (Kuyruk sokumu)

(2) Köp, ekseriyetle kopdagel şeklinde kullanılır. Hattâ bir Erzurumlu General, Harbiyede talebe iken daima bu kelimeyi kullandığı için ismine alem olmuş ve sonunda da (Kopdagel) soyadını almıştı.

(3) At, Eşek, Katır gibi hayvanların uzamış tırnaklarını keserek eski nallarını yeni mızraklarla tamir etmek mânasına da gelir.

- 154 — Pine (Ayakkabı pençesi)
 155 — Pambuh (Pamuk)
 156 — Pahar (Pınar)

S

- 157 — Söle (Söyle)
 158 — Sermiye (Sermaye)
 159 — Seko (Palto - Pardesü)
 160 — Serik (Deri)
 161 — Süyünk (Saçak)
 162 — Sündürme (Kar küreği)
 163 — Seplemek (Bırakmak)
 164 — Sedir (Fide)
 165 — Salta (Cepken)
 166 — Suvah (Sıva)
 167 — Siyence (Sinsi)
 168 — Saşlarını (Saçlarını)
 169 — Sorarsaz (Sorarsanız)
 170 — Sehet (Saat)
 171 — Sözcü (Dedi koducu)

Ş

- 171 — Şorik (Salya)
 172 — Şaka (Bir nevi alây) (4)
 174 — Şiv (Tatlı)

T

- 175 — Tuman (Don)
 176 — Turik (Dilenci torbası)
 177 — Teşt (Çamaşır leğeni)
 178 — Taka (Önü camsız, çerçevesiz dolap)
 179 — Tapik (Pinekleme)
 180 — Tahıl (Para koyulacak yer) (5)
 181 — Tehne (Bulaşık bezi)
 182 — Tepir (Tahtadan yapılmış kenarsız tepsi)
 183 — Tike (Etli kemik parçası)

- 184 — Tevek (Üzüm asması)
 185 — Tüpürmek (Tükürmek)
 186 — Tetik (El) «Hayvanatta kullanılır»
 187 — Totaba (Yüze gülen, kavuk sallayan, çok bilmiş)
 188 — Tene (Dane)
 189 — Tülbe (Türbe)
 190 — Torpah (Toprak)

U — Ü

- 191 — Üsküre (Kâse)
 192 — Üreğim (Yüreğim)
 193 — Üsgek (Yüksek)
 194 — Üzük (Yüzük)
 195 — Ük (Yük)
 196 — Urğamak (Uğramak)
 197 — Uş (Üç)
 198 — Üz (Yüz)

V

- 199 — Verek (Verelim)

Y

- 200 — Yazı (Ova)
 201 — Yorah (Posdalin üstüne vurulan yama)
 202 — Yömsüz (Uğursuz)
 203 — Yuhladı (Uyudu)
 204 — Yendiriyi (İndiriyor)
 205 — Yımırta (Yumurta)
 206 — Yeniye (İniyor)
 207 — Yuhu (Uyku)

Z

- 208 — Zibil (Çöp, kırıntı)
 209 — Zuvah (Sokak)

b) Şimdi sizlere bu şive ile ve ekserisi bu kelimelerden müteşekkil mizahi bir hikâye :

Harputa, kuzeyden ve Meteris kapısından girilip de caddeyi aşağıya doğru inerken ve Meteris pınarını az geçtikten sonra bu caddeye dikey

(4) Tatlı şaka. Araplar bu gibi hallerde (Letaifühiyel) terkiibini kulanırlar ki, mahirane yapılan hilelere denilir.

(5) Ekser dükkânlarda hususi yaptırılmış ve dükkân sahibinin oturacağı yerin önüne konulmuş masamsı bir möblenin önündeki çekme.

olarak sol tarafta bir çok dar sokaklara rastlanırdı. Şimdi biz, bu sokaklardan ilk gelen sokağa sapıyoruz, yürüdükçe sokak biraz daha daralıyor. Tek tük ağaç kapılar.. karşı karşıya bazı ufak ışık pencereleri duvarlara serpilmiş gibi. Bu sokakta yürürken kulağımıza bazı evlerden sesler geliyor; Fakat biz bunlara aldırıyoruz, yürüyoruz. Bir kapıya tesadüf ettik ki, içerideki sesler yüksekte pervasızca konuşuluyor ve dışarıya da aksediyor. Bunu fırsat bilerek bir şeyler alırsak ümidiyle bu ufak taş kapılı evin önünde durduk. Tam o sıra bu evin kapısı, üstü başı perişan, çorapsız, omuzunda kırmızı bir mendil iliştirilmiş olmasına rağmen burundan sümükler akmakta olan üç dört yaşında bir çocuk tarafından açılmıştı. Çocuğun, bizleri görünce insan görmemiş gibi kapıyı tekrar kapatıp içeriye girmesi bir oldu; Fakat biz, bu fırsattan istifade ederek evin iç tarafını da görmüş olduk. Uzun bir avlu.. Sallarla döşeli.. Oldukça temiz de.. Gümrak bir asma ağacı avluyu tamamiyle gölgelemiş.. Avlunun sağında ufak ağaç kapılar ve tam cümle kapısının karşısında ise daha büyük bir taş kapı gözükmekteydi. Bu kapı, evin sofasının kapısı olsa gerek.. Dış kapının hemen arkasında adi taştan yapılmış dar bir basamakla ayvana çıkılıyor, ayvanın ince cağları (parmaklıkları) dış kapının önünden gözükiyordu. Kapı kapanınca içerideki ayvandan kulağımıza bir takım sesler ve horatalar (konuşma) geliyor ki, bunların çoğunu anlayamıyoruz ve bilmiyoruz. Biz kaydedelim de elbette bu lisanı bilen ve anlıyan eski Harputlular çıkar da bunları anlar ve belki de memnun kalırlar, dedik, kalem kâğıtlarımıza sarıldık.

Mevsim yazdı.. İçeriden çok kalın erkek sesi gibi bir kadın sesi : (Rekâketle konuştuğunu sonradan anladık) — Ye deyim ye! dız, senin içeyin imdi hep yayadıy, yaya diyor, bu sesi kolaylıkla işittik. Arada yeni bir çocuk sesi : Övve övve, diye ağlıyor. Bunlardan anlaşılıyor ki, evde bir Dıgasken (Loğosa) var. İnce ve titrek bir ses bu kalın sese cevap veriyor : — Aman ana, yiyemiyim. Bu nazlanışın karşısında kalın sesin tonu derhal değişiyor, daha sert, daha yüksek ve ısrarla : — Ye diyim ye!.. sayı inedin südünden, yayuhdan şimdi çıktı, taze yağ, yedi dağın çiçeğinden ayılayın (Arı) yaptığı bal ile ahan itisini de biybiyine kayışdıydım.. şifadıy.. ye deyim ye! ve arada : Buynuna diyen ağır bir küfür savurduktan sonra, ye deyim ye! diye de ısrar ediyor.

Bu konuşmanın arasına aşağı avludan bir kız çocuğunun : — Anıko, anıko! Ahan bu oğlan, üsküreyi ayahçahdan kıldırladı, üsküre kortike düştü.

— Etin kemiğin döküle kız, niye çağaya sahab olmusin, ahşam ağana derim, sana bir kötek attırayım da sen gör bah!.. Şimdi evvelce bize kapıyı aralıyan erkek çocuğunun sesi :

— Anıko, anıko! Ahan bu kız, ocaklığın kapısını açdı, pisik, kuşha-

nanın içinden bir tike eti alarak kaçdı, ahan çortunun üstünde yeyi.. kız âna..

— Gözün kör ola, senin kız, ahan ben sana gelim. Eimde bir sopa olduğu anlaşılan çocukların anneleri âvluya inince, elindeki sopayı, çortunun üstünde rahat rahat kemiğini gemiren pisige savurdu ki, kedi can havliyle asmanın üzerine atladı ve orada tutunamıyarak, pat diye aşağıya düştü.. İçeride kedinin ağzından kemiği almak için epeyce uğraştılar ve sokak kapısının arkasına kıştırarak epeyce de patakladılar, sonra kapı açıldı.. Kedinin sokağa bir fırlayışı vardı ki, sormayınız. Kadının elleri kedi tarafından tırmalanmış, kanlar içindeydi.. Başındaki yazması âvlunun ortasına düşmüş, saçları birbirine karışmıştı.. Kapının önünde bizleri görünce, birdenbire kapıyı yüzümüze kapadı ve feryadı bastı.. Ses iyiden iyiye duyuluyordu :

— Ecu nine. Ecu nine! malamat oldum. anam malamat!.. Kapının önünde iki herif, kazık gibi dikilmişler.. Ahan bizi dinbiler.. Bu seslere, ince ve kısık bir kadın sesi daha ilâve edildi :

— Kız Hebu! (Habibe) Ahan bu çağalar, burayı karış kuruş etmişler.. Ana vallâh, burada iş görülemez.. cin pörkünü itüriyi burada.. âhan biraz kıçın yerden kaldır da aşağı gel.. Bu çağalara bir şey söyle anam!.. Şimdi bizi, kapının önünde görüp de ayahçağdan ayvana çıkan kadının sesi :

— Ecu nina! Ahan o herifler hala kapının önünde.. süyünkden eğildim bahtım.. Sen şunlara bir görün..

— Diz onaly tim? timin haddine düşmüş ki, doltuğu titaplı, beli divdli imam Ef. nin dapısında duyulay.. Ahan şimdi delim.. duyacadlayı vaysa göyecetleyi de vay helbet..

Loğusa yatağında olduğu tahmin edilen ince bir kadın sesi : — Ana vallâh gitme, bir lakırdı söylerler.. gitme! vay başıma gelenler, beni şimdi allar basacak... Kalın sesli kadın :

— Diz, mıyıldanıp duyma.. ben buyadayten allayın buyada işi ne!..

O sıra başımızı yukarı kaldırdığımız zaman, korkuluktan aşağı sokağa sarkmış, uzun yüzlü.. Koca balcan burunlu.. ağarmış saçlı.. ve bu saçlar birbirine karışmış korkunç bir kadın..

— Siz timsiniz, timi istisiz? sizde utanma yokmu? dapıda ne durusiz? Şimdi size deyim ha!.. Buyayı çataldayamı sandınız? Buyası Cittodilin Eco hanımın evi.. Haydı defolun buyadan.. Çenemi biy keyye açay-sam alimallâh boynunuzun ölçüsünü veyiyim.

— Yok anacığım yok.. Biz öyle fena fikirle buraya gelmedik, biz, Çinkogilin evini arıyoruz, onu sizden soracaktık.

— Bana bah, bana! Ben öyle dubaýalaya metelik veymem, buyada

çinko minko yok.. Çetilin şuyadan.. Yotsa aşağı ineysem boynunuzdaki tasimalaydan duttummu sizi süyüm süyüm süündüyüyüm.

— Yok anacığım yok.. Bizden size bir fenalık gelmez, şimdi siz, bize Çinkogilin evini göstermiyecek misiniz? Yüksek sesle :

— Aman Allâhım! Halâ bu heyifley bi çinkoduy duttuymuşlay.. O sıra kapı açıldı, çocuklar kapının aralığından bizi dikiz ediyorlar.. İçeriden loğusanın sesi :

— Ana yetiş.. Beni allar bastı..

— Allay da basay.. moylay da basay.. ne dünleye kalduh.. Bi saattiy, heyifleye söz anladımıyım. Komşu, Hû.. Hû.. Fatma bacı Hû. Dız, bizim zuvahda Çinkodil vaymı?

— Yok Eco bacı, yok.. Çinkogil ta öte mahalledé.. İçeriden yine aynı hasta kadının sesi :

— Ümmet-i Muhammet! Yetişin beni allar bastı.

c) Prof. Ahmet Caferoğlundan örnekler :

Istanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk dili tarihi Profesörü sayın Ahmet Caferoğlu, hemen hemen Türkiye haritasının bütününü dolaşarak ve bu arada doğu güney Anadolu da G. Antep, Maraş, Malatya, Elâzığ ve Tunçeli vilâyetlerinde de köy köy, kasaba kasaba gezerek bu topraklar üzerinde yaşayan halkın dillerinden ve ağızlarından misaller derlemiş ve bu konu üzerinde ciltlerle kitap yazmıştır.

Ben de Dil folkloru dolayısıyla bunlardan faydalanayım diye bu kiptan bir tane edindim ve vilâyetimize ait olan kısmını inceledim. Elâzığdan şu örnekleri almıştır :

Yukarı Huh köyünden, İsmail Garadan : Hatıram.

Kesirik köyünden, Ali Barıttan : Esrarkeş türküleri.

Nekerek köyünden, İbrahim Akdoğan : Dügün

Kebanın Saracık köyünden, Mahmut Yılmazdan : Aşık türküleri, Dügün havaları, Mahpusane türküsü, İsmail bey, Dâdeler düzmesi, Maniler.

Çöteli köyünden, Hıdır onbaşidan : Maniler, Türküler, Eminem.

Harputdan, Güllü özdeyden : Yağmur duası.

Bunların hepsi de güzel şeyler, takdire değer. Yalnız bunlar hep köylerin ağzıdır. Ben, Üstadın yerinde veyahut yanında olsaydım mutlak surette eski bir Harputlu veya eski bir bağmancı kadın arar, bulur, onu konuştururdum. Alacağımız netice daha cazip, daha yerinde olurdu. Şimdi bunların arasından iki örnek alıyorum, birisi Dügün, diğerleri her makama gelen bir kaç nefis dörtlükler :

DÜĞÜN

Bir kile arpa on yeddi guruşa ve bu on yeddi guruşnan iki aylık bir evin masraflarını çıkarırdım. En meşur bir çift öküzünü sekkiz yüz guruşa alıp çalıştırırduh. Köylerde bir kaç oda bulunurdu, bu odalar alt gat, ohurun kenarında, ohura bitişik olurdu. Ahurun öhnetinnen gübre gohusunnan ve dumanınnan o ahurda hayvannarına hizmet eden ehtiyarların, üç dört ay gış mövsümü geçdikden sora saç sakalları, sap sarı olurdu, tütün halına gelirdi. Bele biçümsüz yerlerde vakit geçiren adamlar seksen yaşınnan aşağı da ölmezlerdi.

Köylerde toplanıp odalarda matal söyledillerdi; her şahıs gendi evinde bir ahşam ne bişmişse götürüllerdi, toplu halde bulunduhları odada yemeklerini yerlerdi. Düğünner olurdu beğim köyde. Düğün sahapları gendi köyüne ve etrafında tanıdığı bildiği köylerdeki doslarına birer parça düğün kâğıdı gönderüllerdi, yollallardı. Bu kâğıdı götüren adama her şahıs gendisinin zenginliğine, derecesine göre beş guruş verillerdi. Sora bu adam düğüne geldiği vakit gendisinin zenginliğüne göre ya bir goç veyahut bir iki kile arpa, eşşegine yüklüyerek gendüsü de eger atı varsa atının boynuna ve merkesinin etraflarına türlü türlü püsgüllerle süslediüp, binüp hizmetkârının da eline otuz okka ağırlığında kapahlı tüfengi elne verirdi. Sora iki üç hokga da barıt, su gabağınnan yapılmış gabağa doldurup, posdal parçası geder iki üç parça da gurşun, arpa yüklemiş olduğu merkebin torbasına gör, Düğün evine getmezden, barabar götürdüğü barıt ve gurşunnan tüfengini, yolda bulduğu paçavraynan doldururdu. Köye yakın, tüfengini bi-gaş defa atardı. Köydeki düğün sahabı davulcularını müsafir geli deyin garşı yollardı. Başga göyden gelen düğüncü köydekilerle barabar cirit oynallardı.

Ahşam oldu mu etraflardan gelen düğüncü müsafirleri, gonşular ikişer üçer, beşer evlerine götürüp gece müsafir edellerdi. Üç gün ve yahut bir hafta davul çalınıp, haley oynallardı. Birer, tek oyuncular da oynallardı. Etrafta oturan düğüncülerin garşlarına oynıya oynıya gider ve bunlar da onnarın annına para yapışdırırlardı. O adam bu parayı davulcu ve zurnacıya verirdi. Belelikle bütün düğüncü parasını toplardı.

Düğünün perşenbesi bütün köylü, öküz ve Camuslarını esgi ganı arabalara goşallardı. Arabaların çağlarına söğürt yaş fidanından üç dört yerine tahallardı. Bu fidannarın üzerine allı, yeşilli perdeler ve bezden hasavan örtülürdü.

Gız getirdecekleri köye gideller, Gızın bulunduğu evin dışarı gapısını birisi kitlerdi. Düğüncüler o gapının ögünde bir müddet beklellerdi. Gapıyı kitliyen adama on guruş veyahut beş guruş düğün sahabı verirdi, o da gapıyı açardı. Gelini alıp oğlanın bulunduğu köve götürüllerdi.

Gelini, oğlan evinin havlu gapısının dışarı tarafında arabadaysa arabadan, atdaysa attan goltuhlarına girerek duta duta gapının öğüne getirillerdi. Güveginen sağducu gapının üsdündeki damda ellerine tabahla guru üzüm ve bazı yerlerde de ufah para avuşlarına doldurarah sağduçnan güveği, gelinin gafasının üstüne sepeller. Dökülen üzüm, yahut para etrafa dağılırdı. Dügüncüler birbirini iteliyerek toplallardı. Gelini içeriye odasına götürüp duvara yaslallardı. Üzüne allı, yeşelli ipekden hafif bir perde asallardı.

Cuma gecesinin sehetin iki üç sularında garı sağducu gelinin örtüsünü serer, icab eden vazifesini yapıp bitirdikden sora geline güveginen görüşmek usullarının dersini de verirdi. Sora dışarı çıhardı.

Güvegiyi, sağducu abdest aldırarah gelinin oda gapısının öğüne getirip güvegiye lüzum olacah görüşme şekillerini öğredirdi. Güvegiyi de gelin odasına iteliyerek gapıyı çekip başka bir odada beklerdi.

Oğlan gelinin odasında iki riket namaz gılduhdan sora duasını yapıp elbiselerini çıhardıp, duvarda sehetlerden beri ayahları, dizleri bitgin olan gelini dutardı. Gelini bin türlü naznan sürüterek örtüsüne yatırıp görüşürdü.

Dışarda bekliyen sağduç içeriye girip havluyu alırdı.

Elâzığ Nekerek Köyünden
İbrahim Akdoğan (6)

DÖRTLÜKLER :

Aşıg-olan devam eyler meggine
Bülbül gonmuş sarayının köşgüne
Bir pusa ver yaradanın eşgına
Şu dünyada ayrılıh var ölüm var.

* * *

Gapayın pencireyi esmesin yeller
Ben seni sevmişim duymasın eller
Ağ gerdan üstünde bitirém güller
Gülün ben derem, harını eller.

* * *

Aşamadım şu dağların gurdu var
İçerimde bir gözelin derdi var
Bir gara-gaş bir âle göz onda var
Bir çekilmez deli gönül bende var.

Dağların çiçeği gardan ileri
 Hayvayı keseller nardan ileri
 Ecelim gelirse ben de ölürsem
 Ağlıyanım yohdur yardan ileri. (7)

d) KUŞ DİLİ:

Harputda vaktiyle konuşulan bir dil vardı ki, çok enteresandı. Türkçe kelimelerin arasına bazı heceler eklemek suretiyle meydana gelen bir konuşma tarzıydı ki, bunu çocuklar ve bilhassa kız çocukları arasında sür'atle telâffuz edilirken adeta bir kuş nağmesini andırdığı için bu dile kuş dili denilmiştir. Çok defa kelimelerin heceleri arasına (ca. ce. ci. co. cu) veya (ga. ge. gi. go. gu) veya (ya. ye. yi. yo. yu) takıları sokularak konuşulur. Meselâ :

- Anne bana bak. Acan nece baca naca bacak.
- Bana bir su ver. Baca naca bicir sucu vecer.
- Ayşe, bu gün nereye gideceksin? Agayşege bugugüğün negerege gıgidege cegek sigin.
- Hava güzel olursa gezmeye gidelim. Hagavaga gügüzegel ogulugur-saga gegez mege yege gıgi degeligim. gibi.

Bunlardan başka kelimelerin hece başlarına (Par) eki ilâvesiyle de bir kuş dili yaratılırdı; Fakat bu birinci kadar revaçta değildi.

Meselâ : — Fatma, bu gün derslerini yapabildin mi? Parfat parma parbu porgün parders parle parri parni parya parpa parbil pardin parmi. gibi...

(7) Prof. Ahmet Cafer oğlu. Günly doğu illerimiz ağızları. c. IV, S. 89, 91, 92, 111.

7 — KIYAFET VE GIYİNME YARZI

Eski Harput, kıyafet bakımından enteresan bir hususiyet taşıdığından kayda değer taraflarını sıra ile ve gücüm yettiği kadar sizlere anlatacağım. Harput halkı esasen çok muktasit ve aynı zamanda o nisbette de kanaatkâr olduklarından giyim hususunda buna çok dikkat ederler ve ekseriyetle de yerli malı kullanırlardı.

Resim : 54 — 17 - 18 inci yüz yıllarda Harputlu bir Türk gencinin giyiş tarzı

İktisat ve Ticaret bölümünde de mufassalen bildireceğim gibi Harputda şimdiki gibi ne İngiliz, ne İtalya, ne Fransız, ne de Amerika lüks kumaş ve eşyaları, ne de halis ipek yerine sun'i ipekten yapılmış Amarozalar.. Taftalar.. Empirimeler vardı. Erkekler için ecnebi memleketlerden ancak dayanıklı kalın çuhalar ve sonra Rumeli şayağı denilen bir

nevi şayakla Karamürsel fabrikasının çıkardığı yerli şayaklar.. kadınlar için de başda kadife ve sonra pamuklu olarak basma ve lastikotin denilen kalın kumaşlar memlekete ithal edilirdi. Üst tarafı ipekli, yünlü, pamuklu yerli kumaşlar sarf edilirdi, bunların bir kısmı memlekette çıkar, bir kısmı da yine yurt dahilinde Gürün, Arapkir, Şam, Halep, Antep, Diyarbakır gibi iç memleketlerden gelirdi. Şimdi her şeyden evvel başda Âlimlerin ve Medrese mensuplarının kıyafetlerini ele alalım.

**Resim : 55 — İlmîyeye mensup bir hoca kıyafeti. (Harputun meşhur vaızı)
(Hacı Mehmet Sait Ef.)**

a) Hocalar : Bir kere Harputda bütün erkekler, iç çamaşır olarak yerliler tarafından el tezgâhlarında dokunan bezleri kullanırlardı. Yerli pamuktan ve yerli tezgâhlarda dokunan bu bezler, kasarlandıktan sonra beyazlanır ve yumuşardı. Zenginler ise, mabrum denilen bir nevi daha ince bezlerden veya Ağın bezinden çamaşır yaptırırlardı. Bedeni geniş,

boyu kalçalara kadar uzun.. Önü göğüsden aşağı kapalı.. Kolları bol ve bileklere kadar uzun birer gömlek.. ve yine ağırları geniş ve bacakları yukarıdan aşağıya doğru daralan ve ayak bileklerine kadar inen uzun ve paçaları tasmalı, belleri uçkurlu donlar giyerlerdi. Bu gömleklerin üzerine yaz ise basmadan, kış ise kalın bir fanilâdan astarlı, kollu ve önleri başdan başa düğmeli ve kol ağızları ise tek düğmeli birer yelek giyerlerdi. Kış mevsiminde bu yeleklerin yerini bilhassa ihtiyarlar ve çocuklar için iki katlı ve arasına hafif pamuk konulan dikişli ve pamuklu yelekler alırdı. Bu iç geyim. bütün erkeklerde ve erkek çocuklarda böyleydi.

Hocalar, umumiyet itibariyle şayak veya çuhadan geniş şalvarlar giyerler, bu şalvarların üzerine de bellerine kıymetli şal kuşakları sararlardı, bu şalların arasında ya siyah ipek kordonları veya gümüş zencirleri, boyunlarından geçirilmiş koskocaman bazan yassı, bazan kubbeli gümüş kapaklı saatler bulunurdu. İç yeleğin üstüne kumaştan ikinci bir yelek giyenler de görülürdü. Bunların üstüne de siyah, lâcivert veya mavi çuhadan mamûl geniş birer cübbe giyilir.. başlarında ise kırmızı fesler üzerine sarılmış sarıklar vardı. Ayaklarında yerli mestler ve yerli kunduralar.. Sarı mest pabuç ve yerli çizmeler giyenlere de tesadüf edilirdi. Bunlardan bazılarının yaz mevsiminde altı parmak denilen Şam çitaresinden önleri açık entari giydikleri de görülürdü. Harputda esas itibariyle ilmiyeye mensup sarıklı, sakallı geniş bir sınıf vardı ki, bunlara HOCALAR denilirdi. (1)

b) Memurlar — Kalem Efendileri : Memurlar, şalvar yerine pantolon ve bazıları Elifi şalvar (Şalvarla pantolon arası) ve iç yeleğin üstüne bir de kumaş veya Avrupa mamulü, önü yukarıdan aşağıya ilik düğmeli yelekler.. Onun üstüne de yine herhangi bir kumaştan (Ekseriyetle siyah) boyu dizkapaklarına kadar inen bir çaket giyerlerdi. Başlarında kırmızı fesler ve yassı siyah ipek püsküller.. ayaklarında kalış potinler veya yarım kunduralar.. Dış yeleğin düğmelerine takılmış bir taraflı ve çok defa iki taraflı altın veya gümüş kordonlara bağlı saatler ceplerinde.. Bunların içerisinde yaşlılar sakallı, diğerleri matruş ve bıyıklı.. Bu sınıfın da halk arasında bir rüchaniyeti vardı.

c) Orduya mensup Ümera ve Zabitan : Kışın umumiyetle lâcivert çuhadan kenarları kırmızı zırlı pantolonlar.. üzerinde yüksek ve sert yakalı ve yakadan göbeğe kadar üzeri ayyıldız kabartmalı, iri ve parlak sarı düğmeli sımsıkı çaketler.. yazın ise beyaz veya renkli ketenlerden aynı biçimde setre pantolonlar.. Ayaklarında yanları lâstikli, arkaları mahmuzlu potinler. Bazılarında dar çizme pantolonları ve pırıl pırıl si-

(1) Bak, bu kitabın ikinci c. s. 163 ve dv.

Resim : 56 —
Osmanlılar
devrinde bir
memur

←

Resim : 57 —
Meşrutiyet de-
virleri arasın-
da faziletli bir
mahkeme reisi

→

Resim : 58 —
Osmanlılar dev-
rinde bir mek-
tepli subay

←

Resim : 59 —
Harbiyeden
Topçu subayı
olarak çıkan
Harputlu genç
bir subay

→

yah çizmeler.. Başlarında aziziye kalıplı kırmızı fesler ve bu feslerin üzerinde siyah ipekten mamul yuvarlak küçük püsküller.. Bellerinde bir kılıç kayışı ve bu kayışa bağlı beyaz madeni ince kılıçlar, veya eğri çerkes kılıçları, bazan siyah renkte daha geniş kınlı ve Vankâri gümüş kabza kılıçları yanlarında asılı.. Yüzler sinek kaydıran tıraş, maşa ile terbiyeli yukarıya doğru dikilmiş bıyıklar.. Bunlar, mektepli zabitlerdi, sonra bunların arasında kılık kıyafet itibariyle daha düşük ve bir çoğu sakallı, babayani alaylı zabitler de vardı. (2)

d) Tüccarlar ve Esnaf : Bunların arasında çeşit çeşit giyinenlere rastlanırdı. Fakat ekseriyet çuha şalvarlı ve üzerinde yine aynı renk çuhadan uzun bir seko (Palto ile çaket arasında bir şey), ayaklarında siyah rugan veya vidala kunduralar.. Başlarında fesler ve bu feslerin üzerine yaşlılarda daha kalın ve geniş, gençlerde daha ince daha itinalı sarılmış abani sarıklar.. Bunların arasında dal feshiler.. Entari giyenler, ipek kuşaklar saran ve üzerlerine ipek sırmalı aba alanlar görüldüğü gibi kış mevsiminde çuha kaplı kıymetli kürkler, yazın ise rengârenk Şam hır-

Resim : 60 — Bir Tüccar
(Haddat zade Hacı Mahmut)

Resim : 61 — Bir esnaf tipi
(Uzun Emingillerden Kemal)

(2) Alaylı, okuyup yazması olup da orduya nefer olarak girmiş, kabiliyet ve yararlık gösterdikçe onbaşı, bölük emini, baş çavuş ve sonra zabıt olarak meslekten yetiştirilmiş ve mektep görmemiş olanlara alaylı denilirdi.

kaları giyen zengin tüccar ve esnaf da vardı, bunlardan çoğu yerli postal kullanırlardı. Bir kısmı sakallı, gençler ise siyah kaba bıyıklı; Fakat bunlar da sakallılar gibi.. Çünkü o zaman şimdiki gibi ne tıraş makinesi, ne jilet ve ne de adımbaşına bir berber dükkânı vardı, mevcut berberlere de ancak on beş günde bir uğranılırdı.

e) Bağmancılar, (Bağ-bahçe sahipleri) ve ikinci sınıf esnaf: Bun-

Resim : 62 — Bir Bağmancı
(Bağban)

Resim : 63 — Asır-dide bir
Bağmancı daha

lar daha basit, daha sade giyinirlerdi. Sarı ve siyah ince çizgili Antep çitaresinden yapılmış iki etek entarileri.. bellerinde birer iplik kuşak.. üzerlerinde bir palto veya bir çaket ya var, ya yok.. ayaklarında yerli kalın köseleden ve meşinden yapılmış postallar.. başlarında renkleri solmuş püskülsüz fesler.. ve bu feslere Tokat yazmaları veya bir ince sarık veya abaniye sarılı.. eller nasırlar içinde.. saç sakal birbirine karışmış.. çalışır-

ken veya yol yürürken entarilerinin eteklerinden birini sağa, birini sola kuşaklarının arasına sokarlar ki, etekler hareketlerine mani olmasın.. Bunlar, şehirdeki işlerinde veya bahçelerinde büyük bir sabır ve tahammül ile mütemadi çalışırlar, yüklü eşeklerinin arkasından yaya olarak bir saat, bazan iki, üç saat mütevekkilâne yürür, yürür giderlerdi.

f) Çocuklar : Dört beş yaşındaki çocuklar, erkek olsun, kız olsun, yine mevsime göre basma veya daha kalın bir kumaştan önu kapalı bir

Resim : 64 — Yarım asır evvel mektep çağında olmayan bir erkek çocuk kıyafeti

Resim : 65 — Yarım asır evvel Mahalle mektebi çocuklarının giyiniş tarzı.

entari.. ayak bileklerine kadar uzun paçalı, uçkurlu donlar.. üzerinde kış ise pamuklu bir hırka.. önünde bir hılâ (Önlük) omuzlarında birer Madeni Maşallâh.. buna bağlı bir mavi boncuk, içerisinde beş on tane kara-çörek (Çöre otu) bulunan mavi bezden yapılmış ufak bir torba.. çocuğa

nefes değmesin diye.. (Tabii bunların nazar için olduğunu anladınız) bir de bezden yapılmış bir küçük mendil.. bunlar, bir Amerikan iğnesiyle (Çengel iğne) çocuğun omuzuna asılmış.. ayaklarında mavi veya kırmızı ince meşinden yapılmış yerli kalıklar (Patik).. yazın çorapsız gezen çocuklara kışın yün çoraplar giydirilirdi.

Mektep çocukları da önleri kapalı veya açık basma veya çitareden yapılmış entariler giyerlerdi. Onların da bellerinde kuşaklar sarılı.. üzerlerinde birer seko.. başlarında küçük fesler.. kış ise başları yün dolaklarla (sargı) sarılı.. ellerinde annelerin elde ördükleri yün eldivenler.. ve kalın kırmızı bezlerden yapılmış ağızları ipli birer torba ki, bu torbala-

Resim : 66 — Cumhuriyet devrininmektepli çocukları

rın içine kitapları, defterleri, kâğıtları konulur ve mektep çantası vazifesini görürdü.. veya boyunlarına asılı birer supara kabı.. ayaklarında kış ise yerli çizmeler, yaz ise burunları sivri postallar.

g) Kadınlar ve kızlar : Harputda bilhassa kadınların giyimleri çok enteresan, şümüllü ve güzeldi. İç çamaşırlarından gömleklerini mabrum denilen çok ince bezlerden, veya Şam ve Lübnan mamullerinden Bürümcük denilen kumaşlardan, veyamermerşahiden yaparlardı. Bu gömleğin yaka ve kolları da nadide el oyalariyle işlenirdi. İç pantolon yerine de şalvar giyerler.. bu şalvarlar da ekseriyetle rengârenk canfesden (İnce ipekli kumaş) yapılırdı ve bu ipek şalvarların üst kısmında daha kalınca bir kumaştan uçkurluklar vardı ki, bunlara gelinlik kızlar gergef-

Resim : 68 — 17 - 18. inci yüz yıllarda Harputlu genç Türk kızlarının giyiş şekli

lerinde bizzat işledikleri cidden çok kıymetli ve nadide bir sanat eseri olan ipek ve sırma işlemeli uçkurlar geçirilirdi, şalvar giyildiği zamanlar uçkurlar belde sıkılarak bağlanırdı, ağırları ve paçaları geniş ve uzun olduğundan baldırlarının üst tarafında paça ağızları bağlanınca şalvarın bol tarafı aşağıya sarkar, gezdikçe kabarır, söner ve hışırdardı.

Bu şalvarların üzerine aynı kumaştan ve fakat başka başka renklerde bir de yelek giyerlerdi ki, bu yelekler göğüs altından geçirilerek köprü ilik (Kordone) ve tığlarla örülmüş olan yuvarlak düğmelerle iliklenir, ipek gömlekler yeleğin altında kardı. Bunların üzerine kollu, göğüs kısmı düğmeli üç etek entariler giyilirdi ki, bu entarilerin düz ve yakasız önlerinden bürümcük gömleklerinin kıvrımları arasında kabarmış göğüsler, hakiki bir güzellik arzederdi. Sonraları bu entariler ortadan kalktığı gibi bu güzellikler de yavaş yavaş ortadan kaybolup gitmiştir. Bu şekil

Resim : 67 – Samimi ve Şefkatli Öz Harputlu Bir Ana Tipi

giyiniş, yarım asır evveline kadar Harputda vardı. Sonra şalvarların yerine basmadan mamul uçkurlu ve fakat şalvar gibi geniş değil, daha dar, ayak bileğine kadar daha uzun ve düğmeli.. sonra da kısa patiska ve paçaları dantelli Avrupakâri donlar ve fanilâ donlar kaim oldu.

Entarilere gelince, kollar yine uzun ve baş geçecek şekilde yakaları yuvarlak ve aşağıya doğru 30 santim kadar açık.. belden aşağı etek kısmı ise geniş ve bol, yerlere sürünür derecede uzun entariler görülmeğe başladı. Bu entariler, ekseriyetle yerli fabrika ipek kumaşlarından veya Hama çitärelerinden yapıldığı gibi her cins basma, dokuma, kış mevsimi için de kalın fanilâlardan yapılırdı. Bu entarilerin üzerine yine renk-

Resim : 69 — Yarım asır evveline ait bir kadın giyiniş tarzı.

li ipek canfesten kolları dar ve uzun ve yalnız kol ağzları geniş, yakaları düz, önu açık ve bele kadar kısa, Şam hırkaları dikişinde elde dikilen birer de hırka giyerlerdi ki, bugünkü kadın elbise modistlerinin ellerine geçse derhal ona başka bir şekil vererek yeni moda diye dünyaya yayar-

lar. Öyle zannediyorum ki. muvaffak da olurlar; Çünkü hanımlarımıza o kadar yaraşır ve yakışır bir giyim tarzıydı.

Şalvar ve üç etek entari devrinde kadınlar, başlarına fes de giyerlerdi. Ben bu çağa yetiştim ve gördüm de.. ufak çocuk fesleri gibi feslerin tepesine siyah ipekten sık işlemeler yapılır ve etrafı da yine siyah ipekle saçaklandırılırdı, fesin arka tarafına gelecek saçaklar ise, saç örgüleri kadar uzun bırakılırdı.

Bu konu, edebiyatımıza da geçmiştir. Bakınız, halk şairimiz Çeribaşı Ali bey :

Fino fes bir yana, püskül karışup kâkülüne

Kara gözler, ne yaman hasta bakar, mestelemiş.

diyen şiirini boş yere düzenlememiş.. Bu fes, başa konulduktan sonra üzerine dört bir tarafı zarif el işi oyalarla süslü yazmaların, bir taraf kenarı ortalama altına gelmek suretiyle başa örtülürdü, diğer uçları yanlara ve arkaya sarkardı. Gençler ekseriyetle yanlarına sarkan uçlarını çevirir başlarında birbirinin üzerine koyarlardı. Buna, çitini tepeye atmış denilirdi, bu tepeye atma, kadınların simalarını değiştirir ve güzelleştirirdi. Çeribaşının sözünden bu hal de kaçırmıştır ki, onu da şu mısralarıyla açığa vurmuş:

Yine bir süni şirin, yazmayı nevestelemiş

Aldı aklım, hele bilmem, ne güzel bestelemiş.

Hele yazmalarını, başlarına dolamak suretiyle boyunlarını ve gerdanlarını tamamiyle kapatanlar çoğunluğu teşkil ederlerdi. Bu oyalı yazmaların altında kenarları yine kıymetli ve nadide el işi oyalarla süslenmiş bürümükler, krepler kadınlara da çok teradüf edilirdi. Bunlar, kadınlara mahsus süslerdi, hanımlarımıza yaraşır ve yakışır.

Zengin beylerin ve ağaların hanımları ve kızları ayaklarına kalot potin veya rügan düz kundura, orta halli ve fakirler de yerli mamulü postal giyerlerdi, ayaklarda ekseriyetle elde örülmüş nakışlı ve ince yün çoraplar vardı.

Gümüş aynalı Van kemerleri veyahut 3-4 santim genişliğinde mor kadifeden yapılmış ve üzeri gümüş plâkalarla süslenmiş yerli kemerler, belleri sıkıştırırdı. Boyunlarından geçirilmiş altın veya gümüş kordonlarla kıymetli saatler, bu kemerlerin arasındaydı.. İnce uzun parmaklarda kıymetli elmas ve zümrüt yüzükler.. kulaklarındaki elmas küpeler ise gözleri kamaştırırdı.. Gerdanlarda ya bir deste inci, ya beş on tane beşi bir arada veya kırk ellisi birbiri üzerine şeride dikilmiş Mahmudiye al-

(3) Fesleri bu şekilde işlemek ve püsküllemek bir ihtisas işi olduğundan, özü ne gelen bu işi yapamazdı, ancak mahdut bir kaç kadın usta yaparlardı. Bir fes için bir meci diye el emeği, bir meci diye de ipek masrafı olarak kırk kuruş alırlardı.

tınlarından yapılma ahmalar (Gerdanlık).. Göğüslerinde nadide elmas büroşlar (Kolye) takılıydı. Daha garibi, bu devirde kadınlar erkekler gibi mavi lacivert çuha şalvar da giyerlerdi, bu şalvarların yanları, yukarı cep, ağızlarına kadar siyah *veya* mavi ipek işlemeliydiler.. Şalvarların üstüne nadide Samur, Elma kürkleri veya sırmalı saltalar (Cepgen) de giyerlerdi.

Resim : 70 — Şehirli bir hanım Köylü kıyafetinde.

Ben, bazı zengin beylerin ve ağaların konaklarında bu tipte ve bu şekilde bir çok hanımlar gördüm ki, Sedirdeki köşelerinde kuştüyü minderlerine oturmuşlar, bir bir buçuk metre uzunluğunda gümüş savatlı, ufak mavi taşlarla kakmalı ve ağız tarafında sarı veya siyah kehrübar-dan ağızlıkları bulunan nadide ve kıymetli çubuklariyle tütün içerler, bu çubukların lüleleri yassı fildişi bir iskemle üzerinde büyük gümüş tabak-ların içinde dururdu.. Odaanın veya sofanın tabanında kıymetli ve nefis Acem halıları serili.. Sedlerin etrafında sırmalı kumaşlar veya halı kap-lı yastıklar dayalı.. Duvarlarda Atalara ait çok eski zamandan kalma silâh koleksiyonları.. ve yine çok kıymetli elyazması levhalar, kalın ma-

vi kordonlarla kurulan duvar saatleri asılıydı. İşte bu dekor içerisinde misafirlerini kabul ederler, dedi kodudan âzade kibar ve samimi görüşür, konuşur, sohbet ederlerdi. Karşılarında elpençe divan duran halayıkları ve müteaddit hizmetçileri vardı. Âman Allâhım! Bu ne varlıktı, bu ne azametti?

Kadınlar, iş sırasında ve mutbaha girdikleri zaman üzerlerine (karatuman - geyime) giyerlerdi ki, bunlardan karatuman, düz siyah ve kalın yerli bezinden, geyme de aynı bezin renk itibariyle açık ve çiçekli kısmından yapılırdı, bunlar elbise üzerine giyildiği için biraz bolca ve geymenin önü boğazdan iliklenmek suretiyle kapalı, kolları bileklere kadar uzun.. karadon ise, ağları geniş, paçaları dar ve uçkurlu idi, geymenin kısa etekleri bu kara donun içine alınır ve uçkur sımsıkı çekilince kadınlar, derli toplu bir halde işe ve mutmaha girerlerdi. Şimdiki gibi kombinezon veya günlük ipek elbiseleriyle değil.. İştten çıkınca da bunları çıkarır hususi bohçalarına koyarlardı, bunlarla mutbahın yemek kolları da bohçalanmış olurdu.

Son zamanlarda bu bezlerden yapılan karadon ve geymeler birdenbire ortadan kalktı, bunların yerine çitarelerden veyahut renkli Avrupa dokumalarından yapıldığı görüldü ki, bir kısım hanımlarımıza bunlar da o kadar yaraşır ve yakışır.

Kadınlar, sokağa çıktıkları zaman umumiyetle çarşaflanırlardı. Yaşlı kadınlar düz siyah veya lâcivert, gençler ise renkli ve çiçekli yerli fabrika mamulü ipek çarşaflar örter, yüzlerini de siyah puşu (Peçe) ile kapatırlardı. Orta halli ve fakir ailelerin kadınları beyaz zemin üzerine siyah çizgili yerli iplik çarşaflar kullanırlarken, sonraları pütikare dokuma ve son zamanlarda ise kâmilan düz siyah dübet çarşaf kullanmağa başladılar. Bu çarşafların da ayrı ayrı kullanış tarzı vardı, bazıları düz, bazıları büzmeliydi (Belden büzme). Bunların arasında bazı kadınlara tesadüf edilirdi ki, bunlar sol elleriyle, sol arka ve iç taraftan çarşafın bir ucunu tutar, yukarı kaldırır, kalkınca da altından renkli canfes şalvarlar gözüktü. Hakikaten erkeklerin nazarı dikkatini üzerlerine çekmek için bu biçimde caka satarak mağrurâne yürüyen kadınlara çok rastlanırdı. Bu gibiler hakkında bir Padişah hikâyesini de şimdi hatırladım, çok enteresan olduğundan aşağıya kaydediyorum. (4)

(4) Padişah, tepdil-i kıyafet ederek incilisi ile gezerken, bu biçimde caddede azametle yürüyen bir kadına rastlamışlar, bu yürüyüş Padişahın da nazarı dikkatini çekmiş olacak ki, inciliye dönerek : Şuna bir takıl diye emir vermiş.. İncili, kadına yaklaşarak : —Hanım Ef.! Böyle başından tutmuş nereye götürüyorsunuz? demiş.. Hanım dönmüş ve gayet soğukkanlılıkla : — Senin gibi terbiyesizlik etti de mahkemeye götürüyorum.. demiş.. Bu cevabı, oracıkta oynayan bir çocuk işit-

Resim : 71 – Yarım Asır Eweline Ait arşafılı Bir Kadın
(Üzerindeki İpek ve Sırmalı Kumaş Harputun Yerli Malıdır.)

Etraf illerden gelen bazı aileler, ihram denilen beyaz ince yün çarşaf'ları da Harputa getirmişlerdi : Fakat taammüm etmedi.

Ermeni ve Süryani kadınları da hemen hemen Türk kadınları gibi giyerler ve onlar da çarşaf'anırlardı, bunlar, daha eski devirlerde çarşaf'larını renkli değil, beyaz patiskadan yaparlardı. Erkekleri ise bir çoğu şalvar ve üzerine de siyah ve sarı ince çubuklu Antep ve Arapkir çi

Resim : 72 — Bir zamanlar Ermeni kadınları da Türk kadınları gibi başlarına yazma sararlardı.

tarelerinden iki etek entari ve üzerine de uzun bir palto giyerler, feslerinin üzerine Tokat yazmaları sararlardı. Meşrutiyetten sonra Ermeni kadınları, çarşaf'larını atmak suretiyle giyimlerini değiştirdiler, eteklik ve çaket giymeğe, başlarına da dört köşe ve fakat çapraz ikiye katlanmış. kenarları renkli ve çiçekli bordürlü kahve veya siyah renkte şal örtüler, örtmeğe başladılar ve bu az zamanda çok taammüm etti. Erkekler de yavaş yavaş setre pantolon giymeğe ve bilhassa Kolejliler gömlek ve kırıvat kullanmağa başladılar.

Köylülere gelince :

Ova köyleri halkının erkekleri de kadınları da, şehir halkı gibi giyerler.. Dağ Kürt köylerinde ise giyim tamamiyle değişti. Erkekler

miş ve yüksek sesle : — Hanım Ef. Hanım Ef. İlâminı çabuk al, getir de hemen kazıklıyalım, demiş.. Bunun üzerine Padişah çocuğu yakalattırarak saraya götürmüş ve hemen dilini kestirdikten sonra sarayda alıkoymuş.. Bu olayın hikmetini soranlara Padişah : — Bu yaşta iken böyle.. ya büyüdüğü zaman ne âğu olacağını kestiremiyor musunuz? diye cevap vermiş..

beyaz kalın yerli bezinden uzun ve geniş birer don gömlek, bunun üzerine

Resim : 73 — 1908 Meşrutiyetinden sonra Ermeni kadınlarının giyiş tarzı

Resim : 74 — Modern bir Ermeni ailesinin giyişleri.
(Aile dostlarımızdan Demirciyanlar)

Resim : 75 — Sünni bir Kürt aile

çitareden önü açık bir entari giyer ve üzerine de eski bir aba alırlardı. Kadınlarının ise bambaşka orijinal bir giyişleri vardı ki, güçhal tesbit

Resim : 76 – Bir Kürt Kadınının Orijinal Giyiniş Tarzı.

edebildiğim bir örnekin, sizlere bu konuda mühim bir fikir verebileceğine kani bulunuyorum!..

8 — UMUMİ FOLKLORA BİR BAKIŞ

Bu bölümde şu ciheti de tebarüz ettirmek isterim ki; Folklor, diğer medenî milletlerce (**Beşikten mezara kadar**) ve hatta beşikten evvel bir çocuğun ana rahmine düşmesinden itibaren başlayan önemli bir olay haline getirilmiş, gerek annelerin, gerekse çocukların bütün hayat seyirleri tetkik ve tesbit edilerek insan ruhunu cemiyete ve dolayısıyla medeniyete yaklaştırmak gayelerine matuf büyük bir ideâl ve çalışma konusu olarak ele alınmıştır.

Bir misâl olmak üzere dünyanın en meşhur Folklorcularından AR-NOLD Van GENNEP'i ve eserlerini gösterebiliriz. Bu zat, koca bir Fransıyanın bütün köy ve kasabalarını yıllarca adım adım dolaşarak halk ve bilhassa köylülerle temas ede ede bir yığın bâkir malzeme toplamış ve buna kendi derin görüşlerini de ekliyerek bizlere beş ciltlik bir eser vermiştir ki, bu eserde yukarıda işaret ettiğim gibi çocuğun ana rahmine düşmesi gününden başlayarak insanları mezara kadar götürmekte olan bir yolculukta geçirilen bütün hayat safahatını birer Folklor malzemesi olarak önümüze sermiştir.

Van Gennep, o kadar derinlere dalmıştır ki, insanı ana rahmindeki ilk teşekkülünden itibaren meselâ: «Annenin gebelik ve loğusalığı, doğum, yer yüzüne ayak bastığı ilk günler, Hristiyanlarca vaftiz ve Müslümanlarca nevzadın kulağına ezan okunması ve çocuğa ad verilmesi ilk çocukluk devri, çocuğun ilk defa odadan ve evden çıkarılması, ikinci çocukluk devri, sünnet olma, çocuğun aileye karşı vazifesi, kendi yaşındaki çocuklara karşı nasıl davranacağı ve nihayet köy ve kasaba cemiyetleri içindeki yeri, mektebe giriş ve mektep problemleri, ilk bayramlar, ilk meşguliyetler, evde ve dışarıda çalışma, Erginlik organizasyonu, Askerî hizmete giriş, Nişanlılık ve nişanlıların ilk defa karşılaşmaları, Zevce veya zevcenin seçilmesi, Her iki taraf ailenin ziyaretleri, Kız istemek ve muvafakatin resmiyeti, Nişanlıların içtimâî durumu, Düğüne hazırlık, Düğün ve evlenme, İhtiyarlık çağı, Hastalık, Ölüm, Cenaze merasimi, Ölümünden sonraki olaylar ve s... gibi bütün hayat seyrinde vukua gelen hâdiseler hakkındaki merasim ve gelenekleri içine almış ve bunların bilinmesi ile cemiyetin daima faydalanacağını tebarüz ettirmiştir.

Aynı zamanda Van Gennep, bu gibi örf ve adetleri manevî Folklor diye vasıflandırdığı gibi bir de bunun yanında teknik Folklor diye bir bölüm açıyor, burada da halk zekâ ve kabiliyetinin birer eseri olan ve sırf halkın elinden çıkan âlât ve edevat, çanâk çömlek, kilim halı, tezgâh do-

kumaları, her nevi kadın el işleri ve saireye de maddi Folklor diyerek bu bahsi iki bölümde gösteriyor. (1)

Bizim memlekette bu çeşit Folklor hakkında bu güne kadar esaslı bir adım atılmadığı gibi bundan yarım yüz yıl evveline kadar devam etmekte olan bir çok güzel ve faydalı adet ve geleneklerimiz de maalesef milletin idrakinden ve hafızasından sifinmış ve silinmekte bulunmuştur.

---

(1) ARNOLD VAN GENNER, MANUEL DE Folklore Français, Vol. Z.

İSTİTRAT

9 — FOLKLOR GECELERİ ve TALEBE YURTLARI

Cumhuriyetin ilânından bu yana ve bilhassa 1940 yılından sonra Vilâyetlerde Liseler çoğaldığı gibi, mezun sayısı da o nisbette artmış ve bu Liselerden mezun olanların yüksek tahsile devamları için İstanbul, Ankara Üniversitelerine büyük bir talebe akını başlamıştı. Yıldan yıla artan bu talebe çokluğuna karşı gerek İstanbul'da, gerekse Ankarada talebe hayat şartlarının nelerden ibaret olduğu nazarı dikkata alınmadığı gibi ne devlet, ne de hususi teşekküller tarafından bu ihtiyacı esaslı surette karşılayacak bir teşebbüse de geçilemiyordu. Yüksek tahsil görmek üzere Anadolunun sakin ve ücra bölgelerinden ve anayuvalarından ilk defa ayrılıp da büyük şehirlere gelen gençler, karşılaştıkları bu büyük şehirlerin atmosferi altında başları dönüyor ve bu tedirginlikle barınacak bir yer ararken — Bunların çoğunluğunu orta ve fakir aile çocukları teşkil ederdi — bunlardan bir kısmı, bir kaç arkadaş birleşerek ya bir evin bodrum katında veya çatı aralıklarında gayr-i sıhhi müşterek birer oda kiralayıp içeri girmek, bazıları da uygunsuz ve ahlâkça düşük insanların ağlarına düşmek suretiyle fena şartlar dahilinde gûya tahsil yapacaklardı.

İşte bu feci sahne karşısında bir kısım idealist gençler, memleketlerinin adlarını taşıyan koruyucu cemiyetler kurmak ve talebe yurtları açmak gayesiyle işe başlamışlardı. Bu suretle memleket gençlerini bir çatı altına toplamak, barındırmak, beslemek ve bir disiplin altında çalıştırmak ve muvaffakiyetlerini teminden ibaretti. Cemiyetler kurulduktan sonra münasip binalar kiralanıyor, bütçeleri de şu şekilde hazırlanıyordu. Mensup oldukları vilâyet hususi idare ve Belediyelerinden birer miktar yardım sağlandığı gibi, Yurda giren talebelere yeme, içme, yatıp kalkma ve sair masrafları için muayyen bir ücret alınırdı. Bunlara ilâveten de yılda bir defa birer Folklor gecesi tertiplenerek bir miktar paranın da bu kaynaktan teminine çalışılırdı.

Açılan bu yurtlar, iyi bir idare altında talebenin maddî menfaatlerine yardım ettiği gibi gençlere, bir Pansiyon köşesinde veya kiralık odaların kasvetli tavanları altında gurbet acısı hissettirmeden bir memleket havası dahilinde samimî ve sıcak bir yuva hissini verir şekilde manevî bir kazancın teminine de vesile oluyordu. Hüsn-i niyet sahibi ve memle-

ket sever idareciler, bu topluluğa ana, baba, kardeş gibi şefkat ve ilgi gösterdikleri gibi, cemiyet hayatında yaşamının şartlarını, usul ve adabını da öğretirlerdi. Hulâsa bu cemiyetlerin ve bu yurtların faydaları bir, beş, on değildi.

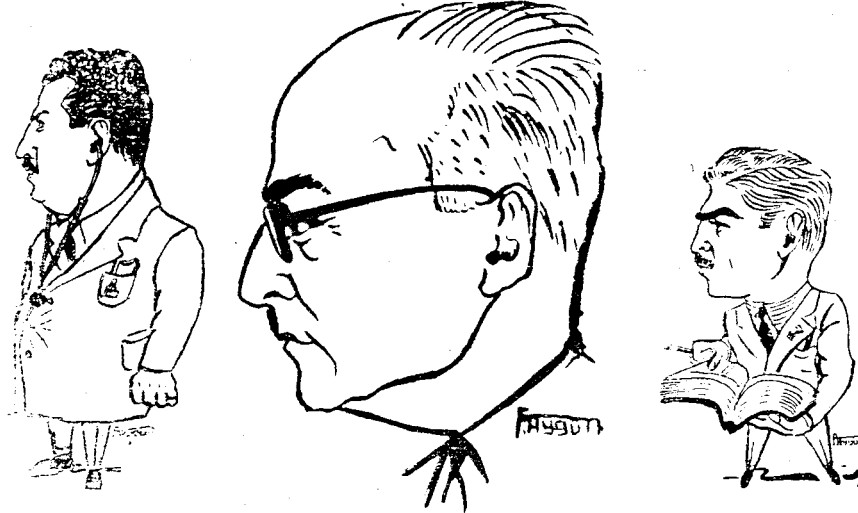
Şimdi bu konuda memleketimizi ilgilendiren ve ileride Elâzığ kültür tarihinde yer alması gereken bu olayın bir tarihçesini yapmayı münasip buldum.

İlk defa, İstanbul Üniversitesi muhtelif Fakültelerinde ve diğer yüksek tahsil müesseselerinde bulunan ve aynı zamanda C.H.P. talebe yurdunda yatıp kalkan yedi sekiz Elâzığlı talebenin birleşip de konuştukları sıra, başta Güzel Sanatlar Akademisi son sınıfında bulunan Y. Mimar Zeki Ersoy tarafından bir Elâzığ talebe yurdu kurulması mevzuunda ortaya atılan teklif, bütün arkadaşlar tarafından benimsenerek hemen teşebbüse geçilmiştir. Her şeyden evvel İstanbulda bulunan Harput ve Elâzığlı hemşehrileri bir araya toplamak ve onlardan yardım istemek maksadiyle 26/2/1944 Cumartesi günü Marmara lokalinde bir çay ziyafeti ve bazı eğlenceler tertibile bir nabız yoklaması yapıldı. Bu çaya, ben de davetliydim, hatta töreni, maksat ve gayeyi ifade yollu bir konuşma ile bana açtıldılar. Sonunda görüldü ki, bu tertemiz aile topluluğuna katılan davetliler, iki yönden iyi intibalarla ve memnun olarak ayrıldılar. Bunlardan birisi, yıllardanberi taşrada olduklarından hasretini çektikleri memleket havalarını dinlemek, oyunlarını seyretmek ve sonra yıllar boyunca birbirlerini göremeyen hemşehrileri bir araya toplayıp görüşmelerini, konuşmalarını, yarenlik etmelerini temin etmek. İkincisi de memleket çocuklarının el ele vererek bu birlik ve beraberliği sağlamalarına şahlit olmalarıydı. Gerçi bu teşebbüsten az bir para elde edildi; Fakat gençler, bundan müteessir olmadılar, bilakis daha cesaretlenerek, başta **Nureddin Ardıçoğlu, Fikret Sanac, Eshaddin Pamukçu, Zeki Ersoy, Alâaddin Saka, Mustafa Altundoğan ve Remzi Özenden** müteşekkil yedi kişilik bir birlik, Merkezi İstanbulda olmak üzere (47) maddelik bir Tüzükle **(ELÂZIG LİSESİNDEN YETİŞENLER CEMİYETİ)** ni kurdu ve İstanbul vilâyetinden de 20/Mart/1944 gün ve 410/493 sayılı emirname ile mezuniyeti alındı. Cemiyet kurulduktan sonra gençler, aynı yılın yaz tatilinde Elâzığa gittiler, orada daha şümullu bir toplantı yapılmış ve daha zengin bir eğlence tertip edilerek bir miktar para da oradan temin edilmişti.

Şimdi İstanbul Fakültelerinde ne kadar Elâzığlı talebe varsa ve sonra da aynı kültüre sahip haricteki hemşehrilerden bazılarını cemiyete âza kaydetmek ve elde mevcut paralarla Beyazıt'da Bakırcılarda Mühür-

dar Emin Paşa sokağında 30-32 sayılı dört katlı ve sekiz odalı bir bina kirahiyarak (**ULU OVA TALEBE YURDU**) açıldı. Elâzığ namına kurulan bu cemiyet ve bu yurttan dolayı İstanbulda bulunan bütün hemşehriler iftihar duyuyor ve top yekûn ilgileniyorlardı.

İlk kongrede cemiyet ve yurt başkanlığına Hukuktan Nureddin Ardıçoğlu seçilmişti. Ardıçoğlu, bu fahri vazifede iki yıl kurucu ve Başkan, diğer arkadaşları Tiptan Bahaddin Pamukçu ve Kimyadan Fikret Sanaç da idarede kendisine yardımcı olarak canla başla çalıştılar, hizmet ettiler, bu kurucuların ve bu idarecilerin hareketleri her bakımdan takdire

Resim : 78 — Yurt
Müdürü Bahaddin
Pamukçu

Resim : 77 — Cemiyet başkanı
İshak Sunguroğlu

Resim : 79 — Cemiyet ve Yurt muhasibi
Lütfü Kömürlüoğlu

şayandır. Ardıçoğlunun 1946 yılında siyaset hayatına atılarak bu vazifeden çekilmesi üzerine Umumi hey'et toplantısında cemiyet başkanlığına ben seçildim. Üç sene mütemadi çalışmalarını sırasında 40-50 yataklı yurt binası, ihtiyacı karşılamadığından aynı sokakta ve aynı hizada yine dört katlı ve 12 odalı Malatya yurdunun tahliyesini görür görmez, burayı da aylığı 300 liraya kiraladık, bu suretle kadro 140-150 ye çıkarıldı. Sabah kahve altısı, öğle ve akşam yemekleriyle, çamaşır yıkama ve hamam ücretleri de dahil, her talebeden 50 lira gibi cüzi bir ücret alınıyor, bununla hem yurt idare ediliyor, hem de hali vakti yerinde olmayau 10-15 fakir talebeden bir kısmı ücretsiz, bir kısmı da tenzilâtlı tarifeyle tabi tutularak yardım görüyorlardı. İşte tām bu devrede talebenin akşam

yemeklerinden sonra kahvelere gitmeleri (1) menedilmiş ve bu saatlerde yurtda mecburi mütalea sistemi ihdas edilerek talebenin derslerine çalışmaları temin edilmişti. Bu yüzden randıman artmış, yurt disiplini sayesinde talebenin efendiliği nazar-ı dikkati çekecek kadar ilerlemiş, o zaman Bayezit çevresindeki yurtlar arasında Ulu ova talebe yurdu mensupları umumi terbiye ve çalışma bakımından birinciliği kazanmıştı, bizler de iftihar duyuyorduk. Haftada bir gece, umumi toplantı yapılıyor, içtimai ve terbiyevi mevzular üzerinde serbest görüşme ve konuşmalar yapılıyor.. Spor konusunda da bilhassa Voleybol, Futbol oyunları tertip edilmekle beraber her yıl bahar mevsiminde, Harputun ananevi sahra günlerinin ihya ve yad edilmesi gayesile bütün yurt talebesi Boğaziçi'deki mesirelere götürülür.. yemekler yenilir.. oyunlar oynanır.. aksama kadar samimi bir hava içinde eğlenilir.. neş'e ve sevinçle yurda dönülür-

Resim : 80 — Yurt talebesinin bahar mevsimi gezintilerinden bir sahne

dü. Yılda bir defa yapılan Folklor geceleri ise, İstanbulda büyük bir rağbet kazanmış, değil yalnız hemşehrilerin, hariçten gelen davetliler üzerinde de ilgi ve memnunluk yaratmış ve her yıl takip edilmeğe başlanmıştı. Gecelere iştirak eden Folklor meraklıları gecelerimizi takdirle medh-ü sena ederek ayrılırlardı. Gecelerin programına her yıl, Elâzığdan getirtilen ekipler vasıtasıyla yeni yeni Folklor gösterileri ilâve edilir, Türküler, Mayalar, Hoyratlar söylenir, oyunlar oynanırdı. İlk Folklor gecesi Taksim Belediye gazinosunda (**ASLAN DAĞI GECESİ**) namiyle

(1) Bak, bu kitabın II. cildi, s. 107.

(2) yapılmış ve bunu takiben bu gecelere (ELÂZİĞ FOLKLOR GECESİ) denilmiştir.

Resim : 81 — Folklor gecelerinde eski zamanları temsilen bir Güveği gezdirme alayı

Hele 30/1/1947 tarihinde Taksim Melediye Gazinosunda yapılan IV. üncü Folklor gecesine ısrarımla Elâzığdan getirttiğimiz Davulcu rahmetli Rüştü ile Klernetçi Şükrü canın, boyunlarına Harput gelenekleri ile rengâ-renk ipekli kumaşlar sarılı olduğu halde Gazinonun geniş antresinde hakiki memleket havalarını canlandıran bir hususiyetle, davetlileri bir karşılayışları vardı ki, davetliler ve bilhassa Elâzığlılar arasında uyardığı memnurluk ve heyecanı bizzat görmüş ve bundan büyük bir haz ve memnurluk duymuştum. İçlerinden bazılarının gözlerinin yaşardığını ve elimi sıkarak bana sarıldıklarını, beni tebrik ettiklerini gördüm, ve yine Davulcu Rüştü ile Klernetçi Şükrünün heyecanla çaldıkları mem-

(2) Bu geceye o zaman İstanbul valisi bulunan Lütfü Kırdar da davetli olarak gelmiş ve ayrılan mamasına oturmuştu. Rahmetli dostum, Dr. Halil sezerle hoş geldiniz demek için valinin masasına gittik; bizleri masasına kabul eden vali, bu (ASLANDAĞI GECESİ), ne mânayı ifade ediyor diye sordular Ben de, Elâzığın kuzeyinde ve Harputun batısında bir kısım sıra dağlar vardır ki, bunlar çok eski tarihlerde, zirvelerine kadar ön ve arkaları kilometrelce geniş Ardıç ormanlarıyla kaplı imiş. her halde bu ormanlarda Aslanlar da görülmüştür ki, bu dağlara ve bu tepelere aynı isim verilmiştir, dedim, memnun kaldılar. Bak, bu kitabın I. inci c. s. 15 — 16.

leket oyun havaları arasında gençlerimizin oynadıkları Halay ve Kalkan-kılıç (3) oyunları o gece Taksim Belediye Gazinosunda bulunan (1500)

Resim : 52 — Folklor gecelerinde temsili bir koltuk merasimi

davetlinin kalplerini o anda bir kalp gibi çarptırılmış ve oyunların sonunda alkış tufanı dakikalarca devam etmişti. Hiç zannetmiyorum ki, Tak-

Resim : 53 — Folklor gecelerinde kızlarımızın koroya hazır anlarında

(3) Bak, yukarıda oyunlar bölümü, s. 166.

sim Gazinosu, o geceki gibi hem çok samimi, hem de çok heyecanlı böyle bir toplantıya bir daha sahne olabilsin.

Bu geceler, yılda net olarak bize sekiz-on bin lira kadar bir gelir sağlıyordu ki, maddi bakımdan pek o kadar küçümsenecek bir yekûn değildi. Hüsn-i niyet sahibi idarecilerin ellerinde bu para, bir yurdun işletilmesinde veya bir kaç sene içinde bir binanın satın alınmasında mühim rol oynayabilirdi. Ancak bu geceleri, aynı karakterde devam ettirmek için her yıl memleketin Folklor kaynaklarından yeni yeni desenler almak ve yaratmak suretiyle gecelere verilen bu rağbeti kırmamak lâzımdı, maalesef öyle olmadı, ben idareden çekildikten sonra ancak ertesi yıl

Resim : 84 — Folklor gecelerinde kızlarımızın koro halinde türkü söyleyişleri

Kâzım Çeçenin başkanlığındaki gece, karakterini muhafaza edebildi ve ondan sonra geceler, bir çok yıllar yapılamadı, yapılanlar ise asalet ve karakterini kaybetmişti; çünkü gençlerimiz, her yıl aynı programla sahneye çıktılar ve gecelere lâyık olduğu önemi veremediler. Gerek prova-larda, gerekse gecelerde ciddi ve vakarlı çalışmaların yerini lâübalilik, nemelâzımlık gibi geliş güzel manfi fikir ve hareketler aldı. Programlardaki caz ve dans saatlerinin fasılasız birbirini takip etmesi ve ispirto kokularının çoğalması esas programın tatbikini aksatıyordu. Bu durum karşısında gecelere merak ve ilgi yavaş yavaş sönmeğe başladı. Bakınız, 31/1/1949 Elâzığ Folklor gecesine gelen yabancı bir yüksek Mimar, ertesi gün Yenısabahda geceyi şu suretle tenkit ediyordu :

«Türk Folklorunun uçsuz bucaksız hazinelerinden bizlere yalnız oyun ve türküler konularına temas eder bazı numaralar vermekle iktifa

eden gençliğin Uluovalılar veya diğer tarifiyle Türk tarihinde Sümerlere kadar maziye sahip Selçukilerin, Artukoğullarının ve nihayet Yavuz Sultan Selimden beri Osman oğullarının tarihi ve kültürel menkıbelerini bağrına yazmış olan Harput çocuklarının bu eğlence gecesine Folklor gecesi adını vermiş olmalarını çok gördüm, daha doğrusu bu nama dayanılarak tertiplenmiş şeyleri eksik, yanlış ve zayıf buldum. Harput-Elâzığ oyunları, Tamzarasına kadar tahrif edilmiş ve gûya modernize edilerek ona sanat ve teknik bakımından düzen verilmek istenmiştir.

Ne davul, ne de Zurna vardı, ne de milli kıyafetlerde bir realite vardı. Halbuki, Folklor gecesinde Harput-Elâzığ kadınlarının alınlarında dizili ve kâküllelerinden sarkan altınlı feslerinin, kolye gibi boyunlarından göğüslerine asılı kat kat altın dizilerinin, sıkma bel üstünde altın kemer veya şal kuşaklarının, üç etekli uzun entarilerin yenlerinden fıskırmış ipek şalvarlarının ve bu entarilerin düz ve yakasız önlerinden bürümçük gömlekler kıvrımları arasında, kabarmış göğüsleriyle hakiki şahsiyetini ifade eden Harput-Elâzığ kadın kisvelerinin nümunelerini, kültürel bir taklitle temsil edilmiş görmek isterdik.

Resim : 85 — Merak ve ilgi ile geceleri takip eden samimi bir aile topluluğu

Bu günkü idarî teşkilâtı gözönüne almadan Harput-Elâzığ deyince orası öyle bir bölgedir ki, Eğin, Arapkir, Divriği, Kemah, Malatya vesaire gibi şehir ve kasabalarımızı çevreleyen bir küldür. Bu çevrede örf, adet, Folklor birliği tam manasiyle vardır. Yazın kadınlar harem dairelerinin iç avlularında, kışın da sofalarında Tef, Dabruka ve ince sazla söylerler ve oynarlardı. Erkekler ise yazın ulu ağaçlar gölgesinde, başla-

rındaki puşuları, sırtlarında sırmalı saltaları, bellerinde şal kuşak ve bu kuşaklara sokulu silâhları ile tamamlanmış kıyafetle oynarlardı; Fakat hiç bir zaman kadın erkek karışık ve hele elele halaylar o havalide yoktu. Bunları ayrı ayrı ve şartlarına uygun ekipler halinde oynatmak lâzımdır. Temenni olunur ki, bir dahaki şenliklerde bu işleri an'aneye ve hakikate uygun bir zihniyetle düzenlenmiş ve hele modernize edilmek gayretiyle tahrif ve tağyir müdahalelerinden âzade kalmış sıfatıyla seyrederelim.»

Sonra şayan-ı hayrettir ki, bir kısım gençlerimizin, ne yapalım elimizde bir kaç türkü, bir iki Maya ve bir kaç oyundan başka ne var ki, diyorlardı. Hayır çocuklar, hayır! Öyle değil. Harput - Elâzığ Folkloru, o kadar zengin ve bitmez tükenmez kaynaklara sahiptir ki, bakınız! (Harput yollarında) adlı eserimin III. üncü cildinin tamamını sırf Harput Folkloruna hasretmiş bulunuyorum. Bunlar, tek başıma yalnız benim çalışmalarım.. benim bildiklerim.. Ya bilmediklerim.. görmediklerim.. işitmediklerim.. bunları da hesaba katarsak işin azametini o zaman anlarız

Resim : 86 — Gecelerde milli oyunların yanında böyle modern danslar da görülmekte ve gecelere başka bir neş'e ve hayat vermektedir.

değil mi? Bu yaşımda uzun bir tetkik seyahatının zorlukları altına girmedim, bunu göze alarak Harput - Elâzığ bölgesinde kazadan kazaya, bucaktan bucağa, köy köy dolaşacak olsaydım kim bilir daha ne hazineler elde edebilecektim. Şu halde bu kadar zengin ve emsalsiz bir kaynağa sahip olan Harput - Elâzığ folklorundan sizler bir kaç gece değil, bin bir

gece yaratabilirsiniz. Yeter ki, merakınız, çalışma zevkiniz benim gibi yetmişlik olsun.

Neşriyat sahasına gelince : Her yıl Folklor gecelerine mahsus kısmen ciddi makaleler, kısmen de mizahî fıkra ve şüirlerle dolu (KÜRSÜBAŞI) adıyla bir gazete çıkarıldığı gibi 1948 yılında cemiyetin beşinci yılını kutlamak amacıyla (**ELAZIĞ FOLKLORU**) adlı 32 sayıfeli nefis bir Broşür yayınlanmıştı.

Şu ciheti de söylemeden geçemiyeceğim : Cemiyetin ve yurtların bu surette ciddi çalışmaları karşısında Elazığ da ilgisiz kalmıyor, her yıl Hususi idareden iki bin, Belediyeden ise bin beş yüz lira kadar cemiyete yardım yapıyordu. Bu idare sistemi aynı tempo dahilinde devam ettirilirken nihayet bu kitabın II. nci cildinde (4) açıkladığım sebeplerden dolayı işler aksamaya ve bozulmaya yüz tutmuştur. İşte Elazığ Lisesinden Yetişenler Cemiyetinin ve iki yurdun birden yıkılış tarihini de bu günlerde aramak lazımdır.

Resim : 87 — Geceleri her yıl ciddiyet ve vakar ile takip eden münevver gençlerimizden bir grup.

Benden sonra 1949 da cemiyet başkanlığına yüksek mülhndis Kâzım Geçen arkadaşımız seçilmiş, bu kıymetli arkadaş da aynı sistem dahilinde çalışmalarına devam etmiş ise de talebe durumunun birdenbire kötüye gitmesi yüzünden bir yıl bile tahammül edemiyerek çekilmiş.. Sonra Dr. Amhet Üner, Avukat Mehmet İlhan gibi hemşehrilerin başkanlığı al-

(4) Bak, bu kitabın II. nci cildi, s. 106 ve dv.

tında devam ettirilmek istenilmiş ise de maalesef tutunamamış ve Ocak 1954 tarihinde umumî heyet toplantısında başkanlığa seçilip de dört sene birbiri üstüne bu başkanlığı üzerinde taşıyan Ahmet Süt zamanında ise yurtların ikisi de elden çıkarılmış, binlerce liraya mal edilmiş olan Demirbaş eşyadan bir kısmı şunun bunun elinde kalmış.. bir kısmı ise eski yurt binalarından birinin bir odasına kapatılarak sahipsiz bir halde çürütülmesine ve ziyana sebebiyet verilmiştir. Talebe ise darmadağın, sefil ve perişan şurada burada barınmaya mecbur edilmiş ve bu yüzden bir çok ana ve babalar da maddî ve manevî mühim zararlara uğramışlardır. Yine bu yıllarda ilgisizlik ve takipsizlik yüzünden Elâzığ Hususi idare ve Belediyesinden alınmakta olan tahsisler de kesilmiştir. Ancak 3/Ağustos/1957 tarihinde Elâzığ Belediyesi tarafından İstanbul'da bir Elâzığ Talebe Yurdu yaptırılması için Emlâk-i Milliye'den Feriköyde Erganeğün caddesinde 62 bin 100 lira kıymetinde ve 311 metre 75 s. ebadında bir arsayı olbapdaki kanun hükümlerine dayanılarak 15.587 lira 50 kuruşa satın alınmış ise de bu arsa üzerine bir yurt binasının kurulması için ne Belediye, ne de Cemiyet idare heyeti tarafından hiç bir teşebbüse geçilmemiş ve hiç bir adım atılmamıştı.

Bu ihmale bir misal verebilirim : Eski karar defterlerinden birisi gözüme ilişmişti, bu defterdeki resmî kayda göre 18/12/1955 tarihinde yapılan kongrede idare heyetine Ahmet Süt ve arkadaşları seçilmişler.. sonunda sürekli bir halde alkışlanmışlardı. Aradan üç sene geçiyor, az zaman değil.. Bu idare Heyeti 12/1/1958 tarihine kadar üç sene içinde yalnız üç idare Heyeti toplantısı yaptığı görülmüştür ki, böyle bir idare heyeti ne kanunen, ne de elde mevcut nizamname hükümlerine göre değil üç sene bu işde bir ay bile bırakılamazdı.

Nihayet 1958 yılına girmiştik, Cemiyet ve yurtların evvelki hallerini bilen ve bu günkü talebe perişanlığına içleri yanan bir kaç ideâlist gencimiz evime kadar gelerek beni, 12/1/1958 de yapılacağı kararlaştırılan kongrelerine davet ettiler. Kendilerini kırmadım, gittim, toplantıda çok lâf edildi, çok tenkitler yapıldı; Fakat ortada sorumlu ve mesul tek bir kimse yoktu. Lâf söyleyenler de, tenkit edenler de samimi değillerdi; Çünkü bu uzun süre boyunca kimse, hiç kimse maddî menfaat, istirahat ve işlerinden zerre kadar feda etmemişler.. bilhassa tenkit eden gençler, kahveden çıkmamış, oyun masaaından ayrılmamış, bu yolda feragat gösterilmemiş ve bu memleket işiyle tek kimse meşgul olmamıştı.

Toplantının sonunda iyi niyetli gençlerden bir kaçının ve bazı arkadaşların ısrarı ile başkanlığı tekrar kabul ettim, benimle beraber kalandor bir idare heyeti de seçilmişti. Öyle bir cemiyetin idaresi ele alınmıştı ki, ne resmî bir lokali var.. Ne nizamnamesi elde.. Ne defteri, ne hesabı, ne kitabı ve ne de geliri vardı. Kanunun istilzam ettiği şartların ve

hükümlerin tatbik edilememesi yüzünden cemiyetin maddi manevi bünyesi çökmüş, ismi var, cismi yok ankaya dönmüştü. Cemiyeti, düştüğü bu fena akibetten bir an evvel kurtarmak için yeni idare heyetinin hummalı bir surette sonuna kadar birlik ve beraberlikle çalışması zaruri iken maalesef bunun aksine olarak bu mühim memleket işiyle meşgul olunmamış, idare heyeti toplantılarına iştirak edilmemiş ve bu hususta bizi de desteklememişlerdi.

Kongrelerde bir yığın lâf eden gençlere gelince : Bu efendilerin yüzlerini ve mevcudiyetlerini yalnız kongreden kongreye görür ve öğrenirdik. Efendi, siz bir senedenberi neredeydiniz? Neden bir kere olsun idareye gelip de ne yaptınız, ne yapıyorsunuz, size yardımcı olabilir miyiz? demediniz. Bunu kendilerinden sorduğumuz zaman şu cevaplarlar karşılaşırdık : Madem ki, idare heyeti var.. Heyet gelir kaynakları bulacak.. yurt açacak.. her bakımdan istirahatımızı temin edecek.. Bundan başka bu günkü gençlerin kafalarında şu fena fikirler de kökleşmişti. Neme lâzımlık!.. Benim bir senem veya iki senem kaldı, bizden sonra gelenler düşünsünler; ben, neden onların hesabına çalışayım.. Fedakârlık edeyim. Hodgâmlığa bakınız! Halbuki, kendilerinden sonra gelenler, ya kardeşleri veya çok yakınları olacaktı. Şu halde böyle bir fena zihniyete sahip bir topluluğun mevcudiyetinden ne iyilik, ne fayda beklenebilirdi. Bu fena zihniyeti kafalarımızdan silmedikçe ve bizler topyekûn candan ve samimi elele ve başbaşa vermedikçe bu sosyal işlerin hiç birisi elde edilemez. Hayır, Efendiler, Hayır! Bu, dünyanın hiç bir yerinde görülmüş değildir. Eskiden cemiyet ve yurt işleri, bu kadar yolunda ve faydalı olarak gidiyordu da, şimdi ne oldu da muvaffak olunamıyor? Diye bana sorarsanız, işte cevabı : O zaman cemiyete kayıtlı bulunan bütün hemşehriler ve sonra yurt talebesi, bizimle hemfikir, hürmetkâr ve bizimle hemhal ve hemâhenk olarak cemiyet ve yurt işleriyle ciddi surette çalışır ve yakından ilgilenirlerdi. Şöyle ki, kendi hesabıma haftada bir defa mutad idare heyeti toplantılarından başka bir kaç defa gündüzleri ve haftada bir iki defa da gece yurttan bulunmayı itiyat halinde mukaddes bir vazife sayardım. Gençler de beni, samimiyetle takip ederler ve her gün bir yenilik yaratmak için çırpınıp dururlardı. Bu konuda bir hatıramı sizlere anlatmakla işin ciddiyetini bütün açıklığıyla ortaya koymuş olacağım: Bir gün yurda gitmiştim, yemekhane ve mutbahı kontrol için merdivenlerden aşağı inerken ne gördüm bilir misiniz? Bahçede bizim gençlerden bir kısmı, amele kıyafetinde üzerlerinde eski elbiseler.. Elllerinde kazma kürekler.. Kireç, kum, çimento, alçı gibi malzeme satın almışlar.. Harç yapmışlar.. Ustabaşları Tıbbiyeden Bahaddin Pamukçu.. Bir elinde mala, bir elinde badana fırçası.. Bir taraftan mutbahın ve yemekhanenin bozulmuş sıvalarını tamir ediyor, badana yapıyor, güle söylye çalışıyor-

lardı. Pamukçunun ne babası sıvacı, ne de dedesi badanacıydı; Fakat içinde bir cevher vardı, yurt sevgisi, tasarruf duygusu.. Hem de yatıp kalktığı, yediği,içtiği yuvanın temizliği düşüncesi.. Size öyle bir feragat ve fedakârlık nümunesi ki, bu duygu ve bu cevher işte o zamanki cemiyeti ve yurtları daima inkişafa götürüyordu.

Sonraları bu zihniyet maalesef aksine dönmüştü. Şimdi bizler, bu gün için ve yarın için böyle hayırlı bir müessese kurmak istiyorsak bu eski olaylardan ders alarak hep beraber çalışmalıyız, yoksa yalnız idare heyetleri değil.. Ancak onların fikirlerinden, tecrübelerinden istifadeyi düşünecek, gösterdikleri yolda elele vererek samimiyet, ruh ve vicdan temizliği ile topyekûn çalışabilmeliyiz ki, gayeye erişebilelim. İşte muvaffakiyetin sırrı da budur. Esasen bu güne kadar bu minval üzerine çalışılmış olsaydı şimdi kendi malımız olarak bir değil, belki iki yurdumuz olacaktı.

Idareye geçtikten sonra biz yine bu hava içinde ve meslek edindiğim çalışma metotlarımla işe başlamış tek başıma idare heyetinden yalnız bir iki samimi ve iyi niyetli genci yanıma alarak her şeyden evvel Feriköy'deki arsa üzerine bir yurt binası kurulması için gereken paranın hiç olmazsa bir kısmının temini yolunda kongrede ileri sürdüğümüz ve kabul ettirdiğimiz beheri 2.5 lira kıymetinde 200 bin liralık eşya piyangoşunun yapılabilmesi için gereken teşebbüslere girişilmişti. Vilâyetten izin almak hayli uzun ve yorucu olmuştu. Piyango biletlerinin hazırlanması ve sonra demirbaş eşyanın kısmen tasfiyesi, resmî devairce istenilen cemiyet nizamnamesinin yeniden tab'ı gibi işler tamamlanmış... Sonra bir yurt binasının kira ile tedariki yolunda teşebbüse geçilmiş.. Yıllardanberi ihmal edilen Folklor gecesinin ışık veren mumları, hemşehriler arasında bir topluluk ve samimiyet havası yaratmak gayesiyle tekrar Taksim Belediye Gazinosunun salonlarını parlatmıştı.

Diğer taraftan bin bir müşkil ile hazırlanan 80 bin piyango biletinden 50 bininin Elâzığ vilâyeti ve mülhakatında, diğer 30 bininin de memleket sathına dağılmış olan bütün Elâzıqlı hemşehriler arasında satılması düşünülmüş, karara bağlanmış.. Bu teklitimizi o zaman Elâzığda vali bulunan sayın Vefik Kitapcigil iyi karşılamış, üzerinde duracağını ve bize yardımcı olacağını yaad etmiş iken Kitapcigilin Demokrat iktidarı tarafından Denizliye nakli üzerine, bu biletler Belediyede bir masanın gözüne kapatılmış, aradan aylar, yıllar geçtiği halde yazdığımız mektuplara cevap verilememiş ve bu suretle teşebbüsümüz semeresiz bırakılmış, Elâzığdaki bu ilgisizlik, İstanbul ve diğer vilâyetlerdeki bilet satışlarını da durdurmuştu.

İş bu kadarda kalmamış.. esefle kaydetmek isterim ki, yıllardanberi Elâzığ ve Elâzıqlıların başına musallat olan menfi ve kötü bir ruh, meğer-

se bu talebe cemiyetini, Vatan Cephesi ocakları gibi Demokrat Parti emrinde tutmak ve Efendilerine falan cemiyet partimize maledilmiştir diyebilmesi için bazı kimseler Ankaraya davet edilmiş ve aynı zamanda İstanbulda bulunan bir kaç yarana hususi mektuplar yazılarak toplanması yakın olan yıllık kongrede eski idareyi devirmek için bir komplo hazırlanmış olduğunu duydum, çok müteessir oldum, hatta kongrede konuşmamaya kararlıydım. Nihayet 21. Kasım. 1959 Cumartesi günü öğleden sonra İstanbul Erkek Lisesi (5) konferans salonunda toplanan kongrede bu efendilerden her birisi ayrı ayrı cephe alarak eski idarenin yerine arzuları veçhile demokratlardan müteşekkıl yeni bir idare heyeti çıkarmaya muvaffak olmuşlardı. Ben de bu durum karşısında cemiyetin hesaplarını, defterlerini, bilhassa Piyango biletlelerini bir mazbata karşılığı yeni idare heyetine devr-ü teslim ederek çekildim.

O gün, bu gün aradan tamamiyle 580 küsur gün geçmiştir. Acaba bu uzun zaman içinde, bu idare heyeti ne gibi işlerle meşgul oldu, ne iş yaptı, bir buçuk yılda kaç defa toplandı ve ne gibi işleri ele alarak bunları müsbet neticeye bağladı. Piyango biletleleri ne oldu? İşte bu soruları, kongre günü başlarında reisleri Samet Göldoğan olduğu halde toplu olarak Liseye gelip idarenin değişmesinde bizzat amil olan gençlere tevcih ediyorum. Acaba bana müsbet bir cevap verebilirler mi? Esasen cemiyetimiz, siyasi bir cemiyet değil, sosyal ve kültürel bir topluluktur, ben de hiç bir partinin malı olmıyarak tarafsız bir kimseydim. Ancak gayem: yıkılıp gitmiş olan (ELÂZİĞ LİSESİNDEN YETİŞENLER CEMİYETİ) nin ve (ULUOVA TALEBE YURDU) nun yeniden ihyasıydı. Teşebbüslerimize politika karıştırılmamış olsaydı ve bu efendilerin hepsi samimi olarak bizi destekleselerdi başladığımız işi sonuna kadar götürecektik ve belki de 1961 yılında yurt binasının temellerini atabilecektik.

Bunları kitabıma yazmaktaki maksadım, bir kere bu satırların ileride Elâzığ kültür tarihinde yer alması lâzımgeldiğini ve aynı zamanda bizden sonra geleceklerin, bu gibi hallerde uyanık ve samimi olmaları, menfi ruhlu ve gayr-i samimi insanlara inanmamaları, kendi yüksek şuurlarında mündemiç hürriyet havası içinde akıl ve mantık dairesinde zekâlarını kullanarak memlekete hizmet etmeleri içindir.

1960 yılı Eylül-Ekim ayları içinde Elâzığ ziyaretimde, 955 yılından

(5) Lise müdürü, o zaman sayın dostumuz ve hemşehrimiz Ahmet Özbeydi. Cemiyetin kalkınması ve bir talebe yurdunun kurulması ve bu yolda tertip edilen piyango biletlelerinin satılması için bizlere gösterdiği yardıma ve kongrelerimizi takip ederek yakından ilgilenmesine karşı, isminin burada sevgi ve saygı ile anılmasını bir borç bilirim.

bu yana Harput-Elâzığ folkloru hakkında bazı teşebbüslerin yapıldığını İstanbulda işitiyorduk. Bunların durumu hakkında bilgi edinmek istedim ve soruşturmalarımın sonunda şunları öğrenmiş oldum; Bu gün Elâzığda bu yolda iki teşekkülün mevcut olduğunu, bunlardan birisi : **(HAR-**

Resim : 88 — Bu cemiyetin başkanı aziz dostumuz
Fikret Memişoğlu

PUT - ELÂZIG HALK TÜRKÜLERİ ve HALK OYUNLARI) namıyla 1/Temmuz/1958 de Avukat Fikret Memişoğlunun başkanlığı altında Zıver Öge (Hafız Osmanın küçük kardeşi) Avukat Necati Özkaya, Cenani Dökmeci ve Refik Özdemir tarafından, diğeri ise Hüseyin Sarıaltuk ve arkadaşları tarafından kurulan **(ELÂZIG FOLKLOR DERNEĞİ)** dir.

Bunlardan 1. inci derneğin kuruluş merasiminin Elâzığda yapılması gerekirken işittiğime göre İstanbulda **(SPOR - SERGI)** sarayında milli oyunlar oynanmak **(Küçük ve büyük sipahi)** namındaki eser, sesli ve sazlı olarak temsil edilmek suretiyle yapılmıştır. Burada yapıldığına göre acaba İstanbuldaki hemşehrilerimiz bundan haberdar ve şenliğe davet edilmişler midir? Zannetmiyorum; Çünkü ben kendimi yıllar boyunca Harputa ve Harput Rolkloruna verdiğim halde hemen yanıbaşımızda (Sergi Sarayı evime 300-400 metre kadardır) memleket hesabına yapılmış olan böyle bir şenliğin haricinde bırakıldığımı cidden müteessir oldum, benim gibi bir çok hemşehriler de aynı akibete uğramış, aynı teessürü duymuşlardır. Esasen bu merasimin Elâzığda yapılması iktiza ederdi, İstanbulda yapılması her hangi bir zaruret halini almış ise İstanbulda, Harputun ses ve sazına yıllar boyunca hasret çeken binlerce hemşehrinin mahrum bırakılması doğru olmamıştır, bunları da iştirak ettirip iyi bir programla kuruluş şenlikleri yapılsaydı daha iyi olur ve herkes de memnun kalırdı. Bundan başka Derneğin bazı ufak tefek faaliyetleri yine İstanbulda gösterilmiş ve en sonra da Basın-Yayın Müdürlüğünün tertip-

leyip İngiltereye gönderdiği memleket folklor ekipleri arasına girebilmiştir. Bunun üzerine yine Fikret Memişoğlu'nun idaresinde klarnetçi Mevlüt Canaydınla, davulcu Hakkı Sezginin de katıldığı 4 küçük kız ve 4 erkek çocuktan ibaret hazırlanan 10 kişilik Elâzığ oyun ekibi Londraya kadar gitmiş ve **LINCOLN** şehrinde tertiplenen 1960 Folklor müsabakasına iştirak ettirilmiş ve bilhassa (Bıçak Oyunu) ile üçüncülüğü kazanmıştır. Aynı ekip, dönüşte Fransanın **NICE** şehrindeki milletlerarası Folklor gösterilerine de katılmış ve çok ilgi toplayarak seyircilerin şiddetli arzusu ve Organizatör idarenin daveti üzerine mükerreren sahneye davet edilmiştir. Bu suretle milletler arası Folklor gösterilerinde mühim başarılar gösterilmiştir ki, bu muvaffakiyet Fikret Memişoğlu dostumuzun canla başla çalışmasıyla elde edildiğine hiç de şüphe yoktur, kendisi bu bakımdan tebrik ve takdire lâyıktır.

Gönül istiyor ki, bu dernek Elâzığ'ın bütün münevver gençlerini içine alarak 8 çocuk yerine yüzlerce genç bir araya toplansın.. Geniş ve muvafık bir kulüp tedarik edilsin ve bu kulüpte muntazam programla çalışmalar devam etsin.. Davul - Zurna sesleri ve oyun havalarındaki Heyheylelerle Elâzığ semaları çınlasın, dursun.

Resim : 89 — Elâzığ Folklor derneği başkanı
Hüseyin Sarısaltuk

İkinci Dernek ise bir şeyler yapmak istiyor ve çırpınıyor; Fakat o da ilgi toplayamıyor, münevver gençlik bunları korumalı ve kadrolarını genişletmeli.. Bence aynı yolun yolcuları olan bu iki dernek birleşmeli.. Feragatle, samimiyetle ve bir kardeşlik havası içinde her türlü benlik davasından azade müsbet bir saha üzerinde çalışılsın.. Bu şekil memleket hesabına daha hayırlı ve daha faydalı olur kanaatındayım.

HARPÜT - ELÂZİĞ HAKKINDA YAZILAN ESERLER

Çok yakın zamanlarda Harput - Elâzığ hakkında bir kaç eser yayınlandı. Bunlardan birincisi «Harputda bir Amerikalı» ydı, bu eser aynı zamanda üç perdelik bir komedi hüviyeti ile de temsil edilmişti. Nerede bir Harput kelimesi görsem, üzerinde durduğum halde, Harputlunun karakterini ortaya koyan ve kıymetli bir muharrir tarafından kaleme alınan böyle mühim bir eserden kitabımda söz açılmaması doğru olamazdı. Bu bakımdan gerek bu eser ve gerekse diğerleri hakkındaki intibalarımı, siz sayın okuyucularıma sunmayı ve aynı zamanda bütün Harputlular adına, bu kıymetli yazarlara şükranlarımızı arzıtmeyi vazife bildim.

Cumhuriyet Gazetesi başyazarı sayın Cevat Fehmi Başkut, 1955 de «Harputda bir Amerikalı» isimli üç perdelik bir komedi yazmış, sahneye koydurmuştu. O zaman ilk temsil gecesine ben de gitmişim. Bu gibi komedi temsillerine gülmek için gidilir, meğer ben başından sonuna kadar ağlamak için gitmişim. Doğrusunu söylemek lâzımgelirse, çok defa bu gibi komedilerde sağa, sola dokunulur, bu dokunuşta şayet gönülleri de Harput gibi yıkılan bizim Harputluların izzet-i nefislerine dokunulmuş bir hava varsa müteessir olacağımdan korka korka gitmişim. Vaktaki, perdeler açıldı, kapandı, sonunda gördüm ki, sayın yazar, düşündüklerimin hilâfına olarak Harputda kaldığı bir kaç gün içinde Harputluyu iyice anlamış ve onun izzet-i nefisini her şeyden üstün tuttuğunu, çıplak ayakları, lime lime elbiseleriyle para ve servete karşı nasıl nefret ettiğini görerek bu yol ile Harputlunun karakterini mahir kalemiyle önümüze sermesini bilmiş ve sermişti. Bunun üzerine ertesi gün Cumhuriyete gitim, Sayın Cevat Fehmi beyle görüştüm ve bütün Harputlular hesabına kendisine teşekkür ederek döndüm. Şimdi «Harputda bir Amerikalı» hakkında bizzat Sayın Başkutu dinliyelim :

«XI. inci sahne eserim olan «Harputda bir Amerikalı» yı size nasıl tarif edeyim? Bir komedi yazarının kalemi ile, ölen bir şehrin diramı mı diyelim? Yoksa Türkiyeden Amerikaya göçen ve bir daha vatanın ismini ağızlarına almayan bir kısım Türklerin tenkidi diye mi anlatayım? Hayır! Ben, «Harputda bir Amerikalı» yı bir dava piyesi olarak yazmadım. Onun iddiası olsa olsa bu günkü cemiyetimizin bir paçasına ayna tutmaktır. Onun için «Harputda bir Amerikalı» nın en iyi tarifi bence şudur, üç perdelik komedi.

Onu yazmağa karar verince, ilk işim bir uçağa atlayıp Elâzığa gitmek oldu. Elâzığda ve eserimin ikinci, üçüncü perdelerinin cereyan ettiği Harputda, üzerimde derin tesirler bırakan bir kaç gün geçirdim. Coğ-

rafyanın ve İktisat kaidelerinin ölüme mahkûm ettiği bir şehrin son nefesine yetişmiş olmanın kederini yaşadım. Harputun mazide geçirdiği altın devrin hikâyelerini dinliyerek gözlerim kamaştı. Onun unutkan evlâtlarının vefasızlıklarını dinliyerek yüreğim sızladı. Oturup gördüklerimi, duyduklarımı bir araya topladım; yazdım, işte «Harputda bir Amerikalı» bu gibi hislerin mahsulü olarak ortaya çıktı. Onu, Harputda kalanlara ve Harputu sevenlere ithaf ediyorum.» (1)

İkincisi ise Malatya Lisesi Edebiyat Öğretmeni Sayın Ziya Ünsel tarafından yazılan (Harput Masalı) isimli eseridir. Ben bu eserle, yayınlanmadan evvel karşılaştım. 6/10/959 tarihinde Sayın Ziya Ünselden bir mektup aldım ki, bu zatı, ben evvelce tanımadım, bizleri birbirimize tanıtan yine Harput Yolları olmuştu.. Benim kitaplarımı almış, okumuş ve Harputu pek enteresan bulduğundan Elâzığa kadar gitmiş, oradan da Harputa çıkmış.. sabahtan akşama kadar viraneler arasında dolaşmış.. içi kabarmış.. nihayet yakın bir medeniyetin sönen izlerinden ilham alarak acıyan kalbiyle bir masal yazmaya karar vermiş ve yazmış da.. İşte bu mektubunda bu eser için benden bir Önsöz istiyordu. Notlarını istedim.. okudum.. baktım ki, o da benim kadar dertli.. benim kadar yanık.. İşte (Harput Masalı) da böyle doğmuştu, eserin kıymeti bu kitaptaki Önsözümle anlaşılacaktır.

Üçüncüsü ise, Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi «ENTOMOLOJİ» ve «FITOPATOLOJİ» Kürsüsü Asistanı HASAN GİRAY tarafından «ELÂZIG ÇEVRESİNDE KAVUN SİNEĞİNİN BİYOLOJİSİ ÜZERİNDE İNCELEMELER» adıyla yazılıp yayınlanan ilmi eserdir.

Bu eserde Sayın Yazar, her şeyden evvel Elâzığ ilinin mevkii, yer yüzü şekilleri, akar suları, bitki örtüsü, iklimi, ziraatin genel karakteri, ekiliş sahası ve istihsali ile Elâzığ ziraatında Kavun zeriyyatının yeri ve durumu hakkında kısa ve müfit bilgi verdikten sonra esasa geçerek Elâzığ çevresinde: Kavun bostan burdu veya çivili, mihli ve kel kavun diye anılan, Orta ve Güney Anadolu'da ise yalnız çivi, mih gibi deyimlerle aynı şekilde isimlendirilen :

«MYIOPARDALIS PARDALINA BIGOT» un tarihçesi ve zararları hakkında mühim fennî ve ilmi bilgilerle karşımıza çıkarak bizleri bu yolda aydınlatmıştır.

Evvelce şekerlemeler halinde ve bilhassa iç rengi ve kokusu itibarıyla bütün memleketçe şöhret kazanmış olan Mollaköy kavunlarının bozularak cinsini ve kıymetini kaybettiğinin bizler de farkındaydık; Fakat

(1) Cevat Fehmi Başkut, Türk tiyatrosu Dergisi, sayı 292, s. 4 den parçalar.

doğrusunu söylemek lâzımgelirse sebebini bilemiyorduk. Sayın Giray, bu eseriyle bizleri tenvir etmiştir, kendisine bütün Elâzığlılar namına şükranlarımızı arz etmekle bahtiyarım.

Bu kıymetli eseri bilhassa Mollaköylü genç çiftçi hemşehrilerime tavsiye ederim ki, bu âfetin bir ân evvel önüne geçilmesi gayesiyle, bu kitabın taşıdığı bilginin esasını Elâzığ Zirai Mücadele Enstitüsü Elemanları vasıtasıyla kolayca öğrenebilecek bir şekle sokulması, tatbikat ve mücadelenin temin edilmeli yolunda önayak olmaları temennisinden ibarettir.

HARPUT YOLLARI HAKKINDA SAYIN OKUYUCULARIM TARAFINDAN YAZILAN YAZILAR

Yazan : Fikret Memişoğlu
İşi : Avukat
Yayıncı Gazete : Yeni Harput
Tarihi : 6 — 7 Ağustos 1933
Sayısı : 335

Resim : 30 — Avukat Fikret Memişoğlu

Gurbet, bir bakıma, hatıralardan uzak olan yeldir. Bu bakımdan (Harput Yolları, yarın kolları kadar insanı çekicidir. Yar ve diyar sevgisinden daha içlisi var mı dünyada.. İstanbul şairlerinin de söyledikleri gibi (İki deniz arasında tek parça bir cevherdir); Fakat Harputun kömür gözlü, bakır yüzlü olmasının da ayrı bir özelliği var. Sayın hemşehrimiz İshak Sunguroğlu, Maçka tepelerinden boğazın derinliklerine dalarken, inci yerine, Harputun hatıralarını bulmuş olmalı...

Harput yollarında dolanmak iştiağı: böyle bir derin düşünüşün eseridir. Sayın hemşehrimizin gözlerinde, geniş ufukları kucaklayan Harputun manzarası var, kulaklarında, Divanların, Şirvanların titreyen nağmeleri çınyor muhakkak... (Harput Yollarında) adlı eseri okurken, yalçın Kalenin burcundan kartal kanadı ile tarihin mesafelerin uçuyoruz. Bilmediğimiz devirlerden, bildiğimiz, yaşadığımız günlere kadar dönüp geliyor, büyük bir harabe içinde yıkılıp kalıyoruz.

Ancak Harput, ne kadar yıkılırsa yıkılsın, bu güne kadar ayakda duran iltiyar kalesinin bir kaç burcu, birkaç kadim Çamiinin yükselen minareleri, bu, gün görmüş beldenin umranına işaret eden şahadet parmaklarıdır. Onlar da vefa-

sızlığımızdan dolayı yıkılmış olsa, yerini, göklere yükselen ecdadımızın manevî nur sütunları alacaktır.

Rahmetli Saçlı Hoca'nın dediği gibi:

İnkilâb-ı devr ile âsâr-ı âlem mahvolur,
Gösterir mazideki umranın viraneler.

Harputa karşı duyulan iştîyakda İshak beyle ortağız Bu iştîyâkı diğer hemşehrilerin bizim kadar duyması mümkün olmasa gerek; Çünkü ben, 12-13 yaşlarındayken baharın konağı olan Kesirik bahçelerinden bir güz mevsiminde ayrılarak Ankaraya gittim ve bir kış boyunca gelecek baharı bekledim; Fakat beklediğim bahar gelmedi. Ne Giragıraların süyünlere konduğunu, ne dut kuşlarının dallara indiğini gördüm. Ne katkı, ne Tevrüzgülleri, ne de çılğınca öten Bülbüller vardı. Bu günkü şen Ankara, bana 30 sene evvelki mahzun yüzüyle gülümser.

İshak Sunguroğlu da benim gibi ömrünün baharında değil, güz mevsiminde, doğum ilinden ayrılarak ömrünün baharındaki hatırları yaşamak hasretindedir, onun için aynı iştîyâkı duysa gerek..

Şimdi ona gülümseyen Boğazın mavi suları değil, Muradın gümüş kavsidir elbet.. Kulağına seslenen Münir Nurettinlerin, Yesari Asımların kıvrak besteleri yerine, Korukoğlu Şevkilerin, Hafız Osmanların titrek nağmeleridir.

Bu bağa lâle düştü,
Güle velvele düştü,
Yazığım geldi güle,
Gül elden ele düştü.

«Harput Yollarında» adlı eser, elimize geçmeden evvel tarihe gömülmüş bu eski şehir hakkında malûmat edinebilmek için taştan taş çarpılmak lâzımdı. Sahneler, Ansiklopediler, Tarih kitapları, nihayet bir kaç satır, en çok bir kaç sahife ile bu bahsi kapatır geçer; Fakat defineler saklıyan bu zengin toprak, insanı daima bir sihirli kuyu gibi kendine çeker.

Ardıçoğlunun tetkiklerinden sonra, Sunguroğlunun eseri, büyük bir boşluğu dolduran ilk eserdir. Bu eseri okurken, bazı eksikler, fazlalar, yanlışlar buluyoruz; Fakat elimize bir beyaz kâğıt alıp bunları bir iki sayfada tesbit ve tashih etmek mümkündür. Kusurları tesbit etmek güç değil, kolay, hem de pek kolay; fakat güç olan bu büyük eseri yazıp sunabilmektedir. Senelerce göz nuru dökerek, araştırmalar yaparak, bulup devşirerek, böyle bir eser armağan etmek hem güç, hem hayırlı bir iştir. Bu eserin tenkidini yapacak olanların, gerçek bir mecburiyetleri vardır. Bundan daha bacimli, daha tasnifli bir eser hediye etmek mecburiyeti... Söz torbaya sığmaz, derler, eğer boş lâf değilse kitabe sığar. Biz bu mevzuda kıymetli hemşehrilerimizden daha kıymetli eserler vermediği temenni ederiz, amma bu yolda öncülük eden İshak Sunguroğlunu taktimen ve tekaddümen tebrik etmek vecibesindeyiz. Kaldı ki, çok samimi ve açık bir dille yazılan bu eseri, bizden sonrakiler, muhakkak bizden daha çok takdirle okuyacak ve müellifini saygıyla anacaklardır. Son sözümüz, Hoca Rahmî Ef. nin temennisinden ibaret olacaktır.

Yad eyledikçe hep sefelin nig-i namını
Senden de böyle bir kalacak yadigâra bak.

Yazan : İsmail Hakkı Eroğlu
 İşi : İzmir ilk öğretim müfettişi
 Yayın Yolu : Hususi
 Tarihi : 21/Aralık/1959

Muhterem Hocam,

Bu defa Bursaya yaptığım bir seyahat sırasında, büyük bir emek ve gayretin mahsulü olarak (Harput Yollarında) adlı çıkardığımız iki ciltlik kitabımızı aldım, okudum, bundan yana çok memnun ve bahtiyarım.

Tarihi kıymet ve değer taşıyan Güney Doğu Anadolumuzun cevheri ve ziyneti olan Harputu bizlere ve bizden sonra gelecek olan bütün Harput çocuklarına, tarih severlere tanıtmak gibi eşsiz mesainizi takdirle, iftiharla selâmlarım. Kitapları gördükten ve okuduktan sonra ecdadın bıraktığı bin bir faziletle mümtaze ve makarr-i ulema olan bu fani şehrin ebedi hatıralarını tekrar görmüş gibi olduğumu burada ifade etmekle ayrı bir bahtiyarlık içinde olduğumu size bildirmek mecburiyetindeyim.

Bizlere Harputu kadim tarihiyle, Coğrafi hususiyetleri, beha biçilmez islâmi ve islâm öncesi âbideleriyle, Mektep ve Medreseleriyle, Bağ ve Bahçeleri, Şakırdayan ve çağıldayan havuz başları, yetiştirdiği ünlü âlim ve şairleri, zengin folkloriyle tekrar yeniden tanıttirdiğiniz ve hatırlattığınız için size burada ne kadar teşekkür etsem yerindedir ve azdır. Sağ ve var olasın, Üstadım!

Yazan : Dr. Nevzat İspir
 İşi : Ankara Cebeci Hastanesi Göz Mütahassısı
 Yayın yolu : Hususi
 Tarihi : 2/Şubat/1961

Çok muhterem Efendim,

Memleket ve ulusumuza çok kıymetli bir eser kazandırmak ve ecdat makarrı olan Harputu, çok kuvvetli, akıcı ve sevimli kaleminizle ebediyete intikal edecek şekilde dile getirmek suretiyle yaptığınız güzel ve büyük iş, ne kadar övülüp takdir edilse lâyıktır. Eserinizin tamamen bilgi ve vesika dolu, çok geniş bir araştırma mahsulü olduğunu, bunu vücuda getirmekle ne kadar büyük bir emek ve enerji ortaya koymuş olduğunuzu, kitaba ilk bakışında görmüş, sizi çok yakından tanıdığım için de bunu yapabilişinize hayret etmemiştim. Gerek meydana getirmiş olduğunuz bu büyük eserden, gerekse kitabınızda ailemize karşı gösterdiğiniz yüksek iltifat ve teveccühden dolayı ayrıca şükran ve minnettarlığımı arzetmeyi borç bilmekteyim. Tanrıdan, size daima yardımcı olmasını niyaz ederim.

BİR AÇIKLAMA ve BAZI DÜZELTMELER :

1960 Eylül ve Ekim aylarında Harputu ziyaretimde, Elâzığ Hazar İlkokulu Baş Öğretmeni Talebem Sıtkı Samancıoğlu ile buluşup, Harput Yolları hakkında konuşurken 1. inci cildi başından sonuna kadar okuduğunu ve bu cildin 84. üncü sahifesinde Ermeniler bölümünün son sahifesinde (Alp Arslan'ın, Bağrat hanedanının merkezi olan Kars ve bilhassa Doğu Ermeniyasının müstahkem şehirlerinden ve Krallığın resmi merkezi olan ÂNİ (KEMAH) şehrini zaptetti ve Ermenileri susturdu diyen yazıyı, şu şekilde tenkit ve mümkünse tetkik edilmesini samimi olarak benden rica etti ve dedi ki, (ÂNİ harabeleri, doğuda Karsın doğu güneyinde DİGOR kazasına 10-15 km. mesafede ve Arapçayı dirseğinde eski Ermenistanın merkezi olarak gösterilmektedir ve ben bizzat buralarda gezdim ve gözlerimle de gördüm. Halbuki, siz Kemahı, ÂNİ olarak gösteriyorsunuz, bunda bir yanlışlık olmasın.)

Ben bu sorunun cevabını, aradan üç sene geçtiği halde gerçi, ÂNİ, Kemahın eski ismi olmalı dedimse de bu cevap, beni tatmin etmediği gibi muhatabımı da tatmin etmemiş olsa gerek..

İstanbul'a dönüşümde Harput-Elâzığ derlemelerimi sıraya koymuştum, tetkik sırası bu konuya gelmişti, tetkike geçtim. Neticede şu sonucu elde ettim ki, aynen kaydediyorum :

a) — ÂNİ, Karsın doğu güneyinde ve Arasın kollarından Arpaçayı kenarında örenleriyle meşhur iken 1919. M. yılında şiddetli bir deprem bu şehri tamamen altını üstüne getirmiş ve oturulmaz bir hale sokmuştur. (1)

b) — ÂNİ, Kars vilâyetinde ve aynı adı taşıyan köy civarında Arpaçayının sağ sahilinde ve bu nehrin Aras ile birleştiği noktaya tahminen 40 km. mesafede kâin harap bir şehirdir. Hristiyanlığın zuhurundan evvel meskûn bulunmaktaydı. ÂNİ'nin pek yakınlarında putperestlik devrine ait mezarlar mevcuttur ve sonra Alâca dağlarından (2966) Arpaçayına doğru inen derenin yalçın sahili arasında muazzam kale harabelerine de tesadüf edilmektedir. Bununla beraber bu şehirde 887. M. de Bağratilerden Aşit I., memleketin zâdegânı tarafından «Ermeniya ve Gürcistan Prensler prensi» diye Kral ilân edilmiş ve bilâhare Aşot III. (961-77.M) zamanında burası hükümet merkezi olmuştur. Bu şehre ait kazılar, 1892

(1) İnönü Ansiklopedisi, s. III, s. 35.

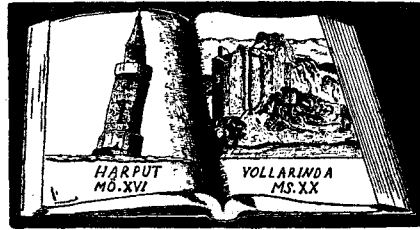
de başlamış ve sonra N. Marr tarafından idare edilen bu kazılarda şehrin tarihine ait ve Ermeniler tarafından yazılan tarihin vechesini tamamen değiştiren yeni yeni bilgiler elde edilmiş olmakla beraber, hafriyata hâlen devam olunmaktadır. (2)

c) — ÂNİ, (Kemah) : Arsak hanedanına mensup kırılların payı-tahtlarından biri olan ve Kars civarında Arpaçayının sağ sahilinde bulunan ÂNİ'nin yerini almıştır. Ermeniler, bu topraklardan sürülünce güneye doğru firarları sırasında önlerine çıkan bu sarp arazi üzerinde buldukları Kemahı zaptederek, alınmaz telâkki ettikleri Kemah kalesine sığınarak burada mabetler yapmışlar, hazine ve medfenlerini buraya yerleştirerek burayı merkez yapmışlardır. (3)

Şu halde örneklerini yukarıya kaydettiğim tarihî vesikalar karşısında ben de ,muhabatım da tatmin edilmiş oluyoruz. Kars civarındaki ÂNİ, Ermenistanın 1. inci merkezi, Ermenilerin güneye doğru sürülmeleri neticesinde yerleştikleri ve merkez yaptıkları Kemah ise ikinci merkez olmuştur.

Harput Yollarını, bu kadar merak ve titizlikle okuyarak tenkidini bana açması ve bu suretle de zihnime düğümlenen noktanın bu şekilde aydınlanması bakımından Sayın Sıtkı Samancıoğlu'na teşekkür etmeyi bir borç bilirim.

Harput yollarının II. nci cildinin 460 N. sahifesinde Doktorlar bölümü, Iğıkilioğullarından rahmetli Binbaşı Tayyar beyin oğlu Dr. Fethi olacak yerde sehven Dr. Cemil, yine aynı cildin 477 nci sahifesinde Yarbaylar bölümünde Bedikoğlu İsmail Hakkı beyin oğlu Vefik olacak yerde sehven Sıtkı yazılmıştır. Özür dileyerek düzeltiriz.

(2) W. Berthold, İslâm Ansiklopedisi, fas. 6, s. 435 ve dv.

(3) Besim Darkot, İslâm Ansiklopedisi, fas. 61, s. 559.

HARPUT MÜZİĞİNDEN PARÇALAR

Müzik Folkloru bölümünde, Harput'un çeşitli şarkı ve türküleri, uzun ve ağır havalariyle oyun havaları hakkında uzun uzadıya belirttiğim gibi Harputluların kabul ederek kullandıkları (12) esas makama (8) de müstakil ve mahalli makamlar eklenerek müzik çeşnisi (20) ye çıkarılmıştır ki, bunlara Ağır hava, ayrıca Maya ve Hoyrat gibi (7) melodiye de uzun hava demiştik.

Resim : 91 — 1960 yılı Eylül - Ekim ayları içinde Elâzığ'da iken tetkikat için Harput'a hareketimiz sırasında

Bununla beraber bu makamlarla okunacak Gazeller ve Gazelleri takiben aynı havada söylenecek şarkı ve türkülerin ve bunların ayakla-riyle de Divan ve peykleri gibi uzun havaların doğru olarak güftelerine ve bunların bütün nakarat ve ara nağmeleriyle birlikte nasıl okunabileceklerine, sonra ağır havalar içinde yer almış olan bir çok Gazellerle Di-van ve buna yakın melodilerde ölçü olmadığından maalesef bunların dü-

zene -Notaya- alınamıyacaklarına işaret etmişim. Buna rağmen Elâzığ'da iken Vasfi Akyol arkadaşla günlerce başbaşa vererek bunlardan hiç olmazsa halkça çok sevilen ve beğenilen Divan, Tecnis, Müstezat, Elezber, Maya ve bir Şirvan Hıyratından ibaret (6) parçanın notaları üzerinde de çalışılması hususunda mutabık kalınca doğrusu çok sevindim ve ferahladım. Bu (6) parçaya bir de «PAŞA GÖÇTÜ» diye şöhret bulan bir Uşak peşrevi de ilâve edildi. Bununla beraber muhtelif makamlarda (10) adet izahlı, (53) adet çeşitli şarkı ve türkülerle (14) oyun havası ve (5) de müzikli temaşa ki, cem'an (89) müzik parçası notaya alınmıştır. Bu sebeple sevinç ve iftihar duymaktayım. Sayın okuyucularına ve müzik meraklılarına bir kolaylık olmak üzere de müzik folklor bölümünde numaralandırılmış olan bu serinin notaları üzerine de aynı numaralar konulmuştur.

Şimdi bir Uşak peşreviyle (Paşa göçtü) havasıyle fasıllara giriyoruz:

MÜSTAKİL ve MAHALLİ AĞIR HAVALAR

No. 0

DÜYEK. HARPUT PEŞREVİ « PAŞA GÖÇTÜ » İBRAHİMİYE-UŞAK.

VI. Sana gelince 8. Harpti
Yare sevgili birinci deaptı
n. 122 24

No. 1

DİVAN

UZUN H.

DÜYEK: 8. Aranağme: 1.

Git tigam gün kü vi

USULSUZ:

Sa li ya ni gel di ka ti va va y vay

ver le yim gam den be de / a ğ yar gel di ka ti va

USULSUZ:

Aranağme: 2

Az mi gül zar et timanma dil ha va li ya v d

USULSUZ:

Gül le vi gör dü m n gü li ruh sar gel di ka ti va

USULSUZ:

Sey ri Sah ra yı çe me n ge yet pürün e t ti gani

USULSUZ:

Ser ve baktım ka na ti diler gel di ha ti ra vey vey-

USULSUZ:

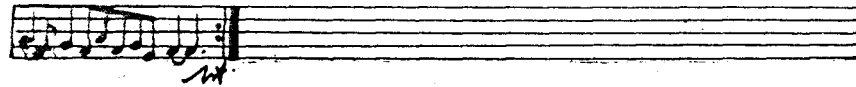
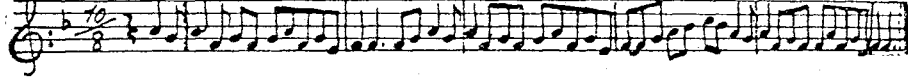
No. 3

CUREUNA

MÜSTEZAT

Acem aşiran

ORTA 8 Aranağme

No. 4

USULSUZ

ELEZBER

UZUN H.

- Saz -

Ah yav rum ya nan oğ la ya nan oğ la

ya nan oğ la

Ah yav ru m e zel ' u ya nan oğ la

her vâh he y he y

hey da dey ey ey

NOT

Buraya kadar 2 mi ve
3 ncu misralar saz kis-
mitte aynen tekrar olun-
duktan sonra 4ncu boyla

Yeni misra okunarak
Elezber sans emig alim.
Ayatinden mayanlara
Nagmettirmisak hamiin
Mâyâ ya gimele lazimdir.

HARPUT MAYASI

Beyatı
UZUN H.

Araṇaśme:

Aranağ me: 320 H.

Ah bu murgizim ba kışın dondura
mam Ah zikredon da benler Co 2

K Sıya mam Ah Yarı rindir benç m na kıya mam kıya bil se

m p̃r ki ne lei r ey la rim

Ah gü lüm ne ni ne

n ni n2   n ni Ku bangor ki nele   r eyle nini

Handwritten musical notation on a single staff, featuring various notes, rests, and a double bar line. The notation is written in ink on aged paper.

NOT: Aslı uzun olup kısmen kısaltılmıştır. *mt*

No. 6]

CURCUNA
Orta

ŞİRVAN HOYRATI

UZUN H.

Arasayme 1

Ah ba lam gam ze de le gam ze de le er e

USULEZ =
Ah yav nu m gam vur gam ze de le n vey be ni

Tempo - And

A gam si nem hak ka k

de le me z

T. Ara: 3

Ah yav nu m de lense gam

ze de le n a gam ge d ba lam dil me ze du dak me ze

bi l medik go nul ver di k ka dir kay me t bil me ze

HADİSELERE İSTİNAT EDEN TÜRKÜLER

No. 7

CURCUNA **YEMEN TÜRKÜSÜ** **HÜSEYİNİ**
 ASIRCA X. kış la min ö nün de re dif se si var so run gö nün fa n ta sin da
 ne si var bir gide kor du ra si bir de fe si var a no ye men dir gü lü
 Çi men dir gi den gel mi yor a cep ne den di n bu ra si muş tur yo lu
 Yo kuş tur gi den gel mi yor a cep ne iş ti r. G. X.

(Nakarat aranşme.)

SONA KUTUP
 NAKARAT ARANŞME
 GÖRME NİSALIK
 İSTANBUL

No. 8

CURCUNA **FİDE** **BEYAT**
 orta Şek. vi a - va la dim beh ti mi ka ra la dim bah ti mi ka
 va la dim A man ü nes. ney le din Ca nim Ü nes ney le di n Ca nim ka na
 be le din Ca nim ka na be le din Si.

(Nak.)

NAKARAT ARANŞME
 OLARAK GELİR.

No. 10

AŞIR
 DÜYEK.

NESİBE

BEYATİ

Du ma gal mi se za rı min üs tü nü. Kö mür gö lü z m vah vah

a cep be n den kü s tü mü ah bap la rım bon den ü mit Ke'li mi

Kon ma bü, l buk / kon ma me zar ta Şi ma Genç Ya Şi m

da vah vah ne ler ge l di ba Şi ma

MUH. Düyek olmaşın naz-
 men türkülerin aşırı ve-
 bakimında (şanet) 10-1
 meşhuren konulmuştur.

No. 11

No. 12

No. 12

TÜRK AKSAĞI

AKIE

HACI VEHBI
BEYATI-ÜŞAK-TECNİS

Orta X Aranagme:

Hüseyin Çiğdem

Se her ya lu na can ağ ri sı tesir et ti ko lu ma ya ra da nim merha met et

Ku lu ma ya zık ol du ya zık bu gençim ru me bil nem su fe le şin ba na

(N.K.)

cev ri ne sı

No. 13

CURCUNA 8. HAYRİYE'NİN ALÇAK DAMI HÜSEYİNİ

Orta Aranzıme: I II

Hay rı ye min al ç a k d a m ı a l e me ven mi ş tır Sa m Ş u Her re mu naz l ı Ca rı

2 man a man az dır ge l i n l i n a v e rem b o z d ü n g e l i n o g e n d a n a

düz d ü n g e l i n 8:

No. 14

CURCUNA 8. RÔĞENK HÜSEYİNİ

Orta Aranzıme: I II

Rô ğ e n g i n e l l e r i n d e Rô ğ e n g i n e l l e r i n d e G i m e y d i m g ü l l e r i n d e

G i m e y d i m g ü l l e r i n d e h e a n o m h e - s - 8 x

No. 15

SENGİN SEMAİ :8 Orta MAMOŞ HÜSEYİNİ

peş ce re den bir taş gel di ben za n net ti m Ma ma ş gel di ken za n net tim

Ma ma ş gel di :8

Natı Nakarât de
Aranas me de eyni
Bektâdır.

No. 16

DÜYEN X KÂTİP HÜSEYİNİ

H. Aâzka Aranagmesi

Me zi re den şı k tım a şı yı yor ba şı m zı bil lik ba şı n da se vil di le şim

zı bil lik ba şı n da se vil di le şim 8. X.

DÜYEN: 8
 Cabuk: x. Sa ra y yo lu in Ce di r Sa ra y yo lu in Ce di r HÜSEYİN: 8
 rān lī k gā ce di r yavrum ne nā rān lī k gā ce di r. x. hay di de hay di hay di
 (Nax)
 gū ze lī m lī m gā Sa var dā gā ze lī m yavrum pān put dā gā ze lī m. 8
 Not: Nakarat ārangā me ādān Gālinir. x.

No, 18

CURCUNA 8 YEL ESER HICAZ - Verse 1

OTTA Arandame- YEL ESER

kum sar ru lur dün ya başı ma şev ri lir e qıl e qıl ö pe yim yar ya

lun bur dan ay rı lın dan ay rı lın

da da sen u rum kı zı sen be ni der de sa lıp sun

ge! o tu r ya ma ci ma be! ki de ha lım dan bi lir sin dan bi lir sin.

No. 19

CURCUNA XI AHCIGI YOLLADIM BEYATI

ADIC Arandame- 10

AHCIGI YOLLADIM U RUM E LI NE AHCIGI YOLLADIM U RUM E LI NE - 32 - eser

ba di sa ba zul fun to li ne a ma n te li ne

te li ne 8-x

No. 20

CURCUNA DAĞLAR DAĞIMDIR BENİM
Orta X. Aramağme. BEYAT

ğim dir be ni m dağ lar da ğim dir be ni m gem or ta ğim dir be ni
m gem or ta ğim dir be ni m gem or ta ğim dir be ni

lunlu kısmı nakaratt olarak da
benim için tavrımı yazmış
aradığıme gelin

No. 21

CURCUNA X - AĞAM EĞLENDİ GELMEDİ
Orta Aramağme. HÜSEYİN

Bula ğı de le me dim yol bu lup te le me di a şme ğ len
di ğel me di yol da ba ğ lan di ğel me di el le re uy du ğol med. 2 şampiya
(NAK)
le va k tı dir can pi ya le vak tı dı r gö zü nü sev di ğim sa ki dol dur
ba dı len vak tı dir X.

No. 22

CURCUNA
Ağırca

BU DERE BAŞDAY BAŞA

HÜSEYİNİ

8/10 Aranağme

Bu de re baş ta n ba şa
El te rin ya nı da bi te

el ma lı baş el ma lar kı za rı yor dön ge ri bäh
van bi ze vah (Nak) Ne ya man öğ ret miş ler şa bül bu lu

el ma lar kı za rı yor dön ge ri bäh
her se her ge lir de ren gon cı gü lu

No. 23

CURCUNA
Ağırca

AL ELMAYI

HÜSEYİNİ UŞAK

8/70 ELEZBRİ

Al el ma yı da l dan a l a l el ma yı

da l dan a l da l dan a l ma be n den a l da l dan a l ma

ben den a l

NOT: Nakarat ve aranağme de aynı hestedir

No. 24

CUREUNA Orta 8 İGİRİNİN DÖRT ETRAFI HÜSEYİNİ

İğirinin dört etrafı baharlar diyor yan dım baharlar

Son dolap

ar lar ten

No. 25

CUREUNA Orta 8 Aranağme: YOĞURT KOYDUM DOLABA HÜSEYİNİ

Yoğurt koydum dolaba yoğurt koydum dolaba bu günün

şimşakla be bu günün şimşakla be vay eyleyeci com ci com

eyleyeci da hi ben ölmemişim ve re memse ni de seni

eyleyeci

No. 26

DÜYEK 8/8 **SARAY YOLU** **HÜSEYİNİ**
 Çarşısı Sa ra y yo lu in Ce di - Sa ra y yo lu in Ce di - 2 nım ne ka
 ran li k ge ce di - n yavrum ne ka ran li k ge ce dir hay di de hay di hay di
 (Nax)
 gū ze li m fi m gal Sa var da ga ze li m yavrum gal fi m - pa da ge ze lim
 Not: Kharavat arandayot arandayot Çarşısı

No. 27

DÜYEK 8/8 **BÜLBÜLÜM BAĞ GEZERİM (Uyu demeye) HÜSEYİNİ**
 Ağırca Aramağ me- (Geldim)
 Bülbulüm bağ geze ri - m a - şı Kim bağ geze ri - m yu - r - de - yū - z
 ya - m va - r el Sa - nır Sağ geze - ri m yu - r - de - yū - z va - r - m va - r el Sa - nır Sağ geze ri m U - yu - du - m
 ge - gel di - m U - yu - du - m ge - gel di - m ya - r - gū - m ge - gel di - m ya - r - gū - m ge - gel di - m
 ge - gel di - m
 ge - gel di - m

No. 28

DÜYK **GELİNE BAK GELİNE** **HÜSEYİNİ**
 Ağırca 8 Aramağme:

Geli ne bak Ge li ne Ge li ne bak Ge li ne Ki na ya k mg e li ne di lo y lo y

hi l den bil mez di lo y lo y söz an la maz ne ça ne S:

No. 29

CURCUNA X. **DERSİM DÖRT DAĞ İÇİNDE** **HÜSEYİNİ**
 Ağır 10/13 Aramağme:

S. Dersim dört dağ i şin de gu lü bar

dağ i şin de ders i ni hak sak la sı n bir gü lüm ver i şin de

hak sak la şin bir gü lüm ver i şin de bir gü lüm ver i şin de

NOT: Bestenin son kısmının tekrarında notanın altına yazılı gütte okunur, nakarat da tutulur.

No. 30

CURCUNA
Orta 8 Aramağ me- KAŞLARIN KARASINA KARCIGAR
Kaş la rin

Ka ra sı na Kaş la rin ka ra sı na Gül ko ya ma ra sı na Gül

Ko ya ma ra sı na X Kaş la rin

Ma ka ra sı na
Gül ko ya ma ra sı na

No. 31

CURCUNA
Orta 8 KEMER AĞIR KALKMIYOR KARCIGAR
KARCIGAR HANCIKUZ

Kemer a ğır Kalk mı yor yor yu zu me Kalk mı yor yor us tu na yor sev miş

Hiç Al lah tan Kork mu yor Yar da be ra be ra be Kız da be ra be ra be

8. Parçanın tamamı
Aranmış ve bulunmuş
Aranmış ve bulunmuş

8. Parçanın tamamı
Aranmış ve bulunmuş
Aranmış ve bulunmuş

32 No

357

DÜYEN. İKİ DE KERLİK MUHAYYER

HYZME:

İki de kerlik bir de re de i m m o o s t u y o r c t m e d e k e r l i k b e n n e b e n n e d e r d i m

r t i y o r k a l n o l a m a r t i y o r b u n n e h a m m a n t a k t a m i s

(MUSIK)

İ m m o o s t a t i y o r y a z m a s t a t a k o n d u r a t t b o y a n a i b e n n e b e n n e d i m

S a r b e n i U z u n u z u n g e c e l e v d i l i m d e n n e c e l e v i b e n n e b e n n e d i m

S a r b e n i

No . 33

AKSAK **FERİDEM (MEŞELİDİR)** **MULLAYYER**
 Ağırca 8/8 Me Se li dir a man bi zim da la r me şe li vay vay

Üç gün ol du a man yar sev da ya dü şe li vay vay

Kalk gi de lim a man bi zim e da da dö şe li vay vay

x. a man Feri dem a man bir pay ton da ka ça lım vay vay

El duy ma dan a man Kanlı Ca Yı da ge şe lim vay vay x. 8/8

NOT: x. işaretli yer aranağme olarak çalınır.

No. 34

DÜYEK **ODASINA YARDIM** **HUSEYİN İBRAHİMİYE**
 Ağırca 8/8 Aranağme-: O da sı na yar dım a ma n

böy le ol le rim koy num da me r ha met ay le ol le rim koy num da mer ha met ay le

bir sâ zûn e lun sa gel be na söy le söy le yin eh bap lar na sil e derim azı Yarı dan

ay vil mi ş i m ne ve ş i de yim 8/8

No. 37

SENGİN SEMAİ *agırca* x. NİÇİN YANIMA GELMEZSİN *(BEN AÇLARIM ZARİ ZARİ)* HICAZ-verseğ

Ah ni çin ya mı ma gel mez sin 8 hoş ta vim ha li m ser mersin has ta vim ha

li m sou ma z sin x. zalim Al la h ta n kork maz sin za lim Al lah

ta n kork maz sin 8

No. 38

SENGİN SEMAİ *agırca* x. GÖK MEYDANININ TOZU OLAYDIM SABA

Gök mey danı nı n to zu a la v du a ma a man sa z si

a si ki n sa zi o lay ma zı nı n bir bu se si ne ra zi

o lay dım a ma a men hay ra nın o la m me s ti Gu ha la ma a men

is fa n bul lu sun Yo k sa bu ra lı

No. 39

AKSAK. HAVALANDI DELİ GÖNÜL SABA
AĞIRCA

Hava landı de li gö nü I gö nte u şa n
hı ş şı bı - s Ya nı mı ku dan u ya n mı S şı le
mı bı r ha ş şı I no ş şı II gelse mi la
lim va ta lı m I ki mi za r ho ş şı bı - s -

Not: S: isaretili yere geçilince nakarat gırtlari okunacak. A.T.

No. 40

SENGİN SEMAİ BİR LEYLİNİN MECNUNUYUM BEYATI. Nefes.
Ağırca

Bir ley li nin me c nu nu yum a lem ş nin di va ne si
bir yu su fu n me f tu nu yum he r hüs nün ol mu ş a ne si
he r hüs nün ol mu ş a ne si be s tir gö nü I vi ve ne ş
(EN SON OKUNACAK KARAR KISMI:)
Ah gö nül va h gö nül ha ş ta gö nül sa ş gö nül
Se n de dir A l lah gö nül Se n de dir Me v la m gö nül.

Birinci do-
kıptan başa
geçince üç
ve dördüncü
misraları o-
kunacak.

No. 41

SENGİN SEMAİ
Ağırca & Rıdım

SİNEMDE BİR TUTUŞMUŞ

H. HAYRİ B.
BEYATİ

SİNEMDE BİR TUTUŞMUŞ YA NİMA O CAĞ O LA Y DI ZÜL RÜN
 KA NA R LI Ğ İ N DA BE Z ME ÇE RA Ğ O LA Y DI ZÜL RÜN
 KA NA R LI Ğ İ N DA BE Z ME ÇE RA Ğ O LA Y DI - S -
 - S - Ah no la y di ya r no la y di yar ba de de I
 du ra y di no la y di yar no la y di yar ba de de I du
 I ra y di Şu ga rı p gö y nüm i çi n ka hun i ca t
 o la y di Şu ga rı p gö y nüm i çi n ka hun i ca t o la y di

No. 42

Düyek 8 *Ağırca Aramağme* **BİR AH ÇEKSEM** *HÜSEYİNİ*

I *II* Bir ah çeksem Karşı ki dağ lar yı ki li -

Bu gün pos ta gü nü ca nim sı ki li r sı ki li r sı ki li r a

ma n bu gün pos ta gü nü ca nim sı ki li r sı ki li r

Sı ki li r a *I* *man* *II* *8*

No. 43

USUL *Sürat* *8* **EMİNE OTURMUŞ** *HÜSEYİNİ UZUN H.*

E mi ne o tur mu ş ta şın us tu ne ta ra mı ş zül fu ne ka şın us tu ne 3

No. 44

AKSAK
Orta Aranje: SABAHIN SEHER VAKTİNDE KARCİGAR

Sabahın se her vaktin de a man göre bil se mi ya
gül dalına bü / bü / Konuşmanın çeker a hü za ni

No. 45

Sen'in Samai ON KERRE SANA DEMEDİM Mİ HÜZZAM
Ağırlık 8. On ker re Sa na de me di m mi Sev me do ku z yar - Tempo "Muhallif"

Üç le i ki ni n ter ki ni ki i ta ka la bi r ya

2. Ma na ma - Tempo - 8. NOT:

1. Fuzulî'nin bardesinden yazılması
2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100. 101. 102. 103. 104. 105. 106. 107. 108. 109. 110. 111. 112. 113. 114. 115. 116. 117. 118. 119. 120. 121. 122. 123. 124. 125. 126. 127. 128. 129. 130. 131. 132. 133. 134. 135. 136. 137. 138. 139. 140. 141. 142. 143. 144. 145. 146. 147. 148. 149. 150. 151. 152. 153. 154. 155. 156. 157. 158. 159. 160. 161. 162. 163. 164. 165. 166. 167. 168. 169. 170. 171. 172. 173. 174. 175. 176. 177. 178. 179. 180. 181. 182. 183. 184. 185. 186. 187. 188. 189. 190. 191. 192. 193. 194. 195. 196. 197. 198. 199. 200. 201. 202. 203. 204. 205. 206. 207. 208. 209. 210. 211. 212. 213. 214. 215. 216. 217. 218. 219. 220. 221. 222. 223. 224. 225. 226. 227. 228. 229. 230. 231. 232. 233. 234. 235. 236. 237. 238. 239. 240. 241. 242. 243. 244. 245. 246. 247. 248. 249. 250. 251. 252. 253. 254. 255. 256. 257. 258. 259. 260. 261. 262. 263. 264. 265. 266. 267. 268. 269. 270. 271. 272. 273. 274. 275. 276. 277. 278. 279. 280. 281. 282. 283. 284. 285. 286. 287. 288. 289. 290. 291. 292. 293. 294. 295. 296. 297. 298. 299. 300. 301. 302. 303. 304. 305. 306. 307. 308. 309. 310. 311. 312. 313. 314. 315. 316. 317. 318. 319. 320. 321. 322. 323. 324. 325. 326. 327. 328. 329. 330. 331. 332. 333. 334. 335. 336. 337. 338. 339. 340. 341. 342. 343. 344. 345. 346. 347. 348. 349. 350. 351. 352. 353. 354. 355. 356. 357. 358. 359. 360. 361. 362. 363. 364. 365. 366. 367. 368. 369. 370. 371. 372. 373. 374. 375. 376. 377. 378. 379. 380. 381. 382. 383. 384. 385. 386. 387. 388. 389. 390. 391. 392. 393. 394. 395. 396. 397. 398. 399. 400. 401. 402. 403. 404. 405. 406. 407. 408. 409. 410. 411. 412. 413. 414. 415. 416. 417. 418. 419. 420. 421. 422. 423. 424. 425. 426. 427. 428. 429. 430. 431. 432. 433. 434. 435. 436. 437. 438. 439. 440. 441. 442. 443. 444. 445. 446. 447. 448. 449. 450. 451. 452. 453. 454. 455. 456. 457. 458. 459. 460. 461. 462. 463. 464. 465. 466. 467. 468. 469. 470. 471. 472. 473. 474. 475. 476. 477. 478. 479. 480. 481. 482. 483. 484. 485. 486. 487. 488. 489. 490. 491. 492. 493. 494. 495. 496. 497. 498. 499. 500. 501. 502. 503. 504. 505. 506. 507. 508. 509. 510. 511. 512. 513. 514. 515. 516. 517. 518. 519. 520. 521. 522. 523. 524. 525. 526. 527. 528. 529. 530. 531. 532. 533. 534. 535. 536. 537. 538. 539. 540. 541. 542. 543. 544. 545. 546. 547. 548. 549. 550. 551. 552. 553. 554. 555. 556. 557. 558. 559. 560. 561. 562. 563. 564. 565. 566. 567. 568. 569. 570. 571. 572. 573. 574. 575. 576. 577. 578. 579. 580. 581. 582. 583. 584. 585. 586. 587. 588. 589. 590. 591. 592. 593. 594. 595. 596. 597. 598. 599. 600. 601. 602. 603. 604. 605. 606. 607. 608. 609. 610. 611. 612. 613. 614. 615. 616. 617. 618. 619. 620. 621. 622. 623. 624. 625. 626. 627. 628. 629. 630. 631. 632. 633. 634. 635. 636. 637. 638. 639. 640. 641. 642. 643. 644. 645. 646. 647. 648. 649. 650. 651. 652. 653. 654. 655. 656. 657. 658. 659. 660. 661. 662. 663. 664. 665. 666. 667. 668. 669. 670. 671. 672. 673. 674. 675. 676. 677. 678. 679. 680. 681. 682. 683. 684. 685. 686. 687. 688. 689. 690. 691. 692. 693. 694. 695. 696. 697. 698. 699. 700. 701. 702. 703. 704. 705. 706. 707. 708. 709. 710. 711. 712. 713. 714. 715. 716. 717. 718. 719. 720. 721. 722. 723. 724. 725. 726. 727. 728. 729. 730. 731. 732. 733. 734. 735. 736. 737. 738. 739. 740. 741. 742. 743. 744. 745. 746. 747. 748. 749. 750. 751. 752. 753. 754. 755. 756. 757. 758. 759. 760. 761. 762. 763. 764. 765. 766. 767. 768. 769. 770. 771. 772. 773. 774. 775. 776. 777. 778. 779. 780. 781. 782. 783. 784. 785. 786. 787. 788. 789. 790. 791. 792. 793. 794. 795. 796. 797. 798. 799. 800. 801. 802. 803. 804. 805. 806. 807. 808. 809. 810. 811. 812. 813. 814. 815. 816. 817. 818. 819. 820. 821. 822. 823. 824. 825. 826. 827. 828. 829. 830. 831. 832. 833. 834. 835. 836. 837. 838. 839. 840. 841. 842. 843. 844. 845. 846. 847. 848. 849. 850. 851. 852. 853. 854. 855. 856. 857. 858. 859. 860. 861. 862. 863. 864. 865. 866. 867. 868. 869. 870. 871. 872. 873. 874. 875. 876. 877. 878. 879. 880. 881. 882. 883. 884. 885. 886. 887. 888. 889. 890. 891. 892. 893. 894. 895. 896. 897. 898. 899. 900. 901. 902. 903. 904. 905. 906. 907. 908. 909. 910. 911. 912. 913. 914. 915. 916. 917. 918. 919. 920. 921. 922. 923. 924. 925. 926. 927. 928. 929. 930. 931. 932. 933. 934. 935. 936. 937. 938. 939. 940. 941. 942. 943. 944. 945. 946. 947. 948. 949. 950. 951. 952. 953. 954. 955. 956. 957. 958. 959. 960. 961. 962. 963. 964. 965. 966. 967. 968. 969. 970. 971. 972. 973. 974. 975. 976. 977. 978. 979. 980. 981. 982. 983. 984. 985. 986. 987. 988. 989. 990. 991. 992. 993. 994. 995. 996. 997. 998. 999. 1000. 1001. 1002. 1003. 1004. 1005. 1006. 1007. 1008. 1009. 1010. 1011. 1012. 1013. 1014. 1015. 1016. 1017. 1018. 1019. 1020. 1021. 1022. 1023. 1024. 1025. 1026. 1027. 1028. 1029. 1030. 1031. 1032. 1033. 1034. 1035. 1036. 1037. 1038. 1039. 1040. 1041. 1042. 1043. 1044. 1045. 1046. 1047. 1048. 1049. 1050. 1051. 1052. 1053. 1054. 1055. 1056. 1057. 1058. 1059. 1060. 1061. 1062. 1063. 1064. 1065. 1066. 1067. 1068. 1069. 1070. 1071. 1072. 1073. 1074. 1075. 1076. 1077. 1078. 1079. 1080. 1081. 1082. 1083. 1084. 1085. 1086. 1087. 1088. 1089. 1090. 1091. 1092. 1093. 1094. 1095. 1096. 1097. 1098. 1099. 1100. 1101. 1102. 1103. 1104. 1105. 1106. 1107. 1108. 1109. 1110. 1111. 1112. 1113. 1114. 1115. 1116. 1117. 1118. 1119. 1120. 1121. 1122. 1123. 1124. 1125. 1126. 1127. 1128. 1129. 1130. 1131. 1132. 1133. 1134. 1135. 1136. 1137. 1138. 1139. 1140. 1141. 1142. 1143. 1144. 1145. 1146. 1147. 1148. 1149. 1150. 1151. 1152. 1153. 1154. 1155. 1156. 1157. 1158. 1159. 1160. 1161. 1162. 1163. 1164. 1165. 1166. 1167. 1168. 1169. 1170. 1171. 1172. 1173. 1174. 1175. 1176. 1177. 1178. 1179. 1180. 1181. 1182. 1183. 1184. 1185. 1186. 1187. 1188. 1189. 1190. 1191. 1192. 1193. 1194. 1195. 1196. 1197. 1198. 1199. 1200. 1201. 1202. 1203. 1204. 1205. 1206. 1207. 1208. 1209. 1210. 1211. 1212. 1213. 1214. 1215. 1216. 1217. 1218. 1219. 1220. 1221. 1222. 1223. 1224. 1225. 1226. 1227. 1228. 1229. 1230. 1231. 1232. 1233. 1234. 1235. 1236. 1237. 1238. 1239. 1240. 1241. 1242. 1243. 1244. 1245. 1246. 1247. 1248. 1249. 1250. 1251. 1252. 1253. 1254. 1255. 1256. 1257. 1258. 1259. 1260. 1261. 1262. 1263. 1264. 1265. 1266. 1267. 1268. 1269. 1270. 1271. 1272. 1273. 1274. 1275. 1276. 1277. 1278. 1279. 1280. 1281. 1282. 1283. 1284. 1285. 1286. 1287. 1288. 1289. 1290. 1291. 1292. 1293. 1294. 1295. 1296. 1297. 1298. 1299. 1300. 1301. 1302. 1303. 1304. 1305. 1306. 1307. 1308. 1309. 1310. 1311. 1312. 1313. 1314. 1315. 1316. 1317. 1318. 1319. 1320. 1321. 1322. 1323. 1324. 1325. 1326. 1327. 1328. 1329. 1330. 1331. 1332. 1333. 1334. 1335. 1336. 1337. 1338. 1339. 1340. 1341. 1342. 1343. 1344. 1345. 1346. 1347. 1348. 1349. 1350. 1351. 1352. 1353. 1354. 1355. 1356. 1357. 1358. 1359. 1360. 1361. 1362. 1363. 1364. 1365. 1366. 1367. 1368. 1369. 1370. 1371. 1372. 1373. 1374. 1375. 1376. 1377. 1378. 1379. 1380. 1381. 1382. 1383. 1384. 1385. 1386. 1387. 1388. 1389. 1390. 1391. 1392. 1393. 1394. 1395. 1396. 1397. 1398. 1399. 1400. 1401. 1402. 1403. 1404. 1405. 1406. 1407. 1408. 1409. 1410. 1411. 1412. 1413. 1414. 1415. 1416. 1417. 1418. 1419. 1420. 1421. 1422. 1423. 1424. 1425. 1426. 1427. 1428. 1429. 1430. 1431. 1432. 1433. 1434. 1435. 1436. 1437. 1438. 1439. 1440. 1441. 1442. 1443. 1444. 1445. 1446. 1447. 1448. 1449. 1450. 1451. 1452. 1453. 1454. 1455. 1456. 1457. 1458. 1459. 1460. 1461. 1462. 1463. 1464. 1465. 1466. 1467. 1468. 1469. 1470. 1471. 1472. 1473. 1474. 1475. 1476. 1477. 1478. 1479. 1480. 1481. 1482. 1483. 1484. 1485. 1486. 1487. 1488. 1489. 1490. 1491. 1492. 1493. 1494. 1495. 1496. 1497. 1498. 1499. 1500. 1501. 1502. 1503. 1504. 1505. 1506. 1507. 1508. 1509. 1510. 1511. 1512. 1513. 1514. 1515. 1516. 1517. 1518. 1519. 1520. 1521. 1522. 1523. 1524. 1525. 1526. 1527. 1528. 1529. 1530. 1531. 1532. 1533. 1534. 1535. 1536. 1537. 1538. 1539. 1540. 1541. 1542. 1543. 1544. 1545. 1546. 1547. 1548. 1549. 1550. 1551. 1552. 1553. 1554. 1555. 1556. 1557. 1558. 1559. 1560. 1561. 1562. 1563. 1564. 1565. 1566. 1567. 1568. 1569. 1570. 1571. 1572. 1573. 1574. 1575. 1576. 1577. 1578. 1579. 1580. 1581. 1582. 1583. 1584. 1585. 1586. 1587. 1588. 1589. 1590. 1591. 1592. 1593. 1594. 1595. 1596. 1597. 1598. 1599. 1600. 1601. 1602. 1603. 1604. 1605. 1606. 1607. 1608. 1609. 1610. 1611. 1612. 1613. 1614. 1615. 1616. 1617. 1618. 1619. 1620. 1621. 1622. 1623. 1624. 1625. 1626. 1627. 1628. 1629. 1630. 1631. 1632. 1633. 1634. 1635. 1636. 1637. 1638. 1639. 1640. 1641. 1642. 1643. 1644. 1645. 1646. 1647. 1648. 1649. 1650. 1651. 1652. 1653. 1654. 1655. 1656. 1657. 1658. 1659. 1660. 1661. 1662. 1663. 1664. 1665. 1666. 1667. 1668. 1669. 1670. 1671. 1672. 1673. 1674. 1675. 1676. 1677. 1678. 1679. 1680. 1681. 1682. 1683. 1684. 1685. 1686. 1687. 1688. 1689. 1690. 1691. 1692. 1693. 1694. 1695. 1696. 1697. 1698. 1699. 1700. 1701. 1702. 1703. 1704. 1705. 1706. 1707. 1708. 1709. 1710. 1711. 1712. 1713. 1714. 1715. 1716. 1717. 1718. 1719. 1720. 1721. 1722. 1723. 1724. 1725. 1726. 1727. 1728. 1729. 1730. 1731. 1732. 1733. 1734. 1735. 1736. 1737. 1738. 1739. 1740. 1741. 1742. 1743. 1744. 1745. 1746. 1747. 1748. 1749. 1750. 1751. 1752. 1753. 1754. 1755. 1756. 1757. 1758. 1759. 1760. 1761. 1762. 1763. 1764. 1765. 1766. 1767. 1768. 1769. 1770. 1771. 1772. 1773. 1774. 1775. 1776. 1777. 1778. 1779. 1780. 1781. 1782. 1783. 1784. 1785. 1786. 1787. 1788. 1789. 1790. 1791. 1792. 1793. 1794. 1795. 1796. 1797. 1798. 1799. 1800. 1801. 1802. 1803. 1804. 1805. 1806. 1807. 1808. 1809. 1810. 1811. 1812. 1813. 1814. 1815. 1816. 1817. 1818. 1819. 1820. 1821. 1822. 1823. 1824. 1825. 1826. 1827. 1828. 1829. 1830. 1831. 1832. 1833. 1834. 1835. 1836. 1837. 1838. 1839. 1840. 1841. 1842. 1843. 1844. 1845. 1846. 1847. 1848. 1849. 1850. 1851. 1852. 1853. 1854. 1855. 1856. 1857. 1858. 1859. 1860. 1861. 1862. 1863. 1864. 1865. 1866. 1867. 1868. 1869. 1870. 1871. 1872. 1873. 1874. 1875. 1876. 1877. 1878. 1879. 1880. 1881. 1882. 1883. 1884. 1885. 1886. 1887. 1888. 1889. 1890. 1891. 1892. 1893. 1894. 1895. 1896. 1897. 1898. 1899. 1900. 1901. 1902. 1903. 1904. 1905. 1906. 1907. 1908. 1909. 1910. 1911. 1912. 1913. 1914. 1915. 1916. 1917. 1918. 1919. 1920. 1921. 1922. 1923. 1924. 1925. 1926. 1927. 1928. 1929. 1930. 1931. 1932. 1933. 1934. 1935. 1936. 1937. 1938. 1939. 1940. 1941. 1942. 1943. 1944. 1945. 1946. 1947. 1948. 1949. 1950. 1951. 1952. 1953. 1954. 1955. 1956. 1957. 1958. 1959. 1960. 1961. 1962. 1963. 1964. 1965. 1966. 1967. 1968. 1969. 1970. 1971. 1972. 1973. 1974. 1975. 1976. 1977. 1978. 1979. 1980. 1981. 1982. 1983. 1984. 1985. 1986. 1987. 1988. 1989. 1990. 1991. 1992. 1993. 1994. 1995. 1996. 1997. 1998. 1999. 2000. 2001. 2002. 2003. 2004. 2005. 2006. 2007. 2008. 2009. 2010. 2011. 2012. 2013. 2014. 2015. 2016. 2017. 2018. 2019. 2020. 2021. 2022. 2023. 2024. 2025. 2026. 2027. 2028. 2029. 2030. 2031. 2032. 2033. 2034. 2035. 2036. 2037. 2038. 2039. 2040. 2041. 2042. 2043. 2044. 2045. 2046. 2047. 2048. 2049. 2050. 2051. 2052. 2053. 2054. 2055. 2056. 2057. 2058. 2059. 2060. 2061. 2062. 2063. 2064. 2065. 2066. 2067. 2068. 2069. 2070. 2071. 2072. 2073. 2074. 2075. 2076. 2077. 2078. 2079. 2080. 2081. 2082. 2083. 2084. 2085. 2086. 2087. 2088. 2089. 2090. 2091. 2092. 2093. 2094. 2095. 2096. 2097. 2098. 2099. 2100. 2101. 2102. 2103. 2104. 2105. 2106. 2107. 2108. 2109. 2110. 2111. 2112. 2113. 2114. 2115. 2116. 2117. 2118. 2119. 2120. 2121. 2122. 2123. 2124. 2125. 2126. 2127. 2128. 2129. 2130. 2131. 2132. 2133. 2134. 2135. 2136. 2137. 2138. 2139. 2140. 2141. 2142. 2143. 2144. 2145. 2146. 2147. 2148. 2149. 2150. 2151. 2152. 2153. 2154. 2155. 2156

No. 46

CURCUNA BİR ŞUH-I SITEMKÂR MUHAYYER

AĞIRCA X

70/8

Aranağme

bir şuh-i tem

be ni sal ol ye ni de r de a man a man Keye su be nim ba yı mı uş du lu ne der

Nak

de a man a man de a man a man de a man a man de a man a man

I II

de a man a man de a man a man de a man a man de a man a man

de a man a man de a man a man de a man a man de a man a man

No. 47

NİMEVSAT BAĞLARDA ÇEMEN SÖLDÜ H. HAYRİ B. MUHAYYER

AĞIRCA

8/4

Ba ğ la r da çe me n so l du ba ğ la r da çe

me n so l du me s tu ru ğ u ba r o l du

me s tu ru ğ u ba r o l du

Tekrarda tünkünün gva
kru misraları, aya baste
ile nakarat okunur, X isareti
yer aranağme olarak pahnır.

No. 48

No 49

No 49

YÜKSEK MİNAREDE MÜHÜR

Handwritten musical notation on five-line staves with lyrics in Turkish. The lyrics are: "Yüksek mi na re de ken di ler ya na ra mın 2 min", "Yüksek mi na re de ken di ler ya nar 2 man 2 man", "ne 2 nam he ca nim he gü lüm bü bü ler ko nar", and "Sondolap".

OYNAK ve ŞIKIRDIM HAVALARI

No. 51

CURCUNA 8 KARA TUTUN DALINI R. 10
Çabuk Aradığı me.

İl nı u y uy Karatutunda İl nı u y uy x: ri tın İm ba İl nı Sab ve de mem

İ tın vü zük Kaİ bi le zik Ke di Şu nu zik u y u y x: YAKARATIN
Anısatını
K: İzzetli
yeten okunur.

No. 52

CURCUNA 8 GÖRMEDİM ÂLEMDE RAST
Orta Aradığı me.

Görmedi m â lem de böy le bi r di l rü be

böy le Ka ş böy le gö z böy le e de Kim de var böy le Ka ş böy le göz

böy le e de Kim de var x: 8

No. 55

CURCUNA **DEĞİRMAN SALA BENZER** **SABA**
Ağırca *8/8* *Aranağme.*

De ğirmon sa la ben zer a nan ö le kız di li n la la ben zer
 Kız di li n la la ben zer. O sa nin bo yun ka sun ca nan kö le
 (NAK) ol maz ha tu rum ol maz ca nan kö le
 Kör pe fi da na ben zer kör pe fi da na ben zer. *İstikrarla*
 de ğir na na bu ge/ me z se nin bu ğ da n un ol maz va aranağ me ve geç lir

No. 56

CURCUNA **DERE BOYU DÜZ GİDER** **USAK**
Orta *8/8* *Aranağme.*

de re boyu düz ği der bo lam
 Ki na li kız ği de r uy ne re ye A şam ne re ye A şam ne re ye
 ne re ye ği de r sin bu ğe ce Yar bu ğe ce ev mi yık tım baş tım yık tım
 Yar bu ğe ce Yar bu ğe ce

No. 57

CURCUNA BAĞ ALTINA BEYATİ

Çabuk - 8/8 Aranağme.

di zım bağ lar bu rā dır bağ al tı na bağ al tı na bağ la nı sger

"Nakarat"

don al tı na hey olı yav rum bağ lar al tı na

Her mışkattan sonra na kara ve y mışkattan sonra Aranağmeye gelir.

No. 58

DÜYEK 8/8 BAHÇEYE İNDİMKİ «Şeve Kırma» BEYATİ

Çabuk - Ritmik

"Aranağme"

Bah çe ye yendim ki gül le rin de re m

Türkü ve nakarat aynıdır, yarıda da okunur. Sonra aranağme gelir.

No. 59

CURCUNA KALEDE KAVUN YERLER BEYATİ, OYUN H.

Çabuk X Aranağme

Ka le de Ka vun yer le P yan Sa m Ka vun

di li mi oğ lan sıx ma e li mi sen bu ker sin be li mi gön der ge le sev gi li ner gü lu mu

No. 60

CURCUNA *ORTA* *Armonjeme:* *EVLERİ GÖRÜNÜYOR* *B. EYATI*

Ev le ri gö rü nü yo r na na na na na na Y na na na na na na nı

nül dü ye ri ni yo r na na na gö nül dü ye ri ni yo r ver be ni

No. 61

ÇABUK *8* *KURDUN RIZI* *AYUN H.*

Ritmi Kır dın ki ri - baş mır a şar le le - k sa hem a şı yor hem sa şı yor le le - k sa

NOT: Evvelâ tamamı saz olarak çalınır, Sonra türkü söylenerek devam olunur

No. 62

ORTA *CURCUNA* *X.* *HAUZ BAŞININ GÜLLERİ* *HÜSEYİNİ*

Ha vuz başı nın gül i le ri şak şak ö ter bül bü l le ri şak şak

ö ter bül bü l le ri şak şak

No. 66

ORTA 8
DÜYEK 8
Arangeme.

GELİN AĞLAR

HÜZZAM «Muhallif»
Ge lin a ğ lar ya şın ya şın

Git mem di ye sa ğ lar ba şın Sın di ge li rken ka da şın ge li rken ba şın ol sun ha şın e ğ i ya ş ol

No. 67

CUREUNA 8
ORTA 8
Arangeme.

O YANI PENBE

HÜZZAM «Muhallif»
O ya ni pen be

Ca ni m bu ya ni pe ni be çö z ben di ğ al va rı a Ca ni m gö r mün var sen

de Ka ş la r gö z le r ah gö z le r lâ di r e /

vur ma di / vur ma ah yü rek ya ra di r di r

No. 68

CURCUNA
Çabuk 8

İSFAHAN'DA HAN İÇLERİM HÜZZAM «Muhallif»

Aranajme: 1

İs fa han da han iş le rin han çer i mi gü müş le rim hem ö pe ri m hem di ş le ri m

tes bi hi mer can gü ze le yar yar yar yar yan dı me lin den

Sa rıy dı m ku cıy dı m in ce be lin den

Aranajme: 2

No. 69

AĞIR DÜYEK 8

GELİN TÜRKÜSÜ

HÜZZAM

Hak tan di le rim yar ba na mık man o la bir gün mık man

o la ki der di me der man o la bı n gün Ah gü

ze le vah gü ze le a fe ti dev ren gü ze le la yam yam bın pı r ki ni

kır la z e dam bir gü ze le of of of of yan dı me lin den

sa rı ma dım o gü ze li in ce be lin den

OYUN HAVALARI

No. 70

Çabuk. 8. KALKAN KILIÇ OYO OYUN

No. 71

Dünya Çabuk HALAY OYUN

8. Çok Çabuk

Halay daha uzun sâde bu Kâdılarla iktifa olundu. Son
Kısım oyun sürüşince devam eder.

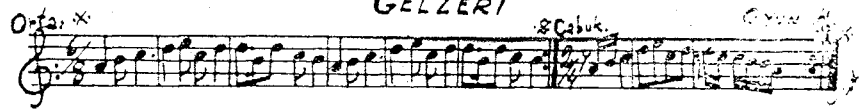
No. 72

DELİLÖ

No. 73

GELZERİ

No. 74

ÇAPIK

No. 75

Ağırca. **AVREŞ** *OYUN H.*

No. 76

Oyunc. **FATMALI** *Çok çabuk OYUN H.*

No. 77

Çok ağır tempo **KOL OYUNU «Ağır 12. m2»** *OYUN H.*

No. 78

ÜÇ AYAK

İDÜYEK. S.
OYUN H.

The musical score for 'ÜÇ AYAK' is composed of six staves. The first staff is in treble clef, and the second staff is in bass clef. The music is written in a 2/4 time signature. The score includes various musical notations such as notes, rests, and bar lines. The piece concludes with a double bar line and a fermata on the final note of the sixth staff.

No. 79

Motif: I *Oyun Havası (Ardan)*

Gü zel yur dum El âzi ğim şa: o va si

Motif: II

Gül a ğın cı ba Har da bul bul yu vı

Motif: III

Kö me Kö me Gü zel Kız lar Sey ran e der

Motif: IV

Ca mül tah tı yar Cen ne ti hem bu ra si

Final

ff

No. 80

RAKS, orta. Saz:1 GÖGERCİNİN BEYAZI «HORUN» OYUN havası

Ah gö ger ci nin be ya zi ah a nom et me bu na zi ye re

dek sin bir bu se a la cex sin beş ga zi Saz:2

Saz:3

Saz:4

tr

No. 81

ÇAYDA ÇİRA YANIYOR «MUMLU RAKS» HÜZZAM

ÇURCUNA Çabuk Ritmik

Çaydağı na ya ni yor na hay na ni m na hay

na na y Ca ni m na hay na na y ki ba r na hay

Na hay na na y na hay Na na na na y na hay

Nit Düet enişde nako
naşıkla birlük akıyay
sarıya yitmiş kuyumcu
naşıkla birlük akıyay
naşıkla birlük akıyay

No. 82

TAMZARA Oyun H.

Aksak. Çabuk. 8/8

Tamza ve dedik le ri şeker dir ye dik le ri his şerim den

Çık mı yor ya rı min de dik le ri Hay di ya rum Tam za na i ki ku ruş on pa ra

(Nok.) - Saz -

8/8

No. 83

ARAP OYUNU Oyun H. 8/8

Orta. 8/8

MÜZİKLİ TAMAŞA

No. 84

ELÂZİZ ZEYBEĞİ Oyun havası

Aksak. 8/8

8/8

8/8

No. 85

URUM KIZI "KARŞILAMA" Oyun H.

DÜYEK: 8/8 A man u rum ki zi Can benim e pa n di mi gös ter kaş la rı ni yev rum

Orta: ERKEK: KIZ: ERKEK:

la yım se ni ner ler sin kaş la rım al mız sin be ni Kar şı lar da ha lım ka lı nır

KIZ:

gör dü ğün yok mu? gördüğün çok tur al dı ğım yok tur Sa nin gi bi bir gü ze li Sar dı ğın yok tur.

ERKEK:

Not: 1. İşarelli Verilen (yok mu) ya Kızın 2. Aranağme olarak iki defa çalınacaktır. *Not.*

No. 86

Çabuk: 8/8 DEVE OYUNU Oyun H.

8/8

No. 87

CIRIT OYUNU Oyun H.

Orta: 6/8 2/4 5/8

NOT: KATILAN KULÜP
OYUN KAVGAĞINDA YA-
ZILI 5/8 KISMI DEĞİŞİM
EDER. *Not.*

EĞLENCE OYUNLARI

No. 18

AKSAK 8/8 **Orta:** **Aranan:** **Yüzük Oyunu Türküsü** **Beyatı**

hey za lim ne n ni nen ni men ni ye dik le ki ku ru ü züm vah vah za val

sen sin be nim i ki gözüm hey za lim nen ni nen ni nen ni sen da nen ni

ben da nen ni eş le re nen ni bil ir oy nar bil mez oy nar ah şam

den be ri be ri yot sı den be ri

Resim : 92 — Harput'da Arapbabanın Türbesi önünde.